CUMHURİYET'İN 80. YILI ARMAĞANI

Atatürk'ün Bütün Eserleri

Cilt: 28

(1935-1936)

KAYNAK YAYINLARI

Atatürk'ün Bütün Eserleri

Cilt: 28

(1935-1936)

KAYNAK YAYINLARI

Atatürk'ün
Bütün Eserleri

Analiz Basım Yayın Tasarım Gıda Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti. Adına Sahibi
İsmet Öğütücü

Genel Yayın Yönetmeni
Şule Perinçek

Redaksiyon
Nejat Bayramoğlu, Kurtuluş Güran

Ankara Temsilciliği
Kemal Şenoğlu

Arşiv-Araştırma
Ercan Dolapçı, Hüseyin Gültekin, Musa Sarıkaya, Gökçe Şenoğlu, Hâdiye Yılmaz

Çevrimyazı
Ercüment Hüsnü Baki, Ahmet Hezarfen, Sadık Perinçek

Sayfa Düzeni ve Dizgi
Güler Kızılelma

Kapak Tasarımı
Emre Şenoğlu, Sistem Ofset

Montaj
Analiz

Baskı
Analiz Basım Yayın

Cilt
Cansın Mücellit

Satış ve Pazarlama
Şinasi Gökçe, Nizamettin Şen

Dağıtım
Ali Erkılınç

Abone
Mesut Barış

Muhasebe
Derya Çuhadar, Sevgi Sivaslı
© 2010

Bu eserin yayın hakları
Analiz Basım Yayın Tasarım Gıda Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti.nindir

Birinci Basım: Kasım 2010

Kaynak Yayınları: 574

ISBN: 978-975-343-235-6 (Tk. No)
978-975-343-593-2 (28. Cilt)

ANALİZ BASIM YAYIN TASARIM GIDA TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Meşrutiyet Cad. Kardeşler Han No: 12/3-4 34430 Galatasaray-İstanbul
Telefon: (0212) 252 21 56 - 252 21 99 - 292 21 08 Faks: 249 28 92
Ankara: (0312) 231 56 64 Web: www.kaynakyayinlari.com
E. Posta: iletisim@kaynakyayinlari.com

Atatürk'ün Bütün Eserleri Danışma Kurulu

(Alfabetik soyadı sırasına göre)

M. Türker Acaroğlu
Prof. Dr. Feroz Ahmad
Prof. Dr. Sina Akşin
Talip Apaydın
Prof. Dr. Zeki Arıkan
Prof. Dr. İlhan Arsel*
Ercüment Hüsnü Baki*
Nejat Birdoğan*
Em. Kur. Alb. Dr. Orhan Coşkun
Muazzez İlmiye Çığ
Ali Dündar
Erol Şadi Erdinç
Yrd. Doç. Dr. İsmet Görgülü
Ahmet Hezarfen*
Prof. Dr. Alpaslan Işıklı
Suphi Karaman*
Prof. Dr. Nejat Kaymaz
Em. Tümg. Turhan Olcaytu*
Emin Özdemir
Ahmet Bekir Palazoğlu
Sadık Perinçek*
Dr. Doğu Perinçek
Prof. Dr. Tülin Sağlamtunç
Zeki Sarıhan
Prof. Dr. Taner Timur
Prof. Dr. Şerafettin Turan
Gürbüz Tüfekçi*
Memet Türkkan

* Sadık Perinçek'i 13 Eylül 2000, Nejat Birdoğan'ı 4 Mayıs 2001, Ercüment Hüsnü Baki'yi 23 Aralık 2001, Em. Tümg. Turhan Olcaytu'yu 25 Ağustos 2003, Suphi Karaman'ı 15 Nisan 2004, Ahmet Hezarfen'i 27 Mayıs 2005, Prof. Dr. İlhan Arsel'i 7 Şubat 2010, Gürbüz Tüfekçi'yi 25 Temmuz 2010 tarihinde kaybettik.

Bu Cilde Katkıda Bulunanlar

(Alfabetik soyadı sırasına göre)

Gülsün Toker.

Adana Atatürk Müzesi, Adana İl Halk Kütüphanesi, Adana İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Alman Arkeoloji Enstitüsü Kütüphanesi, Amasya İl Halk Kütüphanesi, Amasya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Anıtkabir Derneği, Ankara İl Halk Kütüphanesi, Ankara Milli Kütüphane, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kütüphanesi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Kütüphane ve Arşivi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi Uzmanları, Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Antalya İl Halk Kütüphanesi, Arma Yayınları, Atatürk Araştırma Merkezi Kütüphanesi, Aziz Berker Kütüphanesi, Basın Müzesi, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Boğaziçi Üniversitesi Abdullah Kuran Kütüphanesi, Bostancı Kırtasiye çalışanları, Bursa Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, Çukurova Üniversitesi Kütüphane Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, Erciyes Üniversitesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Fethiye İl Halk Kütüphanesi, Galatasaray Lisesi Kütüphanesi, Gaziantep İl Halk Kütüphanesi, Giresun İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Harp Akademileri Komutanlığı Kütüphanesi, İş Bankası Yayınları, Hatay İl Halk Kütüphanesi, Havza Kaymakamlığı, Isparta Müzesi, İnönü Vakfı, İstanbul Araştırmalar Merkezi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Atatürk Kitaplığı, İstanbul İl Halk Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İzmir Kent Müzesi, İzmir Milli Kütüphane, Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kastamonu Müzesi, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Konya İl Halk Kütüphanesi, Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya Mevlana Müzesi, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Müzesi Müdürlüğü Arşivi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Law Library of USA Congress, Macaristan Cumhuriyeti Büyükelçiliği Eğitim ve Kültür İşleri Müsteşarlığı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Milli Kütüphane, Mülkiyeliler Birliği, Rusya Devlet Kütüphanesi, Ordu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Rusya Tarihi Yayınlar Kütüphanesi, Samsun İl Halk Kütüphanesi, Selçuk Üniversitesi Rektörlüğü Kütüphane ve Dokümantasyon Dairesi, Serial and Government Publications Division Library of USA Congress, Sosyo-Politik Tarih Rusya Devlet Arşivi (RGASPİ), Süleyman Demirel Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü, Süleymaniye Kütüphanesi, Tarihi Yayınlar Rusya Devlet Kütüphanesi, Taşucu Belediye Başkanlığı, Türk Dil Kurumu Arşivi, Türk Hava Kurumu Kütüphanesi, TBMM Kütüphanesi, TBMM Kütüphanesi Mikrofilm Arşivi, TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Kütüphanesi, TC Başbakanlık Enformasyon Genel Müdürlüğü Kütüphanesi, TC Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Arşiv Hizmetleri Şube Müdürlüğü, TC Dışişleri Bakanlığı Arşiv ve Ulaştırma Daire Başkanlığı, Tokat İl Halk Kütüphanesi, Türk Dil Kurumu Arşivi, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi ve Arşivi, Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi.

Atatürk'ün Bütün Eserleri

Cilt: 28

(2 KASIM 1935 - 31 ARALIK 1936)

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 17
Ulus'a Dil Yazıları (2 Kasım - 7 Aralık 1935) 19
"Rab" Sözcüğü Üzerine Analiz (1935) 108
"Appareil" Sözcüğü Üzerine Analiz (1935) 111
Ulus Gazetesinin
Etimolojik ve Morfolojik Anketiyle İlgili Notlar (1935) 113
C. R. Conder'in *Altaic Hieroglyphs And Hittite Inscriptions*
Kitabından Alınan Notlar (1935) 117
Turan Neşri Maarif ve Yardım Cemiyeti'ni Kutlama (2 Kasım 1935) 120
Cumhuriyet Bayramını Kutlayan
İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ'a (3 Kasım 1935) 121
Cumhuriyet Bayramını Kutlayan
Darüşşafakalıları Kutlama (4 Kasım 1935) 122
Ekim Devrimi'nin Yıldönümü Dolayısıyla
Sovyet Sosyalist Şûralar Birliği İcra Komitesi Reisi
Kalinin'e (7 Kasım 1935) 123
Cenevre'de Afet Hanım'a (12 Kasım 1935) 124
Belçika Kralı III. Leopold'un Ad Gününü Tebrik (14 Kasım 1935) 125
Doğumunun Yıldönümü Dolayısıyla
İtalya Kralı III. Victor Emanuel'i Tebrik (15 Kasım 1935) 126
Sabiha Gökçen'in Zehra Aylin'in Ölümü Dolayısıyla Gönderdiği
Taziye Telgrafına Cevap (1935) 127
Fevzipaşa-Diyarbekir Hattının Açılışı Dolayısıyla
Nafıa Vekili Ali Çetinkaya'ya (24 Kasım 1935) 128
Bulgar Kralı III. Boris'in Zehra Aylin'in Ölümü Dolayısıyla Gönderdiği
Taziye Telgrafına Teşekkür (25 Kasım 1935) 129
Cenevre'de Afet Hanım'a (25-26 Kasım 1935) 130
Budapeşte Büyükelçisi Behiç Erkin'e (26 Kasım 1935) 133
"Merinos" ve "Sunğipek" Kelimelerinin Fabrika Adı
Olarak Seçilmesi ve Kökenleri Hakkında
Ekonomi Bakanı Celal Bayar'a Not (26 Kasım 1935) 134
Arnavutluk Milli Bayramı Dolayısıyla
Arnavutluk Kralı I. Zogu'yu Tebrik (27 Kasım 1935) 135
Ekonomi Bakanı Celal Bayar ve
İş Bankası Genel Direktörü Muammer Eriş'e (31 Kasım 1935) 136

Cenevre'de Afet Hanım'a (1 Aralık 1935) 137
Başbakan İsmet İnönü'ye (3 Aralık 1935) 138
Büyük Britanya Kralı V. George'a Taziye (4 Aralık 1935) 139
59. Yıldönümlerini Kutlayan
Mülkiyelilerin Telgrafına Cevap (11 Aralık 1935) 140
Altıncı Milli Ekonomi ve Artırma Haftası Dolayısıyla
Gelen Kutlama Yazılarına Teşekkür (13 Aralık 1935) 142
Erzincan Saylavı Saffet Arıkan'ın
Maarif Vekâleti'ne Tayin Olunduğu Hakkında
Meclis'e Tezkere (13 Aralık 1935) 143
Türk Mühendisler Birliği Başkanı Haydar Emre'ye (19 Aralık 1935) 144
Çekoslovakya Cumhurbaşkanlığına Seçilen
Benes'i Tebrik (19 Aralık 1935) 145
Ankara İdman Bölgesi Kurultayı'nın Telgrafına Cevap (20 Aralık 1935) 146
Cenevre'de Afet Hanım'a (23 Aralık 1935) 147
Ankara Halkına Teşekkür (27 Aralık 1935) 149
Hüsrev Gerede'nin Büyükelçi Atanması Üzerine
Japon İmparatoru Hirohito'ya (30 Aralık 1935) 150
Yeni Yıl Kutlaması Dolayısıyla
Romanya Kralı II. Carol'a Teşekkür (31 Aralık 1935) 151
TTK Asbaşkanı Afet Hanım'ın "Tarihe Giriş" Dersi İçin
Yazdırılan Kısım (Ocak 1936) 152
Yeni Yıl Dolayısıyla Gelen Kutlamalara Teşekkür (2 Ocak 1936) 157
Yeni Yıl Kutlaması Dolayısıyla
Bulgar Kralı III. Boris'e Teşekkür (2 Ocak 1936) 158
Yeni Yıl Kutlaması Dolayısıyla
Çekoslovakya Cumhurbaşkanı Benes'e Teşekkür (2 Ocak 1936) 159
Yeni Yıl Kutlaması Dolayısıyla
Elenler Kralı II. Georges'a (2 Ocak 1936) 160
Yeni Yıl Kutlaması Dolayısıyla
Yugoslavya Krallığı Naibi Prens Paul'e Teşekkür (3 Ocak 1936) 161
Kars İl Umumi Meclisi'ne Teşekkür (3 Ocak 1936) 162
Bursa Valisi'ne, CHP Başkanı'na ve
Mustafakemalpaşa Kaymakamı'na Teşekkür (7 Ocak 1936) 163
Bursa Tecim ve Endüstri Odası Başkanı Rüştü Egel'e (8 Ocak 1936) 164
Kral V. George'un Ölümü Dolayısıyla
İngiltere Kraliçesi'ne Taziye (21 Ocak 1936) 165
Kral V. George'un Ölümü Dolayısıyla
İngiltere Kralı'na Taziye (21 Ocak 1936) 166
Ankara Halkevi'nde Uludağ Gecesi'ni Düzenleyen Bursalılara
Selam (25 Ocak 1936) 167
Afganistan Kralı Muhammed Zahir Han'a Teşekkür (27 Ocak 1936) 168

Tahta Çıkışı Dolayısıyla
İngiltere Kralı VIII. Edward'ı Tebrik (29 Ocak 1936) 169
Umum Mütekaidini Askeriye Cemiyeti Kongresi'ne Teşekkür (29 Ocak 1936) 170
Cenevre'de Afet Hanım'a (Şubat 1936) 171
Cevat Üstün'ün "Viyana Seferi" Adlı Etüdü Hakkında
Türk Tarih Kurumu Başkanlığı'na Direktif (14 Şubat 1936) 174
Kaplanlı Suyunun Şehre Getirilmesi Dolayısıyla
Eskişehir Şarbayı Kâmil Topçu'ya (17 Şubat 1936) 175
Ali Fethi Okyar'ın Büyükelçiliğe Tayini Hakkında
İngiltere Kralı VIII. Edward'a (20 Şubat 1936) 176
Belçika Kralı III. Leopold'a Taziye (28 Şubat 1936) 177
Cenevre'de Afet Hanım'a (28 Şubat 1936) 178
Almanya Türk Ticaret Odası Kongresi Reisi
Berlin Büyükelçisi Hamdi Arpağ'a Teşekkür (29 Şubat 1936) 179
Samsun Halkevi Başkanı Dr. E. Baykal'a Teşekkür (Mart 1936) 180
Bahriye Erkânıharp Subayı Rifat Özdeş Hakkında
Londra Büyükelçisi Fethi Okyar'a (4 Mart 1936) 181
İstiklal Harbi'ne Ait Anılar (11 Mart 1936) 182
Cenevre'de Afet Hanım'a (13 Mart 1936) 186
Doğumunun Yıldönümünü Tebrik Dolayısıyla
İran Şahı Rıza Pehlevi'ye (14 Mart 1936) 188
Cenevre'de Afet Hanım'a (17 Mart 1936) 189
Milli Bayramı Tebrik Dolayısıyla
Elenler Kralı II. Georges'a (25 Mart 1936) 190
Doğumunun Yıldönümünü Tebrik Dolayısıyla
Mısır Kralı I. Fuat'a (30 Mart 1936) 191
Profesör Kvergić'e Yardım Edilmesi Hakkında
Viyana Elçiliği'ne Talimat (4 Nisan 1936) 192
Kızının Doğumu Üzerine
Yugoslavya Krallığı Naibi Prens Paul'ü Tebrik (8 Nisan 1936) 193
Ulusal Bayramı Tebrik Dolayısıyla
İspanya Cumhurbaşkanı Vekili Martinez Barrio'ya (14 Nisan 1936) 194
23 Nisan Bayramı Dolayısıyla
Gönderilen Tebrik Telgraflarına Teşekkür (24 Nisan 1936) 195
Doğumunun Yıldönümünü Tebrik Dolayısıyla
Japon İmparatoru Hirohito'ya (29 Nisan 1936) 196
Mısır Prensi Faruk'a Taziye (29 Nisan 1936) 197
Alman Milli Bayramı Dolayısıyla
Alman Reich Başkanı Hitler'i Tebrik (30 Nisan 1936) 198
Avusturya Milli Bayramı Dolayısıyla
Avusturya Cumhurbaşkanı Miklas'ı Tebrik (30 Nisan 1936) 199
Romen Milli Bayramı Dolayısıyla
Romanya Kralı II. Carol'ü Tebrik (9 Mayıs 1936) 200

Yeniden Cumhurbaşkanı Seçilmesi Üzerine
Çekoslovakya Cumhurbaşkanı Edvard Benes'i Tebrik (12 Mayıs 1936) 201
İngiltere Kralı VIII. Edward'a Taziye (13 Mayıs 1936) 202
19 Mayıs Kutlamalarına Teşekkür (20 Mayıs 1936) 203
Ankara Belediyesi'ne Ödünç Para Verilmesi Hakkında
Başvekâlet'e (27 Mayıs 1936) 204
Tayyarecilerin Gece Harekâtı Hakkında (29 Mayıs 1936) 205
Türk Kooperatifçilik Kurumu Kurultayı Dolayısıyla
İktisat Vekili Celal Bayar'a (Haziran 1936) 206
Eskişehir Tayyare Alayı Kumandanlık Defterine Yazı (9 Haziran 1936) 207
Cenevre'de Afet Hanım'a (10 Haziran 1936) 208
Balkan Antantı Matbuat Konferansı Başkanlığı'na (17 Haziran 1936) 209
Dünya Durumu ve "Dağ Başını Duman Almış" Marşı Konularında
Hakkı Tarık Us'a Yazdırılan Notlar (20/21 Haziran 1936) 210
Sabiha Gökçen'e Verilecek Para Hakkında
İş Bankası'na (23 Haziran 1936) 213
Doğumunun Yıldönümünü Tebrik Dolayısıyla
İngiltere Kralı VIII. Edward'a (24 Haziran 1936) 214
Cenevre'de Afet Hanım'a (29 Haziran 1936) 215
Tekir Çiftliği Tarım Kredi Kooperatifi Kurulması Hakkında
Silifke Ziraat Bankası'na (30 Haziran 1936) 216
Kabotaj Hakkının Alınması Dolayısıyla
Gelen Tebriklere Teşekkür (3 Temmuz 1936) 217
Milli Türk Sanayi Birliği'nin Saygı Telgrafına Teşekkür (3 Temmuz 1936) 218
Amerikan Milli Bayramını Tebrik Dolayısıyla
ABD Başkanı Roosevelt'e (4 Temmuz 1936) 219
Montrö Öncesinde Boğazlar Rejimi Hakkında
Yunus Nadi'ye Yazdırılan Makaleler (10-13 Temmuz 1936) 220
Fransız Milli Bayramını Tebrik Dolayısıyla
Fransa Cumhurbaşkanı Albert Lebrun'a (13 Temmuz 1936) 227
İlk Tarım Kredi Kooperatifinin Kuruluşu Hakkında
Ekonomi Bakanı Celal Bayar'a (13 Temmuz 1936) 228
Suikast Girişimi Dolayısıyla
İngiltere Kralı VIII. Edward'a (18 Temmuz 1936) 229
Lise Öğrencisi Mustafa Kemal Gürer'e
Lozan, Montrö ve Sanat Üzerine Yazdırılanlar (18/19 Temmuz 1936) 230
Montrö Konferansı'nın Sonuçlanması Üzerine
Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ı Tebrik (19 Temmuz 1936) 235
Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin İmzalanması Üzerine
Asım Us'un Tebrikine Cevap (20 Temmuz 1936) 236
Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin İmzalanması Dolayısıyla
Gelen Tebrik Telgraflarına Teşekkür (21 Temmuz 1936) 237
Galatasaray Spor Kulübü Denizcilerine Teşekkür (21 Temmuz 1936) 238

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin İmzalanması Üzerine
İstanbul Belediye Başkanı Muhittin Üstündağ'a (22 Temmuz 1936) 239
Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin İmzalanması Üzerine
Ankara Valisi Nevzat Tandoğan'a (22 Temmuz 1936) 240
Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin İmzalanması Üzerine
Budapeşte Ortaelçisi Behiç Erkin'e (23 Temmuz 1936) 241
Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin İmzalanmasını Kutlayan
İran Şehinşahı Rıza Pehlevi'ye Teşekkür (24 Temmuz 1936) 242
Lozan Antlaşması'nın Yıldönümü Dolayısıyla
Gelen Tebrik Telgraflarına Teşekkür (25 Temmuz 1936) 243
Eskişehir'de Her Eve Su Verilmesi Hakkında
Belediye Başkanı'na Emir (29 Temmuz 1936) 244
Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin İmzalanması Üzerine
Afgan Kralı Muhammed Zahir Han'ın Tebrikine
Teşekkür (29 Temmuz 1936) 245
Cemal Hüsnü Taray'ın Ortaelçilik Vazifesinin Sona Erdiği Hakkında
İsviçre Federal Konseyi'ne (3 Ağustos 1936) 246
Vasfi Menteş'in Ortaelçiliğe Tayini Hakkında
İsviçre Federal Konseyi'ne (4 Ağustos 1936) 247
Trakya Askeri Manevralarının Ardından
Orgeneral Fahrettin Altay'a (11 Ağustos 1936) 248
1936 Berlin Olimpiyatları Oyunları Şampiyonu
Güreşçi Yaşar Erkan'a Telgraf (11 Ağustos 1936) 249
Afganistan Bağımsızlık Bayramı Dolayısıyla
Kral Muhammed Zahir Han'ı Tebrik (19 Ağustos 1936) 250
I. Fuad'ın Ölümü Üzerine
Mısır Kralı I. Faruk'a Taziye (20 Ağustos 1936) 251
Üçüncü Dil Kurultayı Dolayısıyla
Verilen Çay Ziyafetinde Sohbet (22 Ağustos 1936) 252
Üçüncü Türk Dili Kurultayı İçin
Afet Hanım'a Dikte Edilen Nutuk (24 Ağustos 1936) 253
Kuruluşunun 13. Yıldönümü Dolayısıyla
İş Bankası'na (26 Ağustos 1936) 255
Güneş-Dil Teorisi'nin Analiz Metodu Tatbikatı (27 Ağustos 1936) 256
Saint Étienne Bayramı'nın Yıldönümünü Tebrik Dolayısıyla
Macaristan Kral Naibi Amiral Horthy'ye (27 Ağustos 1936) 267
Sabiha Gökçen'e (30 Ağustos 1936) 268
Zafer Bayramını Tebrik Eden
Abdülhalik Renda'ya Teşekkür (31 Ağustos 1936) 269
Zafer Bayramını Tebrik Eden
İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ'a Teşekkür (31 Ağustos 1936) 270
30 Ağustos Zaferi Dolayısıyla Gelen Telgraflara Teşekkür (31 Ağustos 1936) 271

Balkan Festivali'nde
Balkan Milletlerinin Birliği Hakkında Nutuk (2/3 Eylül 1936) 272
Balkan Festivali'nde Dans ve Müzik Hakkında Nutuk (2/3 Eylül 1936) 274
Balkan Festivali'nde
"Dağ Başını Duman Almış" Marşı Hakkında
Gençlerle Sohbet (2/3 Eylül 1936) 276
Avusturyalı Dilci Dr. Hermann Kvergić'e
Yazdırılan Notlar (5 Eylül 1936) 278
Doğumunun Yıldönümünü Tebrik Dolayısıyla
Yugoslavya Kralı II. Piyer'e (5 Eylül 1936) 280
İngiltere Kralı Edward ile Sirkeci İstasyonu'nda Sohbet (6 Eylül 1936) 281
İngiltere Kralı VIII. Edward'ın Telgrafına Cevap (8 Eylül 1936) 283
Türkçe Tıp Terimleri Üzerine Aydınlarla Görüşme (13 Eylül 1936) 284
Meksika Milli Bayramı Dolayısıyla
Meksika Cumhurbaşkanı General Cardenas'ı Tebrik (16 Eylül 1936) 290
Tahta Çıkışının Yıldönümü Dolayısıyla
Bulgaristan Kralı III. Boris'i Tebrik (24 Eylül 1936) 291
Danimarka Kralı X. Christian'ın Doğum Gününü Tebrik (25 Eylül 1936) 292
Uluslararası İzmir Fuarı'nın Kapanışı Dolayısıyla
Fuar Komitesi Başkanı Doktor Behçet Uz'a (25 Eylül 1936) 293
Dil Bayramı Dolayısıyla Gelen Tebriklere Teşekkür (28 Eylül 1936) 294
Dil Bayramını Kutlayan
Türk Dil Kurumu'na Teşekkür (29 Eylül 1936) 295
Çin Milli Bayramı Dolayısıyla
Çin Cumhuriyeti Milli Hükümeti Başkanı Lin Sen'i Tebrik (9 Ekim 1936) 296
Hatay'ın Kökleri Üzerine (9 Ekim 1936) 297
Dördüncü Balkan Tıp Haftası Dolayısıyla
Balkan Hekimler Birliği Üyelerine Teşekkür (10 Ekim 1936) 300
Doğum Günü Dolayısıyla
Romanya Kralı II. Carol'u Tebrik (15 Ekim 1936) 301
Basın Kurumu'na Teşekkür (22 Ekim 1936) 302
Hata-Hatay ve Oronte-Uratube (22 Ekim 1936) 303
Çekoslovakya Milli Bayramı Dolayısıyla
Cumhurbaşkanı Edvard Benes'i Tebrik (27 Ekim 1936) 306
Cumhuriyet Bayramı Dolayısıyla
Türk Kuşu'nun Yaptığı Gösteriler Hakkında (29 Ekim 1936) 307
Türk-Yugoslav Dostluğu Hakkında
Yugoslavya Matbuatına (29 Ekim 1936) 308
Türk Milleti Hakkında
Yugoslavya Başbakanı Stoyadinoviç'e (30 Ekim 1936) 310
Cumhuriyet Bayramı'nın Yıldönümü Dolayısıyla
Gelen Tebriklere Teşekkür (31 Ekim 1936) 311

Cumhuriyet Bayramı'nı Kutlayan
Diyanet İşleri Reisi Rifat Börekçi'ye (31 Ekim 1936) 312
Cumhuriyet Bayramı'nı Kutlayan
Hüseyin Hüsameddin Yaşar'a (1 Kasım 1936) 313
Türkiye Büyük Millet Meclisi
5. Devre 2. Toplanma Yılını Açış Konuşması (1 Kasım 1936) 314
El İşleri ve Küçük Sanatlar Sergisini Ziyaret (1 Kasım 1936) 319
Sovyet Büyükelçisi Karahan ile Görüşme (2 Kasım 1936) 320
Cumhuriyet Bayramı'nı Kutlayan
Yabancı Devlet Başkanlarına Teşekkür (2 Kasım 1936) 325
Cumhuriyet Bayramı Dolayısıyla
Gelen Tebriklere Teşekkür (2 Kasım 1936) 327
Cumhuriyet Bayramı'nı Kutlayan
Suriye Vatani Partisi Reisi Elbarudi'ye Teşekkür (4 Kasım 1936) 328
Yeniden Başkanlığa Seçilen
ABD Başkanı Roosevelt'i Tebrik (6 Kasım 1936) 329
Kültür Hakkında (Kasım 1936) 330
Doğumunun Yıldönümünü Tebrik Dolayısıyla
İtalya Kralı Victor Emanuel'e (11 Kasım 1936) 331
Siyasal Bilgiler Okulu'na Teşekkür (11 Kasım 1936) 332
Atatürk'ün Doğum Günü Hakkında
Hariciye Vekâleti'ne (12 Kasım 1936) 333
Türk Tarih Kurumu Dergisine "Belleten" Adının Verilmesi (Kasım 1936) 334
İsim Gününün Yıldönümünü Tebrik Dolayısıyla
Belçika Kralı III. Leopold'a (14 Kasım 1936) 335
Küçük Sanatlar ve El İşleri Birinci Kongresi'ne Teşekkür (16 Kasım 1936) 336
Edirne Halkına Teşekkür (25 Kasım 1936) 337
Arnavutluk Milli Bayramı Dolayısıyla
Kral I. Zogu'yu Tebrik (27 Kasım 1936) 338
Kuruluşunun 60. Yıldönümü Üzerine
Siyasal Bilgiler Okulu'nu Tebrik (4 Aralık 1936) 339
Cenevre'de Afet Hanım'a (4/5 Aralık 1936) 342
Balıkçılar Kongresi'ne Teşekkür (8 Aralık 1936) 345
Adana'daki Sel Felaketi Dolayısıyla
Kızılay'a 10 000 Lira Bağış (8 Aralık 1936) 346
Cenevre'de Afet Hanım'a (8 Aralık 1936) 347
Gerilla Hakkında İki Hatıra (8 Aralık 1936) 349
Fransa'nın Ankara Büyükelçisi Henri Ponsot'ya
Hatay Konusunda Uyarılar (10 Aralık 1936) 353
Tahttan İnen İngiltere Kralı VIII. Edward'a (11 Aralık 1936) 356
Tahta Çıkışı Üzerine
İngiltere Kralı VI. George'u Tebrik (11 Aralık 1936) 357

Yedinci Artırma ve Yerli Malı Haftası Dolayısıyla
Gelen Telgraflara Teşekkür (14 Aralık 1936) 358
Perihan Eldeniz'e Dikte Edilen İki Anı (15/16 Aralık 1936) 359
Adana'daki Su Baskını Dolayısıyla
Irak Kralı I. Gazi'nin Telgrafına Teşekkür (16 Aralık 1936) 361
Gönderdiği Fotoğraflar İçin Rogers'a Teşekkür (23 Aralık 1936) 362
Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Başka Göreve Tayini Dolayısıyla
Arnavutlar Kralı I. Zogu'ya (24 Aralık 1936) 363
Ali Türkgeldi'nin Ortaelçi Olarak Tayini Hakkında
Arnavutlar Kralı I. Zogu'ya (24 Aralık 1936) 364
Gaziantep'in Kurtuluş Yıldönümü Dolayısıyla
Nuri Conker ve Ali Kılıç'a (25 Aralık 1936) 365
Ali Fethi Okyar'ın Büyükelçiliğe Devamı Hakkında
İngiltere Kralı VI. George'a (29 Aralık 1936) 366
Cenevre'de Bulunan Afet Hanım'ın
Yeni Yılını Tebrik (30 Aralık 1936) 367
Yeni Yıl Tebriki Dolayısıyla
Romanya Kralı II. Carol'a Teşekkür (31 Aralık 1936) 368
Hatay Meselesi Üzerine
Başvekil İnönü'ye Not (31 Aralık 1936) 369
Halkın Yeni Yılını Tebrik (31 Aralık 1936) 372
DİZİN 373

SUNUŞ

Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye halkının ulusal demokratik devriminin önderidir. O'nun hayatı, daha 1908 Devrimi öncesinden 1938'de hayata göz yummasına kadar toplumumuzun devrim süreçleriyle iç içedir.

Atatürk, çağımızın iki büyük devrim dinamiğinden birini oluşturan Mazlumlar Dünyası'nın başarıya ulaşan ilk devrimine önderlik etmiştir. Bu nedenle, O'nun başında bulunduğu eylem, yalnız ulusal tarihimize damgasını vurmakla kalmamış, insanlık tarihinin yaratılmasına da önemli katkıda bulunmuştur. Kurtuluş Savaşı'mızın ve Cumhuriyet Devrimi'mizin, bir bütün olarak, bütün dünyada Kemalist Devrim diye bilinmesi, başka deyişle O'nun adıyla anılması doğaldır.

Bu gerçekler ışığında, Atatürk'ü bilmek ve anlamak, 20. yüzyıl Türkiye'sini ve dünyasını inceleme ve açıklama çabasının bir gereğidir. Oysa O'nun önderliğindeki büyük devrimci eylemi ateşleyen ve yönlendiren düşünce birikiminin belgeleri, çeşitli kitap, dergi, gazete, yayın ve arşivlere dağılmıştır. Bu nedenlerle, araştırmacılar ve ilgililer, Türkiye Devrimi'ni bütün yönleri ve derinliğiyle inceleme ve açıklama olanağından yoksundur.

Atatürk'ü kaybetmemizden bu yana 60 yıl geçtiği halde, yazı ve konuşmalarını, bir arada ve asıllarına uygun olarak yayımlama görevi, ne yazık ki, bugünlere kalmıştır.

Kaynak Yayınları, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'ni yayımlama görevini üstlenmekle tarifsiz bir onur duymaktadır ve yaptığı işin bilincindedir.

Kuvvet kaynağımız, Türkiye halkının devrimci pratiğini özetleyen bu büyük birikimi, önümüzdeki devrimci atılımların enerji kaynağına dönüştürme iradesidir. Biricik güvencemiz ise, Türkiye devriminin yaratıcısı ve sahibi olan Türkiye halkıdır ve onun aydın birikimidir.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, yalnız bir derleme ve özgün metinlere göre düzeltme çalışması sınırları içinde kalmamış, bir araştırma ve keşif faaliyeti boyutlarına ulaşmıştır. Kaynak Yayınları, Atatürk'e ait ülkemiz ve yabancı ülkeler arşivlerinde gizlenen belgelere ulaşmak için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamış ve özel bir çalışma yürütmüştür. Bu çabalarımızın ürünlerini toplamaktayız. Özellikle Türkiye ve eski Sovyetler Birliği arşivlerinde bulduğumuz, yüzlerce yeni belge, yazı, mektup, demeç, tutanak, görüşme ve konuşma, Türkiye devrim tarihinin bazı aşamalarını yeniden yazmayı gerektiren bilgileri ve kanıtları içermektedir.

Atatürk'ün Bütün Eserleri'ni yayımlama görevi, kuşkusuz ancak Türkiye devrim tarihine ve Atatürk araştırmalarına emek vermiş aydın ve uzman birikimiyle başarılabilirdi. Bu anlayışla oluşturulan Atatürk'ün Bütün Eserleri Danışma Kurulu, araştırmaların yürütülmesinde ve eserin oluşturulmasında izlenecek yöntemleri tartışmış ve anlayış birliğine varmıştır. Buna göre:

- Bu çalışmayla, Atatürk'ün yazdığı, söylediği ve imzaladığı bütün metinler ve belgeler bir araya getirilecektir.
- *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'nde, yalnız Atatürk'e ait olduğu kanıtlanmış olan metinler yer alacaktır. Hatıralardaki aktarmalar, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'ne konmayacaktır.

• Hataların ve tahrifatların düzeltilmesi yanında, eksiklerin giderilmesi için, yayımlanmış metinler, asılları ve özgün belgelerle karşılaştırılacaktır.

• Belgenin kaynağı, konuşmanın nerede, hangi tarihte yapıldığı gibi nesnel bilgiler, yorumsuz olarak verilecektir.

• Metinler, eserde tarih sırasına göre yer alacaktır. Çünkü, Atatürk'ün görüşleri, tarihsel akış içinde anlamlıdır.

• Eser, günümüz Türkçesiyle yayımlanacaktır. Dildeki tarihi hava korunurken, artık anlaşılmayan sözcük ve deyimlerin yerine bugünkü karşılıkları konulacaktır.

Bu çerçevede binlerce kitap, gazete, dergi ve belge taranmış, incelenmiş, yayımlanmış metinlerle karşılaştırılmış; eski yazı metinler Latin harfli Türkçe yazıya yeniden aktarılmış; Rusça, İngilizce, Fransızca, Almanca ve diğer yabancı dillerden metinler, yeniden çevrilmiştir. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'nde yer alan bütün metinler ve tarihleri, belgelerin asıllarına ya da ilk kaynaklarına başvurularak teker teker incelenmiş, araştırılmış, karşılaştırılmış ve defalarca kontrol edilmiştir. Yüzlerce yanlış okuma, çeviri ve tarih hataları saptanıp giderilmiştir.

Metinler 40 yaş aydın kuşağının Türkçesi temel alınarak, tarihi dokusu bozulmadan sadeleştirildi.

Dipnotlarda, metinlerin daha önce yer aldığı kaynaklar ile belgelerin bulunduğu arşiv belirtilmiştir.

Rumi tarihlerin yanında miladi karşılıkları gösterilmiştir.

Öğle vaktini esas alan 12 saat sistemi korunmuştur. Örneğin; "saat 2 sonra'da", "saat 14'te"; "saat 6 evvel'de", "saat 06'da" anlamındadır.

Kişi ve yer adlarının yazılışına müdahale edilmemiş, farklılıklar korunmuştur. ("Saip, Sâip, Saib", "Saffet, Safvet" ya da "Kanlı sırt, Kanlısırt" gibi.)

Sonunda "Y.N." (Yayımlayanın Notu) imzası bulunan notlar Kaynak Yayınları tarafından konulmuştur.

Böylesine ağır ve yorucu olan bu çalışma sırasında, Danışma Kurulu'nun yanında çok sayıda uzman araştırmacı, arşivci, çevirmen ve redaktör görev almaktadır. Hepsinin adını burada anmamıza sayfalarımız yetmez. Değerli katkıları için kendilerine ne kadar teşekkür edilse azdır.

***

Atatürk'ün Bütün Eserleri'ni en başta O'nun önderliğinde Türkiye Devrimi'ni gerçekleştiren Türkiye halkına, Birinci Dünya Savaşı'nın, özellikle Çanakkale Direnişi'mizin, Kurtuluş Savaşı'mızın silahlı kuvvetlerine, şehit ve gazilerine, Cumhuriyet Devrimi'mizin Aydınlanma savaşçılarına, Devrim şehitlerine, Kubilay'lara, "Cumhuriyet bize emanet" diyen devrim gençliğine, ulusal demokratik devrimimizi tamamlamak için mücadele eden emekçi ve aydınlarımıza borçluyuz. Bu büyük eserin gerçek yaratıcıları, başta Atatürk, onlardır.

20. yüzyılın devrimci yükselişinde, Ezilen Dünya'nın ayağa kalkışını ateşleyen ve 21. yüzyılın büyük devrimci atılımlarına olağanüstü katkılarda bulunacak olan Türkiye halkına ve aydınlarına, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'ni, Cumhuriyet'in 75. yılı armağanı olarak, derin saygı ve bağlılıkla sunuyoruz.

Ekim 1998
KAYNAK YAYINLARI

ULUS'A DİL YAZILARI*

(2 KASIM - 7 ARALIK 1935)

* *Ulus*, 2 Kasım-7Aralık 1935, Numara: 5126-5161.
Yazılar *Ulus* gazetesinde imzasız olarak yayımlanmıştır. Ancak, Atatürk, Cenevre'de bulunan Afet (İnan) Hanım'a çektiği 12 Kasım 1935 tarihli telgrafında "Dile ait yeni yaptığım incelemeleri ve bulduklarımı birkaç güne kadar yollayacağım" demektedir.
Yine, Afet (İnan) Hanım'ın 15 Kasım 1935 tarihli mektubundaki "Gönderdiğiniz kılavuz ve dil kitabını aldım... *Ulus* gazetesindeki dil yazıları sizin bulduklarınıza benziyor" sözlerini Atatürk 25-26 Kasım 1935 tarihli mektubunda "Ben bildiğin gibi dil ile meşgul oluyorum. Sen giderken basılmış olan ilk broşürü tashih ve tadil ettirerek yeniden bastırttım.[1] Bunun bir de ufak özetini broşür halinde bütün *Ulus* okurlarına dağıttılar.[2] Sen de almış olacaksın. Bunlardan sana yeniden beşer tane gönderiyorum. Bunlarla beraber şimdiye kadar teorinin tatbikatı olmak üzere *Ulus*'a yazdığım yazıların da kupürlerini toplu olarak gönderiyorum. Henüz basılmamış olanların suretleri de beraberdir. Buna dair arada çıkacak bazı arkadaşların yazıları da enteresan olacaktır.[3] Bunları takip edecek olan yazıları sen toplar ve hepsini incelersin. Bence Güneş-Dil Teorisi isabet etmiştir. Hint-Avrupa dillerine de tatbiki mümkündür. Sen kendin gönderdiğim tatbikat notlarıyla teoriyi kavramaya çalış. Anlaşılmayan yerleri sor, izah edeyim. Ondan sonra belki lengüistik profesörünle beraber inceler ve eleştirir, onun da görüşünü bana bildirirsin. Kısa dediğim broşürü senin için Fransızcaya tercüme ettiriyorum, göndereceğim" şeklinde cevaplandırmakta ve Afet (İnan) Hanım 1 Aralık 1935 tarihli mektubunda "gönderdiğiniz broşür ve yazıları da aldım... Dil hakkında bazı sorular ve bilhassa sizin tezin Fransızcasını gönderirseniz Profesör'le bunlar üzerinde konuşabilirim" demektedir.
Bkz. elinizdeki ciltte, s.124, 130-132; ayrıca bkz. Prof. Dr. Afet İnan, *Atatürk'ten Mektuplar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.32-33, 41, 44-46.

1 "Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili" (Ulus Basımevi, 1935) başlıklı eser için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, Kaynak Yayınları, İstanbul, Temmuz 2010, s.311-348. (Y.N.)

2 *Ulus* gazetesinin 14 Kasım 1935 günlü sayısının ücretsiz eki olarak verilen broşür şudur: *Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili Analiz Yolları*, Ulus Basımevi, 1935. (Y.N.)

3 "Ulus'un Dil Yazıları" köşesinde 22 Kasım 1935-24 Mayıs 1936 tarihleri arasında yazıları yayımlanan diğer yazarlar şunlardır: Naim Onat, İsmail Hâmi Danışment, Abdülkadir İnan, İbrahim Necmi Dilmen, Hasan Reşit Tankut, M. Ali Ağakay, Hermann F. Kvergić. (Y.N.)

Ulus gazetesinde 4 Ekim-17 Aralık 1935 tarihleri arasında "Dil Hakkında Etimolojik ve Morfolojik Anket" başlığıyla 12 anket yayımlanmış ve gelen cevaplara yer verilmiştir. Bu anketlerde çeşitli kelimeler verilmekte ve şunlar sorulmaktadır:

"I. Yukarıdaki kelimelerin ilk ve asıl kökleri nelerdir?
II. Bu kelimeler nasıl teşekkül etmişlerdir?
III. Bu kelimeleri teşkil etmek için köke ilave olunan ekler nelerdir ve eklerin her birinin mana farkları bakımından rolleri ne olmuştur?
IV. Bu araştırma neticesinde:
A- Türk dili kökleri ve
B- Türk dili ekleri ve
C- Türk sözlerinin teşekkülü hakkında bir kaide çıkarmak mümkün müdür?"

Anketlerde açıklanması istenen kelimeler şunlardır:
I. Anket (4-11 Ekim 1935): Sabah, sabahleyin; öğle öğleyin; ikindi, ikindiyin, ikindileyin; akşam, akşamleyin; yatsı, yatsıyın, yatsıleyin; gündüz, gündüzün, gündüzleyin; gece, geceleyin.
II. Anket (12-25 Ekim 1935): Işık; parlak; sıcak; ateş; gök; su; yer; toprak, torpak; yıldız; yıl.
III. Anket (26 Ekim-3 Kasım 1935): Ağız; bağız; gırtlak; dil; diş; dudak; alın; göz; burun; kulak.
IV. Anket (4-11 Kasım 1935): Ev; oba; av; ağıl; avlu; ova; yurt; ocak.
V. Anket (12-16 Kasım 1935): Tane; kepek; kepenk; kap; kafa; kapak; kapı; kapmak.
VI. Anket (22-24 Kasım 1935): Şark, doğu; şimal, nord; garp, batı; cenup, sud.
VII. Anket (25-26 Kasım 1935): Ter; tez; tek; tel; tül.
VIII. Anket (27 Kasım 1935): Dur; tur; dar; dağ; dal; damar.
IX. Anket (1 Aralık 1935): Uğ (su manasına); öl (rutubet manasına); ölmek; olmak.
X. Anket (4 Aralık 1935): Sevinç; sevim; sevmek; sormak; solmak.
XI. Anket (8 Aralık 1935): Göz; gör; kör; kor; gür.
XII. Anket (17 Aralık 1935): Yol; yön; yor; yok; yüs; yer; yük; yel; yar; yaz; yay. (Y.N.)

MİLLET - ULUS*

Her iki söz, ana kaynakları araştırılınca Türk kökünden çıkıyor

Millet

Kelimeyi etimolojik şekline koyalım:

(1) (2) (3) (4)

im + il + il + et

(1) "im": Köktür, burada kuvvet, hayat, hareket, işaret, hedef iş... vs. anlamlarındadır.

(2) "il": Kelimenin orijininde "iğ"dir; "l" (3)'teki "l"dir, uzatma vazifesi görmek üzere "i + ği"de "ği" yerini tutmuştur.

Türk sözlerinde aynı cinsten iki konson[1] yan yana gelmez; birincisi daima uzatma için ikincisinin tekrarıdır. O halde:

(1) kök olan "ım" ile

(2) ek olan "iğ" birleşince "imiğ" olur; bu, "emek" sözüdür; kuvvet sarf etmek, yaşamak, hareket etmek, bir şey işaret etmek, bir hedefe gitmek, iş görmek, yorulmak, zahmet çekmek demek olur.

(3) "il": Büyük, çok, gayri şahsi genişlik gösterir; demek ki, "im + iğ + il = imiğil" sözü, büyüklük, çokluk, genişlik içinde yaşamak, hareket etmek, çalışmak, bir hedefe gitmek olur.

(4) "et": Çok kuvvetli yapıcılık, yaptırıcılık, hâkimiyet, sahiplik anlamlarını gösterir.

Görülüyor ki, son ek (4) gelinceye kadar, kelime (imiğil) genel ve belirsiz bir manada iken, "et" ona belli varlık verdi, müşterek yaşayan, çalışan, bir hedefe giden sahip belli oldu: MİLLET.[2]

Kelimenin: "im + iğ + il + et" etimolojik şekilden, son "millet" morfolojik ve fonetik şekle geçişi burada çok basit oldu: "im" köküne birden ziyade ekler gelince, kökün baştaki vokali[3] düştü; kök ve ekler kaynaşınca fonetik icap hâkim oldu, "miğilet" söylenişindeki ahengi beğenmedi, "mi + ği + let" şeklinin ortasındaki "ği" uzatımı yerine, öndeki "l"yi tekrarlamayı daha ahenkli buldu. Anlaşılan manasıyla "millet" sözü, tam modern ve ilmi izahlara uygun "Société Humaine"[4] demek olur.

* *Ulus*, 2 Kasım 1935, Numara: 5126, s.1.

1 Consonne (Fr.): Sessiz, ünsüz. (Y.N.)

2 Bu Türk kelimesi Arapçada "din" ve "şeriat" anlamına alınarak kullanılmıştır. (*Ulus*'un notu.)

3 Vokal (Fr.Vocal): Sesli, ünlü. (Y.N.)

4 Societé Humaine (Fr.): İnsan topluluğu, toplum. (Y.N.)

Ulus

Kelimenin etimolojik şekline bakalım:

(1) (2) (3) (4)

"uğ + ul + uğ + us"

(1) "uğ": Köktür; burada büyüklük, yükseklik, çokluk, genişlik kavramlarını gösterir.

(2) "ul": Genişlik ve gayri şahsilik anlatır.

"Uğ + ul = uğul" genel olarak büyüklüğü, çokluğu, genişliği gösterir ve yayılmış, genişlemiş demek olur.

Burada, kök ile ekin kaynaşması neticesi olarak morfoloji ve fonetiğin yaptığı şekli alalım: "ul" (il, el şekilleri malumdur).[1]

(3) "uğ": Ek olarak ". + ğ"nin rolü kelimenin manasını sahiplendirerek tespit ve ifade etmektir (k gibi). O halde uluğ = (burada da "ğ" vazifesini vokali olan "u"nun uzatılmasına bırakıyor) Ulu = büyük, yüksek, çok veya böyle olan demektir.

(4) "us": ". + s" eki, herhangi bir süje[2] veya objenin[3] oldukça geniş bir sahada bulunduğunu veya o sahayı kapladığını gösterir. "s, ç, c, z" de böyledir.

Demek oluyor ki, "ulu + us = ulus": Bir çokluğun kendi muhitini taştığı zaman aldığı anlamdır.

Onun içindir ki, "ulus" sözü, genel olarak, mesela bir ailenin çoğalarak vücuda getirdiği bir "kabile"ye, onun daha büyüğü olan bir "aşiret"e, bir kavme, herhangi bir cemaate, bir taifeye, birkaç kabileyi toplayan bir daireye dendiği gibi, bir ümmete de denebilir.

Geniş kabile birliği, millet ve devlet anlamları da "ulus" sözünün çerçevesi içindedir.

1 Aşiret, belde, halk, kabile, kavim, memleket anlamlarının ifadesi olmuş. (*Ulus*'un notu.)
2 Süje (Fr. Sujet): Fail, özne. (Y.N.)
3 Obje (Fr. Objet): Nesne. (Y.N.)

DEVİR - ZAMAN*

"Devir, devre, daire, zaman" sözlerinin etimoloji, morfoloji ve fonetik bakımlarından çözümlenmesi

Devir-Devre

Kelimenin etimolojik şekli:

(1) (2) (3)
(ed + ev + ir)'dir.

(1) ed: Köktür. Burada çokluk, genişlik, mekân ve hareket anlamınadır (zaman ve saha hakkında).

(2) ev: Hareket ve mekân... vs. halini ifade eden ektir; "ğ, k" gibi;

(ed + ev = edev), hareket ve mekân vs. faaliyeti ("edik" şekli de vardır)[1] *Radloff Lügati.*

(3) ir: Düşünülen şeyin, belli ve sabit bir nokta ile alakasını gösterir, yani düşünülen hareket ve mekân faaliyetinin belli ve sabit bir noktada, ona bağlı olarak, onun etrafında vuku bulmakta veya vuku bulmuş olduğunu gösterir. Dönmek, yuvarlaklık, daire kavramı buradan geliyor.

Devir: Bir nokta etrafında vuku bulmuş çokluğu, genişliği, hareketi gösterir.

Bu söze, manayı tespit ve ifade eden "eğ" ekini getirirsek, hasıl olan şekil (devireğ), "devir" anlamının adı olur.

Kelimenin etimolojik şekli olan "devireğ" morfolojik ve fonetik icabı: DEVRE olur; bir nokta etrafında tamamlanmış büyük bir zamanı veya bir sahayı gösterir.

"Devireğ"in, "Teğiriy, Töğürüy, Teğere" şekilleri de vardır, kendi etrafında dönmek, yuvarlanmak anlamlarındadır. Yakutça, "Teğiriye temteye oyor künneh = yüksekte yuvarlanarak yahut yuvarlak şekilde yükselerek çıkan Güneş'le..." demektir.

Not: Bu misal, kelimeye ". + r" ile verilen yuvarlaklık kavramının Güneş'ten alınma bir kavram olduğunu gösteriyor.

"Devre" sözünün "dürk" şekli de vardır.[2]

Bu sözün etimolojik şekli şudur:

(1) (2) (3)
(ed + üğ + ür + ek)

Devir sözünün etimolojik şeklini bunun altına yazarak inceleyelim:

(ed + ev + ir + eğ)

* *Ulus*, 3 Kasım 1935, Numara: 5127, s.1.

1 *Radloff Lügati, 1. cilt, Uygur Lehçesi.* (*Ulus*'un notu.)

2 *Elidrak haşiyesi.* (*Ulus*'un notu.)

Görülüyor ki, kökler birdir: "ed"

1. ekler eşittir: uğ = ev.

2. ekler idem:[1] ür = ir.

3. ekler idem: ek = eğ.

Vokallerin[2] aynı cinsten olarak değişmesinden ve birbirlerinin aynı olan konsonların[3] birbirleri yerine geçmelerinden başka sözlerin yapılışlarında hiçbir fark yoktur: ğ = v; k = ğ.

Daire

Bu söz, esas itibariyle "devre"den başka bir şey değildir. Bunu anlamak için her iki kelimenin etimolojik şekillerini alt alta yazalım:

Devre:

(ed + ev + ir + eğ)

Daire:

(ad + ağ + ir + eğ)

Daire sözünün etimolojik şeklinde göze çarpan, kalın ve ince vuayellerin[4] bir kelime içinde bulunuşudur. Bu hal, dilin gelişme işaretidir. Bugün de mutlaka bunun aksinde ısrarlı olmak doğru değildir. Gelişmiş bulunan insan konuşma cihazında fonetiğin yapabileceği iyileştirmeye mâni olmamak en doğru yoldur.

Bundan evvel izah ettiğimiz gibi burada da kökler ve ekler tamamen aynı mahiyettedir.

"Daire" sözünün türlü şekilleri vardır: Devirik, Devirim. Bu kelimelerin bünyelerine dikkat olunursa aynen "Devir" kelimesi görünür.

Teğre (*Uygur metinleri, "Paul Pelliot, Toung Pao, 1914"*),

Teğrek (*Radloff Lügati, III "Çağatay Lehçesi"*),

Tiğr (*Büyük Türk Lügati, "Kazan"*),

Tiğrek (*Tuhfet-üz-zekiyye*),

Tüğerek (*Tuhfet-üz-zekiyye; Radloff Lügati, III*),

Tivrek (*Tuhfet-üz-zekiyye*),

Teker (*Babus*)

"Devir" ve "Daire"nin bu türlü şekilleri, etimolojik şekillere döndürülünce, hepsinin bünyelerinin bir olduğu derhal göze çarpar.

1 İdem: Onun gibi, keza; yukarıdakiyle aynı. (Y.N.)
2 Vokal (Fr.Vocal): Sesli, ünlü. (Y.N.)
3 Consonne (Fr.): Sessiz, ünsüz. (Y.N.)
4 Voyelle (Fr.): Sesli, ünlü. (Y.N.)

Zaman

Kelimeyi etimolojik şekline koyalım:

(1) (2) (3) (4)
(uğ + uz + am + an)

(1) uğ: Burada zaman ve saha kavramınadır. Kelimenin köküdür, kendinden sonra gelen "uz" eki ile kaynaşarak düşmüştür.

(2) uz: Genellikle uzaklık, mekân, genişlik gösterir ektir. O halde: uğ + uz = uğuz; zamanın uzunluğu; yani düşünülen zaman "an" değildir, uzundur.

(3) am: Ektir, kendinden evvelki sözün tespit ve ifadesine yarar (k gibi).

"Uzam" = uzunca bir zaman ifade eder.

(4) an: ". + n" konsonu bir varlığın, bir hareketin, süje[1] veya obje[2] ile tamamen yakından alakasını gösterir. O halde "uzaman" kavramı, bunu düşünen süje ile alakalı olan bir müddeti gösterir. Morfolojik ve fonetik icaba göre baştaki vokal düşüyor, kelime son şeklini alıyor: Zaman.

Not 1: Kelimenin sonundaki "an", "anğ" olarak dahi düşünülebilir. Bu takdirde "ğ"nin düştüğü kabul olunur.

Not 2: Kelimenin düşmüş olan kökü saha manasıyla düşünüldüğü vakit şu sözler türer: Uzak, uzama, uzamak... vs.

1 Süje (Fr. Sujet): Fail, özne. (Y.N.)
2 Obje (Fr. Objet): Nesne. (Y.N.)

HÂDİS - HÂDİSE*

Bu sözlerle "hudus, hadis" ve "hayat" sözlerinin etimoloji, morfoloji ve fonetik bakımından çözümlenmesi

Hâdis - Hâdise

Kelimenin etimolojik şekli:

(1) (2) (3) (4)
(ah + ağ + ad + is)

(1) ah: Köktür; "ay"ın bir başka şeklidir (ay, ag, ak, ah bir kategoridendirler).

Bir şeyi yaratmak, yapmak, tesis etmek; hayat vermek, ruh vermek, vücuda getirmek anlamındadır.[1]

(2) ağ: Objeyi[2] gösterir.

Ah + ağ = ahağ = olmuş, vücut bulmuş şey.

(3) ad: (. + d - t), yapıcılık, yaptırıcılık, yapılmış olmaklık anlamını verir.

(Ah + ağ + ad) = olmuş olan şey demektir.

(4) is: ". + s" genişlik, yani bir süje[3] veya objenin kendi muhitini taşarak tezahürünü gösterir. O halde:

"Ah + ağ + ad + is" = büyük oluş demektir.

Morfolojik ve fonetik tesirlerle "ah" kökünün vokali[4] düşüyor. İlk ek olan "ağ", ki uzatma vazifesini görüyor, onun da vazifesi kendisinden sonra gelen vokalin uzunca okunmasıyla yapılıyor. Söz "hâdis" şeklini alıyor.

Bu sözün sonuna "eğ" eki gelince, kelimenin manasını tespit ve ifade ediyor, o mananın adı oluyor: "Hâdis + eğ". Son ekin okunmaz "ğ"si de düşüyor; kelime sadece "hâdise" olarak kalıyor; manası büyük oluş, büyük vakıa demektir.

Hudus

"Hudus" sözü, "hâdis" sözünün vokalleri değişik başka bir şeklidir. Bu iki sözün etimolojik şekillerini alt alta koyarak bakalım:

(ah + uğ + ud + us) = hudus
(ah + ağ + ad + is) = hadis

"Hayat" sözü ile "hâdis" sözünün yapılışları birdir; ikincisinde fazla olan "is" ekidir. Türk sözlerinin okunuşundaki mekanizmayı göstermiş olmak için "hayat" sözünü de inceleyelim:

* *Ulus*, 4 Kasım 1935, Numara: 5128, s.1.
1 *Yakut Lügati*. (*Ulus*'un notu.)
2 Obje (Fr. Objet): Nesne. (Y.N.)
3 Süje (Fr. Sujet): Fail, özne. (Y.N.)
4 Vokal (Fr.Vocal): Sesli, ünlü. (Y.N.)

Etimolojik şekli:

(1) (2) (3)

"ah + ay + at"tır.

"Ah" ve "ay" kök olarak alındıkları zaman her ikisi aynı anlamı gösterirler. Bunlardan birisi ek mevkiine düşünce rolü değişir.

(1) ah: Kök olarak, yaratmak, hayat vermek, ruh vermek anlamını gösterir.

(2) ay: Ek olarak objeyi, yani hayat kavramını taşıyan şeyi gösterir.

Ah + ay = ahay = hay, genel olarak var olma demektir.

(3) at, (d): (. + t-d), bir şeyin olmuş, yapılmış olduğunu gösterir.

Demek ki:

Hayat, somut olarak yaratılmış olmaktır.

Hadis

"Hadis" sözünde kökün manası başkadır. Etimolojik şekli:

(1) (2) (3)

"ah + ad + is"tir.

(1) ah: Ses, sada, söz anlamınadır (ak, ok, uk, ah, ay, ağ, ag köklerinin hepsi aynı anlama gelirler).

(2) ad: Sözün somut olarak varlığını gösterir.

(3) is: Görüldüğü gibi uzak sahayı, bir derece genişliği, çokluğu gösterir, yani sözün uzağa, harice intikalini ve çokluğunu gösterir ("l"de böyledir, bazı Türk diyalektlerinde "s" yoktur. Yakutça gibi).

"Ah + ad + is" = hadis = nutuk, çok söz, kelam demektir.

Not: "Hadis" sözünün başka şekilleri de vardır. Mesela:

"Aydış"[1] gibi. İki kelimenin bünyesi tamamen aynıdır. Etimolojik şekillerini alt alta yazalım:

(1) Hadis: "ah + ad + is"

(2) Aydış: "ay + ad + ış"

Ah = ay dır. 1.'de kökün vokali düşmüş; 2.'de kök kalmış, fonetik icabı ortadaki ekin vokali düşmüştür.

İs = ış tamamen aynıdır.

"Eytiş" ve "aytış" da aynıdır. (*Büyük Türk Lügati, Kazan Lehçesi; Radloff Lügati, I*)

Ayıtmak = ifade etmek[2]

Eyitmek = ifade etmek[3]

Not: "Hadis" sözünü, biz yalnız peygamberlere atfolunan sözler için kullanırız.

1 *Radloff Lügati, I, "Teleüt ve Altay Lehçeleri".* (*Ulus*'un notu.)

2 *Die Legende von Oghuz Qaghan.* (*Ulus*'un notu.)

3 *Büyük Türk Lügati, "Kazan Lehçesi".* (*Ulus*'un notu.)

EHEMİYET - MÜHİM*

Türk dilinin etimoloji, morfoloji ve fonetik bakımından çözümlenme metodu bu sözleri Türkçe gösteriyor

Ehemiyet

Kelimenin etimolojik şekli:

(1) (2) (3) (4)
(eh + em + iy + et)'tir.

(1) eh: Büyüklük, yükseklik, esas anlamlarına gelir (eh + e, ak + a, ağ + a, ag + e, sözlerindeki köklerin aynıdır).

(2) em: Kökün anlamını taşıyan süje[1] veya objeyi[2] gösterir. Eh + em = ehem: Büyük, yüksek, esas demektir.

(3) iy: ". + y" eki sözün manasını tamamlar, tayin eder (k, g, h gibi).

(4) et: Anlaşılan mananın somut ve bağımsız varlığını gösterir.

(Ehemmiyet): Büyüklüğü, esaslılığı somut olan bir manayı ifade eder.

Yakutçada, sadece "eh" birisinin sözlerine ehemiyet vermek, kaydetmek anlamına da kullanılır.

Not: Kelimeyi "Ehemmiyet" tarzında telaffuz etmek fuzuli gayret olur.

Bu şeklin etimolojisini arayalım:

(1) (2) (3) (4) (5) (6)
(eh + em + em + iy + iy + et)

(1) eh: Kök.

(2) em: Orijininde "eğ"dir. "Eh + eğ" eheğ büyük (eke "ğ" gibi). "Eğ" eki, kökün anlamını taşıyan süje veya objeyi gösterdi.

(3) em: "eheğ" sözünde anlaşılmış olan manayı tekrar kendi üzerine alan bir süje veya obje oldu.

Eheğ + em = ehemm olacak; ". + ğe" yerine, kendinden sonraki (m) geçecek.

(4) iy: Yahut "eğ" eki sözün manasını ifade edecek. Ehemmeğ (- iy) = ehem demektir.

(5) iy: Bundan evvelki ekin rolünü yapan aynı ek.

(6) et: Gördüğümüz manayı veren ek.

Hatıra: Türk sözlerinin kuruluşunda gayet kesin bir tabiilik ve lojik[3] vardır.

* *Ulus*, 5 Kasım 1936, Numara: 5129, s.1.
1 Süje (Fr. Sujet): Fail, özne. (Y.N.)
2 Obje (Fr. Objet): Nesne. (Y.N.)
3 Logique (Fr.): Mantıklı. (Y.N.)

Türk, gördüğünü ve düşündüğünü anlatmaya kâfi gelecek surette sözleri yaratmıştır. Esas anlamı gösteren köke lüzumundan fazla ek getirmez. Sözü eksik de bırakmaz. Bozuk ve kırık şekilde Türk sözleri, yabancı ağızlarda bu hallere uğramışlardır. Kelimelerin orijin şekillerinin bozulmasında, kalıpla kelime yaratma usulü de çok tesir etmiştir.

Mühim

Kelimenin etimolojik şekli:

(1)	(2)	(3)
em +	üh +	im

Not: "Em - im" kökünün gösterdiği bazı anlamları tanımak için şu kelimeleri gözden geçirelim:

I. İmek[1] = meşakkat, zahmet.

II. İmgek[2] = sıkıntı, zahmet.

III. İmkek[3] = azap, bela, cefa, zahmet.

IV. Emek[4] = eziyet, mihnet, sıkıntı, zahmet.

V. Emge[5] = azap.

VI. Emgek[6] = ıstırap, zahmet.

(1) em: Köktür. Zahmet, azap, cefa, mihnet vs. anlamlarını ihtiva eder.

(2) üh: ". + h" kökün anlamını ifade eden ektir (. + k gibi).

Em + üh = emüh: Tamamıyla "emek, imek" demektir.

(3) im: ". + m" eki, kelimenin manasını belli bir sahada tespit ve ifade eder, manayı sahiplenir.

"Mühim": Zahmet, azap, mihnet vs.; kaygı,[7] gam[8] verici, sert demektir.

Görüş: Görüldü ki, "ehem, ehemiyet" sözü ile "mühim" sözü aynı kökten değildir. Birincinin kökü: "eh"tir; büyük, yüksek, dikkate değer, esas anlamlarına... İkincinin kökü "im"dir; zahmet, cefa, kaygı, gam anlamlarına...

"Bu iş ehemdir" dendiği zaman, işin büyüklüğü anlaşılır.

"Bu iş mühimdir" dendiği zaman, işin çetinliği, zahmet, cefa, gam vericiliği, yoruculuğu, zorluğu demektir.

Dikkat nazarına alınmak lazımdır ki, bu Türk kelimelerinin her biri, gayet orijinal manalı Türk köklerinden ve onlara lojik bir surette yapışmış eklerden doğmuştur; yoksa, herhangi bir sözün uydurma kalıplara vurulmasından değil. Belki Türk sözlerinin asaleti unutularak iş kalıpçılığa dökülmüştür.

1 *Pavet de Courteille, Çağatay Lügati.* (*Ulus*'un notu.)
2 *Radloff I, Kazan ve Baraba Lehçeleri.* (*Ulus*'un notu.)
3 *Pavet de Courteille, Çağatay Lügati.* (*Ulus*'un notu.)
4 *Türk Dili, Süheyl ve Nevbahar, Kamusu Türki, Orhon Kitabeleri.* (*Ulus*'un notu.)
5 *Radloff I, Uygur metinleri.* (*Ulus*'un notu.)
6 *Oğuz Destanı, Orhon Kitabeleri.* (*Ulus*'un notu.)
7 *Ahterii Kebir.* (*Ulus*'un notu.)
8 *Lügati Naci.* (*Ulus*'un notu.)

Not: "Mühim", ehem olan demek değildir; izah olunduğu gibi, ondan büsbütün başka anlamda bir sözdür.

Ehem olan süje veya objeye işaret etmek istenilirse:

Eski Türk diyalektine göre kelimenin başına "mu", yeni şivemize göre "bu" sözünü koyabiliriz:

mu + ehem

bu + ehem

Bunlar kaynaşarak: Mehem, meham; behem (eh + al)[1] sözleri ile elde edilir. Bunların gösterdiği anlamlar "mühim" sözünden değil, "ehem" sözünden çıkmıştır.

1 Kelimenin sonundaki ". + l"dir ki, manaya kapsam veriyor. Yoksa burada ayrıca bir "hal" kelimesini düşünmeye mahal yoktur. (*Ulus*'un notu.)

DÜSTUR*

Kelimenin etimoloji, morfoloji ve fonetik bakımından çözümlenmesi

Kelimenin etimolojik şekli:

(1) (2) (3) (4)
(ed + üs + üt + ur) dur.

(1) ed: Köktür. Burada "yükseklik, büyüklük, kuvvet, kudret, esas, asıl, sahip" anlamlarını gösterir.

(2) üs: (. + s) ektir. Oldukça geniş bir sahayı ve mananın bu sahaya genişleyişini gösterir.

Ed + üs = edüs: Kuvvet, kudret, sahiplik vs. anlamlarının büyüklüğü demektir.

Kelimenin başka şekilleri de vardır:

1. Edis[1] = Yüksek
2. Ediş[2] = Yukarı
3. Ediz[3] = Yüksek kıymet, âli, yüksek
4. Etiz[4] = Âli
5. Edizlik[5] = Yükseklik
6. Tös[6] = Asıl, temel, sanem
7. Töz[7] = Asıl, menşe, tabiat, kuvvet
8. Tusa[8] = Saadetimize hizmet eden her şey

(3) üt: ". + t" eki sözün anlamını katiyetle tespit ve tayin eder ektir.

Düs + üt = düsüt: Geniş anlamda kuvvet, kudret, sahip, hâkim, temel demektir.

(4) ur: ". + r" eki, kelimenin manasını belli, kati bir sahada tahakkuk ve ayırt ettirir. O halde: (ed + üz + üt + ür); son morfolojik ve fonetik şeklini kullanalım, Düstur = kudreti, hâkimiyeti, büyüklüğü, esas olduğu kabul edilen, tanınan, ona katiyen riayeti icap ettiren şey demektir. Yani kanun demektir, değişmeyen şekil demektir, herkesin riayet etmesi icap eden bir kaide demektir.

Bu kelime Arapçaya da "asıl, kanun" ve "veziri âzam" anlamlarında geçmiştir.[9]

Farsçada da: "Sahip, izin, asıl, kanun, reis" gibi anlamlarda kullanılır.[10]

* *Ulus*, 6 Kasım 1935, Numara: 5130, s.1.

1 *Radloff Lügati, I. Uygur Lehçesi.* (*Ulus*'un notu.)

2 *Uygur metinleri, Analytischer Index zu den fünf ersten Stücken der türkischen Turfan-Texte (Bang, von Gabain).* (*Ulus*'un notu.)

3 *Radloff Lügati, I, Çağatay Lehçesi, Analytischer Index zu den fünf ersten Stücken der türkischen Turfan-Texte (Bang, von Gabain).* (*Ulus*'un notu.)

4 *Radloff Lügati, I, Koman Lehçesi.* (*Ulus*'un notu.)

5 *Divanü Lügat-it-Türk.* (*Ulus*'un notu.)

6 *Radloff Lügati, III, Altay Lehçesi vs.* (*Ulus*'un notu.)

7 *Divanü Lügat-it-Türk.* (*Ulus*'un notu.)

8 *Pekarski, Yakut Dili Lügati.* (*Ulus*'un notu.)

9 *Ahterii Kebir* (*Ulus*'un notu.)

10 *Lisan-ül-acem, I.* (*Ulus*'un notu.)

HAT - HÂTIR - HÂTIRA*

Bu sözlerle; "ihtar" kelimesinin ve –her üç anlamında– "ân" sözünün etimoloji, morfoloji ve fonetik bakımından çözümlenmeleri

Hat - Hâtır - Hâtıra

Kelimenin etimolojik şekli:

(1) (2) (3) (4)
(ah + ağ + at + ır)dır.

(1) ah: Köktür. Burada ışık, parlaklık anlamınadır (ak gibi).

(2) ağ: Obje[1] veya süje[2] gösterir.

Ah + ağ = ahağ: Işığın bir obje veya bir süje ile olan münasebetini gösterir.

(3) at:". + t" ektir. Manayı tamamlar, tespit eder.

Ahağ + at = ahağat; kelimeyi son morfolojik ve fonetik şekline koyalım: HAT = bir süjenin veya objenin ışığı veya bu ışığın billurlaşması, izi demektir.

(4) ır: ". + r" ektir. Manayı yakın, belli, kati bir sahada yerleştirir ve fark ve ayırt ettirir (burada o saha dimağdır). O halde:

HÂTIR: Bir obje veya süjenin dimağda aydınlanması, iz bırakması demektir.

"Hâtır" sözüne "ağ" eki gelince, bu ek kelime anlamına somut bir varlık verir ve onun adı olur. HÂTIRA da bu demektir.

Not 1: Yakutçada kelime (ahtar) şeklindedir.

Bu kelimenin etimolojik şeklini "hâtır" kelimesininkinin altına yazalım:

Hâtır = (ah + ağ + at + ır)

Ahtar = (ah + ağ + at + ar)

Görülüyor ki, her iki kelimenin asıl bünyeleri, birbirlerinin tamamıyla aynıdır.

Birincide kökün vokali[3] düşmüş. İkincide kök aynen kalmış. Birincide ve ikincide "ağ" düşmüştür. Birincide kökün vokalinin düşmesine karşılık "at" eki olduğu gibi kalmış. İkincide kökün vokalinin kalmasına karşılık "at" ekinin vokali düşmüş. Son eklerde aynı cinsten vokal şekli değişikliğinden başka bir fark yoktur.

Yakutçada "Ahtar": Anmak, hatırlamak, hatıra getirmek, daima birisini veya bir şeyi düşünmek demektir: "Min iespin kiniehe ahtar ere = borççağızını ona hatırlat."

* *Ulus*, 7 Kasım 1935, Numara: 5131, s.1.
1 Obje (Fr. Objet): Nesne. (Y.N.)
2 Süje (Fr. Sujet): Fail, özne. (Y.N.)
3 Vokal (Fr.Vocal): Sesli, ünlü. (Y.N.)

İhtar

Not 2: "İhtar" sözü, etimolojik bakımdan "hâtır" sözünün bünyece tamamen aynıdır. Manaları da orijinde birdir. Bugün bu kelimeye vermekte olduğumuz diğer manalar (tenbih, nazarı dikkati çekmek vs. gibi) mecazi manalardır.

An

Not 3: "Hâtır", "ahtar" anlamları, an (mak) anlamınadır.[1]

"An" kelimesinin etimolojik şekli şöyledir.

(1) (2)

(ağ + an)

(1) ağ: Işıktır.

(2) an: ". + n" ektir. Süjeye en yakın, bitişik bir sahayı gösterir. Herhangi bir sahada bulunan obje veya süjeyi, "m" (ego) sahasına, yani süjeye yapışık vaziyete getirir.

Ağ + an = ağan, bir süje veya objeye ait ışığın, bir süjenin en yakınında billurlaşmasıdır. Genel olarak ışığın, parlaklığın ve onun gibi olan temizliğin ve güzelliğin, insanın bitişiğinde tecellisi anlamına da gelir.

Görülüyor ki, kelimenin teşekkülünde, ışıkla süje veya obje arasında orta mesafeler gösteren işaret ekleri yoktur. Kelimenin zaman bakımından anlamı da bundan ileri gelmektedir.

Kelimenin morfolojik ve fonetik şeklinde, kökün "ğ"si ve ekin vokali, ki bunlar uzatma rolünü yaparlar, bu rol baştaki vokalin uzatılmasıyla vokale verilmiş oluyor.

Not 4: "An" sözü, Yakutçada "ağın" şeklindedir; anmak, hatırlamak vs.; gamlanmak, birisinin ıstırabını çekmek, kederlenmek gibi anlamlara gelir.

Istırap ve gam anlamları, kelimenin kökü olan "ağ"ın parlaklık manasından ziyade ateş, Güneş, yanmak manasıyla alakadardır.

1 Hâtır ve hâtıra kelimeleri, kalp (*Ahtèrii Kebir*) ile gönül, hatıra gelen husus ve fikir (*Lügati Naci*) anlamlarına alınmıştır. (*Ulus*'un notu.)

HAK - HAKİKAT*

Her iki sözün, etimoloji, morfoloji ve fonetik bakımından çözümlenmesi

Hak

Kelimenin kökü, vokali[1] düşmüş "h"dir; yani "v. + h"...[2]

Kelimenin orijin bünyesinde bulunan birinci ek "ağ" düşmüştür. Şimdi kelimenin etimolojik şekline bakalım:

(1) (2) (3)
(ah + ağ + ak)

(1) ah: (I) Yüksek, büyük, sahip; (II) beyaz, parlaklık, temizlik, asıl, muhakkak, hakikat; (III) kuvvet, emek, ücret, pay, hisse; (IV) asli unsur, uzuv anlamlarına gelir (aynı anlamlara gelen sözler: "ak", "ak + ığ"; "ak + tığ"; "eğ + e", "ek + e", "iğ + e", "oğ", "ok", "öğ + e"; "öy + e"; "üy + e"; ".h + üyük").[3]

(2) ağ: Kökün yukarıda saydığımız bütün anlamlarını taşıyabilen süje[4] veya objeyi[5] gösterir.

(3) ak: Manayı tamamlar, ifade eder, ektir.

Şimdi kökün yüksek, büyük, sahip (I) kavramlarını kastediyorsak;

Hak = Allah olur.

Kelimenin beyaz, parlaklık, temizlik, asıl, muhakkak, hakikat (II) kavramlarını kastediyorsak;

Hak = bu vasıfları taşıyan şey, olur. Doğruluk, gerçeklik manaları bu kavramlardan çıkar.

Kelimenin kuvvet, emek, ücret, pay, hisse (III) kavramlarını kastediyorsak;

Hak = Kuvvet veya emek karşılığı kazanılmış olan şey demektir.

Kelimenin asli unsur, uzuv (IV) kavramlarını kastediyorsak;

Hak = bir süje veya obje ile yakından alakalı bir mana ifade eder. Mesela:

"Bir iş hakkında sizinle görüşmek istiyorum" denildiği zaman bir işe dair demektir.

* *Ulus*, 8 Kasım 1935, Numara: 5132, s.1.

1 Vokal (Fr.Vocal): Sesli, ünlü. (Y.N.)

2 "v."den maksat herhangi bir vokaldir. (*Ulus*'un notu.)

3 *Kamusu Türki; Türk Dili, Büyük Türk Lügati "Çağatay ve Uygur Lehçeleri"; Radloff Lügati, I "Tarancı ve Uygur Lehçeleri"; Orhon Kitabeleri; Divanü Lügat-it-Türk.* (*Ulus*'un notu.)

4 Süje (Fr. Sujet): Fail, özne. (Y.N.)

5 Obje (Fr. Objet): Nesne. (Y.N.)

Hakikat

Kelimenin etimolojik şekli şudur:

(1) (2) (3) (4)

(. , h + ak + ik + at)

Not 1: Dikkat olunursa "

hak" sözünün etimolojik şekli olan:

(. , h + ağ + ak)'ta birinci ek "ağ", "hakikat" kelimesinde "ak" şeklinde meydana çıkıyor; yani

Hak = (h + ağ + ak)

Hakik = (h + ak + ik)

"Hakik" sözüne gelen son ek "at"; "hakik" yani "hak" kelimesinin işaret ettiği anlamların somut bir halde olmuş, yapılmış bulunduğunu gösterir. Yani doğru olan, asıl olan vs. demektir.

Not 2: "Hakikatli, hakikatsiz" sözlerindeki anlam; parlak, temiz, iyi bir işi, bir münasebeti unutmayan veya unutan demektir.

Not 3: Kelime, Arapçada "hakk" suretinde söylenir. Bu sözü etimolojik şekilde ayıralım ve şu şekillerle karşılaştıralım:

(. , h + ak + . , k),

(. , h + ağ + ak),

(. , h + ak + ik).

Arap ağzında, kelimenin orijin bünyesinde mevcut olan son ekin vokalinin düşürüldüğü görülür. Yoksa sözün sonundaki "k", manasız ve fuzuli olarak Araplar tarafından ilave edilmiş bir harf değildir. Kelime, Arapçaya, hemen hemen Türkçesindeki anlamlarla alınmıştır.[1]

1 *Ahterii Kebir, Lügati Naci.* (*Ulus*'un notu.)

DEFİ - MÜDAFAA*

"Defi, dâfi, müdafaa, müdafi" sözlerinin etimoloji, morfoloji ve fonetik bakımından analizi

Defi

Kelimenin etimolojik şekli:

(1) (2) (3)
(ed + ef + iğ)

(1) ed: Kök olarak burada "kuvvet, hareket, urmak, atmak, uzaklaşmak" anlamlarına gelir.

(2) ef: ". + f" ektir; manayı tamamlar ve tayin eder (k, g, h gibi).

Ed + ef = def: Kökün, işaret ettiğimiz manalarını tamamlayan ve tayin eden bir söz unsurudur.

Bu unsurun başka şekilleri de vardır:

I- Döv (+ me) = darb
II- Döv (+ eç) = havan
III- Dib (+ ek) = havan
IV- Tav = enerji
V- Teğ (+ mek) = taarruz etmek
VI- Teb (+ e) = silkelemek, vurmak, çırpmak
VII- Teb (+ iyelen) = tepinmek
VIII- Teb-tep (+ i) = tekme
IX- Teb (+ iyesir) = iterek çekilmek
X- Teb (+ in) = tepmek

Bu misallerde görüldüğü üzere "d, t" aynı kategoriden olup birbirlerinin yerini tuttukları gibi, "b, p, f, m, v" konsonları[1] da aynı kategoridendirler ve birbirlerinin yerini tutarlar.

(3) iğ: Bu son ek, def söz unsurunun anlamını başlı başına ifadeye yarar, ona isim şeklini verir. Biz kelimeyi "def + et", "def + ol", "def + etmek" şekillerinde görüldüğü gibi, sadece döğ, döv, dib, teb unsurlarını nasıl kullanıyorsak öylece kullanırız.

Dafi

Yalnız def sözünün vokal[2] değişmesiyle başka bir şekli olan "daf"a, "iğ" ekini koyarak kelime anlamını bir süje[3] veya obje[4] ile alakalandırırız; yani:

* *Ulus*, 8 Kasım 1935, Numara: 5133, s.1, 2.
1 Consonne (Fr.): Sessiz, ünsüz. (Y.N.)
2 Vokal (Fr.Vocal): Sesli, ünlü. (Y.N.)
3 Süje (Fr. Sujet): Fail, özne. (Y.N.)
4 Obje (Fr. Objet): Nesne. (Y.N.)

Daf + iğ = dafiğ = dafi: Atıcı, uzaklaştırıcı anlamına gelir.

Not: Arapçada (defi) kelimesi, "defiğ" şeklinde "men etmek, ita etmek"[1] ve "salmak, kakıvermek"[2] anlamlarına olarak alınmıştır.

Müdafaa

Kelimenin etimolojik şekli:

(1)	(2)	(3)	(4)
(em +	üd +	af +	ağ)

(1) em: Köktür; "derman, kuvvet, çare, ihtimam, itina, men etme, sahip" anlamlarını gösterir.

(2) üd: ". + d" burada ektir; yapıcı, yaptırıcı anlamınadır.

(3) af: Burada panse[3] veya şahsı gösterir; yani "em + üd" sözünün anlamlarını taşıyan şey veya şahıstır.

(4) ağ: ". + ğ" ektir. Obje ve süjeyi tayin ve ifadeye yarar. O halde:

Em + üd + af + ağ = müdafağ: Kuvvet, ihtimam, itina, men etme, sahip olma anlamlarının ifadesidir veyahut bu manaları taşıyan kişinin vasfıdır.

Müdafi

Bu ikinci anlamı, sonda küçük bir vokal değişimi ile "müdafiğ" şeklinde kullanırız. Birinci kelimenin sonundaki uzatma rolü yapan "ğ" yerine imlada "a" konulmaktadır. İkincinin "ğ"si kaldırılarak onun vokali olan "i"yi hafifçe uzatmakla yetinilir.

Görülüyor ki, "müdafaa" ve "müdafi" kelimeleri Türkçede aynı bünyededir. Birincisi panseyi, ikincisi o panseye sahip olanı ifade için kullanılır.

Kelime, Arapçada "müdafea" şeklinde:

"(I) zor ile öte salmak, kakıvermek, def etmek";[4] (II) dayanma, sahip çıkma"[5] anlamlarına ve "müdafiğ" şekli de:

"(I) def edici[4] ve (II) dayanan"[5] anlamlarına alınmıştır. Arapçada, "defiğ" ve "müdafea" sözleri bir kökten farz olunmuştur. Türkçede bu kelimelerin kökleri, görüldüğü gibi, bir değildir. "Def" unsurunda: "Salmak, kakmak, atmak" anlamları esastır. Fakat "müdafaa" sözünde kökten gelen esas anlam "himaye etmek, korumak, mania teşkil etmek, sahiplik etmek" anlamlarıdır. Nitekim "men etmek, bendetmek" anlamına olan "matamak"[6] ve "mania" manasına olan "matavuk"[6] ve "beklemek,[7] gözetmek,[8] gözlemek,[9] tarassut etmek"[10] anlamlarına olan "ummak" ve "kuvvetlen-

1 *Ahterii Kebir.* (*Ulus*'un notu.)
2 *Tercüman-ül-lügat.* (*Ulus*'un notu.)
3 Pensée (Fr.): Düşünce. (Y.N.)
4 *Tercüman-ül-lügat.* (*Ulus*'un notu.)
5 *Kamusu Türki.* (*Ulus*'un notu.)
6 *Radloff IV. "Kazan Lehçesi".* (*Ulus*'un notu.)
7 *Türk Dili; Kamusu Türki.* (*Ulus*'un notu.)
8 *Kamusu Türki.* (*Ulus*'un notu.)
9 *Türk Dili.* (*Ulus*'un notu.)
10 *Babus.* (*Ulus*'un notu.)

mek" anlamına olan "muğutağ"[1] sözlerinin hepsinde "v. + m" kökünün esas anlamlarından "men etmek, mania, beklemek, gözetmek, himaye, muhafaza, sahiplik vs." manaları görülmektedir. Bu saydığımız kelimelerin etimolojik şekillerini alt alta yazarak küçük bir tablo halinde görelim:

Müdafaa = (. , m + üd + af + ağ)
Matamak = (. , m + at + am + ak)
Matavuk = (. , m + at + av + uk)
Ummak = (um + uğ + um + ak)
Muğutağ = (. , m + uğ + ut + ağ)

Görülüyor ki, bütün bu kelimelerin kuruluşu bir olduğu gibi, hepsinde de kök anlamı mevcuttur.

Not: Görüldü ki, "b", "m" kategorisindendir, yani bunlar birbirinin yerine geçerler. Yakutçada[2] 'b' ile başlayan şu kelimelere bakalım:

(m - b) üdüğ = kavrama, dikkat

(m - b) üdüğleğ = dört gözle beklemek, kavramak, dikkat etmek

(m - b) ütey = çevrilmiş yer, divar; öyle kapatılmış ve kilitlenmiş olmak ki, hiçbir ara kalmasın.

(m - b) üteydeğ = etrafı çevrilmiş olan

(m - b) üter = tatmin etmek, yardım etmek, yenmek. Kökü "v. + m - b" olan bu kelimelerin hepsinde, "müdafaa" kelimesindeki esasi mana mevcuttur.

(Bu kelimelerle kökçe alakalı olan "defa, ümit, imdat, medet" kelimelerinin analizini yarın yazacağız.)

1 Pekarski: *Yakut Lügati*. (*Ulus*'un notu.)
2 Pekarski: *Yakut Lügati*. (*Ulus*'un notu.)

DEFA - ÜMİT*

"Defa; ümit, imdat, medet" sözlerinin etimoloji, morfoloji ve fonetik bakımından analizi

(Dünkü yazımızda analiz edilen "defi" ve "dâfi" sözleriyle kök benzerliği olan "defa" kelimesi ile "müdafaa" ve "müdafi" sözlerinin kökü ile alakalı olan "ümit, imdat, medet" sözlerinin analizini de bugün koyuyoruz.)

Defa

Etimolojik şekli:

(1) (2) (3)
(ed + ef + ağ)

(1) ed: Köktür. Burada "hareket ve yapmak" kavramlarını gösterir.

(2) ef: Hareket ve yapma kavramlarını kendinde tecelli ettiren objedir.[1]

Ed + ef = edef = edev: Yapılmış olma.

(3) ağ: ". + ğ" kelimenin manasını tamamlayan, tayin eden ektir. O halde:

Ed + ef + ağ = edefağ = defa: Olmuş olma, yapılmış olma demektir.

"Bir defa, iki defa..." demek; herhangi bir obje veya pansenin[2] bir olmuş oluşu, iki olmuş oluşu... demektir.

Ümit

Kelime, "umut" şeklinin incelmişidir.

Etimolojik şekli:

(1) (2)
(um + ut)

(1) um: Köktür; burada "arzu, talep, emel, intizar, bekleme, gözetme" anlamlarınadır.

(2) ut: Sahip, haiz manasına köktür.

Um + ut = umut: Arzunun, talebin, emelin, intizarın, beklemenin, gözetmenin kendisidir.

"Um" kökünün işaret ettiğimiz anlamıyla şu sözlere de tesadüf ediyoruz:

I. Umaç[3] = emel

* *Ulus*, 10 Kasım 1935, Numara: 5134, s.1.

1 Obje (Fr. Objet): Nesne. (Y.N.)

2 Pensée (Fr.): Düşünce. (Y.N.)

3 *Süheyl ve Nevbehar*. (*Ulus*'un notu.)

II. Umu[1] = arzu, bekleme
III. Umdı[2] = arzu
IV. Umdu[3] = talep, tamah
V. Ummak[4] = beklemek, gözetmek

İmdat

Etimolojik şekli:

(1) (2) (3)
(im + ed + at)

(1) im: Köktür, burada "çare, deva, ilaç, derman" anlamlarınadır.

(2) ed: Yine sahip ve haiz anlamına obje veya süje[5] gösterir.

İm + ed = imed: Çareye, ilaca, dermana sahip, yani bu kavramların kendisidir.

(3) at: ". + t" ektir; kelimenin manasının yapılmış olduğunu, yani kelime kavramının somut olarak ifadesini temin eder.

İm + ed + at = imedat = imdat: Çare, deva, derman, yardım anlamınadır.

Medet

Kökün vokali[6] düşürülerek ve son vokal yumuşatılarak hasıl olan:

M + ed + et = medet şekli de aynı manada kullanılır.

Not: Arapçada imdat, "medet etme" anlamına olarak kullanıldığı gibi, "divide mürekkep koymak" manasına da kullanılır.

1 *Lügati Nimetullah.* (*Ulus*'un notu.)
2 *Divani Lügat-it-Türk; Radloff, I, "Uygur Lehçesi".* (*Ulus*'un notu.)
3 *Divani Lügat-it-Türk: Radloff, I, "Uygur Lehçesi".* (*Ulus*'un notu.)
4 *Kamusu Türki.* (*Ulus*'un notu.)
5 Süje (Fr. Sujet): Fail, özne. (Y.N.)
6 Vokal (Fr.Vocal): Sesli, ünlü. (Y.N.)

KUVVET*

"Kuvve,[1] kavi,[2] kuva[3]" ve "kuvvet" sözlerinin etimoloji, morfoloji ve fonetik bakımından analizi

Kuvvet

Kuvvet kelimesinin etimolojisini ararken "kuve", "kuva", "kavi" sözlerini gözden geçirelim: Bu kelimelerin etimolojik şekillerini alt alta yazarak inceleyelim:

(1)	(2)	(3)
(uk +	uv +	eğ)
(uk +	uv +	ağ)
(uk +	av +	iğ)

(1) uk: Her üç kelimede, aynı şekilde, kök olarak başta bulunmaktadır. Kökün burada gösterdiği kavram: "Kuvvet, kudret, muhkem, büyük, yoğunluk, gayret, irade, takat"tır.

Kökün bu saydığımız anlamlarını ihtiva eden diğer bazı kelimeleri gözden geçirelim:

I- (. k + ip) = kip[4] = kuvvetli, muhkem

II- (. k + ip + lemek) = kiplemek[5] = tahkim ve takviye etmek

III- (. k + ip + lik) = kiplik[6] = istihkâm

IV- (. k + oca) = koca[7] = azim, büyük

V- (. k + üç) = küç[8] (güç) = kuvvet, gayret, iktidar, takat, kudret

VI- (. k + üceymek) = küceymek[9] = kuvvetlenmek

VII- (. k + öç) = köç[10] = kuvvet

VIII- (. k + aruk) = karuk[11] = kuvvet

IX- (ök + telik) = öktelik[12] = kavi

* *Ulus*, 11 Kasım 1935, Numara: 5135, s.1.

1 Kuvve: Kuvvet. (Y.N.)

2 Kavi: Kuvvetli, sağlam. (Y.N.)

3 Kuva: Kuvvetler. (Y.N.)

4 Velet Çelebi'nin fişleri. (*Ulus*'un notu.)

5 *Radloff, II, Karayim Metinleri.* (*Ulus*'un notu.)

6 *Radloff, II, Karayim Metinleri.* (*Ulus*'un notu.)

7 *Kamusu Türki.* (*Ulus*'un notu.)

8 *Orhon Kitabeleri, Kamusu Türki, Kısası Rabguzî.* (*Ulus*'un notu.)

9 *Radloff, II, Kazan Lehçesi.* (*Ulus*'un notu.)

10 *Radloff, II, Kazan Lehçesi.* (*Ulus*'un notu.)

11 *Radloff, II, "Şor ve Uygur Lehçeleri".* (*Ulus*'un notu.)

12 *Büyük Türk Lügati "Çağatay Lehçesi".* (*Ulus*'un notu.)

X- (. k + unt) = kunt[1] = kavi

XI- (. k + opkı) = kopkı[2] = kavi

XII- (ük + seğ) = ükseğ[3] = kuvvetlenmek

(2) uv, av: Kökün anlamını taşıyan obje[4] veya süjeyi[5] gösterir.

(3) eğ, ağ, iğ: ". + ğ" ektir. Kelimenin manasını tayin ve tespit eder. Demek ki:

"Kuveğ", "kuvağ", "kaviğ" kelimeleri bünyece ve manaca birbirinin aynıdır. Manası "kuvvet, kudret, takat ve kökün işaret ettiğimiz diğer anlamlarını taşıyan şey veya şahıs" demektir. Bu kelimeler, Arap dilinde: "zayıflığın karşıtı" manasında alınmış ve bunu yorumlayarak "berklik, muhkemlik";[6] sonra "kudret, zor"[7] anlamlarında kullanılmıştır. Ancak Araplar aynı kelimeyi isim, özne ve çoğul diye şekillendirirler. Gerek bu şekillenmede ve gerek kelimeyi kendinden sonra gelen kelimeye bağlayışta, kelimenin orijin şeklinin sonunda gördüğümüz ekin "ğ"si, kendiliğinden ya "hemze" veya "y" şeklinde meydana çıkarak kökenini haber vermektedir.

Şimdi, "kuvvet" kelimesinin etimolojisini analiz edelim:

(1) (2)

(uk + uv + eğ + et) = ukuveğ + et

(1) ukuveğ: İzah olundu. Morfolojik şekilde baştaki vokal[8] düşüyor. Kelime "kuveğ" oluyor.

(2) et: Bildiğimiz gibi ek olarak genellikle olmaklık, yani kelimenin anlamının tamamiyetini ve somut olduğunu anlatır. O halde:

Kuveğet = KUVVET: Kudret, muhkem, büyük vs. anlamlarını tam ve somut olarak ifade eden bir sözdür.

Not: Türk dilinde, kelime içinde uzatıcı unsur bulunduğu zaman, onun yerine, fonetik icabı olarak, bu unsurun evvelinde veya ondan sonra bulunan konson[9] geçer. Yoksa sözlerin etimolojik ve orijinal kurumlarında bir cinsten iki konson yan yana gelmemiştir. Mesela "belli" sözü, orijinde "beğeliğ"dir. Kelimenin içinde bulunan "ğe" uzatıcı unsuru yerine kendinden sonra bulunan "L" konsonu geçmiştir.

"Kuveğet" sözünde de uzatıcı unsur olan "eğ" yerine kendinden evvelki "v" konsonu yerine geçerek kelime son morfolojik ve fonetik şeklini alıyor:

KUVVET.

Hatıra: "Kuvveden fiile çıkmadı" gibi terimlerde "kuvve" kelimesinin kökü olan "uk"un anlamı, "kuvvet" kelimesinde kök olan "uk"un anlamından başkadır. Terimdeki kelimenin kökü "uk" = akıl, fikir, düşünce anlamlarınadır. İki kelimeyi birbirine karıştırmamak icap eder.

1 Dede Korkut kitabı. (*Ulus*'un notu.)
2 *Radloff. II, "Uygur Lehçesi"*. (*Ulus*'un notu.)
3 Pekarski: *Yakut Lügati*. (*Ulus*'un notu.)
4 Obje (Fr. Objet): Nesne. (Y.N.)
5 Süje (Fr. Sujet): Fail, özne. (Y.N.)
6 *Ahterii Kebir*. (*Ulus*'un notu.)
7 *Lügati Naci, Kamus-ül-Muhit*. (*Ulus*'un notu.)
8 Vokal (Fr.Vocal): Sesli, ünlü. (Y.N.)
9 Consonne (Fr.): Sessiz, ünsüz. (Y.N.)

SULUH - SÜKÛN*

"Suluh, Paix,[1] Sâkin, Sükûn, Sükûnet" sözlerinin etimoloji, morfoloji ve fonetik bakımından analizi

Suluh

Kelimenin etimolojik şekli:

(1) (2) (3) (4)
(uğ + us + ul + uh)

(1) uğ: Esas köktür; kelimede düşmüştür; "hareket" anlamınadır.

(2) us: ". + s" ektir. Oldukça geniş, uzak bir sahayı ve bu sahada bulunan obje[2] veya panseyi[3] gösterir. O halde:

(uğ + us); kökle ek kaynaşarak "uğus" oluyor: "Hareketten uzak" kavramını gösterir.

(3) ul: ". + l" ektir. Kavramı gayri şahsi kılıyor ve genelleştiriyor.

(4) uh: ". + h" manayı tamamlar, tayin eder, tespit eder.

(uğ + us + ul + uh) = uğusuluh; fonetik icabı baştaki vokal düşerek kelime "suluh" şeklini almıştır. Orijin manası "hareketsizlik, sükûnet, atalet ve istirahat"tir.

Kelimenin Yakut dilinde "soloğ - suloğ"[4] şekilleri görülmektedir. Manası, "boş vakit, serbest tatil günü, serbest zaman"dır: "Soloğ suoh = tatil değil" tabirinde görüldüğü gibi.

"Suluh" kelimesinin başka şekilleri de vardır.

Mesela:

I- Siley (sileymek)[5] = âtıl durmak, âtıl kalmak.

II- Usal[6] = âtıl

III- Sile (ğ)[7] = oturulan yer

IV- Uslu (ğ)[8] = sakin

V- Sili (ğ)[9] = sakin

Not: "ğ, y, h"nin aynı kategoriden olduğu malumdur.

* *Ulus*, 12 Kasım 1935, Numara: 5136, s.1.
1 Paix (Fr.): Barış. (Y.N.)
2 Obje (Fr. Objet): Nesne. (Y.N.)
3 Pensée (Fr.): Düşünce. (Y.N.)
4 Pekarski: *Yakut Lügati*. (*Ulus*'un notu.)
5 *Büyük Türk Lügati, "Uygur Lehçesi"*. (*Ulus*'un notu.)
6 *Büyük Türk Lügati, "Uygur Lehçesi"*. (*Ulus*'un notu.)
7 *Radloff, IV, "Kırgız Lehçesi"*. (*Ulus*'un notu.)
8 *Kamusu Türki*. (*Ulus*'un notu.)
9 *Radloff, IV, "Koman Lehçesi"*. (*Ulus*'un notu.)

Paix

"Suluh" kelimesinin yukarıda izah ettiğimiz anlamı tamamen Fransızca "paix" kelimesinin manasının aynıdır:

Paix = repos, calme[1]

Fransızca "paix" sözü, Latince "pax, pacis" sözünden alınmıştır. Kelime "ancien provencal" dilinde "patz"dır. Bunun etimolojisini gösterelim:

(1)	(2)	(3)	(4)
(ap +	ağ +	at +	az)

(1) ap: Köktür. Burada manası "hareket, faaliyet"tir.

(2) ağ: ". + ğ" kavramı tayin ve ifade eden ektir; (ap + ağ) = apağ hareket ve faaliyetin kendisidir.

(3) at: ". + t" yapıcı yaptırıcı, kuvvetli öznedir. Kendinden evvelki kelime kavramını uzaklık bildiren 4. ek "z" mıntıkasına atıyor. Bu suretle kavram, hareket ve faaliyetten onun aksi olan atalet ve sükûnet kavramına dönüşüyor.

Kelimenin etimolojik şeklinde şu değişiklikler oluyor:

Kökün ve son ekin vokalleri ve okunmaz "ğ"li "ağ" unsuru düşüyor, kelime "patz" oluyor. Kelimenin orijini Türkçedir. Onun Türkçede başka şekli de vardır: "Paktaş". Her iki kelimenin etimolojik şekillerini alt alta yazalım:

	(1)	(2)	(3)	(4)
Patz:	(ap +	ağ +	at +	az)
Paktaş:	(ap +	ak +	at +	aş)

Bu iki şekil incelenince tamamen birbirinin aynı olduğu görülür. Yalnız ikinci ekte aynı kategoriden olan "ğ-k" ve son ekte yine aynı kategoriden olan "z-ş" birbirlerinin yerini tutmaktadırlar.

Paktaş (+ ınma) = atalet.[2]

Not: Kelimede, "antlaşma" manasına olan "pacte" kavramı aranmamalıdır. "Pacte"ın orijini:

"Bağ, bağmak = raptetmek, bağlamak" sözünde aranmalıdır.

Sâkin

Etimolojik şekli:

(1)	(2)	(3)	(4)
(eğ +	es +	ek +	in)

(1) eğ: Köktür, "hareket" anlamınadır.

(2) es: Kökün anlamını uzaklaştıran işarettir. (eğ + es) = eğes = es: "Atalet" olur.

(3) ek: Kendinden evvelki anlamla alakalı süjeyi[3] gösterir.

(4) in: Süjeye en yakın sahadır. Burada yaptığı rol, ataleti süjeye yaklaştırıp yapıştırmaktır. Yani atalet, süjenin tam içinde değil, onun bitişiğindedir.

Not: "Sükûn" da, "sakin"in tam kendisidir.

1 *Larousse.* (*Ulus*'un notu.)
2 *Radloff, IV. "Uygur Lehçesi".* (*Ulus*'un notu.)
3 Süje (Fr. Sujet): Fail. özne. (Y.N.)

Sükûnet

"Sükûn + et"tir: ". + t" ekinin rolü, sükûn kavramının katiyetle tahakkukunu bildirmektir. Türkçede, "sakin, sükûn" sözlerinin anlamında şu kelimeler vardır:

I- Suh[1] = sakin

II- Sük[2] = sakin

III- Seğ[3] = sakin (seğnimek = sakin olmak)

IV- Sek[3] = sakin (seknimek = sakin olmak)

Hatıra: Görülüyor ki, "sulh" sözünde, orijin anlamı bakımından "barış" kavramı yoktur. Sadece sükûnet, atalet, rahat ve serbestlik kavramı vardır.

1 *Radloff, IV, "Tarancı Lehçesi".* (*Ulus*'un notu.)
2 Uygur metinleri "Indeks ve Oğuz Destanı". (*Ulus*'un notu.)
3 *Babus.* (*Ulus*'un notu.)

KEMAL - TEKEMMÜL*

"I. Kemal, Kâmil, İkmal; II. Tekmil, Tekâmül; III. Mükemmel; IV. Tekemmül" sözlerinin analizi

Kemal, Kâmil, İkmal

(I) numaralı kelimelerin etimolojik şekillerini alt alta yazarak gözden geçirelim:

	(1)	(2)	(3)
Kemal:	(ik +	em +	al)
Kâmil:	(ik +	anı +	il)
İkmal:	(ik +	im +	al)

Görülüyor ki, bu üç kelime, ufak vokal[1] değişimleriyle orijinde bir tek kelimeden ibarettir:

(1) ik: Her üç kelimede kök olarak aynen bulunmaktadır; "büyüklük, genişlik, yükseklik, fazlalık, aydınlık" kavramlarını gösterir:

"İğüs, ikis, üküs" sözlerinin kökleri olan "iğ, ik, ük" kökleri gibi. Kelimelerin manası "Kâmil"dir.[2]

(2) (v. + m): Burada kökün kavramlarını kendinde tecelli ettiren süje[3] veya objeyi[4] gösterir.

(3) (v. + l): Kapsam içinde gayrişahsilik gösterir. O halde, kelimeleri son morfolojik ve fonetik şekillerinde yazalım:

KEMAL, KÂMİL, İKMAL.

Bunlar, genel ve kapsamlı olarak "büyük olan, geniş olan, yüksek olan, fazla olan, aydın olan, süje veya obje" demektir. Biz bu kelimeleri, "kemal bulmak, kâmil olmak, ikmal etmek" tarzında kullanırız. Ve manalarından da toplu olarak "büyüklüğün, çokluğun, yüksekliğin bir arada bulunuşunu veya yapılışını" anlarız. Kelimelerde, "büyüklükten gelen fazilet" ve "aydınlıktan gelen ilim ve irfan" anlamları da vardır.

* *Ulus*, 13 Kasım 1935, Numara: 5137, s.1, 2.
1 Vokal (Fr.Vocal): Sesli, ünlü. (Y.N.)
2 Büyük Türk Lügati, "Çağatay Lehçesi". (*Ulus*'un notu.)
3 Süje (Fr. Sujet): Fail, özne. (Y.N.)
4 Obje (Fr. Objet): Nesne. (Y.N.)

Tekmil, Tekâmül

(II) numaralı kelimelerin etimolojik şekillerini alt alta yazalım:

	(1)	(2)	(3)	(4)
Tekmil:	(et +	ek +	em +	il)
Tekâmül:	(et +	ek +	anı +	ül)

Bu iki kelimenin başlarındaki "et" sözü kaldırılınca bundan sonraki kelimelerin kuruluşu, tamamıyla (I) numaralı kelimelerin kuruluşlarının aynı olduğu görülür. Bunları son şekilleriyle yazalım:

KEMİL, KAMÜL...

Bu sözler, şeklen ve mana bakımından "Kemal", "Kâmil" sözlerinin aynıdır; yani "genel ve kapsamlı olarak büyük olan, geniş olan, yüksek olan, fazla olan, aydın olan" demektir.

Kelimelere yeni bir mana veren ve onları az çok nüanslandıran şey, onların başlarına gelen "et" unsurudur.

Şimdiye kadar gördük ki, "et" unsuru, kök olarak, "kuvvet, kudret, sahip, vs." manalarına geldiği gibi, ek olarak da kelimenin neresinde bulunursa bulunsun, genelikle "yapıcılık, yaptırıcılık ve yapılmış olmaklık" anlamını gösterir. Bu iki kelimede ". + t" eki prefiks[1] olarak kabul olunabilir.

"T" eki, "Tekmil" sözünde şimdi saydığımız üç anlamdan, üçüncü anlam rolünü yapıyor; yani "yapılmış olmaklık" manasını verdiriyor. "Tekmil" demek "Kemil" sözündeki anlamın yapılmış, olmuş, bitmiş olması demektir. "T" eki, "Tekâmül" kelimesinde birinci ve ikinci anlamlarında rol yapıyor, yani "yapıcılık ve yaptırıcılık". Buna nazaran "Tekâmül" kelimesinin anlamında henüz kavramın yapılmakta ve yaptırılmakta olduğu anlaşılır.

Mükemmel

Kelimenin etimolojik şeklini yazalım:

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
(em +	ük +	eğ +	em +	el)

(1) em: "v. + m" kök olarak "alamet, işaret, nişan" manalarına da geldiği malumdur. Yani burada "belli edici" kavramını taşımaktadır.

(2) ük: Bundan önce analizlerini yaptığımız kelimelerin hepsinde olduğu gibi köktür ve aynı anlamdadır. Yani "büyüklük, çokluk vs." demektir.

Em + ük = emük: Belli bir büyüklük, yükseklik, çokluk vs. anlamını gösterir iki kökten meydana gelen bir unsurdur.

(3) eğ: Ektir, kavramın manasını tayin ve ifade eder.

Emükeğ: "Büyüklük, çokluk, aydın" demektir. Kelimenin şu şekilleri de vardır.

I- Ümük[2] = âli

II- Ümkü[2] = âli

III- Ümek[2] = halk, çokluk, büyüklük

1 Préfixe (Fr.): Önek. (Y.N.)

2 *Büyük Türk Lügati, "Uygur Lehçesi".* (*Ulus*'un notu.)

IV- Emik[1] = aydınlık kavramından dimağ

V- Ümüğ[2] + rü = birleşik olarak

VI- Ümüğ[2] (örüğ) = toplanmak

VII- Umüğ[2] (örtü) = toplamak

VIII- Mukum[3] = tekmil

(4) em: Kendinden evvelki sözün anlamını kendinde toplayan obje veya süjeyi gösterir. O kavrama mülkiyetini ifade eder.

(5) el: Bilindiği gibi "enginlik ve kapsam" anlamındadır ve bu anlamla sözü sıfatlandırır.

Em + ük + eğ + em + el; görüldüğü gibi kelime ortasında üçüncü unsurun "ğ"siyle, dördüncü unsurun vokali, yani "ğe"nin uzatma rolü bundan sonraki "m" konsonuna[4] terk olunuyor ve baştaki vokal de düşüyor; kelime MÜKEMMEL oluyor. Manası kapsam içinde genel olarak belli bir büyüklük, olgunluk vs. demektir.

Tekemmül

Kelimenin etimolojik şekli:

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
(et +	ek +	eğ +	em +	ül)

(1) et: Bilindiği gibi "yapıcı, yaptırıcı" anlamını gösterir.

(2) ek: Yukarıdan beri gelen kelimelerde köktür, aynı anlamdadır.

(3) eğ: Manayı tayin ve ifade eden ektir.

"Etekeğ": Kökteki manaları yapan ve yaptıran demektir.

"Eteke"[5] ve "etike",[6] "yaptıran, terbiye eden, talim eden" anlamlarına da gelir.

"Etiçi"[6] doğrudan doğruya "özne" demektir.

(4) em: İzah olunan "yapıcılığı" kendinde toplayan süjedir.

(5) ül: "Kapsam ve genellik" bildirir. Kelimeyi son morfolojik ve fonetik şekli ile yazalım:

TEKEMMÜL: Kendi kendine kemal bulmak demektir.

1 Hemen bütün Anadolu'da. (*Ulus*'un notu.)
2 Pekarski, *Yakut Lügati*. (*Ulus*'un notu.)
3 *Radloff, IV, "Kırgız Lehçesi"*. (*Ulus*'un notu.)
4 Consonne (Fr.): Sessiz, ünsüz. (Y.N.)
5 *Pavet de Courteille*. (*Ulus*'un notu.)
6 *Büyük Türk Lügati, "Kazan Lehçesi"*. (*Ulus*'un notu.)

KÂMİLEN*

"Kâmilen, Kamus, Okıyanos, Okeanoz, Océan" sözlerinin etimoloji, morfoloji ve fonetik bakımından analizi

Kâmilen

Kelimenin etimolojik şekli:

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
(ak +	amı +	ığ +	ıl +	ın)

(1) ak: Çokluk vs. anlamlarına köktür.

(2) amı: Kökün anlamını kendinde tecelli ettiren ve toplayan süje[1] ve objeyi[2] gösterir bir unsurdur.

(3) ığ: ". + ğ" ektir. Kelimeyi tayin ve ifade eder.

Ak + am + ığ = akamığ = . kamığ: Bütün, halk, cemaat[3] manasınadır.

Kelimenin başka şekilleri de vardır:

I- Kamuğ[3]	V- Kamur[5]
II- Kamıh[3]	VI- Kamay[6]
III- Kamık[3]	VII- Hamay[6]
IV- Kamuk[4]	VIII- Hamıy[6]

Bu sekiz şeklin hepsi de "Bütün, halk, cemaat, âmme, cümle" anlamlarınadır.

(4) ıl: ". + l" ektir. Kelimenin manasını gayri şahsi ve genel kılar.

(5) ın: ". + n" ektir. Sınırlı bir saha gösterir. Kavramı bu sınırlı sahada toplar.

. k + amı + ığ + ıl + ın = kamığılın: "Toplu, yığın halinde" anlamınadır.

Kelime, morfolojik ve fonetik icaplarla şu şekilleri alıyor:

Kâmilen	Kamığın[7]
Kamılın[6]	Kamuğluğ[8]
Homulun[6]	Kamukluk[8]
Hamılın[6]	Kamuluk[8]
Kamuğun[7]	Kamusu[9]

* *Ulus*, 14 Kasım 1935, Numara: 5138, s. 1, 2.

1 Süje (Fr. Sujet): Fail, özne. (Y.N.)

2 Obje (Fr. Objet): Nesne. (Y.N.)

3 Orhon Kitabeleri; Radloff Lügati, II, "Çağatay ve Uygur Lehçeleri". (*Ulus*'un notu.)

4 *Radloff Lügati, II, "Çağatay Lehçesi"; Pavet de Courteille Lügati; Çağatay Lügati.* (*Ulus*'un notu.)

5 *Radloff Lügati, II, "Çağatay Lehçesi".* (*Ulus*'un notu.)

6 Pekarski: *Yakut Dili Lügati.* (*Ulus*'un notu.)

7 Uygur metinleri *"Analytischer Index zu den fünf ersten Stücken der türkischen Turfan - Texte (Bang, von Gabain).* (*Ulus*'un notu.)

8 Kilisli Bay Rifat'ın fişleri. (*Ulus*'un notu.)

9 *Kamusu Türki.* (*Ulus*'un notu.)

Kamus, Okıyanos

"Kamuğ" sözüne temas etmişken:

(I) Kamus, (II) Okıyanos ve (III) Océan (Fransızca) sözlerini de analiz edelim.

Bu üç kelimenin etimolojik şekillerini alt alta yazalım:

	(1)	(2)	(3)	(4)
I- Kamus:	(ok +	ağ +	am +	us)
II- Okıyanos:	(ok +	ıy +	an +	os)
III- Océan:	(ok +	eğ +	an	)

Bu kelimelerde müşterek olan "ok" kökünün Türk dilinde türlü anlamları vardır. Bunlardan şu üç manayı tespit edelim:

OK = I- Ses, söz, okuma;
II- Su;
III- Bilgi, akıl, ilim

"Ok" kökünün vokali[1] değişmekle esas manaları değişmez.

"K" konsonu yerine de mesela "ğ", sonra "y", sonra "h" gibi aynı kategoriden olan konsonlar[2] geçebilir. Onun için "o" vokali yerine "v." işaretini koyarak "v. + k"nin dediğimiz anlamlarını araştıralım:

I- Ok = ses, sada, söz[3]
Uk = fikir, mana, anlama, idrak[3]
Oğ + ı = okumak[4]
Oğ + ıncı = okuma yazma bilen kişi[5]
Uğ + uy = çağırmak[6]
II- Uğ = su[6]
Hu = su[7]
Ök + en = nehir[8]
Üğ + üs = Yakutistan'da bir göl adı[9]
Ük + üz = nehir[9]
III- Oğ + uk + luk = oğukluk = çok okumuş, araştırmış adam[10]
Ok + uğ = okuma, talim, bilgi[11]
Uk + uğ = okuma, ders[12]
Uğ + uk = akıl, idrak[13]
Uğ + al = anlamak, bilmek[13]

1 Vokal (Fr.Vocal): Sesli, ünlü. (Y.N.)
2 Consonne (Fr.): Sessiz, ünsüz. (Y.N.)
3 *Radloff, I,* Uygur Lehçesi. (*Ulus*'un notu.)
4 Pekarski: *Yakut Lügati.* (*Ulus*'un notu.)
5 *Radloff, I, Baraba Lehçesi.* (*Ulus*'un notu.)
6 Pekarski: *Yakut Lügati.* (*Ulus*'un notu.)
7 *Başkurt Lehçesi.* (*Ulus*'un notu.)
8 *Radloff, "Uygur Dili Yadigârları".* (*Ulus*'un notu.)
9 *Orhon Kitabeleri.* (*Ulus*'un notu.)
10 *Radloff, I, "Uygur Lehçesi".* (*Ulus*'un notu.)
11 *Radloff, I, "Kırgız Lehçesi".* (*Ulus*'un notu.)
12 *Radloff, I, 'Kazan Lehçesi".* (*Ulus*'un notu.)
13 *Radloff, I, "Uygur Lehçesi".* (*Ulus*'un notu.)

Uk + alâ = eski hikâyeleri ve rivayetleri nakleden[1]

Dikkat: Arapça zannolunan "ukala" kelimesinin ne kadar orijinal bir Türk sözü olduğu açıkça görülüyor.

Kamus

Şimdi "ok" kökünün ilk manalarından "söz" kelimesini esas tutarak Kamus kelimesini analiz edelim:

(1)	(2)	(3)	(4)
(ok +	ağ +	amı +	us)

(1) ak: Köktür, "söz, kelime" demektir.

(2) ağ: Kökün anlamını tespit ve ifade eden unsurdur:

Okağ = okuğ = kuğ = ku; ses ve söz anlamının ifadesi oluyor, "okumak" ve "kulak" kelimelerinde olduğu gibi.

(3) am: Sözle alakası olan bir objeyi gösterir. O obje "sözlük" anlamını işaret etmektedir.

(4) us: Genellikle genişlik ve çokluk anlamınadır. O halde sözle alakalı olan "am" objesi "geniştir ve çoktur".

KAMUS: Geniş, büyük bir sözlüktür.

Okıyanos

Bu sözde kök olan "ok", "su" manasınadır. Bu Türk kelimesinin kökeni zannolunan Grekçe "Okeanoz" ve Fransızcası olan "Océan" kelimelerinin etimolojik şekillerini alt alta yazalım:

	(1)	(2)	(3)	(4)
Okıyanos:	(ok +	ıy +	an +	os)
Okeanoz:	(ok +	eğ +	an +	oz)
Océan:	(ok +	eğ +	an	)

(1) ok: Köktür. "Su" demektir.

(2) ay, eğ: "Su" kavramını temsil eden unsurdur.

(3) an: Esas unsuru gösteren objenin kendine yapışık olarak yayılan ilk yakın sahasıdır. Kelime buraya kadar kendi özünden taşkın bir su anlamını gösterir. Fransızcaya kelime, bu şekil ile geçmiştir. Fakat Türkçede bu "su" sahasını genişleten fikir geliştikçe kelimeye ". + s" ilave olunmuştur.

(4) os, oz: Ektir. Bilindiği gibi ". + n" ekinin işaret ettiği sahadan daha çok geniş bir saha gösterir:

OKIYANOS = OKEANOZ: "Geniş su, derya" demektir.

1 *Radloff, I, "Teleüt Lehçesi".* (*Ulus*'un notu.)

Kam

"v. + k" kökünün diğer manalarında "bilgi, akıl, ilim" kavramlarını ihtiva eden mesela "kam" sözünü alalım. Kelimenin etimolojik şekli:

(1) (2)
(ak + anı)

(1) ak: Köktür. "Bilgi, akıl, ilim" anlamlarınadır.
(2) anı: Kökün anlamını taşıyan süjeyi gösterir.
KAM: "âlim, şaman" demektir.[1]

1 *Radloff, II, "Uygur, Teleüt, Altay, Lebede, Şor, Sağay, Koybal, Soyon-Sayanı, Kaç, Küerik Lehçeleri".* (*Ulus*'un notu.)

HER - EĞER - GERÇİ*

"Her, eğer - ger, eğerçi - gerçi" sözlerinin etimoloji, morfoloji, fonetik bakımından analizi

Her

Kelimenin etimolojik şekli:

(1) (2)
(eh + er)

(1) eh: Köktür. Burada manası "çokluk"tur. (Kamuğ kelimesinin kökü olan "ak" gibi; "eğ" de olabilir.)

(2) er: ". + r" ektir. Manayı, kati bir noktada, bir mıntıkada fark ve ayırt ettirir. Yani kökün kavramı olan "çokluğa, genişliğe" ait tek ve genel bir mana yaratır.

Eh + er = eher = . , her = her: Çokluğun genel ifadesidir. Mesela "her ev" dediğimiz zaman bütün evleri birden ve fakat teker teker düşünürüz ve "her evler" demeyiz; çünkü evlerin hepsini birden "her" ifade etmektedir. Fakat "bütün evler" deriz.

Görülüyor ki: Her = birer olarak, cümlesi, teker teker hepsi demektir.

Not 1: "Her" sözü bazı Türk lehçelerinde yalnız "er" şeklinde kullanılmaktadır. Sözün orijin şekli:

"Eğ + er"dir. Kaynaşarak "eğer = er" olmuştur: "Er = her"[1]

Not 2: "Her" sözünün kökü olan "eh" veya "eğ"de "hareket ve faaliyet" anlamı da vardır. Bu anlamda köke gelen ". + r" eki, kök kavramının kati bir noktada sahada hareketini gösterir. Bir noktaya bağlı olan hareket, tabiatıyla tekrarlanır ve sürüp gider. Mesela "her gün; her ay; her yıl vs." gibi ifadelerde "her" sözü şimdi işaret ettiğimiz manadadır.

Pekarski, *Yakut Dili Lügati*'nde kelimenin manasını şöyle anlatır:

Er (her): (1) Birbiri ardınca, birer birer.

(2) Bir hareket ve faaliyetin aynı olan diğer bir hareket ve faaliyetin uzun bir müddet zarfında cereyan ettiğini ifade eder. Bu izah "her gün vs." misaliyle pek iyi kavranabilir.

(3) Başlamak üzere olan faaliyeti gösterir. "Her işinizde, her adımınızda dikkatli olmalısınız" misali, başlanacak olan hareket ve faaliyeti izah etmektedir.

Not 3: Er (her) sözünün kökünde "ermek ve olmak" kavramı da vardır.[2] Kök bu manasıyla düşünüldüğü zaman eki olan ". + r", "ermek ve olmak" fiilini kati, belli ve

* *Ulus*, 15 Kasım 1935, Numara: 5139, s.1.

1 *Radloff, I*, *"Kırgız Lehçesi"*. (*Ulus*'un notu.)

2 Pekarski, *Yakut Dili Lügati*. (*Ulus*'un notu.)

somut bir noktada fark ettirir ve kavramın "olmuş olduğunu" ifade eder. Yani "her": "olmuş, kılınmış olan obje[1] veya edici ve kılıcı olan süje"yi[2] gösterir.

Hatıra: Farsçada "her" kelimesi şu anlamlarda kullanılmaktadır:

Ferhengi Şuuri'de: Her = Bir kelimedir ki, genel manasını ifade eder vs.

Burhanı Katı'da: Her = Bir kelimedir ki, herkes manasını ifade eder.

Pehlevi Lügati'nde: Her = Edici ve kılıcı demektir.

Görülüyor ki, "her" kelimesi, Farsçada, Türkçe anlamlarının hemen aynı olarak kullanılmaktadır.

Eğer

Kelimeyi etimolojik parçalara ayıralım:

(1) (2)
(eğ + er)

(1) eğ: Köktür. "Esas, gerçek" anlamlarınadır.

(2) er: ". + r" ektir. Bilindiği gibi, kökün kavramını belli ve kati noktada gösterir ve fark ve ayırt ettirir ve onun olmuş olduğunu veya olacağını ifade eder. O halde:

Eğ + er = eğer: "Esas olmuş oldukta; gerçeklik, hakikat olmuş oldukta" manalarını ifade eder.

Ger

"Eğer" kelimesindeki kökün vokalinin[3] düşmesiyle hasıl olmuş kelimedir. Manası onun aynıdır.

Bu söz unsuru, Türk dilinde bilindiği gibi, birtakım kelimeler türetmiştir. Mesela:

I- Gerçek = Hak, hakikat, muhakkak, vaki, doğru.[4]

II- Gerçeklemek = Araştırmak, teyit etmek.[5]

Eğerçi - Gerçi

Kelime, bütün anlamıyla "gerçek" demektir. Bu üç kelimenin etimolojik şekillerini alt alta yazalım:

	(1)	(2)	(3)	(4)
Eğerçi:	(eğ +	er +	iç +	iğ)
Gerçi:	(eğ +	er +	iç +	iğ)
Gerçek:	(eğ +	er +	iç +	ek)

1 Obje (Fr. Objet): Nesne. (Y.N.)
2 Süje (Fr. Sujet): Fail, özne. (Y.N.)
3 Vokal (Fr. Vocal): Sesli, ünlü. (Y.N.)
4 *Radloff, II, "Osmanlı Lehçesi"; Kamusu Türki* vs. (*Ulus*'un notu.)
5 *Biyanki Lügati*. (*Ulus*'un notu.)

Bu kelimelerin, görüldüğü gibi, kökleri ve birinci ve ikinci ekleri aynı şekil ve anlamdadırlar ve aynı rolleri yapmaktadırlar. Son ekler ise aynı kategoriden vokal ve konsonlardan[1] başka bir şey değildir; yani onlar da birdir ve aynı rolü yapmaktadırlar:

Eğerçi, gerçi = Vakıa, demektir.

Pekarski'nin *Yakut Dili Lügati*'nde kelime şu şekilde görülmektedir:

"Kircik, Kırçık"; manası: "Hakikat, hakiki, doğru, doğruluk, hakkaniyet, tam doğru, muhakkak vs." demektir. Kelimenin muhtelif Türk lehçelerinde, bilhassa eski Türkçede ve Orhon yazılarında aynı anlamda "Kirdik, Kırdık, Kertü" şekilleri de vardır.

Bu eski ve sonraki şekilleri yan yana getirirsek, anlaşılır ki, "d - t" evveldir; "s" kategorisinden olan "c - ç" sonradır.

1 Consonne (Fr.): Sessız, ünsüz. (Y.N.)

DUA, DUVA*

"Dua, duva" sözü ile "ilahi" tabirinin etimoloji, morfoloji, fonetik bakımından analizi

Dua, Duva

Kelimenin iki söylenişinin etimolojik şekillerini alt alta yazalım:

	(1)	(2)	(3)
I- Dua:	(ud +	uğ +	ağ); yahut
	(ud +	uğ +	av)
II- Duva:	(ud +	uv +	ağ)

(1) ud: Köktür. "Yüksek, büyük, kudret, sahip, Allah" anlamlarınadır.

(2) uğ, uv: "Ses, sada, söz" anlamını ifade eden köktür ("uk, uy" gibi).

Ud + uğ = uduğ = . , duğ ve ud + uv = uduv = . , duv: "ud" kökünün işaret ettiğimiz anlamlarıyla alakalı söz demektir.

(3) ağ, av: ". + ğ" ve ". + v" ektir. Kelimenin manasını tayin ve ifade eder. O halde:

I- Duğağ = duğav; II- Duvağ: Allah'a hitap edilen söz demektir.

Kelimelerin morfolojik ve etimolojik bakımından kaynaşmış şekillerini yazalım:

Duağ, Duav-Duâ; Duvağ-Duvâ.

Not 1: Kelime Arapçada (Arap harfleriyle yazılışı hatırlanırsa) bir "hemze" ile nihayet bulur. Araplar bu Türk kelimesinin etimolojisini bilmedikleri için şöyle bir yorum yaparlar:

"Kelime aslında 'duav' idi; 'vav', 'elif'ten sonra geldiği için 'hemze'ye dönüştürülür."[1] Arap dilinde bu yoldaki "ilâl ve idgam"lar[2] çoktur.

Halbuki mesele hiç de böyle değildir. Bu hakikati, kelimenin Türkçe yukarıda yazılmış olduğunu gördüğümüz etimolojik şekilleri açık bir surette göstermektedir. Yukarıda gördük ki birinci kelimenin iki şekli vardır:

1- (Ud + uğ + ağ). İşte Arap harflerinden "hemze" ile gösterilebilen, bu kelimenin sonundaki "ğ"dir.

2- (Ud + uğ + av): Kelimenin bu şeklinde ise orta yerdeki "ğ" düşüyor, fakat sondaki "v" tabii yerinde kalıyor.

Kelimenin ikinci bir şekli de bu suretle "Duav" olmuş oluyor. Bizde bu ikinci şekil terk edilmiştir. Biz "dua" ve "duva" şekillerini kullanırız: "Dua-duva ederim; duvacıyım" gibi.

* *Ulus*, 16 Kasım 1935, Numara: 5140, s.1, 2.

1 *Ahterii Kebir*. (*Ulus*'un notu.)

2 İlâl: Arapçada içinde "elif, vav, ye" harfleri bulunan bir fiilin asıl şekli ile aldığı şekle nasıl girdiğini kurala bağlama; İdgam: Arapçada birbirine benzeyen iki harfi bir yazıp şedde ile okuma. (Y.N.)

Not 2: Kelimenin manasını Arapça lügatlerden başlıcaları şöyle izah eder:

(1) Kığırmak ve okumak ve kavle ve kelama "dua" derler;[1]

(2) Ragbetullahi Taalâ manasınadır ki, niyaz ve ibtihalle[2] Hak Taalâ dergâhından hayır ve rahmet ricasından ibarettir.[3]

Not 3: "Dua" kelimesinde kök olan "ud"un "Allah" anlamına geldiğini işaret ettik. "Kul, sofu, Allah'tan sakınan ve korkan" manasına olan "idgü"[4] sözünde de aynı kök "id" şeklinde görünmektedir.

Pekarski'nin *Yakut Dili Lügati*'nde "Büretçe" olarak "tugha" sözünde de kök, vokali[5] düşmüş "t" şeklinde bulunmaktadır. Bu kelimenin *Yakut Lügati*'ndeki anlamını söylemeden evvel kelimeyi etimolojik şekli üzerine inceleyelim ve bunun altına "dua" kelimesinin etimolojik şeklini de yazalım:

(1)	(2)	(3)	(4)
(ut +	uğ +	ah +	ağ)
(ud +	uğ +	ağ +	.)

Bu iki şekilde 1., 2., 3. parçalar tamamen birbirinin aynıdır. Anlamları ve rolleri birdir. Demek oluyor ki, "tugha = duağ"dır. "Tugha" sözünden sonra gelen son ek (ağ = a), başlı başına bir kavram ifade eden objeyi[6] gösterir. O obje Allah'a niyaz neticesi hasıl olan şeydir. Fayda, menfaat, hayır, iyilik, yani insanların saadetine hizmet eden her şey.

Not 4: Profesör Pekarski'nin *Yakut Dili Lügati*'nden şu kelimeyi de analiz edelim: Ittıktağ. Kelimenin etimolojik şeklini "dua" ve "tugha" kelimelerinin etimolojik şekilleri altına yazalım:

	(1)	(2)	(3)	(4)
Dua:	(ud +	uğ +	ağ +	.)
Tugha:	(ut +	uğ +	ah +	ağ)
Ittıktağ:	(ıt +	ık +	ıt +	ağ)

Bu kelimelerin kuruluşlarının bir olduğunu görüyoruz. Son kelimenin manasını anlayalım:

(1) ıt: Yüksek, büyük, kudret, sahip, Allah; izzet, şeref.

(2) ık: Kökün anlamını kendinde tecelli ettiren obje.

(3) ıt: ". + t" ektir. Yapıcılık, yaptırıcılık, yapılmış olmaklık anlamında kuvvetli öznedir. Yani kendinden evvelki "ıt + ık = ıtık" sözünün gösterdiği manaları yapan, yaptıran, harekete getiren etkendir.

(4) ağ: ". + ğ" bilindiği gibi kelimeyi tespit ve manayı tayin eder ektir.

O halde "Ittıktağ": "İzaz etme, şereflendirme, hürmet etme, metih ve sitayiş etme, tazim ve tekrim etme, bir şeye tapma, secde etme, takdis ve tebcil etme, riayet etme, bir şeye kanaat etme, kutsiyet kazandırma" demek olur.

Ittıktığır = saygı, izzet, şeref, hürmet, tazim, inan, itikat, mezhep, din, itimat.

"Tanaranı ıtıktır = tanrıya kulluk"

1 *Ahterii Kebir*. (*Ulus*'un notu.)
2 İbtihal: Yalvarıp yakarma. (Y.N.)
3 *Kamus Tercemesi*. (*Ulus*'un notu.)
4 *Büyük Türk Lügati, "Kazan Lehçesi"*. (*Ulus*'un notu.)
5 Vokal (Fr.Vocal): Sesli, ünlü. (Y.N.)
6 Obje (Fr. Objet): Nesne. (Y.N.)

"Tanararı ıtıktabıt = din hükümlerine tamamıyla uygun hareket eden mübarek adam"

Itıktan = yüceltme ve saygı ile

"Itıktağ sanağ = dindar olmak"

Not 5: Pekarski'nin *Yakut Dili Lügati*'nden şu kelimelere de bakalım:

I- Toyuk. Bu sözün etimolojik şeklini "dua" kelimesininkinin altına koyalım:

	(1)	(2)	(3)
Dua:	(. , d +	uğ +	ağ)
Toyuk:	(. , t +	oy +	uk)

Bu iki kelimenin bütün parçaları aynı olduğu göz önündedir.

"Toyuk" sözünün anlamı "Şaman ilahisi"dir. Bu anlam "Dua" sözünün orijin anlamını kuvvetle göstermektedir.

Kelime "ilahi ve afsun" anlamlarına da gelir.

II- Tokuy (toku, takığ, dohi) = eğilmek, bükülmek demektir.

Sözün etimolojik şekli tamamen "dua" sözününkinin aynıdır:

	(1)	(2)	(3)
Dua:	(. , d +	uğ +	ağ)
Tokuy:	(. , t +	ok +	uy)

"Tonogostôs beyem tokuya kellim = arkalı olan ben huzuruna tazim etmeye, eğilmeye geldim."

Bundan başka şu kelimeler de vardır:

III- Udagamsıy = Şaman merasimi icra etmek (kadın Şaman hakkında).

IV- Tuoy = saygı duymak, yüceltmek, okumak, ağlayarak terennüm etmek, Şaman duası.

İlahi

Not 6: Yukarıda 5. notta geçen "ilahi" sözünü de izah edelim. Bu söz, bilindiği gibi, eski mahalle mektebi çocuklarına okutulan "dini şarkı" anlamınadır. Tabii kelime Türkçedir. Etimolojik şekli şudur:

(1)	(2)	(3)	(4)
(ığ +	ıl +	ah +	ığ)

(1) ığ: Köktür. "Ses, sada" manasınadır.

(2) ıl: ". + l" ektir. "Uzaklık, büyüklük, enginlik, genişlik" gibi anlamlar gösterir. O halde: (ığ + ıl = ığıl): "Uzağa giden, yüksek ses" anlamınadır.

(3) ah: ". + h" ektir. Kendinden evvelki anlamı tayin eder. O halde: (ığıl + ah = ığılah) = yüksek ses.

(4) ığ: Bir obje gösterir ki, o yüksek sesle yapılır. (Iğılah + ığ = ığılahığ: Kelime, fonetik icabı "ğı" yerine kendinden sonraki "l" konsonunu[1] alarak "ıllahığ" şekline girer. Fakat bu okunamaz olan "ğı" unsuru, büsbütün atılarak kelime "ılahığ - ilahiğ" şeklini alır. Biz kelimenin son şeklini kullanırız.

1 Consonne (Fr.): Sessiz, ünsüz. (Y.N.)

Bu analizden anlaşılmak lazımdır ki, "ilahiğ" kelimesinin "Allah" ve "ilah" kelimeleri ile orijinde hiçbir münasebeti yoktur. "İlahiğ" demek burada "Allah"a, ilaha ait, mensup" demek değildir. Ancak dine ve Allah'a ait teganniler de yapıldığından dolayıdır ki, "ırla" ve "cırla" sözünün kavramı Allah'la alakalandırılmıştır. Bu kavram çok eski bir dini merasimin hatırasıdır.

Kelimenin *Yakut Dili Lügati*'ndeki şekli: "ıllağ"dır. Manaları: "Irla, cırla; türkü söyleme, teganni etme; bir musiki heyeti içinde (koroda) birinci şarkıcının türkü söylemesi; türküye iştirak etme; ölü üzerinde teganni etme"dir.

"Ebienye ıllağ = sabah ayinini teganni etmek" demektir.

HÂL - HÂLÂ*

"Hâl, hâlet, hâlâ, hâlen" sözlerinin etimoloji, morfoloji, fonetik bakımından analizi

Hâl

Kelimenin etimolojik şekli:

(1) (2) (3)
(ah + ağ + al)

(1) ah: Köktür (h = k = kategorinin diğer harfleri). Burada şu anlamlar üzerinde durmak lazımdır:

Ah = Hareket, seyir, cereyan, yürüyüş, gidiş, yaşayış, vaziyet; kuvvet, takat, kudret; zaman.

(2) ağ: Kök kavramını temsil eden objeyi[1] gösterir. (Ah + ağ = ahağ): "Cereyan, hareket, gidiş, yaşayış" demektir. Kars havalisinde "cereyan, mecra" anlamına "akak" şeklinde kullanılmaktadır.

(3) al: ". + l" ektir: "Geniş, belli olmayan, gayri şahsi, her sahada bulunur, her şey, kapsam" gibi genellik kavramı ile objeyi veya süjeyi[2] vasıflandırır.

Ahağ + al = ahağal = hal: Kök olan "ah" sözünün bütün anlamlarını genel ve kapsayıcı bir surette ifade etmiş oluyor. Mesela:

"Ne haldesiniz?" denildiği zaman "gidişiniz, yaşayışınız, takat ve kuvvetiniz, kudretiniz, vaziyetiniz nicedir, her bakımdan?" manası kastedilir. "Her bakımdan, her şeyi kapsayan" manasını verdiren, ". + l" ekidir.

"Hâl" sözü Kırgızcada "vaziyet" demektir. Aynı suretle "halsiz = kuvvetsiz, kudretsiz, takatsiz" demektir; buradaki "hâl" sözü "kuvvet, kudret" anlamınadır.[3]

"Halsiz" sözünün "kalaş" kullanışı da vardır. "Takatsiz, dermansız, çaresiz, miskin" demektir.[4]

Kal + ıp = kalıp:[5] "Kuvvet, nüfuz, iktidar" demektir.

"Hâl" kelimesi "Alus" şeklinde de kullanılır; bunun etimolojik şekli:

(ağ + al + us)

Burada kelimenin başına doğrudan doğruya ana kök olan "ağ" gelmiş ve nihayete gelen "us" ekinin kelimeyi uzatması yüzünden baştaki "al"ın vokaliyle[6] kaynaşmıştır.

* *Ulus*, 17 Kasım 1935, Numara: 5141, s.1, 2.
1 Obje (Fr. Objet): Nesne. (Y.N.)
2 Süje (Fr. Sujet): Fail, özne. (Y.N.)
3 Sagay ve Uygur Lehçelerinde. (*Ulus*'un notu.)
4 *Radloff. II. "Çağatay Lehçesi"; Bahus.* (*Ulus*'un notu.)
5 *Radloff. II. "Kırgız Lehçesi".* (*Ulus*'un notu.)
6 Vokal (Fr.Vocal): Sesli, ünlü. (Y.N.)

Alus = hâl, şartlar[1]

Pekarski'nin *Yakut Dili Lügati*'nde "hâl" kelimesi "hağal" şeklinde görülmektedir. Manaları arasında "yaşamak, gitmek, uzaklaşmak, kaçmak (yani hareket)" kavramları da vardır.

Hâlet

Kelime "hâl" sözünün sonuna "et" ekinin gelmesiyle hasıl olmuştur: ". + t" eki, "yapıcılık, yaptırıcılık, yapılmış olmaklık" yani kelimenin anlamının tamamiyeti ve somut olduğu kavramını anlatır.

"Hâl" kelimesinin izahında gördük ki, "l" konsonu[2] kök kavramını "kapsayıcı ve soyut" bir surette vasıflandırmış idi. İşte "t" eki, kelimeyi bu genellikten, soyutluktan çıkarıp somut bir şekle sokmuştur. Yani söz konusu olacak herhangi bir sujenin içinde bulunduğu hâl, belli bir surette göze çarpmaktadır.

"Bu ne hâlettir?" dediğimiz zaman gördüğümüz hâli, somut olarak tanıdığımızı ifade etmiş oluyoruz. "Hâlet" sözü, "olmanın ve bulunmanın" ifadesidir. Onda hayreti, aceleyi, telaşı anlatan bir kavram mevcuttur.

"Hâlet"in "alat" şekli de vardır. Tekirdağ, Çorlu, Muratlı, Saray, Denizli gibi Trakya ve Anadolu bölgelerinde aceleye "alat" dedikleri gibi, "alat" sözünün "telaş ve acele" manasına geldiğini *Lehçei Osmani*'de de görüyoruz.

Alat + lamak: "Acele etmek, istical etmek, telaş etmek" demektir.[3]

Halad + ıy = haladıy:[4] "Öne gitmek, ilerlemek için çırpınmak" anlamınadır.

"Ey, ubay, haldıyannın = ey, amca, sen kendini pek fazla zorluyorsun, pek fazla üzüyorsun."[4]

Not: "Hâlet" ile "halat + .." sözleri arasındaki fark, eklerin biri "et" ve diğeri "ad" oluşudur.

Hâlâ

Kelime, "hâl" sözüne "ağ" ekinin ilavesiyle meydana gelmiştir. "Ağ", kelimeyi "kapsam" anlamı içinde tamamlayan ve onu ifadeye yarayan ektir. Yani "hâl" sözünün ifade ettiği gidiş vs. anlamlarının tamam olduğunu gösterir.

Mesela:

"Hâlâ gelmedi" dediğimiz zaman "gelmesi için icap eden yürüyüş, hareket, kuvvet vs. tamam oldu, fakat gelmedi" manasını kastederiz.

Not: "Hâl" sözünün "gidiş, hareket, cereyan" kavramlarında tabiatıyla "zaman" kavramı vardır. Onun için "hâlâ gelmedi" ifadesini "henüz gelmedi" diye de anlayabiliriz.

1 Pavet de Courteille, *Şark Türkçesi Lügati*. (*Ulus*'un notu.)
2 Consonne (Fr.): Sessiz, ünsüz. (Y.N.)
3 *Lehçei Osmani*. (*Ulus*'un notu.)
4 Pekarski, *Yakut Dili Lügati*. (*Ulus*'un notu.)

"Hâlâ" sözünün, (h = k) olmasıyla "Kalığ"[1] şekli de vardır. Manası "henüz" demektir.

Türkçede "Kaltı (kaldı + ki)" sözü, "zaman" kavramını işaret eder.

Kaltı: "O vakit ki, ne zaman ki, olduğu vakit, vaktaki" anlamlarınadır.[2]

Hâlen

Kelime, "hâl" sözüne "en" ekinin gelmesiyle vücut bulmuştur: ". + n" eki, herhangi bir sahada bulunan obje, süje veya düşünceyi, esas olan obje veya süjeye yaklaştırır ve o andaki vaziyeti ve zamanı gösterir. Burada esas obje "hâl"dir; ". + n" eki, bu objeye hariçten bir düşüncenin temas ve münasebetini gösteriyor ki, bunun ifadesi vazifesini "hâlen" sözü görmektedir. Mesela bir kimse size herhangi bir işin yapılması fikrini, içinde bulunduğunuz vaziyete –yani "hâl"inize– temas ettirse ve dese ki:

"-Siz bu işi yapacak mısınız?"

Ve siz de:

"-Halen böyle bir şey düşünmüyorum" derseniz, bu demektir ki: Sizin halinize ". + n" eki ile hariçten bir düşünce yaklaştırılmıştır; fakat siz bu vaziyette iken o işi düşünmemiş olduğunuzu ifade ediyorsunuz.

Not: "Hâl" kelimesine Arapça lügatlerde türlü manalar verilir:

1. "İş, güç, kara balçık, uğlancıklar çıkrığı ki onunla yürümek öğretirler, arka yükü."[3]

2. "Her şeydeki değişik vasıf..., dervişlere gelen keyfiyet, geçmiş ile gelecek arası."[4]

3. "Şimdiki zaman ve nesnenin oluşu ve bulunuşu."[5]

4. "İnsanın mahüvealeyhi olduğu nesne."[6]

"Hâlâ, hâlet, hâlen" sözlerine de "hâl yönünden şimdiki vakitte olmanın ve bulunmanın sureti vs." gibi manalar verilmektedir.

1 *Radloff, II, "Uygur Lehçesi"; Orhon Kitabeleri.* (*Ulus*'un notu.)
2 *Uygur Metinleri, Paul Pelliot, "T'oung Pao" 1914.* (*Ulus*'un notu.)
3 *Ahterii Kebir.* (*Ulus*'un notu.)
4 *Lügati Naci.* (*Ulus*'un notu.)
5 *Tercemani Lügat.* (*Ulus*'un notu.)
6 *Kamus Tercemesi.* (*Ulus*'un notu.)

SABAH*

"I. Sabah, sabağ, II. Sabahley, Sabağley, III. Sabahleyin, Sabağleyin" sözlerinin etimoloji, morfoloji, fonetik bakımından analizi

Sabah, Sabağ

Kelimenin etimolojik şekli:

(1) (2) (3) (4)
(ağ + as + ab + ah)

(1) ağ: Köktür; "Güneş" anlamınadır.

(2) as: ". + s" oldukça geniş ve uzak bir sahayı, bu sahada bulunan objeyi[1] ve süjenin[2] bu obje ile münasebetini gösterir.

Uzak sahada bulunan obje, kökün ifade ettiği "Güneş"tir. Süje Güneş'le münasebet arayan "insan"dır. Münasebeti işaret eden, haber veren, müjdeleyen: "ağ + as = ağas" sözünün anlamı oluyor: "Parlaklık, beyazlık" demektir.

Bu kelime, Pekarski'nin *Yakut Dili Lügati*'nde aynen "Ağas" şeklinde olarak dediğimiz manalardadır. Yine bu lügatte "apağas + bembeyaz" terimi görülür.

"Ağas" bileşik sözünde ana kök ile ek kaynaşarak "âs" şekline girer. Kendinden sonra başka kök veya ekler gelerek kelime büyüdükçe "âs"ın vokali[3] dahi düşebilir.

(3) ab-ap: Köktür. Burada "hareket, mekân, uzama" gösterir. "Âs"ı, yani parlaklığı, uzanıp günümüze gelmesi anlamıyla tamamlar.

As + ap = . , s + ap = sap; "şua, rayon (trait qui part d'un corps lumineux)"[4] demektir; yani Güneş'ten çıkan ince iplik, tel gibi parlak hatlar anlamınadır.

Not 1: Bundan alınan kavramladır ki, "sap" sözü Türkçede birçok ince şeyler ifade eder. Mesela:

Sap = (I) İp, tel, tar (bir sap tire);

(II) Hububat ve çiçek ve diğer nebatların yerden başak veya çiçeğin başladığı yere kadar olan düz, ince yeri;

(III) Baltanın, kazmanın, süpürgenin sapı da bu "sap" kelimesinden çıkmıştır.[5]

Kurutulmuş, parçalanmış, tiftiklenmiş hayvan damarlarından yapılmış ipliğe Yakutçada "sap" denir.[6]

* *Ulus*, 18 Kasım 1935, Numara: 5142, s.1, 2.
1 Obje (Fr. Objet): Nesne. (Y.N.)
2 Süje (Fr. Sujet): Fail, özne. (Y.N.)
3 Vokal (Fr.Vocal): Sesli, ünlü. (Y.N.)
4 Işın, ışıklı bir cisimden çıkan hat. (Y.N.)
5 *Kamusu Türki*. (*Ulus*'un notu.)
6 Pekarski, *Yakut Dili Lügati*. (*Ulus*'un notu.)

Not 2: "Ağas = âs"ın Güneş'i haber veren, işaret eden, müjdeleyen bir kavram olduğunu gördük. Bu haberin, işaretin, müjdenin adına da "sap" derler:

"Tülge kişi sanata sap boular = insan rüyasında birçok sap görürse başına gelecek bir felakete işarettir."

Bu misalde görüldüğü gibi "sap", işaret anlamıyla yorumlanır.[1]

Haber, işaret, müjde anlamına "sav"[2] şekli de vardır.

"Sap - Sab - Sav - Sam" sözlerindeki "p = b = v = m" olduğu malumdur.

"Sav"ın "Çav"[3] şekli de vardır.

Adana havalisinde bu anlamda "Sim" şeklini kullanıyorlar.[4]

Not 3: Şua manasına olan şu kelimeleri alt alta yazalım:

Sap: (s + ap)

1. Coğ: (c + oğ)[5]
   Çoğ: (ç + oğ)
2. Cuğ: (c + uğ)[6]
   Çuğ: (ç + uğ)

Şua anlamıyla şöhret anlamı birdir. Şöhret, bir parlaklığın yayılması demektir; onun için şöhrete de "sap"ın bir şekli olan:

3. Cap: (c + ap)[7]
   Çap: (ç + ap)

derler.

Bu notta görülüyor ki, "şua" anlamına olan "sap" ve onun "ş, c, ç - p, b, v" değişimleriyle aynı olan birçok sözler bize yabancı değildir.

"Sap" sözünün "şua, ateş" anlamlarıyla olan münasebetini gösterir Pekarski'nin *Yakut Dili Lügati*'nden şu sözlere de bakalım:

Sap + sıy = sapsıy (Teleütçede: Sabağ):[8] Üfleyerek tutuşturmak.

"Osoh sapsıyar (sap + sıyar) = fırından veya sobadan ateş üfürülüyor."

"Sap + ırda" = Sapırda = söndürmek.

"Sap + sır" = Sapsır = ateşi söndürmek için kullanılan bir nevi alet.

İhtar: "Sap" sözündeki "p" yerine "h, g, k" ve "s" yerine "ş, ç" de geçebilir:

Sabah, Sağ, Sak, Şak, Çak = çakmak taşıyla ateş çıkarmak. "Sağ + ar üninah = uçan ateş."[9]

***

1 Pekarski, *Yakut Dili Lügati*. (*Ulus*'un notu.)
2 *Uygurca Kur'an Tercemesi; Uygur Metinleri, Elidrak Lilisan-il-etrak; Divanü Lügat-it-Türk*. (*Ulus*'un notu.)
3 *Divanı Sultan Velet*. (*Ulus*'un notu.)
4 *Derleme*. (*Ulus*'un notu.)
5 *Divanü Lügat-it-Türk*. (*Ulus*'un notu.)
6 *Radloff, IV, "Şor Lehçesi"*. (*Ulus*'un notu.)
7 *Büyük Türk Lügati "Kazan ve Kırım Lehçeleri"; Orhon Kitabeleri*. (*Ulus*'un notu.)
8 Bu kelimenin yapılışı "sabah"ınkinin aynıdır; sonlarında birinin "ğ", diğerinin "h" bulunuyor ki, bunlar aynı kategoridendirler. (*Ulus*'un notu.)
9 Pekarski, *Yakut Dili Lügati*. (*Ulus*'un notu.)

Şimdi "sabah" sözünün sonundaki 4. eke bakalım:

(4) ah: Bağımsız mana taşıyan bir köktür. "Yer" işaret eder ("ak" gibi). O halde:

Sap + ah = sabah: "Güneş'in şualarının (saplarının) dağıldığı yer" demektir.

Şuaların dağıldığı yere "savak" da derler. İkincisinde esas kavram "su", birincisinde "şua"dır. Kavramlar bir tarafa bırakılırsa her iki kelimenin orijin kuruluşu bidir:

Sabah
Sabak
Savak

Özetle, "SABAH" demek, Güneş'in ilk şualarını bize gönderdiği, sevk[1] ettiği yer demektir. Vakit kavramı asıl değildir.

4. "ah" eki yerine, "h" ile "ğ" aynı kategoriden olduklarından, "ağ" eki de gelebilir. Kelime bu suretle "SABAĞ" şekline girer; manası değişmez.

Sabahley, Sabağley

Kelimenin etimolojik şekli:

(1)	(2)	(3)
(sabah +	ıl +	ey)
(sabağ +	ıl +	ey)

(1) sabah: Güneş'in ilk şualarını bize gönderdiği yer.

(2) ıl: ". + l" ektir. "Geniş, engin, kapsam" gibi kavramlarla objeyi vasıflandırır.

Demek ki, Güneş'in ışıkları "sabah" yerinden bütün cihana yayıldı. Acaba, bu anda, Güneş'in bulunduğu yer neresidir? Onu, bundan sonraki ek işaret edecektir.

(3) ey: ". + y" ektir. Bu ek, şuaları âleme yayıldığı zaman artık kendisi de görülmüş olan Güneş'in bulunduğu yeri tespit ve işaret eder. O yerin adı: "Sabahıley = Sabahley"dir. "Doğu" demektir.

"Sabah" sözü yerine "sabağ" şekli alınırsa, kelime "Sabağley" olur. Manası yine "doğu"dur.

Sabahleyin, Sabağleyin

Kelimenin etimolojik şekli:

(1)	(2)
(Sabahley +	in)

(1) sabahley: "doğu" manasına olduğunu gördük.

(2) in: ". + n" ektir. Objenin en yakın, bitişik sahasını ve orada süjenin bulunduğunu ve hareketini gösterir.

Obje "Sabahley (doğu)"dur; süje Güneş'tir.

SABAHLEYİN: Güneş'in göründüğü noktanın (sabahley-doğu) bitişiğindeki durumun ifadesidir. Bu ifadede kendiliğinden "zaman" kavramı da vardır.

"h" yerinde "ğ" bulundurulursa kelime: "SABAĞLEYİN" olur.

1 "Sevk" kelimesinin kuruluşu da aynıdır. (*Ulus*'un notu.)

Not: "Sabah" sözü ve onun manası hakkında Arap lügatlerinin dediklerine de kısaca bakalım. Zaten, dedikleri, uzun uzadıya söz konusu olacak uzunlukta da değildir.

(1) - *Ahterii Kebir:*

Essaba = "doğmak; kalp meyli".

Essabah = günün başlangıcı.

Essubh = Güneş doğduğu zaman.

(2) - *Tercümanı Lügat:*

Esseba = "Gece yarısıyla müteakip olan günün yarısından ibaret olan vakit".

(3) - *Kamus Tercümesi:*

Essubh = Fecir vaktine denir ki tanyeri ağarıp şafak söktüğü vakitten ibarettir; kastedilen, şafağın sökmesidir. Aslında tanyerinin ağarması ile hasıl olan aydınlıktan ibaret olup, genişletilerek o vakte denilmiştir. Bir tarife göre "subh" gündüzün başlangıcına denir.

İhtar: Güneş'in ışıklarına beşik olan bizim "Sabah"ımızın ince, temiz, lojik,[1] asil manası görülüyor. Bizim senelerden beri Türk "sabah"ını kendi dil hazinemizden çıkarılmış bir halde bırakışımız dikkate değer bir noktadır.

Acaba "sabah"ın büyük kusuru mu oldu? Bunu bilmiyoruz. Öyle de olsa artık Türk Dil İnkılabı şerefine onun affolunarak yabancılık isnadından kurtarılması gerektir, sanırız.

1 Logique (Fr.): Mantıklı. (Y.N.)

ALLAH*

"Allah, ilâh, ilâhe" sözlerinin etimoloji, morfoloji, fonetik bakımından analizi

Allah

"ALLAH" kelimesinin Türkçede belli başlı manalarını tespit edelim:

(1) Kuvvet, kudret, büyük, sahip, yaratıcı, coşkun, cesur, diribaş, iyilik yapmayı seven;

(2) Sürat, faaliyet;

(3) Su.

İhtar: Kelimenin türlü anlamlara gelişi bittabi orijinal kökünden ileri gelmektedir.

Allah sözünün etimolojik şekli şudur:

(1)	(2)	(3)	(4)
(ağ +	ağ +	al +	ah)

(1) ağ: Köktür. Kökün yukarıda söylediğimiz birinci anlamını alarak kelimeyi inceleyelim.

(2) ağ: Kökün manasını kendinde tecelli ettiren süjeyi[1] gösterir.

Ağ + ağ + ağağ: (Kullanışta sondaki "ğ" düşer) seyyid,[2] efendi,[3] rical,[4] yaşça büyük ve eski, öz baba, saygı olmak üzere büyüklere verilen unvan, büyük olan, baş, soy başı, uluğ baba.[5]

Not: Bu "ağa" sözünden türeyen bir kelimeyi de burada gösterelim:

Ağabıt (çoğulu: ağabıttar) = babamız, keşiş, papaz, ruhani âyini icra eden:[5] "bastın ağabıt = baş papaz"; "hara ağabıt = kara rahip"; "hara tanastah ağabıt = dini rahip veyahut dul kalmış keşiş"; "ağabıt buolar = ruhaniler güruhu".

Dikkat: Arapça zannolunan "âbid"[6] sözünün bu misallerde orijini pek açık olarak "ağabıt" olduğu görülmektedir.

Gelelim kelimenin esas unsurlarından üçüncüsüne:

(3) al: ". + l" ektir. Bilindiği gibi "geniş, belli olmayan, gayri şahsi, her sahada bulunur, her şey, engin, kapsam" gibi genel anlamlarla süje veya objeyi[7] vasıflandırır. O halde: "ağağ + al = ağağal" "l" ekinin gösterdiği kapsam sahasında kuvvet, kudret, büyüklük, yapıcılık, sahiplik vs. anlamlarının sıfatıdır.

* *Ulus*, 19 Kasım 1935, Numara: 5143, s. 1. 2.

1 Süje (Fr. Sujet): Fail, özne. (Y.N.)

2 *Kamusu Türki*. (*Ulus*'un notu.)

3 *Türk Dili Lügati*. (*Ulus*'un notu.)

4 *İbnü Mühenna Lügati*. (*Ulus*'un notu.)

5 Pekarski, *Yakut Dili Lügati*. (*Ulus*'un notu.)

6 Âbid: İbadet, kulluk eden. (Y.N.)

7 Obje (Fr. Objet): Nesne. (Y.N.)

(4) ah: ". + h" ektir: "k, g, ğ, v" gibi obje ve panseyi[1] tamamlar, tayin eder, ifade eder. Yani onun adını koyar. Demek ki:

Ağağal + ah = ağağalah: Kelimenin ortasındaki "ğ", esas kaide icabınca kendinden sonraki konsona dönüşünce kelime: "Ağallah" olur. Baştaki "ğ" de ortalarında bulunduğu vuayellerle[2] kaynaşınca son fonetik şekli: ALLAH olur.

Manası "kuvvet ve kudreti, yapıcılığı, büyüklüğü, sahipliği kapsayan bir pansenin" ifadesidir.

Not: Türk dilinde aynı anlamda şu kelimeler de vardır:

Çalap;[3] Çelep;[4] İdi;[5] İzi;[6] İye;[7] Oğan, Oğun;[8] Okan, Okkan;[9] Tanrı;[10] Tenri[11] ("gök" manasına. Kazan Lehçesinde "put" manasına).[12]

İlâh, İlâhe

Bu sözlerin etimolojik şekillerini "Allah" sözününkinin altına yazalım:

Allah:	ağ +	ağ +	al +	ah	
İlâh:	iğ +	. +	il +	ah	
İlâhe:	iğ +	. +	il +	ah +	eğ

Bu üç kelimenin etimolojik şekillerini gösteren tablonun incelenmesinden şu anlaşılır:

"Allah" sözünde "büyüklük vs." kavramlarını işaret eden kökten sonra kavramları kendinde tecelli ettiren ve bir süjeyi işaret eden ikinci "ağ" vardır. Halbuki "ilâh" ve "ilâhe" sözlerinde bu süje yoktur. Demek ki, bu sözlerde esas kökün işaret ettiği kavram, doğrudan doğruya ". + l" ekini almakla "kapsam ve enginlik" anlamında bir sıfat oluyor. Bu iki kelimeye gelen dördüncü ek "ah", o sıfata sahip objeleri gösterir demek oluyor. "İlâh" sözü ancak "Allah"ın sıfatını taşıdığı farz ve kabul olunan nesnelerdir (mabutlar, putlar, ibadet olunan şeyler gibi).

"İlâhe": Kelimenin sonuna gelen "eğ", çok dikkate değer bir noktayı işaret etmektedir. Bu nokta, "İlâh" sözünde düşmüş olan ve fakat "Allah" sözünün orijininde bulunan ikinci unsurdur ki, süjedir. Demek ki, "İlâhe" sözü, "Allah'taki büyüklük" kavramını kazandıktan sonra o büyüklük kavramını temsil eden süje ile birleşmiş oluyor. Yani onun eşi oluyor. Bu sözün ifade ettiği manadandır ki, "kadınlık" kavramı çıkmaktadır.

1 Pensée (Fr.): Düşünce. (Y.N.)
2 Voyelle (Fr.): Sesli, ünlü. (Y.N.)
3 *Kamusu Türki, Dede Korkut Kitabı, Radloff, III, "Osmanlı Lehçesi".* (*Ulus*'un notu.)
4 *Pavet de Courteille; Çağatay Lügati.* (*Ulus*'un notu.)
5 *Büyük Türk Lügati "Uygur Lehçesi".* (*Ulus*'un notu.)
6 *Uygurca Kur'an Tercemesi; Çağatay Lügati.* (*Ulus*'un notu.)
7 *Büyük Türk Lügati, "Çağatay Lehçesi".* (*Ulus*'un notu.)
8 *Radloff, I, "Çağatay ve Uygur Lehçeleri".* (*Ulus*'un notu.)
9 *Büyük Türk Lügati, "Uygur Lehçesi".* (*Ulus*'un notu.)
10 *Kamusu Türki; Radloff, III, "Osmanlı Lehçesi".* (*Ulus*'un notu.)
11 *Radloff, III, "Orhon, Uygur, Çağatay, Kırım, Baraba Lehçeleri".* (*Ulus*'un notu.)
12 Bunlardan "Çalap" ve "Tanrı" sözleriyle Arapça denilen "Rab" ve Farsça sanılan "Hudağ" sözlerinin analizleri, bundan sonraki yazılarımızda çıkacaktır. (*Ulus*'un notu.)

Not: "Allah" kelimesi *Ahterii Kebir, Kamus Tercemesi* gibi Arap lügatlerinde doğrudan doğruya yazılmış değildir.

Allah Sözünün Başka Anlamları

"Allah" kelimesinin izahına başlamadan evvel işaret ettiği manaları göstermiştik. Bunlardan ikincisi "sürat, faaliyet" idi. kelimenin bu anlamını Pekarski'nin *Yakut Dili Lügati*'nden aldığımız şu misallerle gösterelim:

I. "Atahtah beyen allah soğustuk ayanna = ayaklarınla çok acele et";

II. "Allah kisibin = ben çevik (acul) adamım";

III. "Allah at = iyi, süratli, koşucu at";

IV. "Allah oğus = yürüyüşlü, süratli adımla yürüyen öküz";

V. "Allah sıarga = koşan, kayan kızaklar".

Pekarski'nin lügatinde kelimenin "kaba, küstah, terbiyesiz" gibi anlamlara da geldiği gözükmektedir:

I. "Bu tugu - tugu sanarar allağıy? = O küstah herif orada ne söylüyor?"

II. "İti allah tututa - habita tolosuı - tuoratın = bakınız, bu mahlûk nasıl tersine yapıyor."

III. "Ol allağı körön baran öllöhpüne = ben o ahmağı (rakip kadın için söylüyor) görüp ölmüş olsaydım."

Yine aynı kitapta "etkili" manasına kullanıldığı da bir şarkıda şu suretle gösterilmiştir:

"Arığıççan allah = etkili içki (rakı, votka)."

"Allah" kelimesinin "su" anlamına geldiği, şu isimlerde görülüyor:

1- Aldan Nehri'nin kolu olan "Allah" Nehri.

2- "Allah-ün" Nehri, "Aldan"ın sağ kolu.

ÇALAP - HUDAĞ*

"Çalap ve Hudağ" sözleriyle, "ağaç, taş, ot" kelimelerinin etimoloji, morfoloji, fonetik bakımından analizi

(Dünkü yazımızda "Allah" sözü ile "ilâh" ve "ilâhe" tabirlerinin analizini göstermiştik. Türkçede bu anlama gelir denilen "Çalap" ve Farsça sanılan "Hudağ" sözlerini bu yazımızla analiz ediyoruz. "Tanrı" ve "Rab" sözlerinin analizi de yarın çıkacaktır.)

Çalap

Kelimenin etimolojik şekli şudur:

(1)	(2)	(3)	(4)
(ağ +	aç +	al +	ap)

(1) ağ: "Allah" kelimesinde olduğu gibi köktür ve bu kökün anlamlarından birinci olan "kuvvet, kudret, büyük, sahip, yaratıcı, coşkun, cesur, diribaş, iyilik yapmayı seven" anlamlarını kapsar.

(2) aç: ". + ç" (dahil olduğu kategorideki "s, ş, c, j, z" gibi) oldukça geniş bir sahayı, bu sahada bulunan obje[1] veya süjeyi,[2] süje veya obje ile bu şeyin münasebetini gösterir. Burada obje veya süje esas kök olan "ağ"dır. Uzak mıntıkada bulunan süje veya obje "aç"tır. Aralarındaki münasebet, bu şüjenin veya objenin, kendinden evvelki süje veya kavramları temsil etmesidir. O halde:

Ağ + aç = ağaç: "Büyüklüğü, kuvvet ve kudreti" esas olan sahibinin (ki, "ağ"dır) uzağında temsil eden bir süje veya objedir.

Ağaç

Not 1: Bu münasebetle bildiğimiz "ağaç" kelimesi orijininin manasını da söyleyelim. "Ağaç", Güneş'in alev ve ateş vasıflarını ondan uzakta temsil eder bir maddedir.

Türkler, ilk ateşi keşfettikleri zaman odunları birbirine sürterek alev çıkarttıkları gibi ondan sonra da insanlar ağaç parçalarıyla, odunla ateş yakmaktadırlar.

* *Ulus*, 20 Kasım 1935, Numara: 5144, s.1, 2.
1 Obje (Fr. Objet): Nesne. (Y.N.)
2 Süje (Fr. Sujet): Fail, özne. (Y.N.)

Taş

Not 2: "Taş" kelimesinin orijini de şudur:

(1) (2) (3)
(ağ + at + aş)

Ağ = Güneş, ışık, hararet

At = kökün anlamını taşıyan obje

Aş = ektir; objenin kökten uzakta bulunduğunu gösterir.

O halde: ağataş = ataş = . , taş = taş: "Sıcaklığı, parlaklığı hariçte yapan bir obje"dir.

Hakikaten Türkler, ilk ateşin keşfinde ağaç gibi taşları da birbirine veya bir demir parçasına sürterek ateş yakarlardı. Demek ki, hakikaten "taş", Güneş'in vasıflarından bazılarını temsil etmiştir. Çakmak taşıyla hâlâ sigara ve ateş yakıldığı da malumdur.

Ot[1]

Not 3: Bildiğimiz "ot"un da orijini, Güneş ve ateşe dayanır. Kelimenin etimolojik şekli:

(1) (2)
(oğ + ot)'tur.

(1) oğ: Ana köktür. Güneş ve ondan alınan kavramlardan ateş demektir.

(2) ot: Kökün anlamını temsil eden objedir. Onun için:

Oğ + ot = oğot = ot: Doğrudan doğruya "ateş" demek olduğu gibi, ateş yakmakta Türklerin pek mukaddes tuttuklarını bildiğimiz "ot"a da isim olmuştur.

Malumdur ki, Türkler ateşlerini hiç söndürmezlerdi. (Belki senede bir defa ve büyük ayin münasebetiyle söndürürlerdi.) Hiç sönmeyen bu Türk ateşini ertesi gün yeniden alevlendirmek için Türkler bir gün evvelinden en temiz otları toplarlar ve ertesi gün için hazır bulundururlardı. Bu pek mukaddes tanınırdı.

Çalap

Gelelim "Çalap" kelimesine ve onun üçüncü ve dördüncü eklerine:

(3) al: ". + l" eki, yukarıda söylediğimiz birinci anlamdaki kavramlarla, yani ana kökü temsil eden "genişlik ve enginlik" kavramlarıyla, süje veya objeyi vasıflandırır. O halde:

Ağaç + al = ağaçal: Esas süje veya obje uzağında onun vasıflarının kapsamını gösterir bir sözdür.

(4) ap: Son izah ettiğimiz vasıfları taşıyan süje veya obje demektir.

1 Atatürk, 24-31 Ağustos 1936 tarihleri arasında toplanan Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nın 27 Ağustos 1936 Perşembe günkü toplantısında İsmail Müştak Mayakon tarafından okunan "Güneş-Dil Teorisi'nin Analiz Metodu Tatbikatı" başlıklı tezinde de "ot" kelimesinin tahliline değinmiştir. Bkz. elinizdeki ciltte, s.262. (Y.N.)

Ağaçal + ap = ağaçalap = ÇALAP = kuvveti, kudreti, uluhiyeti hariçte temsil ettiği kabul olunan ve bundan dolayı kendisine tapılan şeydir (mabut).

Not: Buradaki "ç" yerine onun kategorisinden "s" koyarak vokalleri[1] de inceltirsek "salip"[2] çıkar.[3]

Hudağ

Etimolojik şekli:

(1)	(2)	(3)
(uh +	ud +	ağ); yahut
(uk +	ud +	ay)

(1) uh, uk: Esas köktür. Büyüklük vs. manasınadır.

(2) ud: ". + d-t" ektir. Rolü anlatılmıştır.

(3) ağ, ay: Kökün kavramı kendisinde tecelli ettirilen süje veya objedir.

"Hudağ" veyahut "Kuday": "Çalap" gibi bir kavramı ifade eder. Biz "Hudağ" şeklini kullanırız. Altay, Teleüt, Şor, Lebed, Sagay Koybal, Küerik, Kazak, Kırgız, Karakırgız lehçelerinde "Kuday" olarak kullanılır.[4] Farslar da bize yakın telaffuz ederler.

Yakutçada: "uğ + od + ay" = uğoday: "Geniş, büyük" anlamınadır.

Bu suretle: "Hudağ, Kuday, Uğoday" kelimelerinin her üçü de aynı kuruluş ve anlamdadır.

1 Vokal (Fr.Vocal): Sesli, ünlü. (Y.N.)

2 Salip: Haç. (Y.N.)

3 "Salip"i başka türlü, yani İsa'nın salboluması gibi hikâye kavramlarından çıkaranlar, bu sözün Türkçedeki orijinine dikkat etmelidirler. (*Ulus*'un notu.)

4 *Radloff, II. cilt.* (*Ulus*'un notu.)

TANRI - RAB*

"Tanrı, tan, tanyeri, rab, yarab, yarabbi" sözlerinin etimoloji, morfoloji, fonetik bakımından analizi

(Evvelsi gün ve dün "Allah, ilâh, ilâhe, hıdağ, çalap" sözlerinin analizini yazmıştık. Yine bu anlamları gösteren "Tanrı" ve "Rab" sözlerini de bugün analiz ederek bu bahsi tamamlıyoruz.)

Tanrı

Etimolojik şekli şudur:

(1) (2) (3) (4) (5) (6)
(ağ + at + an + ağ + ar + ığ)

Görüldüğü gibi kelimede kök olan "ağ" ve dördüncü parça olan "ağ" ile ikinci parçanın ve son ekin konsonları[1] düşmüş bulunuyor.

(1) ağ: Köktür. Kavramı, "Allah" ve "Çalap"taki kökün aynıdır.

(2) at: ". + t" ektir. Genellikle "yapıcılık, yaptırıcılık, yapılmış olmaklık" gösterir; yani kökün kavramının anlamına tamamiyet vererek onun somut olduğunu ifade eder. Burada yaptığı işi, kelimenin dördüncü parçasında göreceğiz.

(3) an: Ektir. Bilindiği gibi bir obje[2] veya süjenin[3] bitişiğinde herhangi bir varlığı, oluşu, hareketi işaret eder. Burada o obje veya süje, dördüncü parça olan "ağ"dır. Bunun bitişiğinde olmuş olduğu anlaşılan şey de yukarıda işaret ettiğimiz "t" ekinin yaptığı iştir. Yani "ağ" kökünün kavramları, objeyi gösteren dördüncü "ağ" parçasının bitişiğinde tecelli etmiştir.

Not: Kök olan "ağ"a doğrudan doğruya Güneş anlamını verirsek:

Ağ + at + an + ağ = ağatanağ = atanağ = tanağ = tan sözü, Güneş'in kendi yakınına gelmesiyle hasıl olan "parlaklık, beyazlık" kavramının ifadesi olur. Burada son "ağ", sözdeki parlaklık kavramını tayin eder bir işarettir. Kullanışta kelimenin bizim ağzımızda aldığı en son morfolojik ve fonetik şekli "TAN"dır. Mesela "tanyeri" dediğimiz zaman, işte bu parlaklığın geleceği bilinen yer demektir. Parlaklık bu yere geldikten sonradır ki "tanyeri ağardı" deriz. Demek ki "tan" kelimesi "soyut beyazlık, parlaklık" manasınadır. Fakat "tanrı" kelimesinde yürüyen anlamı bu değildir. Onu izah için kelimenin etimolojik parçalarının incelenmesine devam edelim.

* *Ulus*, 21 Kasım 1935, Numara: 5145, s. 1, 2.
1 Consonne (Fr.): Sessiz, ünsüz. (Y.N.)
2 Obje (Fr. Objet): Nesne. (Y.N.)
3 Süje (Fr. Sujet): Fail, özne. (Y.N.)

(4) ağ: Obje veya süje işaret eder. Bu objenin bitişiğinde "tanrı" kelimesinin ana kökündeki anlamların ". + t" eki vasıtasıyla vücut bulduğunu yukarıda izah etmiştik.

(5) ar: ". + r" ektir. Herhangi süje veya pansenin[1] belli, kesin bir nokta veya sahada yerleşip toplanarak oluşunu, bulunuşunu fark ve ayırt ettirmeye yarar. Bu işaret, düşünülen şeyin olduğunu da ifade eder. Burada belli olan süje, kendinden evvel gelen dördüncü parça, yani "ağ"dır. Olduğu ifade edilen panse de kökün ". + r" vasıtasıyla yapışık sahada yerleştirilip toplattırılan kavramlardır.

(6) ığ: ". + ğ" ektir. Bilindiği gibi panseyi tamamlar, tayin eder ve ona ad olur. O halde: Tanağrığ = TANRI: Esas olan büyüğün, kuvvet ve kudretin kendi bitişiğinde tecelli ettiği kabul olunan obje veya süjenin ifadesidir. Türk'ün gözünde ve kafasında bir ve en büyük varlık, esas kuvvet ve kudret kaynağı "Güneş" bilinmiş, tanınmış ve ona tapılmış olduğu malumdur.

Her noktasına, her an, Güneş'in yaklaşagelmekte olduğu geniş ve yüksek sahaya, yani göğe, Güneş'e nispetle verilen bir isim de "Tanrı"dır. "Gök" ve "Tanrı" sözleri, Güneş'e nispeten uluhiyet anlamında da kullanılır.

Fakat, "Tanrı" sözü "Allah" demek değildir. O, Allah'ın temsilcisi tanınan ve bu itibarla kendine tapılan her şeydir:

O bir hayvandır, bir kuştur, bir taştır, bir çürümüş ağaç parçasıdır, bir resimdir:

"Tastanara = Taştanrı (idol)"

"Tuos Tanara = eski çürümüş ağaçtan yapılmış Tanrı, idol"[2]

Özetle, bütün iyi varlıkların genel adı "Tanrı"dır.

Not: "Tanrı" sözünün şu şekilleri de vardır:

I- Tenigir
II- Tanara
III- Tagara
IV- Tenri
V- Tenere
VI- Teneri
VII- Tener
VIII- Tengeri ("Tanrı" kelimesinin başta etimolojik şeklini yazarken dördüncü parça olarak gösterdiğimiz "ağ" unsuru, bu kelimede kendini göstermektedir.)

Bu kelimeler ve bunlara ait izahlar Pekarski'nin *Yakut Dili Lügati*'nden alınmıştır.

Rab

Kelimenin orijinde şekli "ayarabığ" ve "ağarabığ"dır. Şimdi etimolojik şeklini yazalım:

(1)	(2)	(3)	(4)
(ay +	ar +	ap +	ığ)
(ağ +	ar +	ap +	ığ)

(1) ay, ağ: Köktür. Bildiğimiz gibi "büyüklük, kuvvet, kudret vs." anlamınadır.

1 Pensée (Fr.): Düşünce. (Y.N.)
2 Pekarski, *Yakut Dili Lügati*. (*Ulus*'un notu.)

"İnsanı yaratmak, hayat vermek, ruh vermek, vücuda getirmek, yeri tesis etmek"[1] manalarını da taşır.

(2) ar: ". + r" ektir. Rolü yukarıda izah olundu.

(3) ap: ". + p" ekinin işaret ettiği gibi kendisinde kökün uluhiyete ait bütün kavramlarının toplandığı ve yerleştiği süje veya objedir. Yani uluhiyet vasıfları kendinde yerleşmiş bir kavramı düşündürür.

(4) ığ: ". + ğ" ektir. Düşünülen kavramı taşıyanı isimlendirir.

(Ay + ar + ap + ığ) = ayarabığ[2] = yarabığ ve (ağ + ar + ap + ığ) = ağarabığ = ğarabığ yahut yarabığ = rabığ: "yaratmak, hayat vermek, can vermek, kudretine sahip olan" demektir.

Not 1: Kullanışta kelimelerin sonundaki "ığ" eki, "b"yi uzatmak suretiyle telaffuz edilir. "Rabbım" denildiği zaman "ığ", "b" şeklinde yerini alıyor.

Görülüyor ki, kelimenin sonunda "p" değil "b" konsonunun bulunuşu, bunun, sözün sonu olmayıp, ondan sonra son "ığ" ekinin bulunmuş olmasındandır. "Iğ"ın uzatma rolü, kendinden evvelki konsonun tekrarıyla yapılmış oluyor.

Not 2: Bu iki kelimenin ikisi de kullanılır: Rab, Yarab, "Ya... Rab!" da başka bir şeklidir.

1 Pekarski, *Yakut Dili Lügati*. (*Ulus*'un notu.)
2 Fonetik icabı "p", "b"ye dönüşüyor. (*Ulus*'un notu.)

ÖĞLE*

"Öğle, öğley, öğleyin" sözleri ile "ılık" ve "ılıman" tabirlerinin etimoloji, morfoloji, fonetik bakımından analizi

Öğle

Kelimenin etimolojik şekli:

(1) (2) (3)
(öğ + ül + eğ)

(1) öğ: Ana köktür. Burada şu manalarını göz önünde tutalım:

A) Güneş'in kendisi

B) Güneş'in sıcaklığı

C) Yükseklik

(2) ül: ". + l" ektir. "Uzak, engin" gibi kavramlarla objeyi sıfatlandırır. O halde:

Öğ + ül = öğül: "Çok sıcak ve çok yüksek" manalarını ifade eder. Burada bu sıfatın sahibi "Güneş" olduğu meydandadır.

(3) eğ: ". + ğ" (k, g, h, v... gibi) objeyi tamamlar, tayin eder. Buradaki obje,[1] Güneş'in bize göre en yüksekte bulunduğu ve hararetinin en fazla olduğu noktayı gösterir.

Öğül + eğ = Öğüleğ

Öğley

Son ek olan "ğ", "y" dahi olabildiğinden, kelime "öğüley" şeklini dahi alabilir. Her iki kelimenin son fonetik şekillerini yazalım:

ÖĞLE, ÖĞLEY.

"Öğley", "zeval[2] noktası" demektir.

Öğleyin

Öğley + in'dir.

İn: ". + n" ektir. Obje veya süjenin[3] bitişik sahasında bir mevcudiyeti veya hareketi işaret eder.

* *Ulus*, 26 Kasım 1935, Numara: 5150, s.1, 2.

1 Obje (Fr. Objet): Nesne. (Y.N.)

2 Zeval: Güneş'in başucunda bulunma zamanı, öğle vakti. (Y.N.)

3 Süje (Fr. Sujet): Fail, özne. (Y.N.)

Burada öğley noktası bitişiğindeki sahada hareket·eden, tabii, Güneş'tir. Demek ki, Güneş'in bu vaziyetinin ifadesi "öğleyin"dir. Hareket ve saha kavramlarında tabiatıyla zaman kavramı vardır. Onun içindir ki, "öğleyin" sözünden "Güneş'in zeval noktası etrafında bulunduğu zaman" anlaşılır.

Not 1: "Öğle" sözünün işaret ettiği anlam tam yerindedir. Hakikaten Güneş öğley noktasına geldiği zaman bize göre en yüksekte bulunur ve tepeden en fazla hararet saçar.

Not 2: Kelimenin etimolojik şeklini yazarken "Öğül" tipini almıştık. Bunun "Öğel" tipi de vardır. Manası, "yüksek, çok uzak Güneş", yani "yıldız, burç"tur.[1]

"Büyüklük, çokluk, ziyadelik, fazlalaşma, bolluk" kavramlarında şu şekiller vardır.

I- Ökiliğ - Ökli (mek) = Cesametlenmek, büyümek, artmak.[2]

II- Ökiliğ - Ökli (tmek) = Artırmak.[3]

III- Ökülüğ - Öklü (tmek); Ükiliğ - Ükli (mek) = Çoğaltmak.[4]

IV- Oğılığ - Oğlı (tmak) = Çoğaltmak.[4]

V- Ükiliğ - Ükil = Fazla.[4]

Not 3: Malumdur ki, Güneş, öğleye (zeval noktasına) gelirken ve oradan ayrılırken çizdiği yol büküktür. İşte bu "büküklük, eğri, eğilmek" kavramları Güneş'in bu hareketinden alınmıştır. Bu manada şu kelimelere tesadüf ederiz:

1- Eğ + il - Eğil (mek); Ey + il - Eyil (mek) = Kullandığımız kelime

2- Ök + öl - Ököl (ün) = Öne eğilmiş olmak, eğilmek.

3- Ök + öğ + öl – Ököll (ön) = "(Atın üzerinde oturan uzun boylu adam, hak) nasıl öne eğilmiş?"

Bu kelimenin manası, ki "öne eğilmiş" demektir. Bunu izah ederken Türk bir süje tasavvur ediyor; onu da nasıl tasavvur ettiğini parantez içinde gösterdik. "At", "uzun boylu adam", "hak", bütün bunlar Güneş'i tasavvurdan hasıl olan kavramlardır.

4- Ök + öy = Ököy, Ök + üy = Öküy = Bükülmek, öne eğilmek, kamburlaşmak.

Not 4: Pekarski'nin *Yakut Dili Lügati*'nden aldığımız şu kelimeler de bahis konumuz olan kelime ile ilgilidir.

I- Iğ + ıl + ay = Ilay = Aydınlanmak.

"Kümmüt tahsan ılayan erer = Güneş sakin havada tatlı tatlı doğuyor."

II- Iğ + ıl + ağ + an = Ilağan = Güneş sıcağı, kızgın sıcak; (böyle bir zamanda hemen hemen bütün hareketler durur; kelime bu durgunluğu da ifade eder) sakin.

"Ilık" kavramı da bahsettiğimiz kelimeden çıkmıştır:

III- Iğ + ıl + ağ + an + ığ = Ilağnı = Sıcak, ılık.

IV- Iğ + ıl + ık = Ilık = Kullandığımız kelime.

Bu söz, havada ve suda hareketin mutedilliği[5] esnasında, yani "mutedil" karşılığı olarak İstanbul'da kullanılmaktadır.

V- Ilıman, ılman (liman): Bu söz hava hakkında "mutedil" anlamına olarak Ankara, Sıvas, Kayseri, Dörtyol, Kütahya, Ordu'da kullanılmaktadır.

1 *İbnü Mühenna Lügati.* (*Ulus*'un notu.)
2 *Uygur İndeksi; Divanül Lügat-it-Türk.* (*Ulus*'un notu.)
3 *Uygur İndeksi.* (*Ulus*'un notu.)
4 *Divanü Lügat-it-Türk 2/3;* Pekarski, *Yakut Dili Lügati.* (*Ulus*'un notu.)
5 Mutedil: Ilıman. (Y.N.)

İKİNDİ*

"İkindi, ikindiy, ikindiyin, ikindiley, ikindileyin" ve "asır" sözlerinin etimoloji, morfoloji, fonetik bakımından analizi

İkindi

Kelimenin etimolojik şekli şudur:

(1) (2) (3) (4)
(ik + in + id + iğ)

(1) ik: Köktür; Güneş'i ve onun sıcaklığını ifade eder. Güneş, "öğley"de sıcaklığının en büyük tesirini gösterir; öğleyden batıya doğru indikçe sıcaklığının yakıcılık tesiri azalmaya başlar ve öyle bir noktaya gelir ki, orada Güneş'in sıcaklığı, öğleye nazaran mutedil olur, ılık olur.

(2) in: Sıcaklık anlamının bitişiğindeki sahayı ve sıcaklığın o sahaya yayılmış olduğunu gösterir (terin, cildin haricine çıkması, taşması gibi).

Bu izahattan şu anlaşılmak lazımdır ki, sıcaklık anlamı kendi egosunda düşünüldüğü vakit, yoğunluğu, tesiri fazla olur; sıcaklık kavramının içinde bulunduğu kabın kenarlarını açalım, etrafına dağılsın, taşsın; o zaman sıcaklık kavramı yoğunluğunu kaybedecek, tesiri azalacak.

İşte "ikind (t) i" sözündeki ". + d-t" etkeninin yaptığı işlem böyle düşünülmelidir.

(3) id: ". + d-t" ektir. Yapıcılık, yapılmış olmaklık anlamına işaret eder. Yani Güneş'in, keskin sıcaklığını ". + n" sahasına yayarak ılık yapmış olduğunu somut olarak bildirir.

(4) iğ: ". + ğ" eki, kendinden önceki düşünceyi tamamlar, tayin eder bir işarettir.

İk + in + id + iğ = ikinidiğ = ikindiğ: Güneş'in sıcaklığının mutedil, ılık olmuş olduğu vaziyet. Buna "gün yılımı" derler: "Yılımak": "Ilınmak, ılık olmak" demektir.[1]

Not 1: Türk, daha ilkel devirlerinde bu tabii hal ve vaziyeti duymuş ve onun adını da böylece koymuştur.

Kelimenin "ikindiğ ve ikindiy" şekilleri vardır: (ğ = y)

Not 2: "İkindiy"de artık Güneş bize arkasını vermiş gibi bir duygu vardır. Onun için, "ikin = eğin" sözü "arka" manasına kullanılır.[2]

Ankara, Afyon, Çarşamba, Samsun, Çanakkale'de de verâ'ya (sırt): "Eğin" diyorlar.

* *Ulus*. 27 Kasım 1935, Numara: 5151, s.1.

1 *Radloff. III, "Altay, Lebed, Küerik Lehçeleri"; Tuhfet-üz-zekiyye.* (*Ulus*'un notu.)

2 *Büyük Türk Lügati. "Osmanlı Lehçesi"; Kamusu Türki; Sanıhatı Seyranî; Elferecü Bâd-eş-Şidde Tercümesi.* (*Ulus*'un notu.)

"İkin", "öğün (+ mek)",[1] "ağın",[2] "akan",[3] sözleri hep "taşan, seyelan eden, akan" manalarınadır.

"Seyelan" manasına olan "akıntı"[3] sözü ile "ikinti-ikindi" sözünün her ikisi birdir. Birincisinden "su" anlaşılıyorsa, ikincisinden de "Güneş'in şuaları" anlaşılır.

Konya'da "sızıntı"ya "öğüntü" derler ki, kelimenin kuruluşu, "ikindi"ninkinin aynıdır.

İkindiyin

"İkindiy + in"dir.

İn: ". + n" ektir. Güneş'in "ikindiy" dediğimiz nokta yakınlarındaki hareketini ve zamanı gösterir.

Not 1: Güneş "ikindiy"de bulunduğu zaman "öğley" ile "batı" arasındaki mesafeyi ikiye bölmüş gibidir.

"İkindiyin", her şeyin gölgesi iki misline yaklaşır.

Bunları düşünerek "ikindiğ" sözünün kökünü, "iki" farz etmek hatıra gelir; işin biraz da kolay zannolunan tarafı odur. Fakat düşünmek lazımdır ki, insanlar bu fikirleri çok sonra bulmuşlardır. Türkler, ilk önce Güneş'in kendi üzerlerinde –yazın– yaptığı tesir zoruyla "öğley"i ve "ikindiy"i tanımış ve onlara isim vermiştir. Sabah ile öğley arasında bir nokta tespit edip ona isim vermemiştir; çünkü bir tesir ve zorlama altında kalmamıştır.

Asır

"İkindiğ" ile "Asır" kelimelerinin etimolojik bakımdan farkları:

İkindiğ: (ik + in + id + iğ)

Asır: (ağ + ıs + ır + .)

Her iki kelimede kökler (iğ-ağ) Güneş'in sıcaklığı anlamını gösterir. Birincide kavram, kendine bitişik olan yakın ". + n" sahasına taşmıştır; halbuki ikincide, oldukça uzak bir sahaya, ". + s"ye yayılmıştır. Buna göre "asır" noktası, "ikindiy"den daha ileridedir. "İkindiy"i "asır"a yanaştırmak için kelimeyi son ekle, yani "iğ" ile bağlamadan önce ona ". + l" eki vasıtasıyla bir uzaklık anlamı katmak lazımdır:

"İkind + il + ey = ikindiley" ve "ikindileyin" sözleri kurulmuş olur.

"Asır" kelimeleri "asr" telaffuzu ile Arapçada "ikindi vakti"ne dendiği gibi "gündüz" ve "gece"ye de denir.[4]

Not: "Asır" kelimesinin kökü olan "ağ" zaman ve mesafe manasına alınınca, ". + s" ekinin oldukça geniş bir sahaya yayılmasına ve ". + r" ekinin de toplanma ve yerleşme ifade etmelerine göre, "Asır" oldukça uzun bir zaman devresi demek olur ki, asrın zaman anlamı da bu yolda izah edilmiş olur.

1 *Kamus Tercümesi.* (*Ulus*'un notu.)
2 *Karayim Metinleri.* (*Ulus*'un notu.)
3 *Kamusu Türki.* (*Ulus*'un notu.)
4 *Kamus Tercümesi.* (*Ulus*'un notu.)

GÜNEŞ-DİL TEORİSİ'NİN ESASLARINA KISA BİR BAKIŞ*

"Güneş-Dil Teorisi" Türk dilinin ana köküyle radikal köklerini ve bunlara sonradan katılarak anlam nüansları yaratan eklerinin rollerini açık kanunlarla ortaya koymaktadır

Güneş-Dil Teorisi'nin türlü kelimeler üzerinde tatbikatını gösteren yazılarımıza bundan önce birkaç gün aralık verişimiz, bu teori hakkında yalnız memleket bilginlerine değil, asrımızın klasik etimoloji mensuplarına da hitap eden bazı etütlere yer vermek içindi. *Ulus*'ta bu sütunlarda çıkan o yazıları memnuniyetle okuduk.[1] Gördük ki, yazanların hepsi de teoride ileri sürülen orijinal esasları doğru bulmaktadırlar.

Her vakit bu yoldaki yazılara yer vermekle beraber, birçok okuyucuların merakla takip ettikleri tatbikat yazılarını da daha fazla geciktirmemeyi münasip gördük.

Ulus'un ilave şeklinde dil meraklılarına armağan ettiği "Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili Analiz Yolları" başlıklı broşür, bu tatbikatı takip için gerekli esasları toplamaktadır. Bununla beraber birçok yerlerden gelen mektuplarda bu esasların toplu ve kısa bir özetine ihtiyaç gösterilmekte olduğu için, burada böyle bir özet yapmayı uygun bulduk:

Güneş-Dil Teorisi'ne Göre Kökler ve Ekler

I. Türkçede sözün ana kökü "V. + K."dir. ("V." vokal,[2] "K." konson[3] demektir.)

Bu formülün ilk şekli, dilin ana kökü olan "a + ğ = ağ"dır.

Not 1- Bu "ağ" ana kökündeki vokaller şu vokallerle değişebilir:

a (ı, e, i, o, ö, u, ü)

Not 2- Bu "ağ" ana kökündeki okunmaz (muet[4]) "ğ" konsonu dahi şöyle değişebilir:

ğ (v, y, g, k, h, b, m, p, f)

Bunlar birinci derece radikal kökler sayılabilir.

Not 3- Bütün Türk konsonları başında bir vokalle beraber ana-köke eklendikten sonra, ana kök düşerse, kalan şekil, onun kavramını temsil edebilir. Böylece:

Ağ + v. (s, ş, c, ç, z, j, d, t, r, l, n) şeklinde ikinci derece radikal kökler çıkar.

II. Ana kök ve onun yerine geçebilen birinci ve ikinci derecedeki radikal kökler, hep kök anlamının mümessili olurlar. Bu temsilde tereddüt edilirse derhal ana kökü

* *Ulus*, 28 Kasım 1935, Numara: 5152, s.1-2.

1 "Ulus'un Dil Yazıları" köşesinde 22-25 Kasım 1935 tarihleri arasında Naim Onat, İsmail Hâmi Danişment ve Abdülkadir İnan'ın Güneş-Dil Teorisi hakkındaki yazıları yayımlanmıştır. (Y.N.)

2 Vokal (Fr.Vocal): Sesli, ünlü. (Y.N.)

3 Consonne (Fr.): Sessiz, ünsüz. (Y.N.)

4 Muet (Fr.): Okunmaz. (Y.N.)

başa getirmek ve ondan sonra gelip ana kökün anlamının nüanslarından süfikslere[1] bakmak lazımdır.

III. Ana kökün ilk anlamı "Güneş" olduğu ve ondan çıkabilen başlıca kavramlar broşürde gösterilmiştir.

Bütün bu kavramlar ilkin en maddi anlamlarında olarak "ağ" ana köküyle anlatılmış, zamanla bir yandan kavramlar ruhi, fikri, abstre[2] anlamlara döndüğü gibi, öbür yandan da vokaller ve konsonlar gelişerek birinci ve ikinci derece radikal kökler vücuda gelmiştir. Bütün bu köklere birtakım süfiksler de katılarak dil kurulmuştur.

IV. Güneş-Dil Teorisi'ne göre Türk ekleri ve onların kelimedeki rolleri itibariyle kategorileri de broşürde izah olunmuştur.

Güneş-Dil Teorisi'ne Göre Analiz Yolları

Herhangi bir kelimeyi analiz ederken şu yollardan yürümek lazımdır:

1. İlk önce kelimenin tam ve asıl manasını tespit ederek bilmek lazımdır.

2. Bir kere bu mana bilindikten sonra, kelimenin elde bulunan şekli, onun uzun bir gelişme neticesinde aldığı en son morfolojik ve fonetik şekil olduğu düşünülerek, kelimeyi ilk etimolojik aslına çevirmelidir.

Bu çevirmede göz önünde tutulacak esaslar şunlardır:

a) Hiçbir kelime konsonla başlamaz. Konsonla başlayan sözlerin başındaki vokal sonradan düşmüştür.

b) Sözün başında ana kök, yahut onun yerini tutan radikal bir kök vardır. Eğer bu kök sözde görünmüyorsa sonradan düşmüş demektir.

c) Hiçbir ek köke doğrudan doğruya yapışmaz. Araya mutlaka bir vokal girer. Bu vokal sözde görünmüyorsa sonradan düşmüş olduğuna hükmetmelidir.

ç) Hiçbir sonek yalnız vokalden ibaret olamaz. Eğer sözde yalnız vokal şeklinde görünüyorsa, orada düşmüş bir "ğ" var demektir.

d) Türk sözlerinde yan yana aynı cinsten iki konson bulunmaz. Eğer böyle iki konsona tesadüf olunursa, bunlardan birinin uzatma rolünü gören bir "V. + ğ"nin kaynaşmasıyla yapılmış olduğuna hükmetmelidir.

3. Kelimeyi böylece bir "'V. + K.' + 'V. + K. ' + 'V. + K'. ..." serisi halinde analiz ettikten sonra, manasına göre baştaki ana veya radikal köke "Güneş" aslından gelen türlü anlamlardan hangisinin en çok yakışık alacağını düşünüp bulmak lazımdır.

Burada sırf kalıp üzerinde mihaniki[3] bir çalışma yerine, bilmenin ve düşünmenin esas olduğu göz önünde tutulmalıdır.

4. Ana veya radikal kökün manasını bulduktan sonra ona yapışan eklerin manaya verdiği nüansları da tespit etmek lazımdır.

Burada da sözün kendi manasıyla ana köke verilen mananın nispetini daima göz önünde tutmalıdır.

Bu analiz yapıldıktan sonra yeniden senteze dönülerek elimizdeki kelimenin ilk etimolojik şekilden son morfolojik ve fonetik şekle dönüşünü incelemek ve kökle eklere verilen manaları birleştirerek kelimenin son manasını bulmak lazımdır.

1 Suffixe (Fr.): Sonek. (Y.N.)
2 Abstre (Fr. Abstrait): Soyut. (Y.N.)
3 Mihaniki: Mekanik. (Y.N.)

Türk dilinde gelişmiş fonetiğin istediği söz şekli şudur:

"Mana kaybolmamak şartıyla kelimenin, söyleyenin ağzından ahenkli olarak çıkabilecek ve işitenin kulağında temiz ve düzgün bir yankı yapacak şekilde olması..."

İşte morfoloji ve fonetiğin Türk sözlerinin etimolojik şekillerinde yaptıkları değişmelerin sebebi budur.

"Güneş-Dil" Teorisi'nin bu esaslarını anlayıp tatbik etmek için her şeyden önce kafamızı klasik etimoloji ve gramer görüşlerinden ayırmak lazımdır.

Ulus'un "Dil Yazıları" sütunlarında 2 Sonteşrin [Kasım] 1935'ten beri çıkan örnekler, "Güneş-Dil" Teorisi'nin tatbikattaki muvaffakiyetini gösterir şahitlerdir. Bu izahları, yalnız yabancı dilden gelme sanılan birçok sözlerin orijinal Türk kelimeleri olduğunu göstermek yolunda değil, Türk dilinin ana sözleri üzerinde de tatbik etmiş bulunuyoruz ve bundan sonra da bu tatbiklere devam edeceğiz.

TÜRK DİLİNİN ORİJİNALİTESİNİ GÖSTEREN BİR ANALİZ*

Güneş-Dil Teorisi "Akşam" sözünün analizi ile zaman ve yön anlatan türlü sözlerin Türk jenisinden[1] çıktığını nasıl ortaya koyuyor?

Güneş-Dil Teorisi'nin esaslarına dün kısa bir bakış yapmıştık. Bu toplantı özetin tatbikatı arasında "akşam" sözünü analiz ettik. "Sabah, öğle, ikindi" sözleri gibi araştırmaya girişiğimiz "akşam" sözünün analizi, önümüze dilimizin engin orijinalitesini gösterir bir saha açtı. "Akşam" ile beraber "arka, kara, geri, gece, geçit, kaçak, koşu, gark, garp" sözleri önümüze çıktı. "Garp" sözünün uyandırdığı düşünce "şark, cenup, şimal" sözlerini hatırlattı. Bunların analizinden de "gün, gündüz, düz, ün, ön, yön, sağ, sol, süt,[2] nort, siyah, saha, nur, onör[3]..." kelimeleri, içlerinde sakladıkları dil sırlarını dökmek üzere meydana çıktılar.

Türk dilinin kuruluşundaki ana orijinaliteyi gösteren bu analizleri, birkaç yazı halinde, bugünden başlayarak bu sütunlarda göstereceğiz.

I. AKŞAM

Kelimenin etimolojik şekli şudur:

(1) (2) (3)
(ak + aş + am)

1) ak: Güneş'i işaret eder köktür.

2) aş: ". + ş", ("s, z" gibi) bir obje[4] veya süjeye[5] nazaran Güneş'in oldukça geniş ve uzak bir sahada vücut ve hareketini gösterir ektir.

3) am: "s" sahasının ait olduğu objedir. O obje bizim üstünde bulunduğumuz sahadır. Demek oluyor ki:

Ak + aş + am = akaşam = akşam sözü, Güneş'in bizim sahamızdan uzaklaşırken, yani ondan mahrum olacağımız sırada, bizim sahamızın halini ifade eder.

Kelime "bir noksan, bir yokluk" anlamına işaret etmektedir.

Akasam, Aksam: –"s, ş" değişikliğiyle– aynı manayı ifade eder. Mesela "akasamak = aksamak": "eksik olmak, noksan olmak" demektir.[6]

Bir insanın herhangi bir sebeple aklı başından uzaklaşıp "s, ş" sahasına giderse, yani mest olursa onun o hal ve vaziyetine "Aksam" yahut "Ahsum" derler.[7]

* *Ulus*, 29 Kasım 1935, Numara: 5153, s.1-2.

1 Génie (Fr.): Dâhi, deha. (Y.N.)

2 Sud (Fr.): Güney. (Y.N.)

3 Honneur (Fr.): Şeref; erdem; namus. (Y.N.)

4 Obje (Fr. Objet): Nesne. (Y.N.)

5 Süje (Fr. Sujet): Fail, özne. (Y.N.)

6 *Kamusu Türki*. (*Ulus*'un notu.)

7 *Radloff, I.* "Çağatay Lehçesi"; *Büyük Türk Lügati* "Çağatay ve Uygur Lehçeleri"; Pavet de Courteille, *Şark Türkçesi Lügati*. (*Ulus*'un notu.)

Bu kelime ile Güneş'ten mahrum olan sahamızın halini ifade eden kelime, orijinde tamamıyla aynıdır.

Akaş-Ağas

Not 1: Güneş'i hareket kavramıyla birlikte değerlendirirsek "Akaş" sözü "Güneş'in uzaklaşması, kaybolması, bitmesi" kavramını ifade eder. Son ekle, yani "anı" ile beraber bu kavramı taşıyan saha olur.

"Akaş" sözünün Yakutçada "Ağas" şekli vardır.[1]

Bu söz şu anlamlara işaret eder:

I. Gelip geçmek; bir şey yanından geçmek; yürümek; geçmek, koşmak; bir şeyin yanından binek olarak geçmek;[2] uzaklaşmak; bitmek; kaybolmak; mahvolmak.[3]

"Bu siri ağaza baran isteğine = o bu yerden geçtiği zaman";

"Asağas anman ağaz = açık kapıdan geç";

Ağasa arğa barbıt = o garba doğru gelip geçti".

Bu misaldeki iki kelime üzerine dikkati çekmek isteriz:

I. "Geçti" manasını ifade eden "Ağasa" sözünün ne olduğunu Türk dilinin orijinini, lehçelerini bilmeyen bir zata sorsak, büyük ihtimalle bize vereceği cevap şu olur: "Kelime sülasî mücerrettir; 'faale' vezninde mazii şühudidir."[4]

Hiç şüphe etmemek lazımdır ki, Arap dilinde kurulmuş olan kalıpların tamamı, tıpkı bu "ağasa" sözünde olduğu gibi, Türk sözlerinin taklitlerinden ibarettir. Arap kalıplarında kelimenin kökü ve onun manası tanınmaz; çekim münasebetiyle tekerrür eden herhangi bir harf kök sanılır.

"Güneş'in uzaklaşmış, kaybolmuş, gelip geçmiş olduğunu" ifade eden "Ağasa" ve "Akaşa" sözlerinin etimolojik şekillerinin altına, manalarını söylemeksizin, bazı Türk sözlerinin etimolojik şekillerini yazalım:

	(1)	(2)	(3)
I-	(ağ +	as +	ağ)
II-	(ak +	aş +	ağ)
III-	(ak +	aç +	ak)
IV-	(ok +	oş +	uğ)
V-	(eg +	ec +	eğ)
VI-	(eğ +	eç +	it)

Bu kelimelerin kökleri birdir. Hepsi, "Güneş'i ve onun hareketini" ifade eder. Bundan başka Güneş'in bu anlamının zihinlerde yarattığı mananın herhangi bir süje ve objede görülmesiyle o süje ve objenin Güneş yerinde tasavvur edilmesi neticesi hasıl olmuştur.

Kelimelerin birinci eki olan "v. + s - ş - c - ç" de birdir.

1 Yakutçada "ş" yoktur; "ş"ler "s" ile ifade olunur. (*Ulus*'un notu.)

2 Yunan mitolojisinde Güneş'in "Apollon" tarafından sevk ve idare edilen ve belirli seyrini takip eden bir araba olarak temsil edilmesi keyfiyeti, "Ağas" kelimesinin "bir şeyin yanından binek olarak geçmek" anlamıyla mukayese edilmeye değer. (*Ulus*'un notu.)

3 "Ağas" kelimesinin II. ve III. manaları bu yazının son parçasındadır. (*Ulus*'un notu.)

4 Sülasî mücerret: Üç harfli asli kelime kökü; faale: failler, yapanlar; mazii şühudi: gözle görülen veya görmüş gibi bilinen bir şeyi anlatan fiil kipi (-di'li geçmiş). (Y.N.)

Kaçak, Koşu, Gece, Geçit

I- Ağasağ = ağasa = geçti, kayboldu
II- Akaşağ = akaşa = idem[1] (Güneş)
III- Akaçak = kaçak = uzaklaşan, kaybolan
IV- Okoşuğ = koşu = "uzaklaşmak" anlamının ifadesi
V- Egeceğ = gece = "Güneş'in uzaklaşıp kaybolmuş" bulunduğunun ifadesi
VI- Egeçit = geçit = geçilip uzaklaşılacak yer

Görülüyor ki, bütün bu kelimeler, Güneş'in bizden uzaklaşıp kaybolması halinden çıkmış sözlerdir.

Kaş

Not 2: Yukarıda gördük ki, "Akaş" sözünün bir manası da "bitmek" demektir. Güneş, "Akaş" vaziyetinden sonra görünmüyor, kayboluyor, bitiyor. "Akaş", Güneş'in görülmesine mâni olan adeta bir set, bir mania, bir duvar gibi bir anlam veriyor. İşte bu anlamladır ki, gözümüzün üstünde bulunup alnımızı görmeye mâni olan yüksekliğe de "Akağş = kaş" deriz.

Büyük bir ırmağın veyahut denizin yüksek kenarına, yüksek sahillere de "kaş" denir. Kelimenin Yakutçada şekli "hağs"tır ve "kaş, kıyı"[2] demektir.

Huşuğ

Not 3: "Hağa - hağş - haşağ - haşuğ - huşuğ" sözlerinden sonuncunun manası "kendinden geçmek, kendinden uzaklaşmak"tır.[3]

1 İdem: Onun gibi, keza; yukarıdakiyle aynı. (Y.N.)
2 Pekarski, *Yakut Dili Lügati*. (*Ulus*'un notu.)
3 "Akşam" sözünün analizinden "garp" sözünün nasıl çıktığını gösteren ve "akşam"ın etüdünü de daha ileriye götüren kısım yarınki sayımızdadır. (*Ulus*'un notu.)

TÜRK DİLİNİN ORİJİNALİTESİNİ GÖSTEREN BİR ANALİZ*

Güneş-Dil Teorisi, "Akşam" sözünün analizi ile zaman ve yön anlatan türlü sözlerin Türk jenisinden[1] çıktığını nasıl ortaya koyuyor?

Dünkü yazıda "Akşam" kelimesinin analizi yapılmış, bunun ilk iki cüzü olan "akaş = ak + aş" sözü ile bunun Yakutça şekli olan "ağas" sözü derinleştirilmiş, alınan örneklerdeki iki kelime üzerinde durulmuş idi.

Bunlardan birincisi olan "ağasa" sözü bize "kaçak, koşu, gece, gark" kelimelerinin etimolojisini tanıtmış, buradan da "kaş" ve "huşuğ" kelimelerinin öz anlamları çıkarılmış idi. Örneklerde görülen ikinci kelime "arğa"dır ki, "garba" anlamına gelmekte ve "garb" sözünün de aslını teşkil etmektedir. Bu söz ile bundan çıkan kelimeleri de aşağıda izah ediyoruz:

II. GARB

Arka, Gark, Kara, Geri

2- "Arğa = garba": Bu iki kelimenin etimolojik şekillerini alt alta yazalım ve bunların altına "Arka", "Gark", "Kara", "Geri" sözlerinin etimolojik şekillerini de koyalım:

Garba:	(ag +	ar +	ab +	ağ)
Arğa:	(ağ +	ar +	ağ +	ağ)
Arka:	(ağ +	ar +	ak +	ağ)
Gark:	(ag +	ar +	ak +	.)
Kara:	(ak +	ar +	ağ +	.)
Geri:	(eg +	er +	iğ +	.)

1) ag, ağ, ak, eg: Köktür. Güneş'i ve onun hareketini gösterir.

2) ar, er: Hareket eden Güneş'in bir obje üzerinde cisimlenip karar kıldığını işaret eder. O obje,[2] birincide "ab", ikincide "ağ", üçüncü ve dördüncüde "ak", beşincide yine "ağ", altıncıda "iğ"dir. Demek oluyor ki, Güneş "sabahley"den kalktı; son bir noktaya geldi; orada son olarak kati bir surette temsil olundu, göründü. Bu yeri gösteren unsur, sondaki "ağ"dır ("ak" gibi yerin ismini tespit ve ifade ediyor). Dördüncü, beşinci ve altıncıda bu son ek yoktur. Tabii manaları da farklıdır.

"Ağ" eki ile tamamlanan kelimelerde kavram isimlenmiştir. Fakat diğerlerinde, genel anlamda, yani sıfat olarak kalmıştır.

* *Ulus*, 30 Kasım 1935, Numara: 5154, s.1-2.

1 Génie (Fr.): Dâhi, deha. (Y.N.)

2 Obje (Fr. Objet): Nesne. (Y.N.)

Bu kelimeleri son morfolojik ve fonetik şekileriyle alt alta yazalım:

I- Garba

II- Arğa

III- Arka

IV- Gark

V- Kara

VI- Geri

Bu altı kelimede farklı gibi görünen unsurlar "k - ğ - b"dir. Halbuki "ğ = v"dir; aynı zamanda "v = b, m..."dir. O halde farklı gibi gördüğümüz unsurlar iki kategoride "k" ve "b" kategorilerinde, müşterek olan "ğ = v" dolayısıyla daima birbirlerinin yerini tutarak herhangi bir obje veya süjenin[1] kendisini temsil ederler.[2] Bir de son kelimede vokaller[3] incelmiştir.

Görülüyor ki, "arka" kelimesi ne ise "garba" kelimesi de odur. Batıp kaybolmak manasına olan "gark", karanlığın sıfatı olan "kara", arkada kalmak manasına olan "geri" sözlerinin, hep Güneş'in kaybolma vaziyetinden çıkmış olduğu anlaşılıyor.

Not 4: Türk "sabahley"den çıkan Güneş'e bakarak ve "sabahley"i esas tutarak, yönler tayin etmiştir. Güneş'in son yerleşip kaybolduğu noktaya "garba" veya zamanla ana kök olan "ağ"ı bırakıp "b" yerine "k"yi tercih ederek, "arka" demiştir. Fakat, yine zamanla bu kelimelerden "garba-garb" sözünü "batı" anlamında bırakmış, "arka" sözünü de kendisinin sırtını anlatmaya tahsis etmiştir. Pekarski'nin *Yakut Dili Lügati*'nde "Arğa, Arğas, Arka" sözlerinin şu anlamlara geldiği görülmektedir:

1- Sırt; arka; bir şeyin arka tarafı; garb, garba git.

2- Arkadaki; garptaki: "arğa öttö = garb cephesi (tarafı)"; "Arğala = garba doğru gitmek, meyletmek (Güneş hakkında)": "Arğali = Biraz garba doğru." "Arğali seğuru diyeki = cenubu garba doğru".

Arkada kalan, eskiyen şeylerin sıfatı olan "arkağ + ik = arkağık" sözünün de orijini görülmüş oluyor: "ğ = y" olduğundan kelime "arkayik" şeklinde de söylenir.

Irak

Not 5: "Arakağ" sözünün yalnız "arak" parçasını alalım. Bunun uzak anlamında "ırak" şekli de malumdur. Pekarski'nin *Yakut Dili Lügati*'nde "Arah (arak)" şekli vardır. Şu anlamlara gelir: "Ayrılmak, birisinden ayrılmak, uzaklaşmak, çıkıp gitmek, gitmek."

"Arağan tarğastılar = onlar ayrıldılar (evlerine dağıldılar)."

"Arağıs, Arahsar = muhtelif yönlere gitmek, ayrılmak, birisinden boşanmak."

"Suol arahsara = yol ayırıcı."

Hatıra: "Ağas" kelimesinin yukarıda yazdığımız birinci manalarından sonra şu manalarını da söyleyelim:[4]

1 Süje (Fr. Sujet): Fail, özne. (Y.N.)

2 *Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili Analiz Yolları*, s.10-11. (*Ulus*'un notu.)

3 Vokal (Fr.Vocal): Sesli, ünlü. (Y.N.)

4 Bu birinci anlam dünkü sayımızda yazılıdır. (*Ulus*'un notu.)

II- Sınırı geçmek, bir şeyi geçmek, bir şeyin arkasına geçmek.
III- Bir şeyi kaybetmek, bir şeyden mahrum kalmak.
"İki tuttar ilıbitten ağasım = iki tutan elimi kaybedeyim."

Akşamleyin

"Akşam" sözüne "il + ey" katılarak yapılan "akşamley", tamamen "Güneş'in battığı yer" (batı) demektir; "sabahley" gibi.

Akşamleyin: Güneş'in "akşamley"de bulunduğu zamanı anlatır.

YATSI*

"Yatsı, yatmak, uyumak" ve "yok" sözlerinin etimoloji, morfoloji, fonetik bakımından analizi

Yatsı

Kelimenin etimolojik şekli şudur:

(1)	(2)	(3)	(4)
(Ay +	at +	as +	ığ)

(1) ay: Köktür. Burada "kuvvet, hareket, faaliyet" anlamlarınadır.

(2) at: Kökün anlamlarını temsil eden, ona sahip olan unsurdur.

(3) as: "at" unsurunun temsil ettiği anlamların oldukça uzak bir sahaya intikalini gösterir ektir.

(4) ığ: Kendinden önceki sözün anlamını tamamlayan, tayin eden ve onu isimlendiren ektir.

"Ayatasığ = Yatsı": Kuvvet, hareket ve faaliyetin bızden uzaklaştığının ifadesidir; hareketsizlik, sükûnet bildirir.

Not 1: "Yatsı" ile "yatım" arasında ufak bir nüans vardır: "Yatsı" sözünden, kuvvet, hareket, takat kavramlarının uzaklaştığını anlıyoruz; fakat bunların henüz bitmiş, tükenmiş olduğu anlamı yoktur. Bu işaret ettiğimiz nüansı göstermek için "yatmak" sözünü de analiz edelim:

	(1)	(2)	(3)	(4)
Yatmak:	(ay +	at +	ım +	ak)

(1) ay: Köktür. Burada doğrudan doğruya "bitmek, nihayete varmak, kesilmek" anlamlarındadır.[1]

(2) at: Burada ektir. Bildiğimiz gibi kökteki mananın olmuş olduğunu bildirir.

(3) ım: Kök manasının olmuş olduğunu kendinde tecelli ettiren bir unsurdur.

(4) ak: Ektir. Sözün anlamını tamamlar, tayin eder ve isimlendirir.

"Yatımak = yatmak": Kuvvet, takat, hareket, faaliyet, bitmiş olma neticesi yapılan hareketi ifade eder.

Not 2: "Yatsı" kelimesinin etimolojik ve semantik bakımından analizini yaparken kökün işaret ettiği anlamların kaybolduğunu ve nihayet kelimenin sükûnet ifade ettiğini kaydetmiştik. "Yatsı" kelimesi "yatışı (+ mak)" şeklinde aynı mana ile dilimizde kullanılmaktadır.

Yatışmak = Sükûn bulmak demektir.

* *Ulus*, 1 Aralık 1935, Numara: 5155, s.1, 2.

1 Pekarski, *Yakut Dili Lügati*. (*Ulus*'un notu.)

Not 3: "Yatsı" kelimesinde işaret ettiğimiz gibi kuvvet ve takatin yokluğunu gösteren Türk kelimelerinden kolayca hatırlayabileceğimiz bir ikisini daha gösterelim ve bu kelimelerin etimolojik şekillerini "yatsı" kelimesinin etimolojik şekliyle alt alta yazalım:

	(1)	(2)	(3)	(4)
I. Yatsı:	(ay +	at +	as +	ığ)
II. Aydaşık:	(ay +	ad +	aş +	ık)
III. Aydaş:	(ay +	ad +	aş +	.)

Bu üç kelimenin kökleri birdir; hepsi de aynı anlamdadırlar: Kuvvet, takat, hareket. Kökten sonraki "V. + d (t)" ekinin rolünü bildiğimiz gibi, ondan sonraki "V. + s (ş)" ve son ek olan "V. + ğ (k)"nin de rolleri malumdur.

Şimdi kelimeleri son fonetik şekilleriyle okuyalım:

I. Yatsı = İzah olundu.

II. Aydaşık = Âciz, zayıf bünyeli.

III. Aydaş = Marazlı, zayıf bünyeli.

***

Uyumak

Kelimenin etimolojik şekli şudur:

(1)	(2)	(3)
(uy +	um +	ak)

(1) uy: Bitmek, tükenmek (hareket, kuvvet, faaliyet, akıl kavramları).

(2) um: Kökün kavramını kendinde tecelli ettiren bir unsur.

(3) ak: İşte bu manayı tamamlayan, belli kılan ve isimlendiren ektir.

"Uyumak" = Kuvvet, faaliyet, düşünce kavramlarını kaybetmiş olmak veyahut onların bizden uzaklaşıp kaybolmuş olması halini ifade eder.

Kelimede "uzaklaşıp kaybolmak" kavramı açıktır.

Not 1: "Uzaklaşıp kaybolmak" anlamında aynı kategoriden başka Türk sözleri de vardır:

I. Uyakma = Gurup[1]

II. Ayakmak = Gurup etmek[2]

III. Uyhu = Hâb[3]

IV. Uyku = Hâb[4]

V. Uyuk = Hayal, hayalet, durgun[5]

VI. Uyunmak = Sakin olmak[6]

VII. Uyuntu = Faaliyetten mahrum

VIII. Uyur = Uyuyan[7]

1 *Radloff, IV. "Uygur ve Çağatay Lehçeleri"*, Bursa'daki Kur'an tercümesi. (*Ulus*'un notu.)
2 *Çağatay Lügati.* (*Ulus*'un notu.)
3 *Radloff, I. "Azeri Lehçesi".* (*Ulus*'un notu.)
4 *Kamusu Türki; Radloff, I. "Teleüt, Altay, Kırgız, Karakırgız, Şar Lehçeleri".* (*Ulus*'un notu.)
5 *Ahterii Kebir; Divanü Lügat-it-türk.* (*Ulus*'un notu.)
6 *Divanü Lügat-it-Türk.* (*Ulus*'un notu.)
7 *Türk Dili Lügati.* (*Ulus*'un notu.)

Not 2: Pekarski'nin *Yakut Dili Lügati*'nde "uğtuyt" sözü vardır. Bunu "uğtuyut" şeklinde de yazar. Kelimenin başındaki kökün "uğ = uy" olduğu meydandadır. Bu kök "uyku" kelimesindeki "uy"un kendisidir.

"Uğtuğt, uğtuyt" = Uyumaya yatırmak, uyutmak, uyumak imkânını vermek, birinin uyumasına sebep olmak, ninni söyleyerek uyutmak; söndürmek.

Not 3: "Uyumak" kelimesinde kök olan "uy" işaretinin Yakut dilinde "ah" şekli vardır. Anlamı "durmak, birdenbire kesilmek vs."dir.

İnsan uyku haline gelince adeta sersem olur. Yakutlar bu anlamı ifade için "ahmah" derler ki, bunu da "ahmak, sersem, kendini ahmaklığa vurma" anlamlarında kullanırlar.

Arapça zannolunan "ahmak" kelimesinin de orijini budur.

Yok

Kelimenin etimolojik şekli:

(1) (2)
(ay + ok)

(1) ay: Köktür. "Uzaklaşmak, bitmek, nihayete varmak, kesilmek."

(2) ok: Ektir. Kökün manasını tamamlar, anlatır, ifade eder.

Yok: Düşünülen herhangi bir süje[1] ve objenin,[2] düşünenlerin muhitinden uzakta olduğunu, hazır bulunmadığını ifade eder bir sözdür.

Yok = Madum[3]

Yokamak = Nihan olmak[4]

Yokatmak = Helak etmek[5]

Not: Yakut lehçesinde konsonlar[6] arasında daima vukua gelmekte olan değişmelerden bir hatırayı kaydettikten sonra, bahis konularımızdan "yat", "yatmak" sözüne döneceğiz.

Yakut dilinde şu konsonlar birbirinin yerini tutar: y = s = c...

"Sıt (yıt): Yat, cat, yatmak, uzanmak";

"Sıttıktâ: Birine yastık vermek";

"Sıttıktan: Herhangi bir şeyi yastık yerine kullanmak, başının altına bir şey koymak".

***

Çok malum ve anlamları her Türk için besbelli olan şu birkaç öz Türkçe kelimenin analizi, bize açık olarak gösteriyor ki, Türk dili, Türk dimağının tam teşekkül ve gelişiminden sonra düşünülerek kurulmuş akademik, sunği[7] bir dil değildir. Türk di-

1 Süje (Fr. Sujet): Fail, özne. (Y.N.)
2 Obje (Fr. Objet): Nesne. (Y.N.)
3 *Kamusu Türki.* (*Ulus*'un notu.)
4 *Radloff. III. "Osmanlı ve Çağatay Lehçeleri".* (*Ulus*'un notu.)
5 İstanbul'daki Uygurca Kur'an tercümesi. (*Ulus*'un notu.)
6 Consonne (Fr.): Sessiz, ünsüz. (Y.N.)
7 Sunği: Suni, yapay. (Y.N.)

li, Türk dimağı kadar tabiidir. Türk dili, Türk dimağı ve jenisi[1] kadar lojiktir,[2] yüksektir. Türk dilinin en küçük bir morfemi,[3] Türk'ün tabiatı incelemekten aldığı en büyük kavramın ifadesidir.

1 Génie (Fr.): Dâhi, deha. (Y.N.)
2 Logique (Fr.): Mantıklı. (Y.N.)
3 Morfem: Biçimbirim. (Y.N.)

TÜRK DİLİNİN ORİJİNALİTESİNİ GÖSTEREN BİR ANALİZ*

Güneş-Dil Teorisi'ne göre "Gün, gündüz, düz, öğün (me), ün, ön, yön, Hön" kelimeleriyle "Şark" sözünün analizi

Gün

"Akşam" sözünün etimolojik izahı münasebetiyle olan yazılarda (Not 4) demiştik ki, "Türk 'sabahley'den çıkan Güneş'e bakarak ve 'sabahley'i esas tutarak yönlerini tayin etmiştir."[1]

Bunu izah edelim:

Bu izahın kolaylıkla anlaşılabilmesi için, bir an, Türk'ün ilk anayurdu olan büyük Altay yaylalarında bulunduğumuzu kabul edelim. Oradan Güneş'in çıkmasını bekleyerek gözlerimizi "Sabahley"e dikelim. İlk göreceğimiz şey nedir? GÜN...

Bu sözün Güneş-Dil Teorisi'ne göre etimolojik şeklini yazalım ve bu şeklin altına –son fonetik şekillerini hatırlatmaksızın– daha bazı kelimelerin etimolojik şekillerini ilave edelim:

	(1)	(2)
I.	(ög +	ün)
II.	(öğ +	ün)
III.	(öğ +	ün)
IV.	(öğ +	ön)
V.	(öy +	ön)
VI.	(öh +	ön)

(1) ög, öğ, öh, öy: Köktür. Güneş'in tam kendisini ifade eder.

(2) ün, ön: ". + n" ektir. Güneş'in yapışığındaki, yakınındaki sahada bir varlığın ifadesidir. O varlık "parlaklık"tır; "beyazlık"tır.

Şimdi birinci kelimeyi okuyalım: Öğün: Kelimeyi, baştaki vokal[2] düştükten sonra aldığı son fonetik şeklinde yazalım: GÜN.

Gün: Güneş'in parlaklığı, aydınlığı demek olur. "Gün doğdu" dediğimiz zaman "Güneş'in aydınlığı göründü" demek isteriz. "Gün battı" tabirinde de "Güneş'in aydınlığının kaybolduğu"nu anlarız.

* *Ulus*, 2 Aralık 1935, Numara: 5156, s.1, 2.

1 *Ulus*, 30 Kasım 1935, Numara: 5154, s. 1. (*Ulus*'un notu.) Bkz. elinizdeki ciltte, s.87. (Y.N.)

2 Vokal (Fr.Vocal): Sesli, ünlü. (Y.N.)

Gündüz

"Gün" sözünün, "Güneş'in parlaklığı, aydınlığı" anlamında olduğunu gördük.

(1) (2)
(Gün + üd + üz)

Sözünün orijin manası, "gün" sözüne gelen eklerin ilave ettiği anlamlarla izah olunabilir.

(1) üd: Bildiğimiz gibi "yapıcılık, yaptırıcılık, yapılmış olmaklık" anlamında bir öznedir.

(2) üz: "Genişlik" bildirir. Demek ki, Güneş'in parlaklığı "d" öznesi tarafından "üz" geniş sahasına yayıldıktan sonra görülen ve düşünülen manzaranın adı "gündüz" oluyor.

Düz

Sadece "düz" sözünün etimolojik şekli şudur:

(1) (2) (3)
(üğ + üd + üz)

(1) üğ: Burada "genişlik, mesafe, mekân" anlamındadır. Bu anlam;

(2) üd: Öznesi tarafından;

(3) üz: sahasına intikal ettirildiği zaman düşünülen "geniş saha"ya: "Üğüdüz = üdüz = düz" denir.

Öğün

Şimdi, yukarıda "gün" kelimesi altına etimolojik şekillerini yazdığımız sözlerden II numaralısını okuyalım:

Öğün "Güneş'in parlaklığı"dır. İnsan kendini öyle göstermek sevdasına düşerse bu parlaklığı ". + r" ekinin aracılığıyla kendisinde yerleştirmek ister, "öğünür".

Ün

III. kelimeyi okuyalım: Öğün.

Kelimede kök, ekin vokali ile kaynaşarak "ün" şeklini alır. Güneş'in parlaklık anlamına bağlı olarak "nam, şöhret" demektir.

Ön

IV. kelimeyi okuyalım: Öğön.

Kök, ekin vokali ile kaynaşarak "ön" şeklini almıştır. Güneş'in çıkmasını, günün doğmasını beklerken baktığımız tarafı ifade eder. "Cephe" demektir.

Bakanın "ön + üğ = önü" demektir.

Yön

V. kelimeyi okuyalım: Öyön.

Kökün vokali düşerek "yön" şeklini almıştır. Yine günün doğmasına bakarken o bakış yolunu ifade eder. "Yol, istikamet" demektir.

Hön

VI. kelimeyi okuyalım: Öhön.

Kökün vokali düşerek kelime "hön" olmuştur. Gündoğusuna yakın tarafta oturmuş olan Türk uluslarına verilmiş isimdir.

Bu isimde parlaklığı, büyüklüğü, kuvvet ve kudreti işaret eden anlamlar da mevcuttur. Çünkü kelimenin kökünde bu anlamlar vardır.

Şark

Türk, Güneş'in tamamen göründüğü yere "şark" dedi.

Kelimenin etimolojik şekli şudur:

(1) (2) (3) (4)
(ağ + aş + ar + ak)

(1) ağ: Güneş'in kendisi.

(2) aş: Güneş'in bize nazaran oldukça uzak bir mesafede bulunduğunu işaret eder.

(3) ar: Güneş'in bu uzak mesafede belli, kati bir noktada yerleşip toplanarak bulunuşunu göstermeye yarar. Bu kavramı tamamlayıp ifade eden ek:

(4) "ak"tır.

"Ağ + aş + ar + ak = ağaşarak" sözünde kök kendinden sonra gelen vokalle kaynaşarak düştükten sonra hasıl olan fonetik şekil "şark"tır. Manası Güneş'in, onun doğmasını bekleyene nazaran oldukça uzakta göründüğü yerdir.

Not 1: Araplar "şark" kelimesini Türkçeden almışlardır. Bu kelime ile hem Güneş'i, hem onun aydınlığını, hem onun doğduğu yeri kastederler. "Yarmak, şak, kapı yarığından giren ışık, aydınlık..." ve böyle birtakım şeylere de Arap "şark" der. Çünkü "şark" kelimesini gayet tabii bir görüşün anlamında olarak bulan ve kullanan Türk'ün bu kelimeyi nasıl, niçin koyduğunu düşünmemiştir ve bilmez.[1]

1 "Yarb" kelimesi "akşam" analizinde anlatılmıştır. "Şark" kelimesi de böylece analiz edildikten sonra, şimdi sıra "cenup" kelimesine gelmiştir. Bu da yarınki yazıda analiz edilecektir. (*Ulus*'un notu.)

TÜRK DİLİNİN ORİJİNALİTESİNİ GÖSTEREN BİR ANALİZ*

Güneş-Dil Teorisi'ne göre "Sağ, Sago, Sogdiyan, Söğüt, Seyhun, Ceyhun, Cenup, Süt, Siyah" kelimelerinin analizi

Sağ

Altaylar'dan doğuya bakan Türk'ün iki tarafını ifade için kullandığı kelimeler şunlardır:

1. SAĞ: Etimolojik şekli şudur:

(1) (2) (3)
(ağ + as + ağ)

(1) ağ: Köktür. Türk'ün kendisini gösterir. (Burada Türk kendini Güneş'in yerine koymuştur.)

(2) as: ". + s" ektir. Oldukça geniş bir sahayı ve bu sahada bulunan süje[1] ve objelerle[2] asıl süjenin münasebetini gösterir.

"Ağas": "Türk'ün bulunduğu Altaylar'dan bir tarafında uzanıp giden saha ve o sahadaki her şey" demek olur.

(3) ağ: "Ağas" kavramını tamamlayan, tayin ve ifade eden sözdür.

Kelimenin, kök ile ekin kaynaşmış morfolojik ve etimolojik şekli bildiğimiz "sağ"dır. Kelimenin "sog", "say", "sak", "sah", "sey", "siy", "cey", "cay", "cah" ve "süg" şekilleri de vardır.

Sog: Etimolojik şekli:

(oğ + os + og) = oğosog.

Son morfolojik şekli "sog": Altay'da bulunan Türk'ün sağında uzayıp giden yerlerdir. Bu yerlerden belli ve tespit edilmiş olan bir yeri hatırlatalım:

Sago, Sogdiyan

"Fergana"nın batısında "Sago" Irmağı'nın (Zerefşan Irmağı) güneyinde "Sogdiyan" kıtası.

Bu işaret ettiğimiz ırmak ve kıta sözlerinin etimolojik şekilerini "sağ" kelimesinin etimolojik şekliyle mukayese edelim:

* *Ulus*, 3 Aralık 1935, Numara : 5157, s.1-2.
1 Süje (Fr. Sujet): Fail, özne. (Y.N.)
2 Obje (Fr. Objet): Nesne. (Y.N.)

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Sağ:	(ağ +	as +	ağ +	.)			
Sago:	(ağ +	as +	ag +	oğ)			
Sogdiyan:	(oğ +	os +	og +	. +	ut +	iy +	an)

(1) ağ, oğ: Köktür, esastır, Altay'daki Türk.

(2) as, os: Onun bir tarafında uzanıp giden her şey.

(3) ağ, ag, og: Yukarıdaki kavramı ifadeye yarayan ek.

Buraya kadar olan her üç kelime: "Sağ, Sag, Sog" aynı manadadır.

Analize devam edelim:

(4) oğ: Sağ tarafta olan bir şeyi ifade eder.

(Sag + oğ = sagoğ = sago: yukarıda söylediğimiz gibi bir ırmağın adıdır.)

(5) ut: ". + t-d" ektir. Kendinden evvelki kelimenin anlamını tamamlar, tespit eder. "Sogut" sözü Türk'ün sağ tarafının adıdır; "Cenup"[1] demektir. Kelimenin "Söğüt" şekli de vardır. "Süt (d)" şekli "Söğüt" şeklinin hafifleşmişidir; "Cenup" demektir.

(6) ıy: Güneydc bir yeri gösterir.

(7) an: Altaylar'a göre güneyde belli olan bir yere yapışık olarak onun yakınında uzayan bir mıntıkayı işaret eder: "Sogdiyan" mıntıkası.

Söğüt

Hatıra: Bizim "Söğüt" kasabasına verilmiş olan isim, Altaylar'ın güneyinde o isimdeki mesela "Sogut (d)"un adıdır. Bilindiğine göre halk "Söğüt" sözünü "Soğut" diye telaffuz eder. Fazla olarak "Söğüt" kasabasında ve civarında hiçbir söğüt ağacı da yoktur.

Not 2: Altaylar'ın güneyinde, Tibet'in kuzeyinde bir kasaba vardır. Onun adı da "Süt"tür.

Seyistan

Not 3: Türklerden Altay güneyine inen ulusların adı da "Saka"dır. Yani "Sağ", güney Türkleri demektir. Bu Türklerin Sogdiyan'ın daha güneyine inerek yerleştikleri mıntıkaya da "Sakağ + astan" = "Sakastan" veya "Sey + istan = Seyistan" derler.

Seyhun, Ceyhun

Kökün "Sey" ve "Cey" şekillerinin Türk dilinde kullanılışını canlı bir iki misalle gösterelim:

I- Seyhun

II- Ceyhun

Bu iki söz Aral Gölü'ne akan iki ırmak adıdır.

1 "Güney: Kuzeyin karşılığı". (Y.N.)

Etimolojik şekilleri:

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1. Seyhun:	(eğ +	es +	ey +	eh +	un)
2. Ceyhun:	(eğ +	ec +	ey +	eh +	un)

(1) eğ: Altay'daki Türk'ü işaret eden kök.

(2) es, ec: ". + s-c" ektir. Oldukça uzak bir saha ifade eder.

(3) ey: Kendinden evvelki kavramı tamamlar ve ifade eder ektir.

(Eğ + es + ey = eğesey = sey) ve (eğ + ec + ey + eğecey = cey). Her iki kelime "uzaklık" anlamınadır. Buradaki "cey" sözüne tekrar temas edeceğiz.

(4) eh: Uzakta bulunan bir objeyi tayin ve ifade eder.

(5) un: Söylediğimiz obje, ki Altaylar'a nazaran uzak bir yerdir, işte onun bitişiğinde bulunan bir şeydir.

Seyhun, Ceyhun: Yukarıda işaret ettiğimiz gibi Türk'ün "cenup" adını verdiği sahanın bitişiğinde iki nehirdir.

Anadolu'nun güneyinde bulunan diğer iki nehre de Türk, "Seyhan" ve "Ceyhan" adlarını vermiştir. Her iki kelime aynı kavramları gösterdiği halde, onları birbirinden ayırmak için birinin başına "s"yi, diğerinin başına da aynı kategoriden olan "c"yi koymuştur.

Cenup

Şimdi yukarıda tekrar temas edeceğimizi söylediğimiz "Cey" sözüne bakalım. Bunun "Ceğ" şekli de vardır. Anladığımız gibi manası, uzaklıktır. Bu söze sırasıyla şu ekleri getirelim:

	(1)	(2)
(ceğ +	en +	up)

(1) en: Kendinden evvelki söze, yani uzaklığa yakın olan bir kavramı ifade eder.

(2) up: Uzaklığa yakın olan kavramı tayin, tespit ve ifade eden, ona isim veren bir unsurdur.

"Ceğ + en + up = ceğenup" (okunmayan "ğ" telaffuzdan düşerek kendinden evvelki vokali biraz uzatır; kelimeyi öyle telaffuz edersek) CENUP olur. Manası "Altaylar'daki Türk'ün sağında uzayan en son sahalara bitişik olarak uzayıp giden yerler" demektir.

Görüş: Yukarıdan beri yaptığımız analiz bize gösteriyor ki, Türk'ün "cenup" kavramını anlatmak için ilk devirde ilk defa olarak kullandığı ilk söz: "Sağ" olmuştur. Bu sözün işaret ettiği anlamda sınırlılık vardır. Bunun böyle olması pek tabiidir. Çünkü Türk, henüz Altaylar'dadır, tanıdığı saha sınırlıdır. Fakat dolaşmaya başladıktan sonra anlıyor ki, bu saha tanıdığından fazla uzuyor. Bu anlamı ifade için "Süt (d)" sözünü yaratıyor. "Süt" sözünün anlamında "genişlik, hayret ve kaybolmak, mahvolmak" kavramları vardır. Bu da pek tabiidir: İlk yuvasından, Altay'dan güneye yayılan Türkler, düşündüklerinden çok fazla geniş sahalar içinde bütün bu vaziyetleri geçirmiştirler.

Pekarski'nin *Yakut Dili Lügati*'nden:

Süt: "Kendini kaybetmek, şaşalamak, kaybolmak (eşya hakkında), yok olmak" demektir. Mesela: "ot süten (süt + en) erer = ot yok oluyor."

Burada "süten" kelimesini analiz edelim:

Süt: Altaylar'dan Türk'ün sağına doğru uzanıp giden sahanın adıdır.

En: Bu sahaya yakın olan diğer bir sahayı gösterir; demek ki, bu sahaya yaklaşan her şey Altaylılar için kaybolmuş, yok olmuş sayılır.

Süt kelimesinin aynı anlamda olmak üzere birçok türevlerini Pekarski'nin *Yakut Dili Lügati*'nde görmek mümkündür.

Türkler, Altay'dan çok uzak zannettikleri "Süt" mıntıkasını tanıdıktan sonra gördüler ki, düşündükleri kavramı ifadeye "Süt" kelimesi de kâfi gelmedi. İşte ondan sonradır ki, "cenup" kelimesini yarattılar. Yoksa bu kelimeyi asla cenupta hazır bulmadılar. Çünkü, zaten cenupta gözünü açmış olan bir mahlûkun "Cenup" kavramını anlayabilmek için ondan uzaklaşarak Altaylar'a kadar gitmesi lazımdır. Halbuki tarih böyle bir vakayı bugüne kadar kaydetmemiştir.

Araplar "cenup" kelimesinin manasını bilmezler. Onlar sadece: "Elcenup = Mütekabili şimal"[1] derler.

"Cenup" sözü Arabın olsaydı, Türk'e göre cenupta bulunduğu için "Ceyhun" denilmiş olan nehre Arabın şimal kavramı ile alakadar bir isim vermesi icap ederdi.

Siyah

Not 4: "Cey" sözünün arkadaşı olan "Sey, Siy" sözünden de "siyah" kelimesi çıkmıştır. Bu Türk kelimesinin manası Altaylar'a göre "görülmeyen, tanınmayan"; orada her şey Türk'ün gözünden "kaybolan, mahvolan" kavramını ifade eder.

"Siyah" sözünün orijin manası Güneş ve ışıkla alakalı değildir. Bunda asıl "uzaklık" kavramından doğan belirsizlik anlamı vardır. Tabii cenubu bilmeyenler şimali de bilmezler. O kelimeyi de yaratan yine Altaylar'dan dünyayı seyreden Türklerdir.[1]

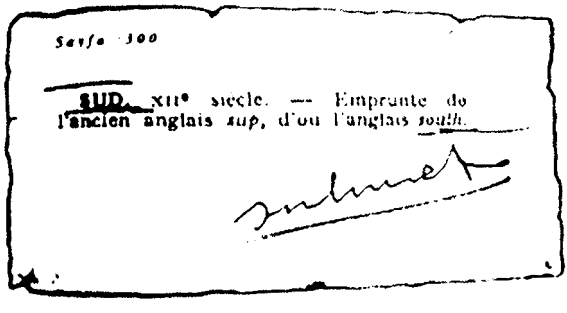
Sayfa 300

SUD. XIIe siècle. — Empruntè de l'ancien anglais *sup*, d'où l'anglais *south*.

Atatürk'ün 1932 basımlı *Fransızca Etimoloji Sözlüğü*'nün "sud" (güney) maddesine el yazısıyla düştüğü "suhunet" (sıcaklık, kızgınlık) notu. Maddede şu yazmaktadır:
"SUD. 12. yüzyıl - İngilizcedeki *south* sözcüğünün kaynağı olan eski İngilizcedeki *sup*'tan alınmıştır."
Bkz. *Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar*, Anıtkabir Derneği Yayınları, c.19, Ankara, 2001, s.279.

1 "Şimal" ve onunla alakalı sözlerin analizini yarın yazacağız. (*Ulus*'un notu.)

TÜRK DİLİNİN ORİJİNALİTESİNİ GÖSTEREN BİR ANALİZ*

Güneş-Dil Teorisi'ne göre "Sol, Şimal, Saha, Nort, Honnör, Onur" kelimelerinin analizi

Sol

"Şimal"[1] kelimesinin orijin şekli "sol"dur. İzah edelim:

Yukarıda söylediğimiz gibi Altay'da gündoğusuna bakan Türk bir tarafına "sağ" dedi.

(ağ + as + ağ)

Diğer tarafına da "sol" dedi. Bu orijinal Türk sözünün etimolojik şekline bakalım:

(1) (2) (3) (4)
(oğ + os + oğ + ol)

(1) oğ: Altay'da Türk demektir.

(2) os: Ondan uzaklaşan oldukça geniş saha anlamınadır.

(3) oğ: Bu anlamı tamamlayıp ifadeye yarayan ektir.

"Oğosoğ": kelimeyi kökün ekle kaynaşarak hasıl olan şeklinde yazalım: "soğ": Türk'e nazaran uzayıp giden sahanın adıdır. Tıpkı "sağ" gibi.

Bundan anlaşılıyor ki, Türk, ilk devirde her iki tarafındaki sahayı farksız olarak bir sözle ifade etmiştir: "Sağ, sog; say, sak, sah, sey, siy, cey, cay, cah".

Nitekim "yan" kelimesini bugün dahi farksız olarak her iki taraf için kullanmaktayız. Bu kelimede:

"Ay" = herhangi bir süje[2] ve objedir.[3]

"An" = onun bitişiğindeki sahayı ifade eder.

Türk, Sibirya'ya doğru yayıldığı zaman gözleri önünde dümdüz bir enginlik gördü. Türk dehası derhal bunun adını koydu:

(Soğ + ol = soğol)

(4) ol: ". + l"nin uzak, geniş, belli olmayan, engin, kapsam gibi kavramlar ile objeyi vasıflandırdığını biliyoruz.

"Soğol" = Geniş, engin saha, uzaklık demektir.

* *Ulus*, 4 Aralık 1935, Numara: 5158, s.1, 2.
1 Şimal: Kuzey. (Y.N.)
2 Süje (Fr. Sujet): Fail, özne. (Y.N.)
3 Obje (Fr. Objet): Nesne. (Y.N.)

Şimal

Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili Analiz Yolları broşürünün 10. ve 11. sayfalarını gözden geçirelim: "ğ = v = b = m..." olduğunu görürüz. Yine aynı sayfalarda "s = ş" olduğu gösterilmiştir.[1]

Şimdi: "Soğol" sözünü, "s" yerine "ş" ve "ğ" yerine "m" kullanan bir Türk ağzı ile okuyalım: "Şomol"... Kelime bizim ağzımıza gelinceye kadar uğradığı morfolojik ve fonetik gelişme ile "şimal" olmuştur.

"Şumul" kelimesi de aynı kelime ve kavramdan çıkmış bir Türk sözüdür.

"Sol" sözünün "Şol" şekli malumdur; uzak bir şeyi anlatmak için "Şol şey" deriz.

Not 1: Büyük Altay Dağları'ndan "sol"a, yani yakın şimale bakarsak, derhal esas kelimenin "say" şeklini görürüz: Sayan Dağları. Burada "Sayan" sözünün anlamı "oldukça uzak ve geniş bir sahaya yapışık" demektir. Bunlardaki ve daha ilerideki Türklerin taşıdığı unvanda kelimenin "Saha" şeklini görürüz.

Saha = Yakut kabilesi, Altay'ın şimalinde hâlâ yaşamakta olan Türk uluslarından bir kabile, demektir.

Yukarıda yeri gelince işaret etmiştik ki, Altay'ın cenubundaki[2] Türklere de "Saka" derler. Görülüyor ki, Altay cenubunda "k", Altay şimalinde ise "h" hâkim oluyor. Bugün dahi Yakutlar daima "k" yerine "h" kullanırlar. Mesela: "Harah-ulah" derler; "karak-ulak" demezler. Kelime bildiğimiz "karakulak"tır. "Karak", Türkçede "göz" demektir. "Uğ" Türkçede "su" demektir. "Uğlak-ulak", "sulak" demektir. Yoksa zannolunduğu gibi kelimenin "kara" ile hiçbir alakası yoktur.

Saha

Not 2: "Sağ, sah..." sözleri üzerinde iken yabancı zannolunan bir Türk kelimesinin de ne kadar asil bir Türk sözü olduğunu göstermiş olalım:

Gördük ki "sak-sah" sözleri "genişlik, vüsat" anlamınadır. "Saka-saha" sözleri de bu genişliklerde oturan Türklerin adıdır. Bu kelime aynı zamanda o genişliklerin de adıdır. O genişliklere Türk "sâha" demiştir. Nasıl ki "il" sözü hem kavimdir, hem de o kavmin oturduğu memlekettir.

Coğrafik Bir Bakış

Yukarıda bir an için kendimizi büyük Altay Dağları yaylalarına yerleştirmiş idik. Oradan cenuba bakalım. Bakışlarımız birbirini müteakip, mesela Tanrı Dağları'yla, sonra Altın, Üstün Dağları'yla, Pamir'in yüksek dağlarıyla, daha sonra Himalaya Dağları'yla kesilecektir. Demek ki, Türk, Altay'dan baktığı zaman "sağ" dediği mıntıka, Tanrı Dağları'na kadar görebildiği sınırlı mıntıkadır. Tanrı Dağları'na çıktıktan sonra bakışlarını Pamir ve o hizada bulunan dağlar kesti. Yine dar bir saha. Ona da "sağ"

1 *Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili* eserindeki yeri için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*. c.27, Kaynak Yayınları, İstanbul, Temmuz 2010, s.329. (Y.N.)

2 Cenup: Güney. (Y.N.)

dedi. Fakat Himalaya yaylalarına çıktıktan sonra bu kelimeyi, düşündüğü kavramı ifadeye yetersiz buldu. Daha ilerisindeki saha için "süt (d)" dedi. Daha sonra bu sahaların bitip tükenmediğini anlayınca "cenup" dedi.

Halbuki "şimal" için tabii hadise böyle olmadı. Mesela Sayan Dağları ve Angora[1] yaylalarına kadar olan sahaya "soğ" denildikten sonra, birdenbire, ufuk kesilmeksizin, engin bir saha ile karşılaşıldı. "Şimal" kelimesinin orijini olan "soğol" sözü yaratıldı. Ancak Türk Sibirya'ya, Rusya'ya yayıldıktan sonra, bu kıtaların ta son uçlarına yaklaşıp da bembeyaz buz kütlelerini görünce şimale yeni bir isim verdi: "nort (d)" dedi.

Nort

Kelimeyi analiz edelim; etimolojik şekli şudur:

(1) (2) (3) (4)
(oğ + on + or + ot)

(1) oğ: Güneş'in parlaklığı.

(2) on: Güneş'in parlaklığına yakın bir kavram işaret eder.

Oğon = on: Tıpkı "ön, ün" gibidir.

(3) or: "On" sözünün işaret ettiği parlaklık kavramını bir obje bitişiğinde yerleştiren ektir. O objeyi ifade eden unsur:

(4) "Ot"tur.

O halde: Onorot = (baştaki vokal düşerek) evvela "Nort" = "nur": Beyazlığın, parlaklığın adı; ondan sonra da "Nort (d)": Parlaklığa sahip olan sahanın adı çıkmış oluyor.

Not 1: Sibirya ve Rusya şimaline giden ve İsveç, Norveç kıtalarına geçen Türk ulusları artık "şimal" kelimesini unutmuş, onun yerine "nort - nord" sözünü geçirmiş bulunuyorlardı. İşte bunun içindir ki, İskandinavya'dan Almanya'ya inen ve bu yolla Avrupa'ya yayılan Türklere "Nordik" derler.

Honnör

Not 2: "Honnör" kelimesinin kökenini de temas ettiğimiz son söz münasebetiyle izah edelim. Kelimenin etimolojik şeklini ve onun altına –manasını söylemeksizin– diğer bir Türk sözünün etimolojik şeklini yazalım:

I. Honnör: (oh + on + öğ + ör)

II. : (oğ + on + uğ + ur)

(1) oh, oğ: "Güneş'in parlaklığı, yüksekliği" anlamınadır.

(2) on: O parlaklığa, yüksekliğe ve büyüklüğe yakınlık bildirir.

(3) öğ, uğ: Parlaklığın, büyüklüğün kendine yapıştığı süjenin manasını tamamlar ve ifade eder.

(4) ör, ur: Süjede parlaklığın yerleşmiş olduğunu işaret eder.

1 Bu isim eskiden beri Baykal gölünden çıkıp Yenisay ırmağına dökülen "Angora" nehrinin bulunduğu mıntıkaya denirdi ve bugün de adı budur. (*Ulus*'un notu.)

I. (Oh + on + öğ + ör = ohonöğör)

Bu kelimedeki üçüncü ek "öğ" kelimenin telaffuzuna ağırlık verdiği için kendinden evvelki "n" ile yer değiştirir, "honnör" olur. Manası: "Parlaklık, yükseklik", yani "şeref" demektir.

Onur

II. (oğ + on + uğ + ur = oğonuğur)

Bu kelimedeki "ğ"ler kelimenin bütün bünyesi içinde kaynaştıktan sonra "ONUR" çıkar. Bunun da manası "parlaklık ve yükseklik" kavramlarından çıkan "şeref ve itibar, haysiyet, izzetinefis, namus" demektir.[1]

1 *Kamusu Türki.* (*Ulus*'un notu.)

SES - SUS*

Şekilce bir olan iki kelimenin analizde gösterdiği semantik fark neden ileri geliyor?

Konson[1] Değişmeleri

Pekarski'nin *Yakut Dili Lügati*'ndeki bazı sözlere bakalım:

1. Sis, (eski Türkçede) Yıs = ormanlık demektir.
2. Sas, (eski Türkçede) Yaşın = gizlemek manasınadır.
3. Sas, (eski Türkçede) Yaş anlamınadır.

Bu üç örnekte Yakutça "s" harfinin başka Türk lehçelerindeki "y" yerine geçtiği görülüyor.

4. Sâs (sağs) = Yaz, jaz, ças = ilkbahar demektir.

Burada da Yakutça "s"nin başka Türk lehçelerinde "y, j, ç" yerini tuttuğunu görüyoruz.

5. Sem = Yem (bildiğimiz yemdir).

Burada "y = s" eşitliği göze çarpıyor.

6. So = ho: Korku ünlemi.
7. Sısık = hıhı (hihi); Sâsah = hâhâ = ünlem.

Bu iki örnekte de "s = h" eşitliğini buluyoruz.

8. Sesen = çeçen = şecen = hikâye, nakil, rivayet.

Sesenneğ = anlatmak

Sesennes = görüşmek

Burada da "ş, s, ç" eşitliği vardır.

Not 1: Güneş-Dil Teorisi'ni izaha çalışan notlarda görülmüştür ki, "V. + K." formülünün başında hangi vokal bulunursa bulunsun ve ondan sonra gelen konson hangi konson olursa olsun, ana kök kavramını temsilen onun yerini tutabilir.

Pekarski'nin *Yakut Dili Lügati*'nden aldığımız yukarıki misaller –ki, başka Türk diyalektlerinde de türlüsü görülür– bilhassa "ğ" ve ondan türeyen "y, h" gibi aynı kategoriden olan konsonların "s, c, ç" ve "j" ile değişimini açıkça göstermektedir.

Not 2: Güneş-Dil Teorisi'nin kelimeler üzerinde tatbikatı yapılırken düşülmesi muhtemel bazı tereddütlerin giderilmesi için, derhal yukarıda işaret ettiğimiz konson değişmelerini göz önüne getirmek kâfidir.

Bu noktayı, hep bilinen bazı kelimeleri semantik bakımından düşünerek izah edelim:

I. Ses, II. Söz, söy, soy, suy;

III. Sav; IV. Say; V. Saz, caz.

* *Ulus*, 7 Aralık 1935, Numara: 5161, s.1, 2.

1 Consonne (Fr.): Sessiz, ünsüz. (Y.N.)

I. Ses

Kelimenin etimolojik şekli şudur:

(1) (2) (3)

(eğ + es + eğ)

(1) eğ: Ana köktür. Burada "sada" anlamınadır.

(2) es: ". + s" ektir. Merkezden oldukça uzakta sada kavramının varlığına işaret eder; yani "ego"dan, "iç"ten gelen bir kavramı hariçte ortaya çıkartır. Bu ortaya çıkanın adını koyan, onun anlamını tamamlayan da

(3) Eğ'dir.

(Eğ + es + eğ = eğeseğ = eseğ = seğ); insanın düşündüğünü hariçte herkesin kulağına gidecek kadar aksettiren bir kavramın ifadesidir. Kelimenin eski Türkçede orijinal şekli budur. Kelimenin tarihi eskidir. Onu kullanan cetlerimiz de çok eskiden batıda, Avrupa'da tesadüf ettikleri yerlere bu orijinal Türk kelimesini şu şekillerde hediye etmişlerdir:

1. Bugün Alman namı altında mevcudiyet gösteren insanlara "sag - zag - zagen = söylemek, yani ses çıkarmak" şeklinde;

2. Fransızcaya "caus (koz) + er" olarak.

Bu son sözün etimolojik şekli:

(eğ + es = ok + oz + eğ) olduğu düşünülürse; Almancada "zag" ve Fransızcada –ana kökün "ğ"sini "k" şeklinde muhafaza ederek– "koze" denmiş olduğunu kolaylıkla anlayabiliriz. Halbuki bu Türk kelimesi, Türk ağzında gelişerek "Ses" şeklini almıştır. İşte yukarıda gösterdiğimiz konson değişmelerinin manası bu son gelişmiş Türk sözünde görülür. Sözün Avrupa'da yayılmasını temin eden Türkler, kelimenin gelişmiş fonetik şeklini yaratan Türklerden çok evvel Avrupa'ya gitmiş Türk uluslarıdır.

II. Söz

Kelimenin kuruluşu "ses" kelimesinin kuruluşunun aynıdır. Mana itibariyle de ona yakındır. Fakat ufak bir nüans da vardır:

Burada bahis konusu sadece bir sadadan ibaret değildir; bir düşüncenin, bir geçmiş hatıranın sesle canlandırılmasıdır. Onun için söz "hadis, fıkra, ifade" demektir.[1]

Kelimenin orijinal şekli de gelişmiş Türkçede şu kelimelerde muhafaza edilmiştir: Söy, Soy,[2] Suy.

Bu monosilaplardan[3] şu sözler çıkar:

Söy + lemek = hikâye etmek, ifade etmek, ihbar etmek:[4]

Soy = Hikâye;[5]

Soy + lamak = söylemek, araştırmak, vasıflandırmak.[6]

1 *Mukaddime-tül-edep; Kamusu Türki.* (*Ulus*'un notu.)
2 "Soy sop" terimindeki "soy" ile buradaki "soy"u karıştırmamalıdır. (*Ulus*'un notu.)
3 Monosyllabe (Fr.): Tek heceli. (Y.N.)
4 *Kamusu Türki.* (*Ulus*'un notu.)
5 *Dede Korkut Kitabı.* (*Ulus*'un notu.)
6 *Dede Korkut Kitabı; Ahterii Kebir; Cami-ul-hikâyat.* (*Ulus*'un notu.)

III. Sav

"Sav" ve "savıt" kelimeleriyle "Sada" sözünü etimolojik şekillerine koyarak inceleyelim:

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Sav:	ağ +	as +	av +	. +	.
Savıt:	ağ +	as +	av +	ıt +	.
Sada:	ağ +	as +	ağ +	ad +	ağ

(1) ağ: Her üç kelimede köktür. Anlamı "sada"dır.

(2) as: "Sada" kavramının oldukça geniş sahada tezahür ve tecellisidir.

(3) av, ağ: Uzak sahada tecelli eden "sada" kavramını tamamlayan, tayin eden, onu isimlendiren bir ektir.

(Ağ + as + av = ağasav = sav): Oldukça geniş bir sahada sadanın tezahürünü ifade eder. "Sav" sözüne yeniden ekler katılarak "savt" ve "sada" kelimeleri de kurulmuştur.

(4) ıt, ad: "Sav" kavramının somut ve kati olarak yapılmış olduğunu ifade eden ". + t (d)" ekidir.

(Sav + ıt + savıt = savt): Arapça sanılan bu sözün Türk orijininden geldiğini gösterir. Böylece teşekkül eden söz de, Türk dilinin kelime kuruluş kanunlarına göre eksiktir. Bunu tamamlayan, tayin eden:

(5) "ağ" ekidir.

Kelime "sadağ: sada" olur.

IV. Say

Yukarıda analiz ettiğimiz "söy, soy, suy" kelimelerinin aynı olan "say" sözü de genel olarak "ses, sada" demektir.

Arapça sanılan "sayha" kelimesinin başındaki "say" da bu orijinal Türk sözünden başka bir şey değildir.

Bu kelimenin anlamını tam gösterebilmek için etimolojik şeklini yazalım:

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
(ağ +	as +	ay +	ah +	ağ)

(1) ağ: Ses, sada kavramını anlatır ana köktür.

(2) as: Bu ana kökteki kavramın oldukça geniş sahada tezahürünü ifade eder.

(3) ay: Bu kavramı tamamlayan, tayin eden ve onu isimlendiren afikstir.[1]

(4) ah: Yükseklik, genişlik, vüsat anlamındadır. Burada sadanın yüksek ve geniş sahalara intikal kavramını anlatmaya yarar.

(5) ağ: Bu kavramı tayin eden, tamamlayan ve isimlendiren ektir.

1 Affixe (Fr.): Ön veya sonek, takı. (Y.N.)

V. Saz, Caz

"Saz" kelimesinin yukarıda analiz ettiğimiz "söz"den bir farkı yoktur. Vokal[1] değişimi ile mananın aldığı nüans sonradan iki kelime arasında semantik bir fark yapmıştır.

"C" harfinin "s" ile değişebilmesi, "caz" sözünün de "saz"ın tam kendisi olduğunu göstermeye yeter.

Susmak

Şimdi dilimizin pek ince orijinalitelerinden birine temas etmiş oluyoruz. "Susmak" sözünün ilk parçası olan "sus", semantik bakımından, yukarıdaki "ses, söz, söy... vs." sözlerinin ifade ettikleri anlamın olumsuzuna işaret eder. Halbuki, fonetik ve morfoloji bakımlarından "sus" ile "ses" aynı kelime olmak lazım gelir.

Bunu nasıl izah etmeli?

Burada ilk önce hatırlanmak lazım olan nokta, "ses" sözünün analizinde anlattığımız gibi son "s"nin "ğ"den değişme olduğudur.

Bunu iyice anlatmak için "susmak" sözünün etimolojik şeklini "ses"in etimolojik şekliyle alt alta yazarak analiz edelim:

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Susmak:	uğ +	us +	uğ +	us +	um +	ak
Ses:	eğ +	es +	eğ +	. +	. +	.

Görülüyor ki, ilk üç parça her iki kelimede müşterektir.

Şimdi "Susmak" sözünün analizine bakalım:

(1) uğ: Ana köktür. Buradaki anlamı "sada"dır.

(2) us: ". + s" ektir. Kök anlamının oldukça geniş bir sahada tezahürünü gösterir.

(3) uğ: Yukarıki kavramı tayin ve ifade eden, isimlendiren ektir.

(uğ +us + uğ = uğusuğ = suğ) tıpkı (eğ + es + eğ = eğeseğ = seğ) gibi "ses, sada" demek olur.

İşte "ses" ile "sus"un birliği burada kendini gösterir. "Sus + mak" sözüne olumsuz anlamı veren unsuru bundan ileride aramalıdır:

(4) us: Yukarıda izah edilen "ses" kavramının daha uzak bir sahaya intikalini gösterir. Böylece yeniden uzaklaşan "ses" artık işitilmez, duyulmaz bir hale gelmiş olur. İşte olumsuz manayı veren bu ". + s" ekidir.

(5) um: Bu olumsuz kavramı kendinde tecelli ettiren süjeyi[2] gösterir bir unsurdur.

(6) ak: Bunun ifade ve tayinine yarayan, kavramı isimlendiren bir ektir.

(Suğ + as + um + ak + suğusumak = susmak): Sadanın duyulmayacak kadar uzak bir sahaya intikalini, yani ses vermenin zıddını anlatan bir kavramdır.

1 Vokal (Fr.Vocal): Sesli, ünlü. (Y.N.)
2 Süje (Fr. Sujet): Fail, özne. (Y.N.)

"RAB" SÖZCÜĞÜ ÜZERİNE ANALİZ*

(1935)[1]

Rab - Köylü kullanıyor.

Türk Dil Kurumu tarafından ortaya konmak üzere bulunan eser şudur: "Osmanlıcadan Türkçeye" ve Endeks "Türkçeden Osmanlıcaya" Kılavuz.

Ne kadar memnun olacağımız nokta! Türk Dil Kurumu bize bunu hediye ederken eskiyi empoze etmediğini çok ilmi bir duygu ile bildirmiştir. Tam aksi, bu yeni kılavuzlar üzerinde bir defa daha Türk jenisinin[2] uyanmasını tahrik ediyor. Bu derin, kadim, yüksek jeninin yeni buluşlarını ve bu buluşların izahını yüksek Türk milletinden rica ediyor. İşte biz bunu yeni yapılacak Türk lügati için çalışmalarımızda bu esası direktif olarak kabul etmeliyiz. Bu direktif ki, Türk aklımıza, zekâmıza tam genişlik, serbestlik veriyor. Onu kullanarak yeni bir çalışma devrine giriyoruz.

Ortaya atılan teori herkesçe malumdur. Türk dili, Türk kültürü, Türk'ün kendisi gibi en asil, en kadim bir orijinaliteye sahiptir. Dünyada eski diller ve yeni diller diye sayılan diller bugünkü Türk jenisinin tekrar kavradığına göre en asil ve esasi Türkçedir.

Bugünkü Cumhuriyet'in aydın Türklerine düşen başlıca vazifelerden biri de bu hakikati ilim dünyasına bütün teknik ve lojik[3] tarzlarda göstermektir. Bunda biz Türklerin asla şüphemiz yoktur. Tereddüt noktası hariçte değil, içimizdedir. İçimizi anlamayanlardır. Biz kendi içimizi (iç = iğ = eğ = ego) egomuzu anlamış olduğumuzu idrak etmişsek bizim ortaya koyacağımız büyük hakikatleri reddetmek çok küçük, manasız şeyler olacağına vatandaşlarımızın bütün kalpleriyle inanmalarını rica ederiz.

Rab

Bu kelime Türkçedir. Kökü/. + r (eki) + ap, asıl kök:
Ay = Hayat vermek
Ay + Ar = Hayat veren

* Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*, 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Şubat 1997, s.258-261.

1 Kaynakta notlar üzerinde tarih bulunmamaktadır. Ancak yazıda, *Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu* ve *Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu* kitaplarının "ortaya konmak üzere bulunduğu" belirtilmektedir. Türk Dil Kurumu tarafından "1935" yılında yayımlanan kitapların ilki üzerinde "Telif hakkı ilmühaberi: No: 13; 25 Mart 1935", ikincisinde "Telif hakkı ilmühaberi: No: 14; 19 Temmuz 1935" kaydı bulunmaktadır. (Y.N.)

2 Genie (Fr.): Deha. (Y.N.)

3 Logique (Fr.): Mantıksal. (Y.N.)

Ayar + ap = Yaradan

Bu küçük tahlilde hepimizin gördüğümüz şudur ki, "Rab" kelimesinin kökü ve eki Türkçede mükemmelen mevcuttur. Kullanışta "a" düşüyor, "rab" kalıyor.

Bunun gibi başka bir Türk kelimesini alalım:

Çalap = + ç + al + ap

Bu kelimeyi yukarıdaki kelimeyle karşılaştıralım: Bunu yaparken bilmemiz lazım gelen Türk esaslarından bir şey:

ac, aj, ay

y + ar + ap

ç + al + ap

Aynı bünye, aynı mana.

Not: Ayu = Ya başkaca bir nidadır.

Emir, Umur

Şimdiye Kadar Türk dili(nden) başka bir dilin koyu manalı bir kelimesi olarak tanıdığımız bu kelime üzerinde duralım:

Tetkikimiz(in) herkesin anlayabileceği gibi olması için dikkat ediyorum ve çok Arapça sanılan bu *emir, memur, emîr, âmir, mamur* kelimeleri üzerinde münevver vatandaşlarımı tenvir(i) bir vazife saydığım içindir ki, bu esaslar üzerinde izahlarda bulunacağım.

"Emir"den başlayalım:

Türkçe "em" = hayat, gayret, kuvvet, alâmet, işaret, derman.

Em + ek = emek = cehd, gayret, sây, çalışma, vazife.

Em + ir = "emir" yapılması, cehd edilmesi, hayat ve kuvvet sarfı lazım gelen şey.

Memur = Aynı şey.

Emîr (eme ğir) =

Emeg + ir = Kuvvetli ve yukarıdaki manalara sahip olan.

Âmir:

Ağa + em + ir

Ağam = Efendilik

Ağaer = Efendilik sıfat ve salahiyeti olan kimse.

Mamur:

Em + eğ + m + ur

Emek:

e + m + ek = Cehd, gayret, mesai, ücret, zahmet.

İmek

Emekem + Emekemek =

Emkemek = Mihnet çekmek, hizmet etmek vs.

Emeğem = Çalışma

Emeğem + Ur = Daima çalışan kimse.

Meğimur

Memur

Ben, Türk dili etimolojisini araştırmayı Türk kültürünün bir vesikası gibi bilen Türklere işaret olur diye bulabildiğim ve onların orijinalitesinden bahsetmekten başka bir şey yapmış değilim. İddiam büyük değildir. Kendimi ve Türkleri siyantifik[1] ve psikolojik eski hakikatlere ulaştırmaktır.

Benim yirminci asır adamı olarak kanaatim şudur ki, siyans[2] ne kadar yükselmiş halde olursa olsun, onu bir defa en büyük sevgimle, anlayışımla alırım.

Fakat benim ve benim gibi bütün insanlık mevcudiyetinin henüz kavrayamadığı ve ona filozofi dediği şeyin de bence esası insan psikolojisi olduğu noktasında hâlâ durmaktayım. Ve zannediyorum ki, bu noktadan daha büyük, yüksek ve derin, kadim, geniş bir mebde[3] bulmak, kimseye, akıllıyım diyen hiç kimseye nasip olmayacaktır.

1 Scientifique (Fr.): Bilimsel. (Y.N.)
2 Science (Fr.): Bilim. (Y.N.)
3 Mebde: Başlangıç, prensip, ilk unsur. (Y.N.)

"APPAREİL" SÖZCÜĞÜ ÜZERİNE ANALİZ*

(1935)[1]

Appareil: Aparey sözü Fransızca *Larousse*'ta "Bir şeyi yapmaya mahsus enstrümanların birleşiği" anlamınadır. Bu kelimenin Latince "apparaus" (apparatus da okunabilir)dan geldiği işaret olunmaktadır.

Apparatus için *Larousse*'un verdiği mana "hazırlık, eşya, kafile, tezyinat, debdebe, arayış"tır.

Şimdilik apparatus'u izah için kullanılan bu kelimeler üzerinde durmaya lüzum görmüyoruz.

Appareil kelimesinin Latince orijinden geldiğini anlayınca Meillet ve Ernout'nun *Etymologie de la langue latin* kitabına müracaat ettik. Kelimenin aslını aradık. Karşımıza çıkan sözlerin birincisi şu oldu: Paro: 1 préparer, se préparer, fair des préparatifes.

Bu izahlardan sonra şöyle bir kayda tesadüf ediyoruz: Roman dilleri, üzerinde durduğumuz kelimeyi "imporo" olarak farz ederler. Yani prendre en position –sahiplenmek– (Hatıra olarak alıp, sahiplenip götürmek olan aparmak'ı şimdiden okuyucuların dikkat nazarına koymalıyız.)

Appareil sözünün *Larousse* izahında gördüğümüz enstrument sözünü de inceleyelim.

Instrument: Latince instrumentum. Bu kelime de Latince instruiere'den geliyor ve construire manasınadır. Bundan başka *Larousse* kelimeye şu manaları veriyor: Outil, machine apperail servant un certain travil.

Escart Black diksionerinde[2] "instrument équiper"... cihazlandırmak manasını veriyor.

Instrument'i izah için kullanılan outil sözü karşılığı olarak gördüğümüz instrument de travail izahında Latince ustensile kelimesi yazılıdır.

* Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*, 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Şubat 1997, s.261-263.
Sadi Borak, Atatürk'ün bu notlarını şu açıklamayla aktarmaktadır:

> "1936 yılında Saray'da Atatürk'ün huzurunda tutulan notlardan biri de 'Atatürk'ün Saray'da diktelerinden' notunu taşımaktadır. Özel arşivimizde bulunan ve şimdiye kadar hiçbir yerde yayımlanmamış olan bu notlarda aynen şunlar yazılıdır:"

1 Sadi Borak, kitabında "1936 yılında Atatürk'ün huzurunda tutulan notlardan birinin de" yukarıdaki yazı olduğunu belirtmekte ve yazıya "'Rab' Sözcüğü Üzerine Analiz" notlarının hemen ardından yer vermektedir. Bu notlar da "'Rab' Sözcüğü Üzerine Analiz" notları gibi "1935" yılı içinde dikte edilmiş olabilir. (Y.N.)

2 Dictionnaire (Fr.): Sözlük. (Y.N.)

Outil kelimesi için dikkate değer şu işaret de vardır: Bu kelime Latin populaire de usitibium denildikten sonra bu kelimenin usutibia'dan geldiğidir.

Bu yazıyı yazan eser sahibi ..... veya .....[1] uyar görmüyoruz. Nihayet kelimenin orijinini açık olarak öğrenememekten ümitsizliğe düşüyor.

Biz Türk Türkologları bu yeise, bu ümitsizliğe asla iştirak edemeyiz; bilakis meyus ve naümit olanları teselliye davet eden izahta bulunacağımıza kanaatimiz tamdır.

İzahımızı şimdilik çok kısa yapacağız; çünkü yazılarımız Türk dili ve Türk dili orijinine yabancı olanlara değil, Türk öğretmenlerine özel gütbetik[2] içindir.

Türkçede aparmak sözü vardır. Bu kelimenin bütün Türk lehçelerinde kapsal anlamı "kapıp götürmek"tir; yani sahiplenmek ve istediği tarafa sevk etmek, götürmek.

Bu mana yukarıda geçen "Prendre enposition" demektir. Aparmak kelimesi Türk memleketlerinde üzüm vesair meyveleri devşirme, yani "iktitaf etmek, toplamak" anlamında kullanılmaktadır. Başlıca Kars'ta, Gaziantep'te, İzmir'in Bornova'sında kelime yaşamaktadır, canlıdır.

Türkçede "ihtimam etmek" manasına başta vokal düşmüş "apramak", yani "ziyade dikkatle çalışma" anlamında "paramak" vardır. Ne yazık ki, bu kelimeyi ve anlamını bize öğreten Radloff namındaki bir zattır. Onun dördüncü kitabında bunun Teleüt lehçesi olduğunu bütün dünya görebilir. Ve yine Sinop gibi eski Türk şarlarında[3] temin etmek, sağlamlaştırma anlamına olarak "apramak" bugün dahi kullanılmaktadır.

Aparut kelimesinin manasını anlamadan erginini bulmaya çalışan Garp âlimlerinin kitaplarındaki kendi itiraflarını gördükte, haznesinden zerre kadar istifademizi gösteren aydınlıklarıyla karşılaştıktan sonra yeni bir dil hakikatiyle karşılaştığımızı cesaretle beyan edebiliriz.

Aparmak = Toplamak = Aparag - Apara - Aparay - Paramak - Parak - Parag - Pura - Paray.

Aparmak - Aparak - Aparag - Apara - Aparay.

Not: Aparay: Toplanma, ihtimam etme, çok dikkatle çalışma, ustalığa, ustalara ait bir nesne manalarını konkre[4] olarak derhal vermektedir.

Abstre[5] olarak da en kabadan başlayarak en ince şeylere kadar bir işi yapmaya mahsus olan şeyleri aletlerin, makinelerin kuvvetlerinin beraber çalışmasının, ahenkli bir surette birleşmiş olmasının ifadesidir. Bütün bu vasıflara sahip olan teknik aletler dahi bu ismi bugün almış bulunuyorlar.

1 Tutulan notlarda iki kelimenin yeri boş bırakılmıştır. (Sadi Borak'ın notu.)
2 Guide (Fr.): Kılavuz. Gütbetik: Kılavuz kitap. (Y.N.)
3 Şar: Şehir. (Y.N.)
4 Concret (Fr.): Somut. (Y.N.)
5 Abstrait (Fr.): Soyut. (Y.N.)

ULUS GAZETESİNİN ETİMOLOJİK VE MORFOLOJİK ANKETİYLE İLGİLİ NOTLAR*

(1935)[1]

1- Philologie: (1) Science qui envisage les ouvres littéraires et les langues sous le rapport de l'érudition de critique des textes et de la grammaire.

2- Morphologie: (2) Histoire de la forme des mots et de leurs transformations.

3- Étymologie: (3) origine d'un mot, science qui s'occupé de l'origine des mots.

(1) Edebi eserleri ve dilleri geniş ilim bakımından, münasebetlerin tenkidi noktasından ve gramer yönünden inceleyen ve araştıran ilim.

(2) Kelimelerin şekillerini ve şekillerinin tarihi değişimini

(3) bu kelimelerin kökeni; kelimelerin kökenlerini araştıran ilim.

***

Buğuna (V) Karş (Türk. Buğ) = uzun müddet burundan nefes almak, burunla nefes almak, fısıldamak, mırıldamak.

Bur - Bur = Tütsü sütunu

Bur = Tütsü

Buran - Biran = Mıran - Miran = Tepe, dağ, dağlar.

Dağ silsilesi; kayalı dağ silsilesi (Af.); Biran sesi - Tepeli yer;

Burguçay (V)

Nefesle dışarı çıkmak, yahut dışarı çıkmış olmak, nefes alırken dışarı çıkmak (su buharı hakkında)

Burguçuyu (burguçay'dan) = Nefes çıkarma, nefes alırken su buharlarının dışarıya çıkması, nefes alma (D.P).

Buru (krş: burulğan) = Suyun akıntısı, dalganın sahile çarpması (N.) (Krş.: Hamam)

* Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-17-d, D: 71'den el yazısı notların fotokopilerini aktaran: *Atatürk ve Türk Dili Belgeler*, Haz.: Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, Ankara, 1992, s.231-241.

1 Atatürk'ün bu notları üzerinde tarih bulunmamaktadır. Ancak notlarda ele alınan sözcüklerin çoğunun *Ulus*'un etimolojik ve morfolojik anketinde sorulan sözcükler olduğu görülmektedir. Bunlardan "akşam, gündüz" sözcükleri 4-11 Ekim 1935; "diş, dudak, alın, göz, burun" sözcükleri 26 Ekim-3 Kasım 1935; "garp" sözcüğü 22-24 Kasım 1935; "göz. gör, kör" sözcükleri 8 Aralık 1935 tarihli anketlerde sorulmuştur. (Y.N.)

Burna = Tütsü; Buğ, Buhar, is.

***

alın = alt, aşağı kısım, en yukarıdakinin altı
al + ın
burun =
göz: ög = ışık
+ öz = uzaklık
göz = ışığı uzaktan alan uzuv
gör (mek): ög = ışık
+ ör = belirli ve somut bir noktada tecelli
gör = gözden çıkan ışığın belirli bir noktada tecellisi

***

Kör: ök = Güneş (keskin ışık)
+ ör = belirli bir noktada tecelli ve toplanma
Kör = Keskin ışığın veya Güneş'in belirli bir nokta olan gözde doğrudan doğruya tecellisi
Hatıra: Kör sözünde keskinlik anlamını "k" veriyor. "Göz, gör" sözlerinde ışıkta keskinlik yoktur, bilakis yumuşaklık vardır. Bu anlamı da veren "g"dir.

***

Dudak[1]
1) Tut = muhafaza et (bir nesneyi), yakalamak, kapmak, hâkimiyet altına almak.
2) Tutak = Tutan veya salıvermeyen şey.
Tutak - Dudak = 1) Yenilecek şeyler kapan;
2) Ağzın içinden hiçbir şey salıvermeyen.
3) Ağzı hâkimiyeti altında tutan ve onu muhafaza eden.
Etimolojisi: Kelime üç unsurdan olmuştur:
d + ud + ak
Kök, vokali düşmüş ". + d"dir; ki "ud"dur; manası:
ud = sahip, hâkim
kökün ilk eki de "ud"dur, bu ekteki "-d" yaptırıcılık rolünü yapar.
o halde (u)dud = hâkimliğini gösterir.

***

Son ek olan "ak"taki "-k" konsonu[2] kendinden evvel gelmiş sözdeki anlamı katileştirerek tespit eder; bu ekin vokali[3] olan "a" yakın mesafe gösterir. O halde:
Dudak = yakından hâkim ve sahip olan şey. Bu şey "dudak" denilen uzuv; yakından hâkim ve sahip olduğu da ağızdır.

1 Atatürk, Güneş-Dil Teorisi hakkında 25 Ekim 1935 günü Perihan Eldeniz'e yazdığı notta da "dudak" sözcüğünü ele almaktadır. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, Kaynak Yayınları, İstanbul, Temmuz 2010, s.354-357. (Y.N.)
2 Consonne (Fr.): Sessiz, ünsüz. (Y.N.)
3 Vokal (Fr.Vocal): Sesli, ünlü. (Y.N.)

Diş:

1) Tus-Tuş = Karşı yanda bulunan mahal, karşılaşma. Bir nesnenin karşısında bulunan taraf, münasebet, temas.

2) Tes, tis = Delmek, deşmek, yırtmak.

***

ag + ar + ap
Kam = Karanlık yer
Ak + ış + anı
ıs + um
ıc + um
ıç = ıs = es = ış
içeri
ak +
d + üz

***

Teşkilat
T + eş + ik + il + at
Teskil/Taskul/- Çekilmiş, topluluktan (cemaatten) çıkarılmış. (169)
Şekil / sek = şey
eş =
+ ek =
+ il =

***

as: 1- Sıhhat; sag
2- Katılık, kırıklık, küçük parça
saksa = Kuru, katı (Yak.)
aç: 3- Ziya: Çakmak
as: 4- Adet: Sak (Uyg.), sag (Çağ.)
5- Vervese, dikkat: Sakınmak (Uyg.)
ağ + as + aç

***

Bunu da izahatın başına koymalı!

Asker: "asik + er"dir.
Asik, ğ = fayda, istifade...
Asiker = Faydalı er (Devlete, yurda, ulusa).
Terkip haline geçince "asik"teki "i" düşer.

Hatıra: "Asik+er" menfaatlenen, kâr eden, faydalanan manasına alınırsa tam "solda"[1] karşılığı olur.

***

Pekarski, s.1104
"Kirciğim tusugar andagayabım"
"Hakikatim için ant içerim"
= "Haklı olduğumdan dolayı yemin ederim"[2]

1 Soldat (Fr.): Er, asker. (Y.N.)

2 Pekarski'nin *Yakut Dili Lügati*'nden alınmış bu kısım, Atatürk'ün "Ulus'un Dil Yazıları" köşesine yazdığı "Her - Eğer - Gerçi" sözlerinin etimolojik, morfolojik ve fonetik analizi yazısının sonunda yer alan "kircik" (hakikat) sözcüğünün izahıyla ilgili tutulmuş bir not olmalı. Bkz. elinizdeki ciltte, s.55. (Y.N.)

C. R. CONDER'İN *ALTAIC HIEROGLYPHS AND HITTITE INSCRIPTIONS* KİTABINDAN ALINAN NOTLAR*

(1935)[1]

(I)

M. Conder

1. Cp. Ko = acc.[2] Ku, Haut,[3] élevé[4]
2. " Pa = " Pa, sceptre.[5]
3. " Zo = " zü, zi, esprit,[6] vie[7]
   (Hayatın, esprinin esası olan Güneş'ten intikal)
4. " mi = " et protomed[8], ma, me, pey[9]
5. " üa, ou, a = " a, eau[10]
6. " ri, re = acc. re, ra, couler[11]
7. " ü, serpen au dragon[12]
8. " ni = acc. n, protection[13]
9. " me = " me, ma, être,[14] faire[15]

* Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-17-d, D: 71'den el yazısı notun fotokopisini aktaran: *Atatürk ve Türk Dili Belgeler*, Haz.: Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, Ankara, 1992, s.230.
Claude Reignier Conder (1848-1910) Filistin'de ve Anadolu'da yapılan arkeolojik kazılara katılarak Hitit hiyerogliflerini çözmeye çalışmış bir İngiliz subayıdır. İlk baskısı 1887'de yayımlanan *Altaic Hieroglyphs and Hittite Inscriptions* adlı kitabında Hititçenin Türkçe, Akadca ve Protomedceyi de dahil ettiği "Ugor-Altay" dil grubuna ait olduğunu ileri sürmüştür. Atatürk'ün notları Conder'in kitabının 72, 73 ve 74. sayfalarında verdiği sözcük listeleri üzerinedir. (Y.N.)

1 Atatürk'ün bu notu üzerinde tarih bulunmamaktadır. Türk dilinin etimolojik ve morfolojik analizine ilişkin yazılarının *Ulus*'ta yayımlandığı günlerde tutulmuş olabilir. (Y.N.)

2 Conder, çözümünü Kıbrıs hiyerogliflerinin sesleri ile benzer sesleri taşıyan Akadca ve Protomedce sözcüklerin anlamlarına dayandırmıştır. Bu bakımdan listedeki sözcüklerin başında yer alan ve tam olarak okunamayan "Cp", "Cop" ya da "Cıp" kısaltması büyük olasılıkla "Cypriote" (Kıbrıs'a ait) sözcüğünün, "acc." ise "Accadian" (Akadca) sözcüğünün kısaltmalarıdır. (Y.N.)

3 Haut (Fr.): Yüksek (makam). (Y.N.)

4 Élevé (Fr.): Yüksek (makam). (Y.N.)

5 Sceptre (Fr.): Asa, saltanat. (Y.N.)

6 Esprit (Fr.): Ruh. (Y.N.)

7 Vie (Fr.): Yaşam. (Y.N.)

8 Ve Protomedce. (Y.N.)

9 Pays (Fr.): Ülke. (Y.N.)

10 Eau (Fr.): Su. (Y.N.)

11 Couler (Fr.): Akmak. (Y.N.)

12 Serpent au dragon (Fr.): Yılan veya ejderha. (Y.N.)

13 Protection (Fr.): Koruma. (Y.N.)

14 Être (Fr.): Olmak. (Y.N.)

15 Faire (Fr.): Yapmak. (Y.N.)

10.	Cp.	ta	=	acc.	tan, clairement[1]
11.	"	mo	=	"	mü, prono. p. de 1er p.[2]
12.	"	ni	=	"	na, ni, " " 3em "[3]
13.	"	zu	=	"	zü, lui, il[4]
14.	"	re, li	=	"	li, [...][5]

1 Clairement (Fr.): Açıkça. (Y.N.)
2 Pronom possessif de 1er personne (Fr.): 1. şahıs ve iyelik zamiri (ben, benim). (Y.N.)
3 Pronom possessif de 3em personne (Fr.): 3. şahıs ve iyelik zamiri (o, onun). (Y.N.)
4 Lui (Fr.), il (Fr.): O. (Y.N.)
5 Birkaç sözcük okunamadı. (Y.N.)

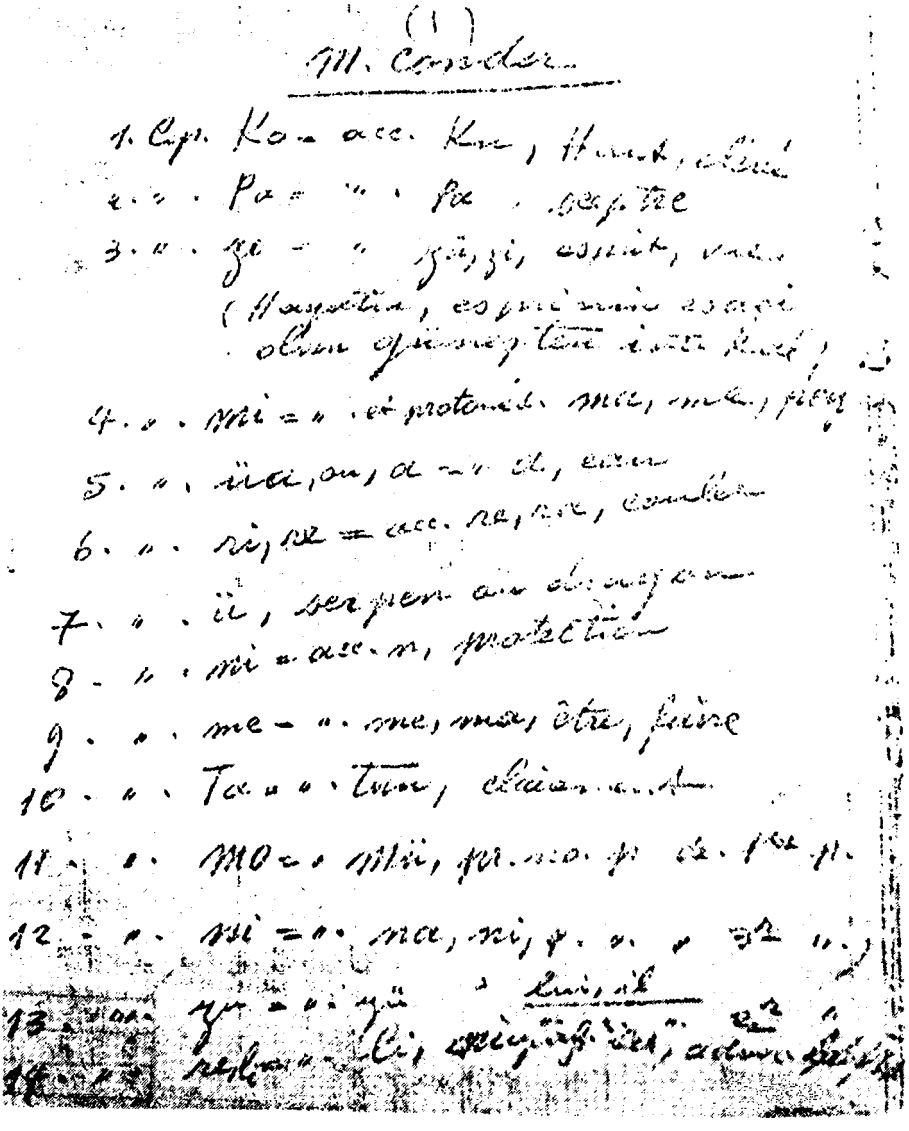

Atatürk'ün, C.R. Conder'in *Altaic Hieroglyphs and Hittite Inscriptions* adlı kitabından hareketle tuttuğu notun fotokopisi.

TURAN NEŞRİ MAARİF VE YARDIM CEMİYETİ'Nİ KUTLAMA*

(2 KASIM 1935)

Muharrem Feyzi Togay
Turan Neşri Maarif ve Yardım Cemiyeti[1] - İstanbul

Ben de sizi kutlularım.

Atatürk

* *Akşam*, 2 Kasım 1935, Numara: 6122, s.13; *Cumhuriyet*, 3 Kasım 1935, Numara: 4121, s.3. Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Hayır işleri ve bilhassa hariçten anavatana gelen Türk talebe ve göçmenlere yardımla meşgul Turan Neşri Maarif ve Yardım Cemiyeti'nin geçen Pazar yaptığı dördüncü yıllık kongresinde Türk âleminin gözbebeği ve dayanağı Atatürk'e suikast tasavvurunda bulunan hainlerin hep birlikte lanetlendiğini ve Ulu Önder'e tazim ve tebrik telgrafının çekilmesi için Cemiyet'in başkanı yazar, arkadaşımız Muharrem Feyzi'nin memur edildiğini yazmıştık. Cemiyet'in tazim ve tebriklerini arz için çekilen telgrafnameye Atatürk Muharrem Feyzi Togay arkadaşımıza cevap telgrafı göndermek lütfunda bulunmuşlardır. Bu çok kıymettar iltifatı bildiren Büyük Şef'imizin telgrafnamesini aynen alıyoruz:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

1 Turan Eğitim Yayma ve Yardım Derneği. (Y.N.)

CUMHURİYET BAYRAMINI KUTLAYAN İSTANBUL VALİSİ MUHİTTİN ÜSTÜNDAĞ'A*

(3 KASIM 1935)

Muhittin Üstündağ
İstanbul Valisi

Bayram size de kutlu olsun.

Atatürk

* *Cumhuriyet*, 3 Kasım 1935, Numara: 4121, s.3.
Telgraf, *Cumhuriyet*'te şu açıklamayla yer almaktadır:

"Cumhuriyet Bayramı 12. yılının kutlulanması dolayısıyla İl[1] ve Şarbay[2] Muhittin Üstündağ Cumhuriyet Başkanı Atatürk'e, Başbakan İsmet İnönü'ye aşağıdaki telyazılarını çekmiş, bayramlarını kutlulamıştır. Gerek Atatürk, gerekse Başbakan karşılık telyazıları göndermek suretiyle büyüklük göstermişlerdir. [...]" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

1 İlbay: Vali. (Y.N.)
2 Şarbay: Belediye başkanı. (Y.N.)

CUMHURİYET BAYRAMINI KUTLAYAN DARÜŞŞAFAKALILARI KUTLAMA*

(4 KASIM 1935)

Darüşşafakalı Okurlar

Ben de sizi kutlularım.

Kamâl Atatürk

* *Cumhuriyet*, 4 Kasım 1935, Numara: 4122, s.2; *Kurun*, 4 Kasım 1935, Numara: 6401-341, s.4. Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle Darüşşafaka talebesi tarafından Atatürk'e bir tebrik telgrafı çekilmiş ve Atatürk Darüşşafakalıların telgrafına cevap vermiştir. Bu telgrafları aşağıya yazıyoruz: [...]" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

EKİM DEVRİMİ'NİN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA SOVYET SOSYALİST ŞÛRALAR BİRLİĞİ İCRA KOMİTESİ REİSİ KALİNİN'E*

(7 KASIM 1935)

Tel. Ankara, 7.11.1935

Ekselans Mösyö Kalenin
Sovyet Sosyalist Şûralar Birliği İcra Komitesi Reisi
Moskova

Birinciteşrin [Ekim] İhtilali'nin 18. yıldönümü münasebetiyle en hararetli tebriklerimi, şahsi saadetleri ve dost İttihat[1] milletinin refahı hakkındaki samimi temennilerimin kabulünü Zatı Devletlerinden rica ederim.

Kamâl Atatürk

* *Cumhuriyet*, 14 Kasım 1935, Numara: 4132, s.3; *Kurun*, 14 Kasım 1935, Numara: 6411-351, s.2; *Ayın Tarihi*, Aralık 1935, Sayı: 24, s.75; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.178.

1 Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği. (Y.N.)

CENEVRE'DE AFET HANIM'A*

(12 KASIM 1935)

Ankara, 12.11.1935

Bayan Afet
Pensionnat Savarol - Geneve[1]

Soyak geldi. Mektup[2] ve resimleri getirdi. Tafsilat verdi. Rahatta ve muvaffakiyetle vazifene devamda olduğunu bildirdi. Çok memnun oldum. Dile ait yeni yaptığım incelemeleri ve bulduklarımı birkaç güne kadar yollayacağım. Sen de bana linguistique'e dair bazı eserler gönder. Yılbaşında[3] sıhhat ve afiyette olarak görüşmeyi bekleyerek gözlerinden öperim.

K. Atatürk

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Prof. Dr. Afet İnan,* Yayına Hazırlayan: Arı İnan, 2. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, Ekim 2005, s.258. Ayrıca bkz. Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.41.

1 Savarol Öğrenci Yurdu - Cenevre. (Y.N.)

2 Afet (İnan) Hanım'ın 3 Kasım 1935 tarihli söz konusu mektubu şudur:

"Cenevre, 3.11.1935

Atatürk,

Uzun günler geçti. Yolculuk, yeni üniversite hayatı, yerleşme işleri ve birçok düşünceler hep bu günler içinde yer aldı. Sizden haber aldıkça kuvvet topluyor ve çalışma kudretini kendimde bulabiliyorum. Ankara yolunda iken dil teorinizi tarih ve tarihten önceki zaman içinde düşündüm. İnsan Güneş'in aydınlığını ve sıcaklığını yeryüzüne indirdikten sonradır ki, kültür sahasında ilerlemiş ve kendi emeği ile tabiata hâkim olabilmiştir. Ateş'in keşfi, kültür ışığının parlaması ve bu suretle dilde gelişmeyi sağlamıştır. Bu, bir düşüncenin kırıntıları. Çankaya üniversitesinde çalışmalar devam ediyordur herhalde.

Ben buradaki derslere gelir gelmez başladım. İmtihan için mecburi olan kısımların profesörlerini tanıdım ve derslerine devam ediyorum. Yalnız Prof. Pittard'ın dersini benim seçtiğim bölümde gelecek yıl için olduğu halde, onun ısrarı ve benim de isteğim üzerine bu seneden almaya başladım. Şimdilik en iyi anlaştığım profesör o. Bizim yeni hafriyattan bahsetmiştim. İlk dersinde, kalabalık bir talebe grubuna, Türkiye'deki bu yeni arkeolojik buluntulardan bahsetti ve üzerinde ehemmiyetle durdu. Fırsat düştükçe gerek ders, gerek konferans hazırlamalarında Türklüğe ve Küçük Asya kültürüne karşı olan admirasyonunu[4] ve ilgisini vurguluyor. Bütün bu profesörlerden birçok bilgiler ve metot öğreneceğime inanıyorum. Bir iki ders hariç diğerlerini anlamakta hiç güçlük çekmiyorum. Bana üniversite kürsüsüne girişim için öğrettiklerinizi burada tamamlamaya uğraşacağım. Kaydolduğum bölümden başka derslere de şimdilik tecrübe için giriyorum. Mesela 'Linguistique'i dinleyici olarak takip etmek istiyorum. Çalışma saatlerim dolu olmasına rağmen fırsat buldukça istifade edeceğim. Fakat çok yeni teoriler bulacağıma kani değilim.

Derste bir tarih profesörü Türklük üzerinde bilgisizce bir söz kullandı. Rektör'ün bir lokaldeki toplantısında bu profesörle münakaşa ettim. Bugün aynı profesör seminer konferansları için birçok talebelerle ders yaparken daha önce yaptığı hatayı yerinde olarak düzeltti. Pek memnun oldum. Telgraf cevabınıza teşekkür ederim. Saygı ile ellerinizden öperim.

Afet"

Bkz. *Atatürk'ten Mektuplar,* s.44. (Y.N.)

3 Telgraf metnindeki "Noelde" sözcüğünün üzeri çizilerek el yazısıyla "Yılbaşında" yazılmış. (Y.N.)

4 Admiration (Fr.): Hayranlık. (Y.N.)

BELÇİKA KRALI III. LEOPOLD'UN AD GÜNÜNÜ TEBRİK*

(14 KASIM 1935)

Tel. Ankara, 14 İkinciteşrin [Kasım] 1935

Belçika Kralı Haşmetli III. Leopold Hazretleri
Brüksel

Özel günleri[1] münasebetiyle Zatı Haşmetanelerine en samimi tebriklerimi ve şahsi saadetleriyle Belçika'nın refah ve ikbali hakkındaki temennilerimi sunarım.

Kamâl Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari 60. Tebrik ve Teşekkürler'den Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.459. *Ulus*, 23 Kasım 1935, Numara: 5147, s.2; *Cumhuriyet*, 23 Kasım 1935, Numara: 4141, s.3;. *Kurun*, 23 Kasım 1935, Numara: 6420-360, s.2; *Ayın Tarihi*, Aralık 1935, Sayı: 24, s.77.
Gazetelerde ve *Ayın Tarihi*'nde telgraf şu şekildedir:

"Majestelerinin yıldönümü münasebetiyle kendilerine en samimi tebriklerimi ve şahsi saadetleriyle Belçika'nın refahı için olan temennilerimi arz ederim." (Y.N.)

1 15 Kasım günü Belçika Kralı III. Leopold'un adı günü (Fête onomastique) olarak kutlanıyordu. (Bilâl N. Şimşir'in notu.)

DOĞUMUNUN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA İTALYA KRALI III. VICTOR EMANUEL'İ TEBRİK*

(15 KASIM 1935)

Ankara, 15 (AA) - İtalya Kralı'nın doğumunun yıldönümü münasebetiyle Cumhurbaşkanı Atatürk'le S. M. Kral arasında aşağıdaki telgraflar teati olunmuştur:

S. M. Kral Victor Emanuel
Roma

Majestenizin doğumunun yıldönümü münasebetiyle samimi tebriklerimi ve şahsi saadetleriyle İtalya'nın bayındırlığı hususundaki dileklerimi sunarım.

Kamâl Atatürk

* *Ulus*, 16 Kasım 1935, Numara: 5140, s.2; *Cumhuriyet*, 16 Kasım 1935, Numara: 4134, s.3; *Kurun*, 16 Kasım 1935, Numara: 6413-353, s.2; *Tan*, 16 Kasım 1935, Numara: 208-3511, s.3; *Akşam*, 16 Kasım 1935, Numara: 6136, s.2; *Son Posta*, 16 Kasım 1935, Numara: 1901, s.3; *Ayın Tarihi*, Aralık 1935, Sayı: 24, s.76; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.175.

SABİHA GÖKÇEN'İN ZEHRA AYLİN'İN ÖLÜMÜ DOLAYISIYLA GÖNDERDİĞİ TAZİYE TELGRAFINA CEVAP*

(1935)[1]

Bayan Sabiha Gökçen
Ambassade de Turquie
Moscou[2]

Moskova'ya afiyetle geldiğini ve Zehra hakkındaki taziyetini bildiren telgrafları okudum. Mütehassis oldum. Kalanlar sağ olsun. Sen orada daha kaç ay kalacaksın? Muvaffakiyetli çalışmaklarını duydukça çok memnun oluyorum. Senden sık sık haber bekliyorum. Gözlerinden öper, afiyetler dilerim.

K. Atatürk

* Telgraf fotokopisini aktaran: Sabiha Gökçen, *Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti*, Anıları Kaleme Alan: Oktay Verel, Türk Hava Kurumu Yayınları, İstanbul, 1982, s.48 vd.

1 Telgraf üzerinde tarih yer almamaktadır. Atatürk'ün manevi kızlarından olup Londra'da öğrenim gören Zehra Aylin, İngiltere'den Türkiye'ye dönerken 21 Kasım 1935 günü Fransa'nın Amiens kenti yakınında trenden düşerek ölmüştü. (Y.N.)

2 Moskova Türkiye Büyükelçiliği. (Y.N.)

FEVZİPAŞA-DİYARBEKİR HATTININ AÇILIŞI DOLAYISIYLA NAFIA VEKİLİ ALİ ÇETİNKAYA'YA*

(24 KASIM 1935)

Bay Ali Çetinkaya
Nafıa Vekili

Fevzipaşa-Diyarbekir hattının açılma töreni dolayısıyla vatandaşların samimi tezahüratını ve sevgisini bildiren telinizi büyük sevinçle aldım. Yurdumuzun demir ağlarla örülmesi sahasında kazanılan bu yeni muvaffakiyet güven ve genliğimizi artıracaktır. Bu yolda başarıların devamını dilerim.

Atatürk

* *Cumhuriyet*, 25 Kasım 1935, Numara: 4143, s.1; *Ulus*, 25 Kasım 1935, Numara: 5149, s.1; *Kurun*, 25 Kasım 1935, Numara: 6422-362, s.2; *Tan*, 25 Kasım 1935, Numara: 217-3520, s.3; *Son Posta*, 25 Kasım 1935, Numara: 1910, s.7; *Ayın Tarihi*, Aralık 1935, Sayı: 24, s.8. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.574.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 24 (AA) - Fevzipaşa-Diyarbekir hattının açılış töreninin yapılması dolayısıyla Bay Ali Çetinkaya tarafından çekilen telgrafa Cumhurbaşkanı Atatürk şu karşılığı vermiştir:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

BULGAR KRALI III. BORİS'İN ZEHRA AYLİN'İN ÖLÜMÜ DOLAYISIYLA GÖNDERDİĞİ TAZİYE TELGRAFINA TEŞEKKÜR*

(25 KASIM 1935)

Tel. Ankara, 25.11.1935

Bulgaristan Kralı Majeste III. Boris'e

Zatı Haşmetanelerinin göndermiş olduğu taziyet telgrafından ziyadesiyle mütehassis olduğum halde en samimi teşekkürlerimin kabulünü rica ederim.[1]

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasını aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c. I, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.549. Fransızca metin Nejat Bayramoğlu ve Kiraz Perinçek tarafından Türkçeye çevirilmiştir.

1 Atatürk'ün manevi kızlarından olup Londra'da öğrenim gören Zehra Aylin, İngiltere'den Türkiye'ye dönerken 21 Kasım 1935 günü Fransa'nın Amiens kenti yakınında trenden düşerek ölmüştü. Bulgar Kralı bu ölüm nedeniyle Atatürk'e bir telgraf çekerek başsağlığı dilemiştir. (Y.N.)

CENEVRE'DE AFET HANIM'A*

(25-26 KASIM 1935)[1]

Afet,

1) Mektuplarını[2] aldım. Ara sıra telefon görüşmelerinden de sıhhat ve afiyetinden ve muvaffakiyetle derslerini takip ettiğinden haberdar oluyor ve memnun oluyorum. Senin yokluğundan hasıl olan sıkıntıyı bu suretle hafifletmekteyim.

* Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.32-33.

1 Mektup, kaynakta yanlışlıkla "1936" tarihiyle yayımlanmıştır. Ancak, Afet (İnan) Hanım bu mektuba cevaben yazdığı anlaşılan 1 Aralık 1935 tarihli mektubunda "gönderdiğiniz broşür ve yazıları da aldım. Hele dün sabah üniversiteye giderken dil dersleri ve resimlerini almak, bana orada imişim hissini verdi" demektedir. Söz konusu fotoğrafta Atatürk'ün el yazısıyla "Afet'e, Sofra dil dersleri. 25.XI.1935" kaydı yer almaktadır. Bkz. fotokopisini aktaran: Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1959, s.208 vd. (Y.N.)

2 Atatürk, Afet (İnan) Hanımı'm 3 Kasım 1935 tarihli mektubunu 12 Kasım 1935 tarihli telgrafıyla cevaplamış, yukarıdaki mektubunu ise Afet (İnan) Hanım'ın 15 Kasım 1935 tarihli şu mektubuna cevaben yazmıştır:

"Cenevre, 15.11.1935

Atatürk,

Telefonda sesinizi işittiğim vakit sevinçlerin en büyüğünü duydum. O gün bütün çalışmalarımdan sonra sıkıntı içinde idim. Ankara'dan Çankaya haberini almak bana kuvvet verecekti. Onun için telefonda istediğim sese erişmekle bahtiyar oldum. Ertesi akşam Pittard'ların evine davetli idim. Bizim Konsolos ve eşi ile beraber gittik. Cenevre Kantonunun Kültür Bakanı ve daha başkaları da orada idiler. Cenevre'nin entelektüel muhitini tanımak ve konuşmak için epey vesileler oluyor. Yarın öğle yemeğine Rektör'ün evine davetliyim. Orada da meşhur profesörlerden en ihtiyarı ve bir de Cenevre Tarih Cemiyeti'nin başkanı ile tanışacağım.

Üniversite derslerimi, tamamen değilse de oldukça yoluna koydum; yani hangi kitaplar ve notlar çalışmam için işime yarayabilecek, onları tespit etmekteyim. Methode historique-Tarih metodu kuru için bazı vazifeleri kütüphanede çalışarak yapmaktayım. Şimdilik bazıları kolay, bazıları da epeyce güç geliyor. Fakat bütün gayretimi sarf etmemek için hiçbir sebep yok. Beni enterese eden bazı genel konferaslara da gidiyorum. Geçen akşam bir İtalyan kadınının Roma üzerine verdiği konferansta bulundum. Bana da yurdum hakkında böyle bir şey yapmak hevesi geldi. Yeni hafriyatımızın ilmi neticeleri tespit edilirse, bunu burada tanıtmak isterim. Tatilde Türkiye'ye gidişimde materyal hazır olursa bu konferansı yapmak kolaylaşır. Bu hususta siz ne düşünürsünüz? Telgrafınızı [Atatürk'ün 12 Kasım 1935 tarihli telgrafı için bkz. elinizdeki ciltte, s.124. - Y.N.] almak bana sevinç verdi.

Dil kursunu takip ediyorum; henüz sizi enterese edecek bir şey bulamadım. Kitapları üzerinde Profesör'le konuştuktan sonra göndermek istiyorum. Eğer daha evvel isterseniz hemen göndereyim. Yalnız bazı kitapları burada bulamadım. Paris'e ısmarladım. Gönderdiğiniz kılavuz ve dil kitabını aldım, teşekkür ederim. *Ulus* gazetesindeki dil yazıları sizin bulduklarınıza benziyor.

Bay H.R. Soyak'tan Paris Büyükelçisi Suat Davaz'ın kızları Cenevre'ye geliyor diye telgraf aldım. Burada misafir etmek istiyorum. Buradaki Konsolos'un eşi çok iyi bir arkadaş, bazı derslere benimle beraber gidecek. Profesörlerden birisi ile şu mevzu üzerinde münakaşam oldu: Atina Akropolü'nün

2) Ben bildiğin gibi dil ile meşgul oluyorum. Sen giderken basılmış olan ilk broşürü tashih ve tadil ettirerek yeniden bastırttım.[1] Bunun bir de ufak özetini broşür halinde bütün *Ulus* okurlarına dağıttılar.[2] Sen de almış olacaksın. Bunlardan sana yeniden beşer tane gönderiyorum. Bunlarla beraber şimdiye kadar teorinin tatbikatı olmak üzere *Ulus*'a yazdığım yazıların da kupürlerini toplu olarak gönderiyorum.[3] Henüz basılmamış olanların suretleri de beraberdir. Buna dair arada çıkacak bazı arkadaşların yazıları da enteresan olacaktır. Bunları takip edecek olan yazıları sen toplar ve hepsini incelersin. Bence Güneş-Dil Teorisi isabet etmiştir. Hint-Avrupa dillerine de tatbiki mümkündür. Sen kendin gönderdiğim tatbikat notlarıyla teoriyi kavramaya çalış. Anlaşılmayan yerleri sor, izah edeyim. Ondan sonra belki lengüistik profesörünle beraber inceler ve eleştirir, onun da görüşünü bana bildirirsin. Kısa dediğim broşürü senin için Fransızcaya tercüme ettiriyorum, göndereceğim.

3) Biz yemek odasında her gece dilcilerle tahta başında dil tatbikatı yapıyoruz, ben gündüzleri buna hazırlanıyorum. Ekseriya çıkmaya da vakit bulamıyorum.

4) Mektubuna bağlı notla istediğin malumatı tedarik etmesi ve doğruca sana göndermesi için Bay Ruşen Eşref'e yazdım. Cemiyet'e de malumat tedarik etmelerini söyledim.

5) Göndermiş olduğun konferans mevzularını gözden geçirdim. Senin buldukların Profesör'ün verdiklerinden iyidir. Almanya'ya ve dine ait olandan başka istediğini seçebilirsin.

Şimdi yanımda bulunan Dr. Tevfik Rüştü Aras diyor ki, Cemiyeti Akvam'a[4] ait konuyu seçersen, sana yardım için hazırdır. İstediğin kitaplardan başka, Uluslar Sosyetesi'nin[4] kurucularının da görüşleri alınır; onlardan biri Titülesko'dur. Atatürk gözlerinden öper.[5]

Afet,

Tape edilmiş yazılar, telgraf olarak çekilmek üzere dün akşam, sofrada[6] bütün arkadaşlar yanında dikte ettiğim sözleri ihtiva eder. Uzun diye bugüne bırakmışlar. Aynen mektup olarak gönderiyorum.

Türkler tarafından cephanelik yapıldığı ve 1687'de Venedikliler tarafından bombalanarak tahrip edildiğini, Voltaire'in kitabından okudu.
Benim yerinde gördüğüme göre, Atina Akropolü Türkler tarafından cephanelik değil, cami olarak kullanılmıştır.
Atina, hatta bütün Yunanistan abideleri Türkler sayesinde muhafaza edilmiştir. Savaş esnasında cephane geçici olarak konmuş olabilir.
Bunun hakkında bizim Tarih Kurumu, Atina'daki Elçimiz acaba ne düşünürler? Ben bu dediklerimi dokümanla ispat etmek isterim. [Bu konu üzerinde belgeler toplayarak ve Atina Elçimiz Ruşen Eşref Ünaydın'dan da aldığım bilgilere göre bir seminer ödevi hazırladım. Savaş icabı cephane konmuş olabilir. Esas olan böyle bir abideye hücum edilmemesi idi. - Afet İnan'ın notu.] Saygılarımla.

Afet"

Bkz. *age*, s.45-46. (Y.N.)

1 "Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili" (Ulus Basımevi, 1935) başlıklı eser için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.27, Kaynak Yayınları, İstanbul, Temmuz 2010, s.311-348. (Y.N.)

2 *Ulus* gazetesinin 14 Kasım 1935 günlü sayısının ücretsiz eki olarak verilen broşür şudur: *Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili Analiz Yolları*, Ulus Basımevi, 1935. (Y.N.)

3 "Ulus'un Dil Yazıları" başlığıyla yayımlanan bu yazılar için bkz. elinizdeki ciltte, s.19-107. (Y.N.)

4 Milletler Cemiyeti. (Y.N.)

5 Buradan sonraki el yazısı kısmın fotokopisi için bkz. Prof. Dr. Afetinan, *age*, s.103 vd. (Y.N.)

6 El yazısı kısmın fotokopisinde bulunan "sofrada" sözcüğü kitaptaki metinde yoktur. (Y.N.)

Telefonla görüşmek istediğin gün ben henüz nezleden yatakta yatıyordum; Celal yanıma geldi, telefonu açtım. Halbuki yanıma gelinceye kadar geçen zamanda, konuşma bitti diye yolu kapamışlar. Çok uğraştık, tekrar bulamadık. Pek canım sıkıldı.

Yakında görüşmek üzere büyük hasretle gözlerinden öperim.[1]

K. Atatürk[2]

1 El yazısı kısmın fotokopisinde bulunan "büyük hasretle gözlerinden öperim" sözcükleri kitaptaki metinde yoktur. (Y.N.)

2 Atatürk'ün bu mektubuna Afet (İnan) Hanım'ın 1 Aralık 1935 tarihli cevabi mektubu şudur:

"Cenevre, 1.12.1935

Atatürk,

Derslerimin üst üste olduğu gün, mektubunuzu sabahleyin aldım. Yakın haberleriniz bana sevinç ve neşe verdi. O gün yedi saat ders dinledikten sonra hiç yorgunluğumu hissetmiyordum. Bu hafta çalışmalarım çok dolgun geçti. Dersleri muntazam takip etmek için, gayret ediyorum. Arada konferanslar da hiç eksik olmuyor. Beni enterese eden mevzulara buradaki Matmazel'le gidiyorum. Çünkü ekseriya gece oluyor.

Bu hafta içinde, beni üye yaptıkları Tarih ve Arkeoloji Cemiyeti'ne gittim. Birçok kimseler vardı. İki konferans verildi. Mahalli tarihi alakadar eden bazı malumat verildi. Yeni üyeler arasında beni de söylerken, Reis, benim yazdığım mektuptan ve bizim Tarih Kurumu'ndan bahsetti. Buradaki cemiyetlerin çalışması genel ve halka açık oluyor. O akşam söz söylemek için bir fırsat olmadı. Yalnız Reis bültenler hakkında bana ayrıca izahat verdi.

Dil derslerini takip ediyorum. Profesör'le ayrıca dersten sonra da görüştüm. Kitaplarının bazı kısımlarını okumuştum. Onlar hakkında sordum.

Beni tatmin edecek cevaplar vermedi. Fakat kendisine soru tespit edip verirsem ayrıca uzun uzun görüşeceğini söyledi. Çünkü ben yalnız iki ders arası konuştum.

Dil orijini hakkında yalnız faraziyelerin olduğunu, fakat genel bir kanaatin mevcut olmadığını söylüyor. Sizin çalışmalarınız herhalde çok ilerledi, gönderdiğiniz broşür ve yazıları da aldım. Hele dün sabah Üniversite'ye giderken dil dersleri ve resimlerini almak, bana orada imişim hissini verdi. Ben asıl derslerimden çok uzağım, sık haber almak beni biraz teselli ediyor.

Dil hakkında bazı sorular ve bilhassa sizin tezin Fransızcasını gönderirseniz Profesör'le bunlar üzerinde konuşabilirim.

Gönderdiğiniz bütün notlar ve teori üzerinde çalışmak için vakit bulamadım. Çünkü bu hafta tarih semineri dersi için bir vazife yapmak mecburiyetinde idim. Derste okunan Voltaire'in bir tarih kitabı içinde olan Osmanlı tarihine ait kısmını izah etmek ve başka kitapları aramak icap etti. Kütüphanede çalıştım, bazı kitapları kendim aldım. XVIII. asırdaki malumatla bugünkünü karşılaştırdım. 'Partenon' meselesi de bunun içinde idi. Kendim bütün malumatı topladıktan sonra yazdım. Fransızca bakımından Matmazel düzeltti. Yarın okuyacağım. Belki de gerek Profesör, gerek talebeler eleştirecek. Ona göre da hazır olduğumu tahmin ediyorum. Türk tarihine ait doküman bulmak oldukça güç oluyor. Bu vesile ile kütüphanede Türk tarihine ait olan kitaplar gördüm. İlk yazım pek istediğim gibi çok iyi olmadı ise de, çalışmamdan epey istifade ettim. Size yazmış olduğum konferans mevzuları da diğer bir tarih profesörü için idi. Kendisiyle dün mevzuların üzerinde konuştum. Cemiyeti Akvam konusu üzerinde çalışmaktan şimdilik vazgeçtim. Çünkü bunun hakkında Üniversite'de bir ders var. Onu takip etmeye başladım. Bay Dr. T. Rüştü Aras'a yardım vaatlerinden dolayı teşekkür ederim. Profesör benim istediğim mevzuları enteresan, fakat güç buluyor. Gelecek haftaya bibliyografi üzerinde görüştükten sonra tespit edeceğiz.

Diğer derslerimi tam sırasına koyamadım. Epeyce yabancı olduğum mevzular var. Bu ay içinde bunların tertibini yapacağımı ümit ederim.

Ayın yirmisinde hareket etmeyi düşünüyorum. Viyana yoluyla gitmeyi istiyorum. Tayyare ile kolay olacak. Bilmem siz ne dersiniz? [O zaman uçak ile şöyle bir yoldan gidebildim: Cenevre'den Zürih'e, oradan daha büyük bir uçakla Viyana'ya. Yolda epey fırtınaya tutularak sallandık. Viyana'dan Budapeşte'ye trenle, Budapeşte'den uçakla Sofya'ya, Türkiye'ye trenle. Böyle bir aktarmalarla yolculuk sürmüştü. - Afet İnan'ın notu.] Yalnız olmamak için Fatma'yı da alayım mı?

Ankara'ya dönme düşüncesiyle seviniyorum. Orada çalışabilmek için hazırlanacağım.

Mektubunuza ve diğer yazılara çok teşekkür. Sıhhat, neşe, iyilik dileklerimi sizin için.

Saygı ile ellerinizi öperken.

Afet"

Bkz. *age*, s.46-47. (Y.N.)

BUDAPEŞTE BÜYÜKELÇİSİ BEHİÇ ERKİN'E*

(26 KASIM 1935)

Ankara, 26.11.1935

Monsieur Behiç Erkin
Ministre de Turquie Hongri[1]
Andrassyut 101 Budapest

Telgrafınızdan çok memnun oldum. Teşekkür eder, esenlikler dilerim.

K. Atatürk

* Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi, Kutu No: 190, Belge No: 6.
1 Türkiye Budapeşte Ortaelçisi Behiç Erkin. (Y.N.)

"MERİNOS" VE "SUNĞİPEK" KELİMELERİNİN FABRİKA ADI OLARAK SEÇİLMESİ VE KÖKENLERİ HAKKINDA EKONOMİ BAKANI CELAL BAYAR'A NOT*

(26 KASIM 1935)

B. Bayar'a

1) Merinos Fabrikası
2) Sunğipek Fabrikası

İzah:

1) Merinos emerinos
eb + ...
ip + ...

kelimenin kökü görüldüğü gibi ince demektir.

Yakutçada, ibir, ebir şeklindedir; ince demektir. "İbir samığır = İnce yağmur" demektir. (Yakutçada s = y'dir)

Merinos = uzunca incelik (ince uzunca yün).

"Merinos" soyu İspanya'ya giden İber Türkleriyle oraya intikal etmiştir. Bu Türk ulusunun oraya götürdükleri koyunlara, onların yünlerine ve bu yünlerden yapılan kumaşlara isim olmuştur (Mu châle de merinos).

2) Sunğipek:

Sun'i/Sunuğiğ'dir, ustalık eseri, yapma demek. Kelime kaynaşarak "sunği" olur; "ğ" okunmaz, "sun"dan sonra durma ve "n"yi uzatma işaretidir.

"Sunği + ipek", kaynaşınca "Sunğipek" olur.

K. Atatürk

26.11.1935

* El yazısı belge klişesini aktaran: *Tan*, 3 Aralık 1935, Numara: 225-3528, s.1; *Sümerbank*, Kasım 1961, Sayı: 5, s.8; *Atatürk ve Türk Dili Belgeler*. Yayına Hazırlayan: Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Türk Dil Kurumu, Ankara, 1992, s.216.
Bu konuda 28 Kasım 1935 tarihli *Akşam*'da şu haber yer almaktadır:

"İzmit, 27 (AA) - Memleketi yükseltici ve refaha götürücü her işte olduğu gibi milli sanayiin kuruluş ve genişleyişinde de yakın ve yüksek ilgisini göstermiş olan Atatürk, Sümerbank tarafından Bursa'da kurulacak ve temelleri yarın Başbakan İsmet İnönü tarafından atılacak olan kamgarn [taranmış yün. - Y.N.] fabrikası ile Gemlik'te yapılacak suni ipek fabrikasına ad vermek suretiyle yeni ve mutlu bir teveccüh göstermişlerdir.
Bursa'da kurulacak fabrikanın adı Türk kökünden geldiği sabit olan 'Merinos' ve Gemlik'te kurulacak fabrikanın adı da yine Türk kökünden geldiği ilmen izah edilmiş olan 'suni ipek' olacaktır." Bkz. *Akşam*, 28 Kasım 1935, Numara: 6148, s.2. (Y.N.)

ARNAVUTLUK MİLLİ BAYRAMI DOLAYISIYLA ARNAVUTLUK KRALI I. ZOGU'YU TEBRİK*

(27 KASIM 1935)

Tel. Ankara, 27.11.1935

Arnavutluk Kralı Majeste I. Zogu'ya

Arnavutluk milli bayramı münasebetiyle hararetli tebriklerimin ve şahsi saadetleriyle Arnavutluk'un refahı için beslediğim temennilerin kabulünü Majestelerinden rica ederim.

Kamâl Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Arnavutluk. Tebrik ve Teşekkürler'den Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.346-347; *Kurun*, 1 Aralık 1935, Numara: 6427-367, s.2; *Ulus*, 1 Aralık 1935, Numara: 5154, s.3; *Cumhuriyet*, 1 Aralık 1935, Numara: 4149, s.3; *Tan*, 1 Aralık 1935, Numara: 223-3526, s.3; *Son Posta*, 1 Aralık 1935, Numara: 1916, s.3; *Ayın Tarihi*, Aralık 1935, Sayı: 24, s.78.

EKONOMİ BAKANI CELAL BAYAR VE İŞ BANKASI GENEL DİREKTÖRÜ MUAMMER ERİŞ'E*

(31 KASIM 1935)

Türkiye
Riyaseticumhur
Umumi Kâtipliği

31.11.1935
Tel.

Takiben

Bay Celal Bayar, Ekonomi Bakanı
Bay Muammer Eriş, İş Bankası Genel Direktörü
İstanbul

İlk beş senelik ulusal endüstri programının faaliyetini bildiren telgrafınızı büyük sevinçle aldım. Bu münasebetle bana gösterilen temiz duygulara teşekkür eder ve başarıların devamını dilerim.

K. Atatürk

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-8, D: 56, F: 22'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

CENEVRE'DE AFET HANIM'A*

(1 ARALIK 1935)

1 Aralık 1935[1]

PCD Mademoiselle Afet
Delegation Permanente Turquie - Geneve[2]

Yarın vereceğiniz konferans hakkında Bay Celal'e dün gece verdiğiniz malumatı bu gece sofrada konuştuk. Hep mütehassis olduk. Parlak muvaffakiyet diler ve neticesini sabırsızlıkla bekleriz.

Atatürk, Köprülü, Muzaffer, Müştak, Necmi, Edip, Müfit, Hilmi, Abdülkadir, Hasan Reşit.[3]

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Prof. Dr. Afet İnan*, Yayına Hazırlayan: Arı İnan, 2. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, Ekim 2005, s.262. Ayrıca bkz. Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.41.

1 *Atatürk'ten Mektuplar*'da yanlışlıkla "10.XII.1935" olarak yayımlanmış. (Y.N.)

2 Türkiye Daimi Delegasyonu - Cenevre. (Y.N.)

3 Atatürk'ün bu telgrafına Afet (İnan) Hanım'ın 3 Aralık 1935 tarihli mektubu şudur:

"Cenevre, 3.12.1935

Atatürk,

Sofradan, beni düşünerek verdiğiniz telgrafınızı dün aldım. Bana, her fırsatta cesaret vermenize bin teşekkür. Çalışmalarımın büyük gayesi size erişmek ve dolayısıyla yurduma faydalı olmaktır. Bunun mükâfatını sizden aldıkça daha çok çalışmak ve layık olabilmek için uğraşıyorum. Dün konferansı vermek üzere hazırlanmış ve yaptığım tecrübeye göre okumak, icabında izahat vermek üzere, 45 dakika sürecekti. Halbuki geçen seferden konferansı yarım kalan bir bayan talebe vardı. O bitirmek için benden zaruri olarak zaman alınca, benim konferansa vakit kalmadı. Dersten önce Profesör'e 'ben konferansımı bir seansta yapmak istiyorum, bana ona göre zaman veriniz' demiştim. Öteki konferans münasebetiyle münakaşalar arasında enteresan olanı, tarihte, tarih yazanın hüküm vermesi meselesi idi. Benim konferansı, size dün göndermiştim. Önümüzdeki 9 Aralık Pazartesi günü vereceğim. O vakte kadar alır ve bir diyeceğiniz olursa, lütfen telefonla bildiriniz. Bu akşam telefon bekliyordum. Fakat hâlâ gelmedi. Burada hava o kadar fırtınalı ki, ben de açamadım. Onun için mektupla bildiriyorum. Uzun ömür dileklerimle ellerinizden öperim.

Afet"

Bkz. *Atatürk'ten Mektuplar*, s.48. (Y.N.)

BAŞBAKAN İSMET İNÖNÜ'YE*

(3 ARALIK 1935)

Ankara, 3.12.1935

Çekildiği saat: 1.10
Geldiği saat: 3.30

Başbakan İsmet İnönü
Dolmabahçe - İstanbul

Telgrafınızı aldım. Hakikaten Şükrü Kaya'nın nezdinizde bulunarak Aras'la beraber genel vaziyetin değerlendirilmesini çok münasip gördüm. Kendileri yarın akşamki trenle hareket edecektir. Vaziyet hakkındaki müşterek görüşlerimize ait notları da aldığından devletlilerinin huzuruna ulaştıracaktır.

Gözlerinizden muhabbetle öperim. Aras'a da gönülden selamlarımı söylemenizi rica ederim.

K. Atatürk

* Aslı, TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.10.45.290.45'te bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.
Aynı gece İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'dan Başbakan İsmet İnönü'ye çekilen telgraf da şudur:

"Ankara, 3.12.1935

Çekildiği saat: 1.50
Geldiği saat: 3.30

Başbakan İsmet İnönü
İstanbul

Emirlerinizi bu akşam saat 10'da Atatürk'ün yanında aldım. Cevaplarını dikte ettiler ve gönderdiler. Vaziyet hakkında yazdırdıkları notları derin ve sonsuz saygılarımla kendim takdim edeceğim. Arzı şükran ederim.

Şükrü Kaya"

Aslı, TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.10.45.290.45'te bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. (Y.N.)

BÜYÜK BRİTANYA KRALI V. GEORGE'A TAZİYE*

(4 ARALIK 1935)

Tel. Ankara, 4.12.1935

. Büyük Britanya Kralı vs. vs. Majeste V. George Hazretleri'ne

Majestelerinin, fahametli ailelerinin, kız kardeşleri Altesse Prenses Victoria'nın şahsında maruz kaldığı kayıptan dolayı derin bir surette üzülmüş olarak en samimi taziyetlerimin kabulünü kendilerinden rica ederim.

Kamâl Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K. 60-0'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.315; *Ulus*, 13 Aralık 1935, Numara: 5167, s.2; *Son Posta*, 13 Aralık 1935, Numara: 1928, s.6; *Ayın Tarihi*, Ocak 1936, Sayı: 25, s.78.

59. YILDÖNÜMLERİNİ KUTLAYAN MÜLKİYELİLERİN TELGRAFINA CEVAP*

(11 ARALIK 1935)

İsmet İnönü,

Yıldönümlerini kutlamak için beni anarak toplantılarına başlamış bulunduklarını bildiren telefonunuzu aldım. Birdenbire duygumu tahlil edemedim. Bunun için Siyasal Bilgiler Okulu "diplomeğleri"[1] sözleri üzerinde bütün dikkatimi kullanarak düşünmek lüzumunu hissettim. Bunlar kimlerdir? Fazla düşünmeye hacet kalmadı. Derhal bildim ki, bana içten sevgilerini haykıranlar, yarım asırdan beri büyük Türk ulusunun tam anlamıyla millet olmasına çalışan, onunla en modern bir Türk devleti kurmak için insanlık fedakârlıklarının hiçbirini kendilerinden esirgemeyen, kültür, idare, intizam, devlet anlamlarını en son ilmi anlayışlara göre billurlaştırmaya çalışmış ve çalışan yüksek arkadaşlarımdır.[2]

İşte bu intibaı kendi kafamda ve vicdanımda duyduktan sonradır ki, telefonunuzun birinci satırının sonundaki dalgınlık aydınlandı.

Ben, büyük İsmet İnönü'nün karşısında bulunmakla mutlandığı[3] göreyden[4] manen değilse bile maddeten uzak bulunmuş olmaktan üzüntü duymadığımı söyleyemem. Ancak şununla teselli bulmaktayım ki, senin, hakikati, asaleti, millet ve devlet için gönülleri ateşlileri benim kadar ve belki benden daha parlak görür olduğunu bildiğimdir.

Onun için rica ederim, söyleyiniz o arkadaşlara ki, bu devletin en aşağı yetmiş sene evvelki halini bilenleri içlerinde bulundurmaktadırlar ve yine İnönü'nde, Sakar-

* Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-II, D: 59, F: 45-2/9'dan telgrafın dikte edilmiş el yazısı metninin ve daktilo edilmiş metninin fotokopilerini aktaran: Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.836-837, 1095-1102. Ayrıca bkz. *Ulus*, 12 Aralık 1935, Numara: 5166, s.1, 5; *Kurun*, 12 Aralık 1935, Numara: 6438-378, s.3; *Tan*, 12 Aralık 1935, Numara: 234-3537, s.7; *Akşam*, 12 Aralık 1935, Numara: 6162, s.2; *Son Posta*, 12 Aralık 1935, Numara: 1927, s.1, 6; *Belediyeler Dergisi*, Aralık 1935, Yıl: I, Sayı: 7, s.3; *Karınca*, Aralık 1935, Sayı: 19, s.2; *Ayın Tarihi*, Ocak 1936, Sayı: 25, s.69-70; *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.575-576; *Milliyet*, 23 Ocak 1990, s.13.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

> "Ankara, 11 (AA) - Ankara'da bulunan ve mekteplerinin kuruluşunun 59. yıldönümünü kutlamak üzere bu akşam Ankara Palas'ta toplanan Mülkiyelilerin, Başbakan İsmet İnönü aracılığıyla Cumhurbaşkanı'na çektikleri tazim telgrafına Atatürk şu cevabı vermiştir:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

1 Diplomeğ (Fr. Diplômé): Diplomalı; mezun. (Y.N.)
2 *Kurun*'da "arkadaşlarımızdır" şeklinde. (Y.N.)
3 Mutlanmak: Mutluluk duymak. *Kurun*'da "mutlandırdığı" şeklinde. (Y.N.)
4 Görey: Manzara. (Y.N.)

ya'da, Dumlupınar'da çocuk olarak yaşamış ve o yüksek manalı kafileye, devlet ve millet kavramını anlayarak karışmışlardır.

İşte onların hepsine söyleyiniz ki, şimdiye kadar yaptıkları temiz, Türklüğe layık olabilen işlerine karşı kendilerine minnetle mütehassisim.

Fakat yine o arkadaşlara söyleyiniz ki, Türk milletine, Türk Cumhuriyeti devletine karşı yapmaya mecbur olduğumuz ödevler bitmemiştir ve bitmeyecektir.

Bu dünyadan göçerek Türk milletine veda edeceklerin, çocuklarına, kendinden sonra yaşayacaklara son sözü bu olmalıdır:

"Benim, Türk milletine, Türk Cumhuriyeti'ne, Türklüğün geleceğine ait ödevlerim bitmemiştir; siz onları tamamlayacaksınız. Siz de, sizden sonrakilere benim sözümü tekrar ediniz."

Bu sözler bir ferdin değil, bir Türk ulusu duygusunun ifadesidir. Bunu, her Türk bir parola gibi kendinden sonrakilere devamlı olarak tekrar etmekle son nefesini verecektir. Her Türk ferdinin son nefesi, Türk ulusunun nefesinin sönmeyeceğini, onun ebedi olduğunu göstermelidir.

Yüksel[1] Türk, senin için yüksekliğin sınırı yoktur. İşte parola budur.

11 Birincikânun [Aralık] 1935
K. Atatürk

[...] Atatürk'ün cevabının okunması alkışlar arasında sona erince Tüze[2] Bakanı B. Şükrü Saraçoğlu mezunlara aşağıdaki teklifleri yapmıştır:

1. Atatürk'ün Siyasal Bilgiler Okulu mezunlarına verdikleri cevabın basılması ve çoğaltılarak kendilerine hayatlarınca taşımak üzere dağıtılması;

2. Bu cevabın Ankara'da yapılmakta olan Siyasal Bilgiler Okulu binasının en uygun bir yerine hakkettirilerek ebedileştirilmesi için Kültür Bakanlığı'ndan ricada bulunulması;

3. Atatürk'ün yüksek hitaplarının sonundaki parolayı tekrarlayarak üç defa ant içilmesi.

Bu teklifler taşkın heyecanların kopardığı sevinç haykırışları arasında kabul edilmiş ve Atatürk adına hepsi bir ağızdan yüksek bir heyecan içinde ant içilmiştir.

Atatürk'ün yurda yeni bir parola verdiği bu gecenin yüreklere serptiği geniş aydınlık içinde toplantı sona ermiştir.

1 *Kurun, Akşam* ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "Yüksek" şeklinde. (Y.N.)
2 Tüze: Adliye. (Y.N.)

ALTINCI MİLLİ EKONOMİ VE ARTIRMA HAFTASI DOLAYISIYLA GELEN KUTLAMA YAZILARINA TEŞEKKÜR*

(13 ARALIK 1935)

Ankara, 13 (AA) - Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nden:

Altıncı Milli Ekonomi ve Artırma Haftası münasebetiyle yurdun her tarafından gelen ve vatandaşların milli ideal için duygu ve heyecanlarını bildiren yazılara teşekkürlerini iletmeye Atatürk, Anadolu Ajansı'nı ödevlemiştir.

* *Cumhuriyet*, 14 Aralık 1935, Numara: 4162, s.3; *Tan*, 14 Aralık 1935, Numara: 236-3539, s.7; *Akşam*, 14 Aralık 1935, Numara: 6164, s.2; *Son Posta*, 14 Aralık 1935, Numara: 1929, s.6.

ERZİNCAN SAYLAVI SAFFET ARIKAN'IN MAARİF VEKÂLETİ'NE TAYİN OLUNDUĞU HAKKINDA MECLİS'E TEZKERE*

(13 ARALIK 1935)

Büyük Millet Meclisi Yüksek Katına

Abidin Özmen'in istifasıyla boşalan Maarif Vekâleti'ne, Başvekâlet'in yazısı üzerine 16 Haziran 1935 tarihinde Erzincan Saylavı Saffet Arıkan'ın tayin olunduğunu arz ederim.

Reisicumhur
K. Atatürk

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre V, c.7, TBMM Matbaası, Ankara, 1936, s.78.
Cumhurbaşkanı Atatürk'ün bu tezkeresi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nın 13 Aralık 1936 günü öğleden sonra saat 15'te açılan ve başkanlığını Refet Canıtez'in yaptığı 16. toplantı 1. celsesinde okunmuştur. (Y.N.)

TÜRK MÜHENDİSLER BİRLİĞİ BAŞKANI HAYDAR EMRE'YE*

(19 ARALIK 1935)

Haydar Emre
Türk Mühendisler Birliği Kongre Başkanı
Ankara

C. Kongre münasebetiyle bana karşı gösterilen temiz duygulara teşekkür ederim.

19.12.1935

Reisicumhur
Kamâl Atatürk

* *Türkiye Mühendisleri Birliği Dergisi,* Aralık 1936, Sayı: 10, s.154.

ÇEKOSLOVAKYA CUMHURBAŞKANLIĞINA SEÇİLEN BENES'İ TEBRİK*

(19 ARALIK 1935)

Tel. Ankara, 19.12.1935

Çekoslovakya Cumhurbaşkanı Edouard Benes'e

Dost Cumhuriyet'in en yüksek makamına seçilmeleri dolayısıyla Ekselansınıza en hararetli tebriklerimi arz eder ve şahsi saadetleriyle asil Çekoslovak milletinin refahı hususundaki samimi dileklerimin kabulünü rica eylerim.

Kamâl Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.592-593; *Ulus*, 25 Aralık 1935, Numara: 5180, s.2; *Cumhuriyet*, 25 Aralık 1935, Numara: 4173, s.3; *Tan*, 25 Aralık 1935, Numara: 247-3550, s.3; *Ayın Tarihi*, Ocak 1936, Sayı: 25, s.80.

ANKARA İDMAN BÖLGESİ KURULTAYI'NIN TELGRAFINA CEVAP*

(20 ARALIK 1935)

Kurultay münasetiyle bana karşı gösterilen temiz duygulara teşekkür ederim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 21 Aralık 1935, Numara: 5176, s.3; *Kurun*, 21 Aralık 1935, Numara: 6447-387, s.2; *Ayın Tarihi*, Ocak 1936, Sayı: 25, s.8.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 20 (AA) - Ankara İdman Bölgesi Kurultayı'nın çektiği tazim telgraflarına Cumhurreisi Atatürk ve Başbakan İsmet İnönü şu cevapları vermişlerdir:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

CENEVRE'DE AFET HANIM'A*

(23 ARALIK 1935)

23.12.1935

Afet,

Son mektubunu[1] bu gece aldım, önce bana gelmiş olan İnönü'ne ve onunla beraber bulunan Numan'a İnönü okudu. Ondan sonra sofraya davet ettiğim bütün tarih ve dil üyelerine okuttum. Dirik de hazırdı, hepsi çok memnun oldular; ben de çok sevindim. Selam, gözlerinden öperim.

K. Atatürk

* Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.31.

1 Afet (İnan) Hanım'ın 15-16 Aralık 1935 tarihli söz konusu mektubu şudur:

"Cenevre, 15.12.1935

Atatürk,

Yurduma kavuşmak için bir hafta kaldı. Seviniyorum. Türk olmaklığımın mutluluğu içindeyim. Türklüğü yurtdışında duymak ve duyurmak mutluluğu eşsiz. Bugün Cenevre Tarih Cemiyeti Reisi'nin evine davetli idim. Ben de Prof. Pittard ve karısını bana çağırmıştım. Saatleri buna göre ayarladım.

Reis'in evinde birçok yerli ve yabancı profesörler, tarihçiler ve bayanları vardı. İtalyan profesörünün Türk kadını hakkındaki yanlış fikirlerine cevap verdim. Bir Fransız tarihçisi ile Pirî Reis haritası üzerinde münakaşa ederek sert konuşmaya mecbur oldum. Harita üzerinde izahat verdim. Herkes bilhassa yeni basılışına hayran olarak alakadar oldular. [Haritayı yanımda götürmüştüm herhalde. Çünkü bu konuda tanıtmak için çok heyecan duyuyordum. - Afet İnan'ın notu.] Tarihi ve siyasi görüşmeler oldu. Sizin kurduğunuz Türkiye Cumhuriyeti'ni anlatmaktan gurur duydum.

İsviçre kadınları, Türk kadınlarının sahip olduğu hakka gıpta ediyorlar. Kanunlara göre bizden çok ilerisiniz diyorlar. Geçen akşam Orta Asya'da seyahat etmiş İsviçreli bir hanım, Coğrafya Cemiyeti'nde Kırgızlar hakkında konferans vermişti. Prof. Pittard reislik ediyordu. Konuşmaya ilavesi şu oldu: 'Avrupa medeniyetinin kökü orasıdır. Sizler damarlarınızda Anadolu'dan belki de Orta Asya'dan gelme kan taşıyorsunuz.' Profesör her fırsatta Anadolu'nun medeniyet beşiği olduğunu ve bu meyanda Türk ırkından bahsediyor. Bugün kendi kitabı hakkında da görüştüm. Bize gelip konferans vermesini istedim. Bu teşebbüsüme ne dersiniz? Geçen hafta verdiğim konferansı beğendiğinizi ve alakadar olduğunuzu Başyaver telefonla söyledi. Sevindim. Teşekkür ederim.

Konferans saatinde ders zili çalıncaya kadar konuştum. Profesör bana teşekkür etti. Bilmediğini itiraf ettiği Türk tarihi üzerinde açık ve etraflı malumat verdiğimden dolayı memnun olduğunu söyledi. 'Bir defaki haftaya bu mevzu üzerinde durmanın değeri vardır' dedi. Ben bunun için bazı bilgiler daha toplayacağım.

16.12.1935

Dün başladığım mektubu bu akşam yeni ilavelerle bitiriyorum. Bazı vesilelerle İsviçre'nin entelektüel muhiti ile tanışıyorum ve daima Türklük hakkında münakaşalar oluyor. Mesela geçen gün Fas'ta

bulunmuş bir doktor ve arkadaşlarına İslam âleminde Türklerin ayrı bir yeri olduğu üzerinde durarak konuştuk.
Fakültede öğleden sonra seminer dersi vardı. İki ay önce ilk dersimde Türk 'invasion'u (istila) diye bahseden profesör benim seminerdeki konferansımın son cümlelerini alarak asırlarca süren Türk hâkimiyeti ve medeniyetini teyit etti. Bu bütün talebe karşısında pek hoşuma gitti. Türk-Osmanlı tarihinin Avrupa tarihi için bilinmesinin zaruri olduğunu, fakat doküman ve neşriyatın az olduğundan bahsetti. Ben söz istedim. Pirî Reis haritasını gösterdim ve izah ettim. Türk medeniyeti için yerinde bir örnek oldu. Zaten her vesile ile bunu tanıtmaya çalışıyorum. Bizim T. Tarih Kurumu kitapları da çok işime yarıyor. Buradaki Tarih Cemiyeti'nin faaliyeti hakkında fırsat buldukça malumat alıyorum ve bizim T. Tarih Kurumu'nun gaye ve çalışmalarını anlatıyorum.
Bu akşam da yeni talebeler için Üniversite bir toplantı yaptı. Dil Profesörü ve karısının yanında idim. Türk dilinin eskiliği ve chemmiyeti üzerinde konuştuk. İşte dolgun bir günden sonra odamdayım. Ellerinizden öperim.

Afet"

Bkz. *age*, s.48-50. (Y.N.)

ANKARA HALKINA TEŞEKKÜR*

(27 ARALIK 1935)

Ankara, 28 (Akşam) - Dün Atatürk'ün Ankara'ya ayak bastığının 16. yıldönümü münasebetiyle şehir baştan başa donanmış ve büyük bir bayram yapılmıştır.

Şehirdeki Atatürk heykelleri resmi müesseselerin gönderdikleri çelenklerle süslenmiştir.

Yine Halkevi'nde bir müsamere verilerek halka Atatürk'ün gelişinin manası anlatılmış, 16 sene evvel Atatürk'ü karşılamaya çıkmış olan Ankara zeybekleri milli oyunlar oynamışlardır.

Bu münasebetle İlbay[1] Nevzad Tandoğan ve o zamanki Müdafaai Hukuk heyetinden Diyanet İşleri Reisi B. Rifat Börekçi ve Saylav[2] Yahya Galip vesaireden meydana gelen bir heyet Atatürk'e Ankaralıların sevgi ve saygılarını sunmuşlar, Atatürk de Ankara halkına teşekkür ve selamlarını yollamışlardır.

* *Akşam*, 29 Aralık 1935, Numara: 6177, s.2.
1 İlbay: Vali. (Y.N.)
2 Saylav: Milletvekili. (Y.N.)

HÜSREV GEREDE'NİN BÜYÜKELÇİ ATANMASI ÜZERİNE JAPON İMPARATORU HİROHİTO'YA*

(30 ARALIK 1935)

Ankara, 30.12.1935

Japon İmparatoru Majeste Hirohito'ya

Aziz ve Büyük Dost,

Türkiye Cumhuriyeti ile Japon İmparatorluğu arasında mevcut dostluk münasebetlerini korumak ve daha ziyade kuvvetlendirmek arzusunda olduğumdan, evvelce Tahran'da büyükelçi ve sonra Kamutay'da[1] Sivas saylavı bulunmuş olan Hüsrev Gerede'yi Majesteleri nezdine fevkalade delege ve büyükelçi sıfatıyla tayine karar verdim.

Adı geçenin vasıf ve hasletleriyle şimdiye kadar muhtelif fırsatlarda göstermiş olduğu dirayet ve kavrayış, kendisine verilen bu yüksek vazifeyi Majestelerinin itimadını kazanacak tarzda yapmaya çalışacağının teminatıdır.

Bu kanaatledir ki, Hüsrev Gerede'nin iyi surette kabul olunmasını, gerek namıma ve gerek Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti namına yapacağı tebliğlere ve bilhassa Majestelerinin şahsi saadeti ve Japonya'nın refahı hakkında beslediğim hislere dair vereceği teminata tamamen itimat ve emniyet buyurulmasını rica eylerim, Aziz ve Büyük Dost.

Ankara'da, 1935 senesi Birincikânun [Aralık] ... günü verilmiştir.[2]

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Japonya 1/14 - D.İ.a.İ'den aktaran *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3. Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s 220.

1 Kamutay: Büyük Millet Meclisi. (Y.N.)

2 D.B.A.'ndeki ilk müsveddesinin 30.12.1935 günü hazırlandığı anlaşılmaktadır. Ama günü boş bırakılmıştır. Temize çekerken daha sonraki bir tarih konmuş olabilir. (Bilâl N. Şimşir'in notu.)

YENİ YIL KUTLAMASI DOLAYISIYLA ROMANYA KRALI II. CAROL'A TEŞEKKÜR*

(31 ARALIK 1935)

Tel. Ankara, 31.12.1935

Majeste II. Carol
Romanya Kralı - Bükreş

Göndermek lütfunda bulundukları lütufkâr telgraftan dolayı Majestelerine hararetli surette teşekkür eder ve kendilerinden yeni yıl tebriklerimle beraber gerek şahsi saadetleri ve gerek Romanya'nın refahı için samimi temennilerimin kabulünü dilerim.

Kamâl Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Tebrik ve Taziyetler'den Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.51; *Ulus*, 5 Ocak 1936, s.2; *Cumhuriyet*, 5 Ocak 1936, Numara: 4182, s.3; *Kurun*, 5 Ocak 1936, Numara: 6460-400, s.4; *Ayın Tarihi*, Şubat 1936, Sayı: 26, s.43-44.

TTK ASBAŞKANI AFET HANIM'IN "TARİHE GİRİŞ" DERSİ İÇİN YAZDIRILAN KISIM*

(OCAK 1936)[1]

Türk gençleri,[2]

Tabiatta, bilirsiniz ki, hiçbir şey yok olmaz. Ne bir ses, ne bir söz, ne bir hareket... Olduğu çağ ne kadar eski veya yeni olursa olsun, bütün bu oluşlar, oldukları anda gibi tabiat içindedir. Bu dalgalanmada zaman ve mesafe kavramı yoktur. Bugün dünyanın herhangi bir köşesinde söylenen sözü veya akis yapan hareketi, yine dünyanın herhangi bir köşesinde aynı anda işitmek, dinlemek, zapt etmek mümkün olduğunu görüyoruz.

Tabiatın esrar dolu sinesine her gün daha çok girmekte olan insan zekâsı, realiteye kavuşmak için çalışanları tatmin edecek ve insanlık tarihini aydınlatacak ilimler bulmuş ve tespit etmiştir. Tarih bakımından arkeoloji ve antropoloji, bu ilimlerin başında gelir. Tarih, bu ilimlerin bulup meydana çıkardığı belgelere dayandıkça temelli olur. Tarihi bu belgelere dayanan milletlerdir ki, kendi aslını bulur ve tanır. İşte, bizim tarihimiz, Türk tarihi, bu ilim belgelerine dayanır. Onun içindir ki, bizim tarih belgelerimizin her parçası, klasik sayılan kültür eserlerinin de anasıdır.[3]

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: Prof. Dr. Âfetinan, "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Kuruluş Hazırlıkları Üzerine", *Tarih Araştırmaları I 1957*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1957, s.13-14; Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler*, 1. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1959, s.232-233, 268 vd.; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.838-839, 1105.

1 Afet İnan'ın 9 Ocak 1936 günü Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin açılışında vereceği ilk ders için Atatürk tarafından dikte edilmiş olan belge üzerinde tarih bulunmamaktadır. Afet İnan "1936 yılbaşında İsviçre'den ilk sömestrisini bitirip yurda döndüğünde" ders vermekle vazifelendirildiğini belirtmektedir. Buna göre 1936 Ocak ayının ilk günlerinde yazdırılmış olmalıdır. (Y.N.)

2 Daktilo edilmiş ve üzerine el yazısıyla çıkmalar yapılmış belgede, burada, daktiloyla yazılmış "Türk gençleri" sözcükleri karalanarak el yazısıyla "Arkadaşlar" sözcüğü yazılmıştır. (Y.N.)

3 Atatürk tarafından el yazısıyla çıkmalar yapılarak bu şekli alan paragrafın daktilo edilmiş ilk hali şudur:

> "Yarın bizi saran tabiat unsurları içinde, binlerce ve binlerce sene evvel söylenmiş sözleri, olduğu gibi toplayıp tespit etmek imkânına elbette varılacaktır. Tabiatın bugün için esrar dolu sinesine girecek muhakkak görülen insan zekâsı, beklenilen hakikatleri ortaya koyacaktır.
> Yine bu insan zekâsıdır ki, beklediğimiz neticeyi elde etmemiş olmakla beraber, bugünkü araştırıcı zekâları tatmin edecek ve tarihi aydınlatacak yeni metotlar ve ilimler bulmuştur.
> İşte arkeoloji ve antropoloji, o ilimlerin başında gelir. Tarih, bu son ilimlerin bulduğu belgelere dayandıkça temelli olur. Tarihi bu belgelere dayanan milletlerdir ki, kendi aslını bulur ve tanır.
> İşte bizim tarihimiz, Türk tarihi, bu ilim belgelerine dayanır. Yeter ki, bugünün aydın gençliği bu belgeleri vasıtasız tanısın ve tanıtsın." Bkz. aynı yerde.

Afet İnan, Atatürk'ün dikte ettiği metin hakkında şunları anlatmaktadır:

> "1936 yılbaşında İsviçre'den ilk sömestrimi bitirip yurda döndüğümde Ankara Fakültemizin açılış programı hazırlanıyordu. Maarif Vekili Saffet Arıkan, ilk ders vermemi teklif ettiği zaman epey tered-

düt geçirmiştim. Çünkü, Cenevre Üniversitesi'nde talebe olarak kaydedilmiştim. Yeni Fakültemizde, bilhassa profesör unvanı ile ders vermek istemiyordum. Fakat, Atatürk'ün emri ile bu vazifeyi üzerime aldım ve Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı sıfatı ile bu ilk dersimi hazırladım. Ancak, o zaman Atatürk'ün bu ders için bana dikte ettirdiği ve üzerinde kendi el yazısı ile tashih ettiği kısımları yayımlamamıştım. Yirmi yıl sonra makalenin sonunda yayımlıyorum.

9 Ocak 1936 Perşembe günü, Ankara Halkevi'nin büyük salonunda, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin açılış töreni yapıldı. Başta Atatürk, bütün hükümet erkânı, kordiplomatik, mebuslar, profesörler, öğretmenler ve talebeler hazır bulunmuştu. O sıra Türkiye'yi resmen ziyarette bulunan Afgan Hariciye Vekili de Atatürk'ün locasında töreni takip etmişti. Böylece başkentin bir kültür hareketine, başta Cumhurbaşkanı olduğu halde, bütün resmi makamlar iştirak etmişler ve bu olaya en büyük önem verilmişti.

Maarif Vekili Saffet Arıkan'ın açış nutkundan sonra, ilk dersimi 'Tarihe Giriş' mevzuu üzerinde verdim. [Afet İnan'ın "Tarihe Giriş/ Tarihe Başlarken Kısaca Metot Bilgisi" başlıklı dersinin metni için bkz. *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler*, 1. Basım, 1959, s.227-232; *age*, 4. Basım, 1984, s.237-241. - Y.N.] Ertesi günkü Ankara ve İstanbul gazeteleri bu her iki konuşmayı aynen yayımladılar." Bkz. *Tarih Araştırmaları I 1957*, s.11-12; *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler*, 1959, s.224-225.

Afet İnan, kitabının 4. basımında (1984) konu hakkında ayrıca şunları aktarmaktadır:

"1 Ocak 1966, gece 22.45 TRT haber bülteninde şu ibare okunuyor:

'France Presse Ajansı'nın bir haberine göre Venedik'in Saint Georges adasındaki Benedictis Manastırı laboratuvarlarında Manastır rahiplerinden Pellegrino'nun yönetiminde, seslerin ayrımı esasına dayanan çok dikkate değer araştırmalar yapılmaktadır.

İtalya İçişleri Bakanlığı 1962'de başlanan bu çalışmaları kontrol etmektedir, fakat elde edilen sonuçlar henüz açıklanmamıştır.

Bununla beraber, Saint Georges adasındaki bilim kurulunun geçmişe ait sesleri toplayacak elektronik araçlar meydana getirmeye çalıştığı sanılmaktadır. Bilginler özellikle Demosten, Pitagor ve Jül Sezar'ın söylevlerinden kendi sesleri ile parçalar elde etmeye çalışmaktadırlar.

Rahip Pellegrino, France Presse Ajansı'nın bir muhabirinin sorularına karşılık İçişleri Bakanlığı'nın yasakladığı gerekçesi ile bilgi vermekten ve çalışmaların hangi noktaya geldiğini açıklamaktan kaçınmıştır.'

Radyo haber bülteni burada bitiyordu. Venedik St. Georges adasındaki rahip Pellegrino'nun idaresindeki bilim kurulu, geçmişe ait sesleri toplayacak! Şimdiden Demosten'in Jül Sezar'ın ve Pitagor'un kendi seslerini toplamaya çalışıyorlar... Bu haberi duyunca şaşırmıştım. Çünkü aynı günlerde, tam otuz sene evvel, 1936 yılının yine ilk günlerinde idi. Atatürk'ün bana Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin açılış dersine ilave olarak yazdırdığı ve üzerinde el yazısıyla düzeltmeler yaptığı metinde aynı fikirler ifade edilmekte idi.

'Tabiatta bilirsiniz ki, hiçbir şey yok olmaz, ne bir ses, ne bir söz, ne bir hareket... Olduğu çağ ne kadar eski olursa olsun, bütün bu oluşlar, oldukları andaki gibi tabiat içindedir. Bu dalgalanmada zaman ve mesafe kavramı yoktur... Yarın bizi saran tabiat unsurları içinde binlerce ve binlerce sene evvel söylenmiş sözleri olduğu gibi toplayıp tespit etmek imkânına elbette varılacaktır. Tabiatın bugün için esrar dolu sinesine gireceği muhakkak görülen insan zekâsı, beklenilen hakikatleri ortaya koyacaktır.'

Ve ilave etmişti Atatürk: 'Bunu Fakülte'nin açılış dersinde okuyacaksın. Çünkü tarih belgelerinin ilerideki keşifleri buna dayanacaktır. Her tarihi şahsın söylediği sözler toplanabilecek ve böylece biz onları kendi seslerinden ve sözlerinden dinleyeceğiz' diyordu.

Bu çok uzak bir gelecekte belki olabilecek keşfin benim ifadem olarak verilmesine cesaret edemeyeceğimi kendisine söylediğim zaman canı sıkıldı ve 'Bunlar bir gün olacaktır, görürsünüz, işitirsiniz' dedi. Onun için 1 Ocak 1966 akşamı Ankara Radyosu'ndan işittiğim bu Bilim Kurulu'nun haberi bana bu sözleri hatırlattı. Aynı zamanda Atatürk'ün sözleri kulaklarımda akisler yapıyordu. Onun yazdırdığı aynı metni hemen tekrar okudum.' 9 Ocak 1936 Perşembe günü D.T.C. Fakültesi'nin açılış dersinde ben bunu okumaya kendimde cesaret bulamamıştım. Çünkü bunlar benim düşüncelerim değildi. O zaman okusaydım bilmem beni dinleyenler ne düşünürdü, ama herhalde bir hayalden bahseder gibi olacaktım. Gerçi Atatürk'ün muhitinde çok çeşitli konular konuşulurken, bu geçmiş zamandaki söylenen sözlerin de bir gün toplanabileceği, fakat bunların şimdilik birbiri içinde girift (confu-

se) olduğu söylenirdi. Ancak Atatürk, bana yazdırdığı vakit, bu keşfin, ilim ve tekniğin ilerlemesi ile tahakkuk edeceğine kendisi inanmıştı." Bkz. Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler*, 4. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984, s.282-283.

Afet İnan, Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin kuruluş hazırlıklarıyla ilgili olarak şunları aktarmaktadır:

"1935 yılının karlı bir kış gecesi (11 Mart 1935) Çankaya'da Atatürk'ün sofrasından erken saatlerde kalkılmış, yandaki aynalı salonda bir grup halinde konuşuluyordu. Maarif Vekili Abidin Özmen'e Atatürk birdenbire şu emri vermişti: 'Not defterinizi çıkartınız ve söylediklerimi lütfen yazınız'. [Bu notları Sayın Abidin Özmen'den istedimse de kendisi defterini bulamamıştır. - Afet İnan'ın notu.] Hatırımda kaldığına göre, bu yazılar Ankara'da bir 'Tarih-Coğrafya' Fakültesi'nin kurulması için Maarif Vekâleti'nce yapılacak hazırlıklara ait idi. Bu konu epey zamandır Atatürk'ün muhitinde konuşuluyordu. Fakat görülüyordu ki, Atatürk kararını bu gece vermiş ve Maarif Vekili'ne bu notları yazdırmıştı. Eğer daha önceki fikri hazırlık safhası takip edilmemiş olsa, Atatürk'ün o gece birdenbire bu emri verdiği sanılırdı. Halbuki senelerden beri bu mevzuları olgunlaştırmış ve herkesin fikrini bu işe hazırlamış bulunuyordu. O gün, gündüz, Tarih Kurumu çalışmalarından bahsederken, bu hususi kurumdan gayrı, resmi bir müessesenin zarureti üzerinde durmuş olduğunu hatırladığım için o geceki emir bana hiç ani bir karar gibi gelmemişti. Hatta gündüz, Tarih ve Dil Kurumlarını, akademi yapabilmek için bir fakülte mi kurmak, yoksa Avrupa ve Amerika'ya talebe mi göndermek daha faydalı olacaktır diye bana soru sorduğu zaman, fakülte açmanın Ankara Üniversitesi'nin kurulmasına önderlik edeceğini, fakat talebelerin Batı memleketlerinde yetişmesinin de paralel yürütülmesi fikrini müdafaa etmiştim. 'Cumhuriyet başkentinin her çeşit müesseseleri Ankara'da kurulmalı idi.' Atatürk bunu istiyordu. 'Bu ise Tarih-Coğrafya eğitimiyle başlamalı' dediği zaman ben bir edebiyat fakültesinin kurulmasından bahsettim. Fakat Atatürk Tarih ve Coğrafya'nın fakülte ismi olarak alınmasında dikkati çekme bakımından fayda gördüğünü ve bu mevzuların bilhassa önemini belirtmekte işe yarayacağını kabul ediyordu.
Çünkü Birinci Türk Tarih Kongresi'nde bu her iki ilim kolu belli başlı mevzular arasında yer almıştı. Atatürk tarih için şu noktaları önemli sayıyordu:
1- Türk tarihinin ana kaynaklarını araştırmak,
2- Arkeoloji yolu ile yeni bilgiler sağlamak,
3- Tarihte ve bugün ırki karakterleri, antropoloji metotlarıyla tespit ettirmek.
Tarihe yardımcı ilimlerden olan arkeoloji, antropoloji-etnoloji sahasında ise Türk tarihi bakımından yepyeni bir çalışma mevzuu vardı. Bütün bunlar yabancı uzmanlar tarafından incelenmekte ve yurdumuzun arkeolojik zenginlikleri bize ve dünyaya bu vasıta ile tanıtılmakta idi. Çünkü tarihte unutulmuş olan bu bilgilerle bizler meşgul olmuyorduk. Onları ancak yabancı uzmanlar inceliyor, yazılı metinleri okuyup yorumluyorlar ve neşriyat ile ilim âlemine tanıtılıyordu. Fakat asıl bu yurda sahip olan biz Türkler, bu işte seyirci ve başkalarından öğrenici durumda idik. Türk Tarih Kurumu'nun ilk tüzük tertibinde bizim de arkeolojik kazı yapmamızı teklif ettiğim zaman, merhum Müzeler Müdürü Halil Ethem Eldem 'Bu iş için mütehassıs ekipler ister, bizde ise henüz mümkün değildir' demişti. Bunun üzerine ilk nizamnameye 'İcap eden yerlere araştırma ve keşif heyetleri göndermek' ibaresi yazılmıştı. İşte bunlardan sonra devlet, Atatürk'ün direktifi ile Avrupa ve Amerika'ya bu sahalarda yetişecek talebeler göndermiş ve onların yaz aylarında yurdumuzda incelemeler yapmalarını sağlamıştı.
Türk Tarih Kurumu, Ahlatlıbel ve Alacahöyük'te arkeolojik kazılara teşebbüs etmiş ve muvaffak olmuştu. Atatürk bu işlerle çok yakından ilgili idi.
Ancak arkeoloji, antropoloji-etnoloji sahalarında gençlerin kendi memleketimizde ve bir fakülte muhitinde yetişmeleri şarttı. İşte bu gaye ile Antropoloji-Etnoloji Enstitüsü İstanbul Üniversitesi'nden daha geniş bir programla Ankara'da yeni açılacak fakültede yer almalı idi. Arkeoloji ise yine tarihe yardımcı olmakla beraber, yurdumuzun en çok arkeolojik zenginliklerini metotlu bir şekilde ortaya çıkaracak ve gençleri bu bakımdan yetiştirecek bir merkez olacaktı.
Atatürk'ün tarih çalışmaları yanında o sıralarda daha çok meşgul olduğu mevzu, dilimizin sadeleştirilmesi ve genel olarak dil teorileriyle Türk dilinin tarihi devirlerde ve bugün taranıp incelenmesi idi. Bu, ilkönceleri tarih içinde yapılabilir sayıldı.

Fakülte için ilk isim olarak da Tarih-Coğrafya yazdırmasının sebebi şudur: Atatürk, coğrafya ile tarihin sıkı işbirliğine daima işaret eder, bilhassa iki bilginin paralel gitmesini ve coğrafi şartların izahı yapılmadan, harita rehberliğinden mahrum bir tarihin hiç işe yaramayacağını kabul ederdi.
Tarih Kurumu, ilk kurulduğu sene derhal bir tarihi atlas bastırmış (Harita Umum Müdürlüğü) ve coğrafi incelemelerin tarihe temel teşkil etmesi lüzumlu sayılmıştır. Mesela Türklerin anayurdu Orta Asya'nın kuraklık hadisesi ancak coğrafi ve hatta jeolojik incelemelerle mümkün olduğu kabul ediliyordu. Fakat bir de ayrıca yurdumuzun coğrafyası, bizler tarafından incelenip yazılmalı idi. Bu münasebetle şunu hatırlıyorum. Fakülte kurulması ve programları üzerinde konuşulduğu esnada, Prof. Muzaffer Göker'e (ilk dekan) Atatürk, coğrafya eğitimi ve incelemeleri için uzun bir not yazdırmıştı. Orada tespit ettirdiği fikirlerde 'coğrafyanın dershaneden ziyade arazi üzerinde hoca ve talebenin çalışmaları ve gözlemlerinin esas alınması lazım geldiği ve yeni metotlara göre incelemeden geçecek bir Türkiye coğrafyasının yazılması' idi. Hatta Tarih gibi bir 'Coğrafya Kurumu' kurulmasını düşünen Atatürk, bu uzun notların sonunda fakülte açıldıktan sonra 'İhtiyaca göre böyle bir teşekkülün lüzumu belli olacaktır' demiştir. Bu notun bulunup yayımlanması çok ilgi çeken tarihi bir belge olacaktır sanırım.
Fakülte'nin adına Dil kısmının eklenmesi ise yine bu hazırlık safhalarının ikinci merhalesindedir. Dil meselesinde Atatürk'ün gayesi iki cepheli idi:
1- Evvela Türk ve Türkiye tarihine kaynaklık edecek bütün eski dillerin öğretimi ve inceleme merkezleri Fakülte'de kurulmalı ve bu maksatla yabancı uzmanlar kendi memleketimizde, Türk talebelerini bu çeşitli kollarda yetiştirmeli idi. Bunun için Orta Asya Türk tarihi ile ilgili Çinceden başlayarak, Sinoloji, Hindoloji, Sumeroloji, Hititoloji, Hungaroloji'den gayrı klasik dillerden Latince, Yunanca, Arapça ve Farsça kürsüleri, Fakülte kuruluş programında yer almış bulunuyordu. En eski dillerden Sumercenin Türkçe ile akrabalığı umumiyetle bu dili bilenler tarafından kabul edildiğine göre bizde de bu sahada incelemeler yapılması gerekiyordu.
Aynı zamanda bu eski dillerin incelenmesi ile Türk tarihi kaynaklarından bizzat Türklerin faydalanması sağlanacak ve bu dillerin eski ve yeni Türkçe ile mukayeseleri ilmi metotlarla tespit edilme imkânı olacaktı. Bu esaslara göre kurulacak kürsülerde, bir taraftan filolojik öğretim yapılırken, diğer taraftan da asıl tarihimizin ana kaynaklarını bugünkü dilimize salahiyetle çevirebilecek gençlerin yetişmesi lazımdı. Tarihin araştırma metotlarını incelerken sentez yapabilmesi için filolojik belgelerin asıl mütehassısları tarafından hazırlanması lazımdı. Çünkü bu binlerce yılın ötesinde evvela yazıları tamamen unutulmuş ve yeniden okunabilmiş (çiviyazısı) ve bazıları da henüz okunamamış (Eti hiyeroglifleri) yazı sistemlerini öğrenmek ve sonra da bunlarla yapılan yine tamamen ölü diller olan Sumerce, Akatça, Etice metinleri tarihe yardımcı malzeme olarak Türk filologların tetkik etmesi ve ortaya koymaları icap ediyordu.
Atatürk bu meselelere bilhassa çok önem verdiği için Fakülte kuruluş programında bütün bu dillerin ayrı ayrı yeri olmuştur. Böylelikle bütün bu kolların enstitüleri, profesöründen talebesine kadar kurulmalı, kütüphaneleri olmalı ve Ankara Fakültesi bu bakımdan 'humanitaire' bir zihniyetin hâkim olacağı bir ilim merkezi haline gelmeli idi. Çünkü 20. asrın hümanist cereyanının ana kaynakları bunlardan çıkacağı muhakkaktı. Bu, bir taraftan dünya medeniyetine hizmet, diğer taraftan Türk tarihinin karanlıklarına ışık vermek olacaktı.
2- Dil bakımından Atatürk'ün ikinci hedefi, bütün lehçeleriyle Türk dilinin bugünkü ve dünkü durumunun ilmi yollarla tespit edilebilmesidir. Dil Kurumu'nun çalışmaları arasında bu esas olmakla beraber, asıl Fakülte'de bu konuların yer alması gerekiyordu. Aynı zamanda dil teorilerinin incelenmesi ve Türk dilinin bu teorilerdeki yerinin tayin edilmesi icap ediyordu.
Atatürk son senelerinde bu nevi yabancı dil kitaplarını okumakta idi. işte Güneş-Dil Teorisi bunun bir neticesidir. Fakat son hastalık günlerinde 'Dil işimizde henüz bir istikrara varamadık, daha çok ve pek çok çalışmak lazımdır' demişti.
Bütün bu dil meseleleri yanında Atatürk'ün önemle üzerinde durduğu mesele, yabancı dillerin öğretilmesi idi. Çünkü bugünkü medeni ve milletlerarası dillerin esas yardımlarına her bakımdan ihtiyaç olduğu kabul edilerek, bu Fakülte'de yükseköğretini mevzuu olması hedefi tutulmuştur. Çünkü asrımızın milletlerarası kültür dillerini sadece bir lisan bilme olarak değil, o dilin üniversite çapında ilmi esaslarını, edebiyatını, hatta filolojisini bilmenin zaruretine inanarak, bütün bunların ilk programda

yer alması düşünülmüştür. Abidin Özmen'den sonra 11 Haziran 1935'te Maarif Vekili (Kültür Bakanı) olan Saffet Arıkan, Atatürk'ten hemen her akşam kurulacak bu fakülte için yeni direktifler alıyordu. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin kuruluş kanunu teklifi Büyük Millet Meclisi'nde görüşülürken, başta da işaret ettiğim gibi, Saffet Arıkan, bu işte Atatürk'ün yakın ilgisini resmen açıklamıştır. Aynı zamanda Fakülte binasının planları üzerinde meşgul olan Atatürk, bilhassa binanın dış görünüşü ile ilgilenmiş ve iç bölümlerinde yer alacak enstitüler ve Türk Tarih Kurumu için fikrini söylemiştir. Diğer taraftan Fakülte'nin tüzük ve programlarının tespiti mevzularında ise bütün dünya üniversitelerinin program ve tüzükleri incelenmek üzere Atatürk'ün emriyle getirtilmiştir. Bugün fakültemizin dekanlık odasında yer alan bu vesikalar, 1934-1935 yıllarına ait dünya üniversitelerinin programları ve tüzükleridir. Atatürk bu fakültenin idaresini üzerlerine alacak kimselere, bu örneklerin göz önünde bulundurularak, kendi memleketimize ve tarihimize uygun şekilde planlaştırılmasını, medeni milletlerin tecrübelerinden istifade edilmesini istemiştir. Bununla beraber, ismini 'Dil ve Tarih-Coğrafya' koyduğu bu müessesenin mevzularının, yukarıda da belirttiğimiz gibi esas hedefi, Türk dili ve tarihi ile Türkiye coğrafyasının ilmi incelemelerinin yer alması ve bu işler için Türk gençlerinin yetiştirilmeleridir." Bkz. *Tarih Araştırmaları 1 1957*, s.5-10. (Y.N.)

YENİ YIL DOLAYISIYLA GELEN KUTLAMALARA TEŞEKKÜR*

(2 OCAK 1936)

Ankara, 2 (AA) - Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nden:

Yeni yıl münasebetiyle yurdun her tarafından kutlama yazıları gönderen kumandanlara, ilbay[1] *ve şarbaylara,*[2] *Parti başkanlarına ve diğer bütün vatandaşlara teşekkürleriyle iyi dileklerini iletmeye, Atatürk, Anadolu Ajansı'nı ödevlemiştir.*

* *Cumhuriyet*, 3 Ocak 1936, Numara: 4150, s.3; *Kurun*, 3 Ocak 1936, Numara: 6458-398, s.2; *Akşam*, 3 Ocak 1936, Numara: 6182, s.2; *Son Posta*, 3 Ocak 1936, Numara: 1947, s.6; *Aylık Tarihi*, 1-31 Ocak 1936, Sayı: 26, s.1.

1 İlbay: Vali. (Y.N.)

2 Şarbay: Belediye başkanı. (Y.N.)

YENİ YIL KUTLAMASI DOLAYISIYLA BULGAR KRALI III. BORIS'E TEŞEKKÜR*

(2 OCAK 1936)

Tel. Ankara, 2.1.1936

Bulgar Kralı Majeste III. Boris Hazretleri'ne

Göndermek lütfunda bulundukları lütufkâr telgraftan dolayı Majestelerine hararetli surette teşekkür eder ve kendilerinden yeni yıl tebriklerimle beraber gerek şahsi saadetleri ve gerek Bulgaristan'ın refahı için samimi temennilerimin kabulünü dilerim.

Kamâl Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.550; *Ulus*, 5 Ocak 1936, s.2; *Cumhuriyet*, 5 Ocak 1936, Numara: 4182, s.3; *Kurun*, 5 Ocak 1936, Numara: 6460-400, s.4; *Tan*, 5 Ocak 1936, Numara: 256-3559, s.3; *Aylık Tarihi*, Şubat 1936, Sayı: 26, s.43.

YENİ YIL KUTLAMASI DOLAYISIYLA ÇEKOSLOVAKYA CUMHURBAŞKANI BENES'E TEŞEKKÜR*

(2 OCAK 1936)

Tel. Ankara, 2.1.1936

Ekselans Edouard Benes
Çekoslovak Cumhurbaşkanı - Prag

Göndermek lütfunda bulundukları lütufkâr telgraftan dolayı Ekselansınıza hararetli surette teşekkür eder ve yeni yıl münasebetiyle gerek şahsi saadetleri, gerek Çekoslovakya'nın refahı hakkındaki samimi temennilerimin kabulünü dilerim.

Kamâl Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.595; *Ulus*, 5 Ocak 1936, s.2; *Cumhuriyet*, 5 Ocak 1936, Numara: 4182, s.3; *Kurun*, 5 Ocak 1936, Numara: 6460-400, s.4: *Ayın Tarihi*, Şubat 1936, Sayı: 26, s.44.

YENİ YIL KUTLAMASI DOLAYISIYLA ELENLER KRALI II. GEORGES'A*

(2 OCAK 1936)

Tel. Ankara, 2.1.1936

Majeste II. Georges
Elenler Kralı

Majestelerinizin lütufkâr tebrik telgraflarından ziyadesiyle mütehassis olarak kendilerinden yeni yıl için en iyi temennilerimi kabullerini dilerim.

Kamâl Atatürk

* *Ulus*, 5 Ocak 1936, s.2; *Cumhuriyet*, 5 Ocak 1936, Numara: 4182, s.3; *Kurun*, 5 Ocak 1936, Numara: 6460-400, s.4; *Tan*, 5 Ocak 1936, Numara: 256-3559, s.3; *Ayın Tarihi*, Şubat 1936, Sayı: 26, s.43. Ayrıca bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4. Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.427.

YENİ YIL KUTLAMASI DOLAYISIYLA YUGOSLAVYA KRALLIĞI NAİBİ PRENS PAUL'E TEŞEKKÜR*

(3 OCAK 1936)

Tel. Ankara, 3.1.1936

Altes Prens Paul Karageorgeviç
Yugoslavya Krallığı Naibi

Alteslerinin göndermek lütfunda bulundukları telgraftan ziyadesiyle mütehassis olarak kendilerinden yeni yıl için en hararetli tebriklerimi ve aynı zamanda şahsi saadetleriyle dost ve müttefik Yugoslavya'nın refahı temennilerimin kabulünü dilerim.

Kamâl Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Tebrik ve Taziyetler, Yugoslavya, İ. K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.339-340; *Ulus*, 5 Ocak 1936, s.2; *Cumhuriyet*, 5 Ocak 1936, Numara: 4182, s.3; *Kurun*, 5 Ocak 1936, Numara: 6460-400, s.4; *Tan*, 5 Ocak 1936, Numara: 256-3559, s.3; *Ayın Tarihi*, Şubat 1936, Sayı: 26, s.44.

KARS İL UMUMİ MECLİSİ'NE TEŞEKKÜR*

(3 OCAK 1936)

Türkiye
Riyaseticumhur
Umumi Kâtipliği
4/12

3.1.1936

İyidoğan
Vali - Kars

C. İl Umumi Meclisi'nin toplantısı münasebetiyle bana karşı gösterilen temiz duygulara teşekkür ederim.

Reisicumhur
Kamâl Atatürk

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nde bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Kars'ta Serdarabat sulama kanallarının yapımına başlanması dolayısıyla Kars Valisi Akif İyidoğan'ın Cumhurbaşkanı Atatürk'e çektiği telgrafa aldığı cevap *İdarecinin Sesi Dergisi*'nde tarihsiz olarak şu şekilde yer almaktadır:

"Bay Akif İyidoğan
Kars Valisi

Doğudaki çalışkan üreticilerin emeklerinin verimini artıracak olan fenni sulama tesisatının ana kanallarının kazılmasına başlanması münasebetiyle sayın halkın bana gösterdikleri temiz ve yüksek hislere teşekkür ederim.

K. Atatürk"

Bkz. Mehmet Aldan, "Akif İyidoğan", *İdarecinin Sesi Dergisi*, Temmuz 1989, c.3, Sayı: 4, s.48. Akif İyidoğan Ekim 1935-Arahk 1939 tarihleri arasında Kars Valiliği görevini yapmıştır. (Y.N.)

BURSA VALİSİ'NE, CHP BAŞKANI'NA VE MUSTAFAKEMALPAŞA KAYMAKAMI'NA TEŞEKKÜR*

(7 OCAK 1936)

Türkiye
Riyaseticumhur
Umumi Kâtipliği
Tel
4/23

7.1.1936

Ş.R. Soyer, Bursa Valisi - Mustafakemalpaşa
Hidayet Sayar, CHP Başkanı - Mustafakemalpaşa
D. Eke, İlçebay[1] - Mustafakemalpaşa

C. Bana karşı gösterilen temiz duygulara teşekkür ederim.

Reisicumhur
K. Atatürk

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nde bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.
1 İlçebay: Kaymakam. (Y.N.)

BURSA TECİM VE ENDÜSTRİ ODASI BAŞKANI RÜŞTÜ EGEL'E*

(8 OCAK 1936)

Türkiye
Riyaseticumhur
Umumi Kâtipliği
4/26

8.1.1936

Rüştü Egel
Tecim[1] ve Endüstri Odası Başkanı
Bursa

C. Bana karşı gösterilen temiz duygulara teşekkür ederim.

Reisicumhur
K. Atatürk

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nde bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.
1 Tecim: Ticaret. (Y.N.)

KRAL V. GEORGE'UN ÖLÜMÜ DOLAYISIYLA İNGİLTERE KRALİÇESİ'NE TAZİYE*

(21 OCAK 1936)

Tel. Ankara, 21.1.1936

Majesteleri Büyük Britanya vs. vs. Kraliçesi'ne

Majestelerini ve kraliyet ailesini sarsan vefat haberiyle ziyadesiyle üzülmüş olarak sizin ve İngiliz halkının acısına samimiyetle iştirak ettiğimden emin olmanızı ve en tazimkâr ve kederli taziyelerimin kabulünü rica ederim.[1]

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasını aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.317. Fransızca metin Nejat Bayramoğlu tarafından Türkçeye çevirilmiştir.

1 İngiltere Kralı V. George, 20 Ocak 1936 günü, geceyarısı saat 23.55'te ölmüştü. (Bilâl N. Şimşir'in notu.)

KRAL V. GEORGE'UN ÖLÜMÜ DOLAYISIYLA İNGİLTERE KRALI'NA TAZİYE*

(21 OCAK 1936)

Tel. Ankara, 21.1.1936

Majesteleri Kral'a
Sandringham, İngiltere

Majesteleri Kral V. George'un vefatını büyük bir üzüntüyle öğrenmiş bulunuyorum. Majestelerinden derin taziyelerimin kabulünü rica ederim. Fahametli ve sevgili hükümdarlarının acı kaybının kraliyet ailesinde ve Britanya halkında yarattığı büyük üzüntüye Türk halkı büyük bir samimiyetle iştirak eder.

Kemal Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasını aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.317. Fransızca metin Nejat Bayramoğlu tarafından Türkçeye çevirilmiştir.

ANKARA HALKEVİ'NDE ULUDAĞ GECESİ'Nİ DÜZENLEYEN BURSALILARA SELAM*

(25 OCAK 1936)

Ankara, 26 (Telefonla) - Ankara'daki Bursalılar dün gece Halkevi salonunda büyük bir toplantı yaptılar. Toplantıda İktisat Vekili Celal Bayar, Ziraat Vekili Muhlis, saylavlar, generaller ve daha birçok davetliler bulundular.

"Uludağ Gecesi" ismi verilen bu toplantı, Doktor Osman Şevki Uludağ'ın güzel bir konferansıyla açıldı. Bundan sonra Kâmran Kadri "Yeni bir yol üstündeyiz" isimli, endüstriye ait bir şiirini okudu.

Projeksiyonla Bursa manzaraları ve Bursa filmi gösterildikten sonra, Ankara'da Bursalılar namına İktisat Vekili Celal Bayar tarafından Atatürk'e bir tazim telgrafı çekildi. Telgrafın çekilmesinden bir müddet sonra Büyük Önder'in cevabi telgrafları büyük tezahüratla alındı.

Atatürk gençliğin bu içten gelen tezahüratından mütehassis olmuşlar ve kendilerine iltifatta bulunmuşlardır.

Coşkun tezahürler ve alkışlarla telgraf okunduktan sonra, salondakiler Atatürk'e "Sana bütün geleceğiyle inanan Türk gençliği" imzasıyla bir telgraf daha çekerek yüksek iltifatlarından dolayı şükranlarını bildirdiler.

* *Ulus*, 27 Ocak 1936, Numara: 5208, s. 1; *Akşam*, 27 Ocak 1936, Numara: 6206, s.2.

AFGANİSTAN KRALI MUHAMMED ZAHİR HAN'A TEŞEKKÜR*

(27 OCAK 1936)

Ankara, 27.1.1936[1]

Muhterem ve Aziz Dostum,

Zatı Haşmetanelerinin şahsıma karşı besledikleri dostluk hislerinin bir nişanesi kabul ettiğim çok değerli hediyelerinden ve bu kerre Devleti Şahaneleri'nin Harici İşler Veziri Ekselans Feyz Muhammed Han'ın Türkiye'ye vaki ziyareti[2] münasebetiyle gönderilmiş olan mektuplarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Yurtlarımızın münasebetleri hakkındaki samimi duygularınızdan çok mütehassis oldum.

Türk milletiyle asil Afgan milleti arasında öteden beri mesut bir tarzda mevcut olan dostluğun günden güne arttığını memnuniyetle görmekte ve bunun her iki memleket için hayırlı ve feyizli neticeler vermesi hakkındaki temennilerinize tamamıyla iştirak etmekteyim.

Bu vesile ile Zatı Haşmetanelerine yüksek saygı ve muhabbetlerimi takdim eder ve şahsi saadetleriyle Afgan milletinin refah ve yükselmesini temenni eylerim aziz ve muhterem dostum.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Afganistan Dışişleri Bakanının Türkiye Gezisi"nden aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.95-96.

1 Bu tarih, mektubun kaleme alındığı tarihtir. Atatürk, mektubu 10 Şubat 1936'da imzalamıştır. Zahir Şah'a yollanan mektubun aslının üzerine hangi tarih konulduğu saptanamadı. (Bilâl N. Şimşir'in notu.)

2 Atatürk, Ankara'da bulunan Afganistan Hariciye Veziri Serdar Feyz Muhammed Han'ı 6 Ocak 1936 günü saat 17'de kabul etmiştir. Bkz. *Son Posta*, 7 Ocak 1936, Numara: 1951, s.6; *Ayın Tarihi*, Şubat 1936, Numara: 26, s.26-27. (Y.N.)

TAHTA ÇIKIŞI DOLAYISIYLA İNGİLTERE KRALI VIII. EDWARD'I TEBRİK*

(29 OCAK 1936)

Tel. Ankara, 29.1.1936

Majesteleri VIII. Edward, Büyük Britanya vs. vs. Kralı

Tahta çıkışları münasebetiyle Majestelerine en hararetli ve candan tebriklerimi sunarım. Majestelerine uzun ve mesut bir hükümdarlık dilerken şahsi saadetleriyle Britanya İmparatorluğu'nun refahı için en samimi temennilerimin kabulünü rica ederim.

K. Atatürk

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-6, D: 54, F: 7-2'de bulunan Fransızca belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.319; *Ulus*, 4 Şubat 1936, Numara: 5216, s.1. Fransızca belge Nejat Bayramoğlu tarafından Türkçeye çevirilmiştir.

UMUM MÜTEKAİDİNİ ASKERİYE CEMİYETİ KONGRESİ'NE TEŞEKKÜR*

(29 OCAK 1936)[1]

Umum Mütekaidini Askeriye Cemiyeti[2] *Kongresi Cumhurbaşkanımız Atatürk ile Başbakan İsmet İnönü'ye tazim telgrafları çekmişti. Atatürk Kongre Başkanı'na şu telgrafla karşılık vermişlerdir:*

Kongre münasebetiyle bana karşı gösterilen temiz duygulara teşekkür ederim.

* *Kurun*, 29 Ocak 1936, Numara: 6484-424, s.3.
1 Asker Emeklileri Cemiyeti. (Y.N.)
2 *Kurun*'da telgrafın tarihi yer almamaktadır. 29 Ocak 1936, telgrafın *Kurun*'da yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

CENEVRE'DE AFET HANIM'A*

(ŞUBAT 1936)

1935[1]

Afet,

On beş günlük Cenevre hayatının tafsilatını okudum.[2] Büyük sıkıntının ekonomi politik olduğunu anlıyorum. İlk tatilden istifade ederek buraya geliniz. Eskiden elinizde bulunan ve yeni elde ettiğiniz notları beraber getiriniz. Ankara'da yüksek ihtisaslı arkadaşlarımız size en büyük yardımı yapacaklardır. Müsterih olunuz.

K. Atatürk

* Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.31.

1 Afet (İnan) Hanım'ın 1 Şubat 1936 tarihli mektubuna cevap olan bu mektup kaynakta yanlışlıkla "1935" tarihiyle yayımlanmıştır. 1936 Şubat ayının ilk günlerinde yazılmış olmalıdır. (Y.N.)

2 Afet (İnan) Hanım'ın 1 Şubat 1936 tarihli mektubu şudur:

"Cenevre, 1.2.1936

Atatürk,

Sesiniz kulaklarımda çınlıyor. Bana manen gıdanın en yükseğini veriyorsunuz. Her nevi ince düşüncelerinizin minnettarıyım. Sizin talebeniz ve fikir arkadaşınız olmaktan duyduğum zevkli çalışma hayatı içindeyim. Sıkıntımın bulutlarını 27 akşamı sıyırıp attım. 28. günü sözlerinizin önderliğinde yürüdüm. Kendim değil, fakat sizden aldığım Türk kuvveti muvaffak oldu.

Konferansı gelir gelmez vermek istedim. Fakat başka birisi verecekmiş, olmadı. Ertesi hafta içinde bir başka talebe verecek iken, ona Profesör benim ricamı söyledi ve saatini bana bıraktı. Yalnız Profesör 45 dakikada bitirmemi tekrar söyledi. 'Çünkü buna riayette çok kusurlar oluyor' dedi. Ben, tekrar biraz daha kısaltmak için uğraştım. Konferans başlığını da şöyle koydum: 'Independance Turque et le Traité de Lausanne' [Afet (İnan) Hanım'ın Cenevre Üniversitesi'nde Fransızca olarak verdiği konferansın Türkçesi ve Fransızcası için bkz. Âfet, "Türk İstiklâli ve Lozan Muahedesi", *Belleten*, Temmuz-Ekim 1938, c.2, Sayı: 7/8, s.277-307. - Y.N.] ve harita üzerinde yaptığım tecrübe iyi netice verdi. İşte böylelikle Cuma günü tam hazırlıklı olarak konferansa başladım. Dinleyenler her zamankinden fazla idi. Profesör karşımda not alıyordu. Talebeler mevzu ilerledikçe ve ben haritada gösterdikçe daha çok alakadar oluyorlardı. Tam saatinde bitirdim. Sonunda bibliyografiyi de okudum. Türkçe dokümanları Türkçe okuyacağım zannı ile Profesör remark [Remarque (Fr.): Uyarma; açıklama. - Y.N.] yapmak istedi. Ben, merak etmeyiniz, Türkçesini değil, Fransızca başlıklarını göstereceğim dedim. Profesör tam zamanında bitirdiğim için memnuniyetini ifade etti. Yalnız 'question des Detroits' [Boğazlar sorunu. - Y.N.] dedi. Cevabını vermek için hazırlanırken, 'bu konferans üzerinde haftaya konuşuruz'. Teşekkür ettikten sonra, kendisi bazı hatıralarını anlattı. 'Lozan Konferansı'nı ben de takip etmiş ve ilgi çekici notlar almıştım. Türk mukavemeti başladığı zaman bir Türk dostum 'Biz kurtulduk' demişti. Ben de buna inanmıştım' dedi.

Sonra haritalar üzerinde herkes epey meşgul oldu. Profesör'le tekrar tarih dersimiz vardı, ondan çıktıktan sonra Profesör'e, bana vermiş olduğu bir kitabı ciltletmiş olarak iade ettim, bana verdiği maka-

leleri üzerinde konuştum. Sonra da konferansımı nasıl bulduğunu sordum. 'Çok çalışılmış iyi bir etüt, bilhassa mevzuu iyi develope [Développer (Fr.): Geliştirmek. - Y.N.] etmişsiniz. Proportion [Proportion (Fr.): Orantı, oran; ölçü. - Y.N.] iyi muhafaza edilmiş, herhangi bir yerde iyi bir makale olarak çıkabilir' dedi. Onun üzerine ben kendisinden şu ricada bulundum: Lozan'da yapmak istediğimiz ve belki bu münasebetle bu konferansı orada vermek icap edeceğini söyledim. [Lozan Antlaşması'nın imza edildiği üniversite salonuna bir plaket koymak için teşebbüse geçilmişti. - Afet İnan'ın notu.] Bunun için beni bu bakımdan iyice eleştirmelerini istedim. Bu konuşma Üniversite bahçesinde yürürken oluyordu. Onun tramvayı geldiği için cevap vermeye vakit kalmadan ayrıldı. 'Düşünürüm' dedi.
Dün yine dersim onunla vardı. O beni buldu. 'Düşündüm' dedi, 'bu çok iyi bir şey olur. Ben size bu hususta istediğiniz yardımı yaparım. Bana konferansınızı yazılı olarak veriniz okuyayım. Belki böyle bir törende yarım saatlik yapmanız daha uygun olur. Lozan Üniversitesi'nde rektörlük ettiğim için bilirim. O salonun akustiği biraz iyi değildir. Fakat gördüm ki, sizin sesiniz konferans için çok müsaittir. Mevzuun da esası Türk bağımsızlığı olması ayrıca ehemmiyetlidir' dedi. Dün Konsoloshane'ye gitmiştim. Bay Elçi, Konsolos'a telefon ederek bu mesele hakkında teşebbüslerinin neticesini söylemiş ve Rektör'den aldığı mektubu göndermiş. O mektubu size gönderiyorum. Bu ayın 20'sine doğru tanzim edilip olacağını Elçi'miz tahmin ediyor. Radyo ile de verilmesi mümkün olacaktır zannederim.
Mart 12 gecesi Tarih Cemiyeti'nde hafriyat konferansını projeksiyon ile vereceğim. Ona hazırlanıyorum. Prof. Pittard'a gösterdim. Pek alakadar oldu. Konferansı okuması için kendisine verdim. O da mutlaka laboratuvarında vermemi de istiyor. Belki tecrübe için orada yaparım. Şimdi resimlerin tercümesi ile meşgulüm.
Pirî Reis haritasına gelince, onun için bazı mukayese etütleri yaptım. Asıl coğrafya profesörüne gösterip görüşünü istedim. Haritayı ve kitabı görünce şaşırdı. 'Türkleri, Avrupa korsan ve soyguncu (pilleur) olarak tanır, bu kadar güzel ve ilmi eserlerin olduğunu tanıtmak ne büyük bir milli vazife' dedi. Haritayı bir hafta etüt yapmak için aldı.
Esasen onu bu ay yapmak istemiyorum. Çünkü Tarih Cemiyeti'nde esasen sene sonuna kadar konferans verecekler var ve tespit edilmiş. Ben onu Coğrafya Cemiyeti'nde vermek istiyorum.
İşte konferans meseleleri böyle.
Dersler:
Bazılarından sıkıntı içindeyim; mesela 'Economie Politique' [Ekonomi politik. - Y.N.] bu ders için sene başından beri merak içindeyim. Profesör 'scolastique' [Skolastik. - Y.N.] bir adam. En sabit bir meseleyi nazariyatın içinden çıkılmaz çerçevesi içine koyuyor. Bu sefer geldiğimde daha hiç anlayamadım. Kime sordumsa aynı güçlükten bahsettiler. 'İmtihan geçmek için dediklerimi ezberlemek lazımdır' diyor. Notlarım bu senekilere uymadı. Kitaplarda da Profesör'ün söylediklerini bulamadım. Mümkün olursa Profesör'den ayrıca ders almak istiyorum. Rektör de burada yok. Şimdilik bu seneki notları tedarik ettim. Çaresini bulmaya çalışıyorum.
Buna karşılık 'Statistique'e [İstatistik. - Y.N.] çok alıştım. Profesöre bizim istatistiklerden bahsettim, kitaplar verdim; pek enterese oldu.
Bir de 'Les institutions Politiques', [Siyasi müesseseler. - Y.N.] Profesör bu sene ortaçağı veriyor. Birçok kilise teşkilatı ve tabirleri bana biraz karışık ve ezberlenmesi güç geliyor.
Diğer derslerim iyi.
Dil Profesörü artık beni hiç enterese etmiyor. Sizin teori hakkında sordum. 'Ben bu metotla yetişmedim. Bu başka görüş, size bunun hakkında bir şey söyleyemeyeceğim' dedi.
Bir de başka bir mesele anlatayım. Geçen gece müzede bir konferansa gitmiştim. İlkbaharda İtalya, Yunanistan, Türkiye'de bir seyahat tertibi için hazırlık konferansı idi. Müze Müdürü konferansı veriyordu. Yunanistan'daki Türk hâkimiyetinden bahsederken, 'Yunan esaret altında kaldı. Nihayet istiklalini kazandı'. Yunanistan'da Osmanlı devrinden yalnız bir mezarlık gösterdi. Çok gücüme gitti.
Dün Pittard'ın laboratuvarında bir Fransız âlimi için çay vardı. Ben de davetli idim. O konferans verenle tanıştım. Genel müzeler hakkında konuşurken Yunanistan'da gördüğüm Türk-Osmanlı eserlerinden bahsettim ve konferansını dinlediğimi, fakat Türkiye hakkında niçin iyi şeyler göstermediğini sordum.
Biraz mahcup oldu. Sorduklarıma da cevap veremeyince, yanımda fazla kalamayarak çekildi. Pek iyi bir tanışma olmadı. Fakat, ben de içimde olanları söylemiş oldum.

İşte Cenevre'deki 15 günlük hayatımın izahı. Konferans, dersler, çalışma. Konsolos ve bayanına selamlarınızı söyledim. Nasıl teşekkür edeceklerini bilemediler. İkisi de ellerinizden öpüyorlar. Pittard ve karısına da söyledim. Onlar da pek mütehassis oldular.
Bana telefon ettirdiğiniz arkadaşlarınıza çok teşekkür ederim.
Hele sizin sesinizi işitince ne seviniyorum bilseniz; hep anlıyorum, fakat ben zannederim işittiremiyorum.
İyilik haberlerinizi bekler, ellerinizden pek çok öperim.

Afet"

Bkz. *age*, s.50-53. (Y.N.)

CEVAT ÜSTÜN'ÜN "VİYANA SEFERİ" ADLI ETÜDÜ HAKKINDA TÜRK TARİH KURUMU BAŞKANLIĞI'NA DİREKTİF*

(14 ŞUBAT 1936)

14.2.1936

Türk Tarih Kurumu Başkanlığı'na

Viyana Elçisi Bay Cevat Üstün'ün kaleme aldığı "Viyana Seferi" adlı etüt ile İstanbul Kumandanı General Halis Bıyıktay'ın bunun hakkında yazdığı değerlendirmeyi ilişik olarak gönderiyorum. Her iki eserin incelenmek ve eleştirilmek üzere Genelkurmay Başkanlığı'na verilmesini ve alınacak karşılığın iletilmesini temenni ederim.

Askeri değerlendirmeler eleştirilmelidir.[1]

K. Atatürk

* Daktilo belge klişesini aktaran: *Belleten*, 1 Nisan 1939, c.3, Sayı: 10, Lev.XCV.

1 Daktilo edilmiş direktifte bu cümle el yazısıyla eklenmiş ve imzalanmıştır. (Y.N.)

KAPLANLI SUYUNUN ŞEHRE GETİRİLMESİ DOLAYISIYLA ESKİŞEHİR ŞARBAYI KÂMİL TOPÇU'YA*

(17 ŞUBAT 1936)

Kâmil Topçu
Eskişehir Şarbayı[1]

C. Kaplanlı suyunun şehre getirilmesi münasebetiyle bana karşı gösterilen temiz duygulara teşekkür ederim.

Cumhurbaşkanı
K. Atatürk

* *Belediyeler Dergisi*, Haziran-Temmuz 1936, Yıl: 1, Sayı: 12, s.64. Ayrıca bkz. *Kurun*, 17 Şubat 1936, Numara: 6503-443, s.2.

1 Şarbay: Belediye başkanı. (Y.N.)

ALİ FETHİ OKYAR'IN BÜYÜKELÇİLİĞE TAYİNİ HAKKINDA İNGİLTERE KRALI VIII. EDWARD'A*

(20 ŞUBAT 1936)

Büyük Britanya, İrlanda ve Denizaşırı Britanya Arazisi Kralı,
Hindistan İmparatoru Haşmetli VIII. Edward Hazretleri'ne

Aziz ve Büyük Dost,

Türkiye Cumhuriyeti ile Büyük Britanya arasında hayırlı olarak mevcut olan dostluk münasebetlerinin muhafaza ve takviyesini arzu ettiğimden ve lüzumlu bulduğumdan şimdiki Büyükelçi Ali Fethi Okyar'ı Haşmetaneleri nezdinde fevkalade delege ve büyükelçi sıfatıyla yerinde bırakmaya karar verdim.

Kendisini ayırt eden vasıflar ve şimdiye kadar gösterdiği dirayet ve kavrayış eserleri, verilen yüksek vazifeyi Haşmetanelerinin itimadına mazhar olacak tarzda iyi yapmakta devam edeceğinin teminatıdır.

Bu kanaatledir ki, Zatı Haşmetanelerinden kendisini iyi kabul buyurmalarını, gerek namıma, gerek Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti namına yapmaya memur edileceği tebligata ve bilhassa Zatı Haşmetaneleriyle memleketiniz hakkında beslediğim şahsi dostluk hislerine dair vereceği teminata itimat buyurmanızı dilerim.

Ankara'da, bin dokuz yüz otuz altı senesi Şubat ayının yirminci günü yazılmıştır.

Kemal Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İngiltere. K. 3/49'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.320-321.

BELÇİKA KRALI III. LEOPOLD'A TAZİYE*

(28 ŞUBAT 1936)

Belçika Kralı Haşmetli III. Leopold'a

Pek Aziz ve Büyük Dost,

Çok sevgili eşiniz Majeste Kraliçe'nin vefatı dolayısıyla Majestelerinin maruz olduğu acı kaybı derin bir üzüntüyle haber alıyorum. Belçika milletine ve yüksek ailelerine ilişkin bütün vakalara karşı mütehassis olduğum samimi alaka dolayısıyla bu elim haber beni bir kat daha kederlenmiştir. Majestelerine bu elemli vaka karşısında duyduğum derin acıyı beyan ederken en samimi taziyetlerimi ve Majestelerinin şahsi saadeti ve Belçika'nın refahı hakkındaki temennilerimin kabulünü rica ederim. Bu vesile ile yüksek takdir ve değişmez bağlılık hislerimin (inancasını) takdim ederim Pek Aziz ve Büyük Dost.

Sadık Dostunuz
K. Atatürk

Ankara, 28 Şubat 1936[1]

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. 60. Tebrik, taziye ve teşekkürler'den Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.460-461.

1 Bu tarih müsveddenin kaleme alındığı tarihtir. (Bilâl N. Şimşir'in notu.)

CENEVRE'DE AFET HANIM'A*

(28 ŞUBAT 1936)[1]

Bu akşam sizinle telefonda konuşan arkadaşlarınız, bizler evvela imzalarımızı tespit ediyoruz:

Dr. T. Rüştü Aras, Dr. Z. Naki, Ali Kılıç, Cevat Abbas, Mustafa Mecdi, Edip Servet, İsmail Müştak, Hikmet Bayur.

Soframızda bir tek adam vardır o da imzasını mektubun sonuna koyacaktır.

Sizi özleyen arkadaşlar, yalnız onlar, bu akşam Atatürk yanında topludurlar; seninle telefonla konuşmaya ve sesini olsun işitmeye teşebbüs eden bu arkadaşlardır.

Bu demek değildir ki, Türkiye'de seni takdir edenler ve sevenler bu kadardır. Onların hepsini, seninle konuşacağımızı tahmin etmediğimiz bir dakikada bir araya toplamanın imkânı olmayacağını takdir edersin. Onlar ki, bizimle beraberdir, bizim size gönderdiğimiz selamlarda ve muvaffakiyet temennilerinde bizimle beraberdirler. Buna emin olabilirsiniz.

Bu vaziyet karşısında biz, bize iltihaka tabi olanlarla beraber sizin yarınki konferansınızda mutlaka muvaffak olacağınızı ve bu başarılı haberi yarın gece bize telefonla bildireceğinizi, heyecanla olmakla beraber, kuvvetle bekleriz.

Göster kendini Türk Kızı, sana ilim âleminde artık Türk inan hasıl etmiştir.

Hepimizin selamını alınız.

K. Atatürk

* Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.34-35.
Atatürk'ten Mektuplar'da mektup yanlışlıkla Atatürk'ün 4 Ocak 1937 tarihli diğer bir mektubunun sonuna eklenerek birleştirilmiş. Ancak 4 Ocak 1937 tarihli el yazısı mektupta, fotokopisinde de görüldüğü üzere, yukarıdaki kısım yer almamaktadır. Ayrıca, Atatürk, İstanbul'dan yazdığı 4 Ocak 1937 tarihli mektubunda Tevfik Rüştü Aras'ı "dün" Ankara'ya gönderdiğini söylemekte, yukarıdaki mektupta ise Aras'la aynı sofrada bulunduğu görülmektedir. Atatürk'ün 4 Ocak 1937 tarihli mektubu için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.29; fotokopisi için bkz. *Prof. Dr. Afet İnan*, Yayına Hazırlayan: Arı İnan, 2. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, Ekim 2005, s.239-242. (Y.N.)

1 Mektubun üzerinde tarih bulunmamaktadır. Ancak içeriğinden Afet (İnan) Hanım'ın 6/7 Mart 1936 tarihli mektubundan önce yazıldığı anlaşılıyor. (Söz konusu mektup için bkz. elinizdeki ciltte, s.186-187.) 28 Şubat 1936 günü yazılmış olabilir. *Nöbet Defteri*'ne göre o gün kabul edilenler şunlardır: "Tevfik Rüştü Aras, Hikmet Bayur, Ali Kılıç, Fuat Bulca, Hasan Cavit, Salih Bozok, İsmail Müştak Mayakon, Edip Servet Tör, Necmettin Sadık." (Bkz. *Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938*, Toplayan: Özel Şahingiray, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1955, s.473-474.) (Y.N.)

ALMANYA TÜRK TİCARET ODASI KONGRESİ REİSİ BERLİN BÜYÜKELÇİSİ HAMDİ ARPAĞ'A TEŞEKKÜR*

(29 ŞUBAT 1936)

Türkiye
Riyaseticumhur
Umumi Kâtipliği
Tel

29.2.1936

Son Exellence Hamdi Arpağ
Ambassadeur de Turquie[1]
Berlin

C. Almanya Türk Ticaret Odası'nın yıllık kongresi dolayısıyla bana karşı gösterilen temiz duygulara teşekkür ederim.

K. Atatürk

* Asıl, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-6, D: 54, F: 15'te bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

1 Ekselansları Türkiye Büyükelçisi Hamdi Arpağ. (Y.N.)

SAMSUN HALKEVİ BAŞKANI DR. E. BAYKAL'A TEŞEKKÜR*

(MART 1936)[1]

Dr. E. Baykal
Halkevi Başkanı
Samsun

C. Halkevi Bayramı münasebetiyle bana karşı gösterilen temiz duygulara teşekkür ederim.

K. Atatürk
Reisicumhur

* *19 Mayıs*, Mart 1936, Sayı: 5, s.7.

1 *19 Mayıs*'ta telgrafın tarihi yer almamaktadır. Halkevleri 19 Şubat 1932'de açılmıştır. 19 Şubat günü ve bunu takip eden ilk pazar günü Halkevi Bayramı olarak kutlanmaktaydı. Mart 1936, telgrafın dergide yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

BAHRİYE ERKÂNIHARP SUBAYI RİFAT ÖZDEŞ HAKKINDA LONDRA BÜYÜKELÇİSİ FETHİ OKYAR'A*

(4 MART 1936)

4.3.1936

Bay Fethi Okyar
Türkiye Büyükelçisi

Kardaşım,

Büyükelçilik ataşenavallığına[1] tayin edilerek Londra'ya hareket eden Bahriye Erkânıharp Subayı Rifat Özdeş çok sevdiğimiz kardaşımız Müfid Özdeş'in oğludur ve benim de oğlum demektir.

Kendisi ile her hususta yakından alakadar olmanızı rica eder, sevgi ile gözlerinizden öperim.

K. Atatürk

* Dr. Fethî Tevetoğlu, "Atatürk'ün Toplanmamış Yazıları", *Belleten*, Ağustos 1986, c.50, Sayı: 197, s.537-538.
Fethî Tevetoğlu, kaynakta, belgenin ardından şu bilgiye yer vermektedir: "Gerçek bir Atatürk hayranı bulunan rahmetli Kocaeli Senatörü Amiral Rifat Özdeş'in sık sık ziyaret ettiğim İstanbul'da Osmanbey'deki dairesinin salonunu, Atatürk'ün, 7 Aralık 1936 tarihinde 'Rifat Özdeş'e! K. Atatürk' diye imzalayarak armağan ettiği bir fotoğrafı süslemekteydi." Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

1 Ataşenavallık: Deniz ataşeliği. (Y.N.)

İSTİKLAL HARBİ'NE AİT ANILAR*

(11 MART 1936)[1]

Bütün hayatını Büyük Önderimiz Atatürk'ün samimiyet ve mahremiyetinde geçiren ve bugün de Büyük Önder'in iltifatlarıyla karşı karşıya bulunan Saylav Salih Bozok çok zengin ve kıymetli olan hatıratını şu sayfalarda Yedigün *okuyucularına hediye ediyor. [...]*

Bir gün Biçer istasyonundan otomobille Sivrihisar'a gidiyorduk. Oradan da Akşehir'e inecektik.

Atatürk, pelerinine sarılmış, gözlerini akşamın karanlığında alacalaşan ovalara dikmiş, düşünüyordu. Bir aralık:

-Hımm! *dedi.*

Ben bu hareketin çok mühim bir deruni haletin tezahürü olduğunu biliyordum.

Düşündüğünü anlayabilmek isteğini yenemedim. Ve dolambaçlı bir sorgu yolu tuttum:

-Bir emriniz mi vardı Paşam?

O, gözlerinin eritici bakışlarını gözlerime dikti ve:

-Salih! *dedi,* eğer düşündüklerimi tatbik edecek zamana sahip olursam, yakında cihanın gözlerini kamaştıracak bir askeri manzara meydana gelecektir!

Ve işte, bütün zaferlerin kapısını açan büyük Afyon Taarruzu, onun bu sözleri söyleyişinden tam on beş gün sonra başarıldı!

Bir gün de, Çankaya civarında bir köylü evine girmiştik. Girdiğimiz kulübede ihtiyar bir köylü ile karısı oturuyordu.

Bize ikram ettikleri kahveleri içerken Atatürk, köylü ile konuşmamı söyledi. Ben bu emre itaat için aksakallı köylüye ilk aklıma gelen soruyu sordum:

-Sen Gazi'yi tanır mısın baba?

İhtiyar beni saçma bir soru sormuşum gibi hafifsemeyle süzdü!

-Gazi'yi tanımayan var mı ki? dedi ve ilave etti:

-Ben görmedim, ama her hafta Hacı Bayram Veli Cami'inde cuma namazı kılarmış. Ta göbeğine kadar sakalları varmış. Melek gibi, nurlu yüzlü, peygamber gibi mübarek bir ihtiyarmış!

Gülmemi güç tutarak Atatürk'ün tamamen traşlı ve genç yüzüne baktım. O, kaşlarını kaldırarak kendini tanıtmamamı emretti. Dışarı çıktığımız zaman da güldü ve:

-Varsın, *dedi,* o da öyle bilsin. Hakikati öğrenmek belki biçarenin hayalini yıkar, onun hayalindeki şirin sakallıyı öldürtüp de sevgisini kaybetmekte ne mana var?

* *Yedigün,* 11 Mart 1936, c.7, Numara: 157, s.18-22; *Kurun,* 13 Mart 1936, Numara: 6525-465, s.4.

1 11 Mart 1936, anıların *Yedigün*'de yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

[...] İzmir yolunda ilerliyorduk. Köylüler, askerlerimizin girişini seyrediyorlar, onlara kırık testilerle su taşıyorlar, yürekten minnetlerini anlatmak ihtiyacıyla paralanıyorlardı. Evleri yanmış ve dünyada sırtlarındaki donlarından ve gömleklerinden başka bir şeyleri kalmamış insanların ikram etmek arzusuyla nasıl çırpındıklarını görseydi, yüreksiz "Neron" bile kör oluncaya kadar gözyaşı dökebilirdi.

Tam yanlarına vardığımız sırada, bir nakliye kolu geçmemize mâni oldu. Otomobil durdu. Atatürk, istediği bir sigarayı yakmak üzere gözlüklerini kaldırdı. O sırada otomobilin yanına sokulan sakallı bir ihtiyar, koynundan muşamba rengini almış buruşuk bir kâğıt çıkardı. Evvela kâğıdı, sonra dikkatle Atatürk'ü süzdü. Yine kâğıda, yine Atatürk'e baktı. Bu hareketi üçüncü defa tekrarladıktan sonra, şimdi hatırladıkça bile tüylerimi ürperten bir sesle:

-Bu sensin! dedi.

Ve arkasını dönerek, köylülere Allah'ı yerde görmüş bir sofu heyecanıyla bağırdı:

-Mustafa Kemal! dedi... Mustafa Kemal...

Bu feryadı duyanların nasıl birbirine karıştığını tasavvur edemezsiniz...

Biz, bütün gayretlerimize rağmen onların birbirlerini çiğneyerek otomobile dolmalarına mâni olamadık. Çünkü onlar, şuurun dışına taşmış bir sevgiden kuvvet alıyorlardı. Atatürk'ün yüzünü, ellerini öpüyorlar, çizmesinin tozlarını sürme gibi gözlerine çekiyorlardı!

[...] Diğer bir vaka da Eskişehir yolunda geçmişti.

Yolda her uğradığımız yerden bir kılavuz alıyorduk. Bir akşamüzeri tenha bir köye girmiştik. Çamurlu köy yollarında, bir çeşme başında aptes alan bir ihtiyardan başka kimseye rastlamadık. Ona:

-Baba, dedik, bize yol gösterecek birini bulabilir misin?

Sevimli ihtiyar:

-Birini bulmak ne demek, dedi, kendim ne güne duruyorum!

Otomobil dolu idi. Fakat o, çamurlukta gelebileceğini söylüyor, ısrar ediyordu. Çaresiz razı olduk. Yolda Atatürk o ihtiyarla da konuşmamı emretti. Laf kıtlığında aklıma yine aynı soru geldi. Sordum:

-İhtiyar, sen Mustafa Kemal'i tanır mısın?

-Tabii tanırım!

-Görsen ne yaparsın?

-Ayaklarının altına köprü olurum!

Bu cevabı alınca güldüm ve Atatürk'ü gösterdim:

-İşte Mustafa Kemal!

İhtiyar, bizi peygamberlik iddiasına yeltenmiş iki meczup gibi süzdü, şahadet parmağıyla sağ gözünün alt kapağını aşağıya çekerek güldü:

-Pışşşşt! dedi.

Fakat az sonra vardığımız kasabada geleceğimizi bildikleri için karşılamaya hazırlanmışlardı. İhtiyar, bunu görünce, kırdığı potu anlamıştı. Utancından otomobil durur durmaz ortadan kayboldu. Atatürk, onu bulmamı emretmişti. Biçare beni görünce ayağıma kapandı:

-Ne olur, dedi, beni affedip bir defa elini öptürsün. Ömrüm oldukça çizmesinin çamurunu yiyeyim!

Güldüm ve parmağımla sağ gözümün alt kapağını aşağı çekerek aynı cevabı verdim:

-Pışşşşt!

İşte hayatımın en büyük heyecanlarından birini de onu Atatürk'ün yanına götürdüğüm zaman duydum.

İhtiyarın Atatürk'ün ayakları altına kurbanlık bir koyun teslimiyetiyle nasıl yıkılıverdiğini hatırlıyorum da, o anda kalbimin nasıl durmadığına hâlâ şaşıyorum!

[...] Çal'da cepheyi dolaşıyorduk. Hiç farkına varmadan, düşmanla çarpışan avcılarımızla düşmana ateş saçan topçularımız arasına girmişiz.

O sırada yanımıza yedeğinde boş bir at getiren bir süvari geldi. Ve Atatürk'e:

-Kumandan Paşa bu atı gönderdi. Sizi topçu menzilinde bekliyor! dedi. Atatürk, nefere:

-Sen, *dedi,* bu atı ona götür, binsin de o buraya gelsin!

Çok geçmeden, 11. Fırka Kumandanı merhum Derviş Paşa yanımıza geldi.

Atatürk ondan vaziyet hakkında malumat istedi. Derviş Paşa:

-Düşman artçısıyla çarpışıyoruz Paşam! dedi.

Tam o sırada arkamızdan müthiş bir grup ateşi başlamıştı. Toplarımız dağları sarsarcasına gürlüyorlardı.

Atatürk, Derviş Paşa'ya:

-Biz burada iken topçularımızın gerimizde kalması olmaz! *dedi.* Onları bizim önümüze geçirmek lazım.

Ve Derviş Paşa'nın bu emri derhal tatbik ettirip gelişinden sonra, güldü:

-Paşam, şimdi de avcı hattıyla topçu hattı bir araya geldi. Bu olur mu ya?

Anlaşılıyordu ki, Atatürk, düşmanın işini bir an önce bitirmek ve kuvvetlerimizi derhal hücuma geçirmek istiyordu. Derviş Paşa'nın zekâsı, onun bu niyetini kavramıştı...

-Paşam, dedi, emrederseniz avcı hattını da ileri sürelim!

Atatürk, maksadının çabuk anlaşılmasına memnun olmuştu. Güldü:

-Derhal!

Fakat bulunduğumuz mevkiyle avcı hattı arasında telefon tesisatı yoktu. Derviş Paşa bu emri bizzat tebliğ için atına atlamıştı.

Ben onun bu çok tehlikeli hareketini önlemek, bir başkasını göndertmek istedim.

Koca Derviş Paşa'nın kaşlarını çatıp da bana:

-Baksana! Emri kim veriyor?

Deyişini ve hayvanını ateş hattına doğru dörtnala uçuruşunu ömrüm oldukça unutamam!

On dakika sonra avcılarımız harekete geçtiler ve bir saat sonra dikiş tutturamayan düşman neferleri Murat Dağları'na doğru çil yavruları gibi dağıldılar!

Atatürk'ün bu dahiyane müdahalesi, kimbilir ne kadar uzayacak olan bu işi bir saate sığdırıvermişti. Bu harbi kazanışımızın ertesi günü de Trikopis esir düşürüldü. [...]

Atatürk, en büyük tehlikeyi İzmir'in geri alınışında atlattı.

Düşmanın Afyon'dan bozuluşundan sonra, İzmir'e kavuşmak aşkıyla yanan askerler yol yürümeye kanmıyorlardı. Nif'e vardığımız zaman, [...] Nurettin Paşa'nın ısrarıyla derhal İzmir'e hareketten vazgeçen Atatürk bana:

-Git, *dedi,* bana İzmir'de Kral Kostantin'in oturduğu evi hazırlat!

Ben, bu emri yerine getirip haber vermeye dönerken, süvarilerden Paşa'nın İzmir'e geldiğini duydum. Ve ona Kordonboyu'nda yetiştim.

Orası o anda bir harp sahasından çok tehlikeli idi: Ermeni fedaileri ortalığı ateşe vermişler, rast geldikleri yere bomba savuruyorlardı.

Etrafımız ateş içinde idi. Ve Atatürk, parkta gezintiye çıkmış kadar sakin, denizi seyrediyordu. Bir aralık bana:

-Güzel memleket! *dedi. Ve ilave etti:*

-Bu cennete düşman sokulur mu?

Fakat ne yalan söyleyeyim, ben, onu bu ölüm yağmurunun altından uzaklaştırmaktan başka bir şey düşünemiyordum. Tehlikeyi anlatabilmek için:

-Paşam, dedim. Şimdi şu sokağın içinde bomba atan iki fedaiyi yakalayıp vurdular!

O gayet sakin eseflenip:

-Yazık, göremedik! *demesin mi?*

Fakat eğer o andaki cesaretine şaştığım Atatürk, oradaki tehlikeli molasını uzatsaydı, büyük zaferinin keyfini tadamayacaktı. [...]

Başkumandan Trikopis'le Kumandan Siyonis kılıçlarını aynı zamanda teslim etmişlerdi. Atatürk, onları, tarihte hiçbir kumandanın esirlerine göstermediği bir hürmetle karşıladı.

Şimdi Habeşistan'da bulunan Erkânıharp Yüzbaşısı Faruk'un tercümanlığıyla görüşmeye başlamışlardı.

Atatürk'ün teselli vermek için söylediği sözler, onlara akıbetlerinin bütün acılarını unutturabilecek kadar tatlı idi.

Bir aralık, Trikopis'e gayet dostane bir eda ile sordu:

-Neden vaktiyle geri çekilmediniz?

-İmkân bulamadık!

-İhtiyatlarınızı niçin vaktiyle kullanmadınız?

Trikopis, dişlerini sıkarak Siyonis'i işaret etti:

-Kendisine sorun!

Atatürk aynı soruyu ona yöneltti. Siyonis, Başkumandan'dan emir alamadığını söyledi.

Atatürk yine Trikopis'e döndü:

-Niçin emir vermemiştiniz?

Trikopis, bir imkânsızlığı ifade isteğiyle ellerini açarak cevap verdi:

-Topçularınız telsiz mi bırakmıştı ki?

Sonra, beş dakika evvel İstanbul'daki eşine hayatının emniyette olduğunu müjdelememizi istediğini unuttu ve elini alnına götürerek:

-Ben, dedi, intihar etmeliyim!

Atatürk:

-Orasını siz bilirsiniz! *dedi.*

Ve istirahatlerinin temini için lazım gelen emirleri vererek uzaklaştı.

Güldüm ve:

-Tabii, dedim, teselli kâr etmeyince, hazret tatlı canına kıymasın diye memleketi de geri verecek değildi ya!

CENEVRE'DE AFET HANIM'A*

(13 MART 1936)

Ankara, 13.3.1936

Bayan Afet
Pensionnat Savarol[1]
Chemin de Beau Soleil Champel - Geneve

Son tafsilatlı mektubunuzu ve konferansınızı verdiğinize dair telgrafınızı memnuniyetle okudum.[2] Tebrik eder, gözlerinizden öperim.

K. Atatürk

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Prof. Dr. Afet İnan*, Yayına Hazırlayan: Arı İnan, 2. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, Ekim 2005, s.259. Ayrıca bkz. Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.41.

1 Savarol Öğrenci Yurdu. (Y.N.)

2 Afet (İnan) Hanım'ın 6/7 Mart 1936 tarihli söz konusu mektubu şudur:

"Cenevre, 6/7.3.1936

Atatürk,

Telefonla konuşmamızın sevinci içindeyim. Daimi çalışma hayatımın tafsilatını vermeyi ödev sayıyorum. Bugün seminerdeki konuşmam üzerinde eleştiri şöyle oldu. [Afet (İnan) Hanım'ın Cenevre Üniversitesi'nde Fransızca olarak verdiği konferansın Türkçesi ve Fransızcası için bkz. Âfet, "Türk İstiklâli ve Lozan Muahedesi - L'indépendance Turque et le traité de Lausanne", *Belleten*, Temmuz-Ekim 1938, c.2, Sayı: 7/8, s.277-307. - Y.N.]

Profesör evvela talebelere eleştirileri olup olmadığını sordu. Hepsi bizim için yeni ve bilmediğimiz bir mevzu, yalnız öğrendik, dediler. Profesör ben bu mevzu üzerinde konuşurum diye söze başladı. Evvela genel olarak metheder sözler söyledi. Notları sırasıyla baştan başlayarak benim sözlerimi teyit etti ve üzerinde tafsilat verdi. Harbi Umumi'ye girişimiz hakkında tekrar benim fikrimi sordu. Cevap verdim. Boğazlar meselesinin tarihçesini yaptı. Ben de bu mevzu üzerinde hafta içinde tekrar etüt yaptığım için lazım gelen cevabı verdim. Eleştiri olumlu safhada ve daha çok saati doldurmak için genel ve metodik izahlarla geçti.

Yalnız dersten sonra Profesör ile kendi kitabındaki bir cümle hakkında ayrıca konuşmak lüzumunu hissettim: 'Sur un point pourtant le traité resta lettre morte. Une Assemblée Nationale Turque convoquée en Asie Mineure par Mustafa Kemal refusa de reconnaître l'act de Sèvres. Et la puissance militaire qui s'organisa sur le plateau Anatolien brisa l'oeuvre negociateurs pour la grande gloire des Turcs, mais non pas pour le bien de l'humanité'. [Fransızca cümlelerin Türkçesi şudur: "Ne var ki antlaşma bir noktada hükümsüz kaldı. Anadolu'da Mustafa Kemal tarafından toplanan bir Türk Milli Meclisi Sevr Antlaşması'nı tanımayı reddetti. Ve Anadolu yaylasında teşkilatlanan askeri güç (Sevr) delegelerinin eserini yıkarak Türklere büyük bir zafer kazandırdı, ama bu, insanlık için iyi olmadı." Nejat Bayramoğlu tarafından Türkçeye çevrilmiştir. - Y.N.]

Son cümlenin manasını sordum. 'Ben hata etmişim. İzmir'de Türklerin katliam ve yangın yaptıklarını zannediyordum. İkinci basılışta bu cümleyi görmeyeceksiniz' dedi.

Lozan'da Elçi ile diğer plakları gidip gördük. Bizimkinin Türkçesi ve Fransızcasını karşılıklı olmak üzere yazdırmak istiyoruz.

Hafriyat konferansı için pek çok çalışmam icap etti. Resimleri Türkçeden Fransızcaya çevirdim. Verilen raporu bir plana göre büsbütün değiştirdim. Araya resimleri koydum. Şimdi müsveddesi hazır. Prof. Pittard'a birçok kısımları sormak mecburiyetinde kaldım. O da bir nüshasını aldı. Pazar günü bana gelip fikrini söyleyecek. Neticeyi beraber yapacağız. 'Siz değil, orada Türklük konuşacaktır' diyor. Onun için muvaffak olmak lazım. Size bir davetiye numunesini gönderiyorum. Derslerim için gösterdiğiniz yola çok teşekkür ederim.

Sofrada beni hatırlayarak yazdırdığınız kâğıtları aldım. Pek çok sevindim. Beni teşvik eden sözlerinize layık olmaya çalışıyorum. Yakında görüşmeyi umduğum için uzun yazmayacağım.

Prof. Pittard dinlenmeye ihtiyacı olduğundan doktorlar uzun yolculuğa müsaade etmemişler. Daveti söylediğim zaman pek mütehassis oldu ve gidemediğinden dolayı üzüntüsünü bildirdi.

Pirî Reis hakkında 8 Mayıs'ta Coğrafya Cemiyeti'nde konferans vereceğime söz verdim.

Planımı tespit ettim, size gönderiyorum. Eğer münasip görürseniz bazı kısımları mütehassıs arkadaşların hazırlaması için emir verirseniz ben oraya gelince hazır materyal ile tespit edebilirim. Beni hatırlayan arkadaşlarınıza pek çok selamlar. Saygılarımla ellerinizden öperim.

Afet"

Bkz. *Atatürk'ten Mektuplar*, s.53-54.

Atatürk'ün telgrafta bahsini ettiği Afet (İnan) Hanım'ın Cenevre Tarih Cemiyeti'nde 12 Mart 1936 günü verdiği "Türk Tarih Kurumu'nun Arkeoloji Faaliyeti" başlıklı konferans için bkz. *Belleten*, Temmuz-Ekim 1938, c.2, Sayı: 7/8, s.5-12. (Y.N.)

DOĞUMUNUN YILDÖNÜMÜNÜ TEBRİK DOLAYISIYLA İRAN ŞAHI RIZA PEHLEVİ'YE*

(14 MART 1936)

Tel. Ankara, 14.3.1936

Zatı Şahanelerinin doğum yıldönümünü en sıcak ve saygılı kardeşlik duygularıyla kutlular, kudretli ve feyizli idareleri altında dost milletin her gün artan gelişmesini görmekle hissettiğim büyük sevinci bilhassa kaydetmek isterim. Türk-İran münasebetlerinin sıkılığı, menfaatlarının birliği siyasetlerinde tam bir ahenk yaratmıştır. Zatı Şahanelerine uzun ömür ve afiyetler dilerken bu ayrılmaz dostluğun büyük bir yaratıcısını derin sevgi ve saygı ile anmayı en zevkli bir vazife sayarım.

Kemal Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K. 60-0'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.539; *Ulus*, 19 Mart 1936, s.2; *Tan*, 19 Mart 1936, Numara: 327-3630, s.3; *Son Posta*, 19 Mart 1936, Numara: 2020, s.3; *Ayın Tarihi*, Nisan 1936, Numara: 28, s.42; *Akşam*, 19 Mart 1936, Numara: 6255, s.2.

CENEVRE'DE AFET HANIM'A*

(17 MART 1936)[1]

1936

Afet,

Bu akşam bilmem kaçıncı, hep sizden bahsolundu, hep sizin konferansınız[2] okundu. İstisnasız memnun olduk. Yakında sizi Ankara'da görebileceğimizi ve orada verdiğiniz konferansları Ankara Fakültesi'nde de vereceğiniz için işiteceğimize memnuniyet duyuyoruz. Selam ve hürmet.

Müştak Mayakon, H. Reşit Tankut, Saffet Arıkan, Ali Fuat Cebesoy, Edip Tör, Muzaffer Göker.

K. Atatürk

* Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.32.

1 Mektup, kaynakta "1936" tarihiyle yayımlanmıştır. Afet (İnan) Hanım Alacahöyük kazıları hakkında "Türk Tarih Kurumu'nun Arkeoloji Faaliyeti" başlığıyla 12 Mart 1936 günü Cenevre Tarih Cemiyeti'nde ve 11 Nisan 1936 günü Ankara Halkevi'nde konferanslar vermiştir. (Bkz. *Akşam*, 12 Nisan 1936, Numara: 6279, s.2.) *Nöbet Defteri*'ne göre 17 Mart 1936 günü kabul edilenler şunlardır: "Saffet Arıkan, Ali Fuat Cebesoy, Muzaffer Göker, İbrahim Necmi Dilmen, Abdülkadir İnan, Hasan Reşit Tankut, Falih Rıfkı Atay, İsmail Müştak Mayakon, Dr. Ziya Naki Yaltrum, Dr. Hilmi." (Bkz. *Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938*, Toplayan: Özel Şahingiray, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1955, s.479-480.) Mektup o gün yazılmış olabilir. (Y.N.)

2 Afet (İnan) Hanım'ın 12 Mart 1936 günü Cenevre Tarih Cemiyeti'nde verdiği "Türk Tarih Kurumu'nun Arkeoloji Faaliyeti" başlıklı konferans için bkz. *Belleten*, Temmuz-Ekim 1938, c.2, Sayı: 7/8, s.5-12. (Y.N.)

MİLLİ BAYRAMI TEBRİK DOLAYISIYLA ELENLER KRALI II. GEORGES'A*

(25 MART 1936)

Tel. Ankara, 25.3.1936

Majeste II. Georges
Elenler Kralı - Atina

Milli bayram güzel vesilesiyle Majestelerine en samimi tebriklerimi sunar ve şahsi saadetinizle asil ve dost milletin refah ve yükselmesi hakkında hararetli temennilerimi arz ederim.

Kamâl Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi)'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.429; *Ulus*, 31 Mart 1936, s.2; *Tan*, 31 Mart 1936, Numara: 327-3630, s.3; *Cumhuriyet*, 31 Mart 1936, Numara: 4265, s.3; *Son Posta*, 31 Mart 1936, Numara: 2032, s.3; *Ayın Tarihi*, Nisan 1936, Sayı: 28, s.44.

DOĞUMUNUN YILDÖNÜMÜNÜ TEBRİK DOLAYISIYLA MISIR KRALI I. FUAT'A*

(30 MART 1936)

Ankara, 30 (AA) - Mısır Kralı I. Fuat'ın doğumunun yıldönümü münasebetiyle Reisicumhur Kamâl Atatürk ile Kral I. Fuat arasında aşağıdaki tebrik telgrafları teati olunmuştur:

Majeste I. Fuat
Mısır Kralı - Kahire

Doğumlarının yıldönümü münasebetiyle Majestelerine en hararetli tebriklerimi sunar ve şahsi saadetleriyle Mısır'ın refahı hakkındaki samimi temennilerimi arz ederim.

* *Ulus*, 31 Mart 1936, s.2; *Cumhuriyet*, 31 Mart 1936, Numara: 4265, s.3; *Tan*, 31 Mart 1936, Numara: 327-3630, s.3; *Ayın Tarihi*, Nisan 1936, Sayı: 28, s.44. Ayrıca bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.374.

PROFESÖR KVERGİĆ'E YARDIM EDİLMESİ HAKKINDA VİYANA ELÇİLİĞİ'NE TALİMAT*

(4 NİSAN 1936)

4.4.1936

Türkiye Elçiliği'ne
Viyana

Sayın Elçi,

Profesör Kvergić'in hastanede hasta yatmakta bulunduğu hakkında Ulu Önder'imize eşinin gönderdiği mektup üzerine, kendisine mümkün olan yardımın yapılması buyurulmuştur. Bu iş için emrinize yeniden 500 Türk Lirası gönderiyoruz. Kendisini yattığı hastanede ziyaret ederek sıhhati ve ihtiyacı hakkında malumat almak ve bu 500 liradan ihtiyaca ve vaziyete göre lüzum göreceğiniz miktarını ve hatta icap ederse tamamını kendisine veya eşine vermek lütfunda bulunmanızı ve sıhhatinden her zaman malumat vermenizi diler, derin teşekkürlerle içten saygılarımı sunarım, Sayın Elçi.

Türk Dil Kurumu
Genel Sekreteri

* Fotokopisini aktaran: *Atatürk ve Türk Dil Kurumu*, Hazırlayan: Nail Tan, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, s.85.

KIZININ DOĞUMU ÜZERİNE YUGOSLAVYA KRALLIĞI NAİBİ PRENS PAUL'Ü TEBRİK*

(8 NİSAN 1936)

Tel. Ankara, 8.4.1936

Altes Ruayal Prens Paul Karajorjeviç
Belgrad

Altes Ruayalinizin mazhar olduğu büyük bahtiyarlığı derin bir sevinçle haber alıyorum.

Bu mesut fırsat, yüksek muhabbet ve samimi dostluk hislerimi tekrarlamak ve gerek Altes Ruayalinize, gerek Altes Ruayal Prenses Olga'ya en hararetli tebriklerimin arzına imkân vermektedir.[1]

Kamâl Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Tebrik ve Taziyetler, Yugoslavya'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.340; *Kurun*, 11 Nisan 1936, Numara: 6554-494, s.2; *Tan*, 11 Nisan 1936, Numara: 350, s.3; *Akşam*, 11 Nisan 1936, Numara: 6278, s.2; *Son Posta*, 11 Nisan 1936, Numara: 2043, s.3; *Ayın Tarihi*, 11 Nisan 1936, Sayı: 29, s.2.

1 7 Nisan 1936 günü Prens Paul ile Prenses Olga'nın bir kız çocukları dünyaya gelmiştir. Atatürk bu doğumu kutlamaktadır. (Bilâl N. Şimşir'in notu.)

ULUSAL BAYRAMI TEBRİK DOLAYISIYLA İSPANYA CUMHURBAŞKANI VEKİLİ MARTINEZ BARRIO'YA*

(14 NİSAN 1936)

Tel. Ankara, 14.4.1936

İspanya Cumhurbaşkanı Vekili Mösyö Martinez Barrio'ya

İspanyol Ulusal Bayramı dolayısıyla Ekselanslarına en içten tebriklerimi ve gerek kendilerinin şahsi saadetleri, gerek İspanya'nın refahı hakkındaki samimi dileklerimi sunarım.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.26-27; *Ulus*, 22 Nisan 1936, s.2; *Son Posta*, 22 Nisan 1936, Numara: 2054, s.3.

23 NİSAN BAYRAMI DOLAYISIYLA GÖNDERİLEN TEBRİK TELGRAFLARINA TEŞEKKÜR*

(24 NİSAN 1936)

Ankara, 24 (AA) - Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nden:

23 Nisan Bayramı münasebetiyle yurdun her tarafından gelen ve vatandaşların sevinç ve yüksek hislerini bildiren yazılara teşekkürlerini iletmeye Cumhurbaşkanı Atatürk Anadolu Ajansı'nı ödevlemiştir.

* *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1936, Numara: 4290, s.3; *Akşam*, 25 Nisan 1936, Numara: 6292, s.2; *Son Posta*, 25 Nisan 1936, Numara: 2057, s.3. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.842.
Abdülkadir İnan, 23 Nisan Bayramı'nın ertesinde Atatürk'ün sofrasında tanık olduklarını şu şekilde aktarmaktadır:

> "Yıl 1936...
> Çocuk Bayramı'nın üçüncü ya da dördüncü günü idi. Bir akşam Atatürk'ün sofrasında bulunuyorduk. Küçük Ülkü, Atatürk'ün sağındaki sandalyede oturuyor ve Çocuk Bayramı'nda gördüklerini Atatürk'e anlatmaya çalışıyordu. Atatürk, onu sevgi ve şefkatle dinliyordu. Sonra Ülkü'ye 'Kalk da bayram yerinde gördüklerini şu beylere anlat' dedi. Ülkü, sandalye üzerinde ayağa kalkarak bayramda gördüklerini anlatmaya başladı. Güzel güzel anlattı. Ülkü'nün konuşmasından ve hareketlerinden Atatürk çok memnundu, neşelenmişti... Onu alkışladı, biz de alkışladık. Çocuk Bayramı ve Ülkü'nün konuşması münasebetiyle Atatürk evlenme, çocuk ve aile konuları üzerine bazı felsefi görüşlerini açıkladı. Bu konular üzerinde Atatürk'ün söylediklerini aynen nakletmek iktidarında değilim. Ancak anlam ve diyemini (mealini) vermeye çalışacağım. Atatürk, sofrada bulunanlardan aile durumlarını ve çocuklarını sordu. Sorularına cevaplar aldıktan sonra:
> 'Eşini mesut edebilecek herkes evlenmelidir. Çoluk çocuk sahibi olmalıdır... Bana bakmayınız. Bu meselede örnek İsmet Paşa'dır. Benim hayatım başka türlü düzenlenmiştir. Buna rağmen tecrübesini yaptım. Sonradan anladım ki, bu iş benim başarabileceğim iş değilmiş...
> Çocuk sevgisi, insan için bir ihtiyaçtır. Hele yaş ilerledikçe bu ihtiyaç kendisini daha kuvvetle hissettiriyor. Onun için de Ülkü'yü yanımdan ayırmak istemiyorum' buyurdular." (Bkz. Abdülkadir İnan, "Atatürk Devrine Ait Hatıralar", *Türk Kültürü Dergisi*, Kasım 1964, Yıl: 3, Sayı: 25, s.61-62. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *age*, s.842.)

Abdülkadir İnan konuşmanın 1936 yılı Çocuk Bayramı'nın üçüncü ya da dördüncü günü akşamı yapıldığını belirtmektedir. *Nöbet Defteri*'ne göre Abdülkadir İnan 25 ve 26 Nisan 1936 günlerinde kabul edilenler arasında görülmektedir. (Bkz. *Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938*, Toplayan: Özel Şahingiray, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1955, s.492.) (Y.N.)

DOĞUMUNUN YILDÖNÜMÜNÜ TEBRİK DOLAYISIYLA JAPON İMPARATORU HİROHİTO'YA*

(29 NİSAN 1936)

Tel. Ankara, 29 Nisan 1936

S. M. Hirohito
Japon İmparatoru - Tokyo

Majestelerinin doğumlarının yıldönümü münasebetiyle en hararetli tebriklerimi arz ve gerek şahsi saadetleri, gerek imparatorluklarının refahı hususundaki temennilerimin kabulünü rica ederim.

Kamâl Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi)'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.223; *Ulus*, 2 Mayıs 1936, s.3; *Tan*, 5 Mayıs 1936, Numara: 374, s.3; *Ayın Tarihi*, Haziran 1936, Sayı: 30, s.93.

MISIR PRENSİ FARUK'A TAZİYE*

(29 NİSAN 1936)

Tel. Ankara, 29.4.1936

Son Altes Prens Faruk
Kahire

Fahametli pederiniz Majeste Kral'ın vefatını çok büyük bir üzüntüyle haber aldım. Altesinizin, fahametli ailenizin ve Mısır milletinin bu derin yasına iştirak ederek en samimi taziyetlerimi beyan eylerim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. Mısır. K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.376; *Ulus*, 6 Mayıs 1936, s.2; *Kurun*, 6 Mayıs 1936, Numara: 6579-519, s.2 *Tan*, 6 Mayıs 1936, Numara: 375, s.3; *Ayın Tarihi*, Haziran 1936, Sayı: 30, s.93.

ALMAN MİLLİ BAYRAMI DOLAYISIYLA ALMAN REİCH BAŞKANI HİTLER'İ TEBRİK*

(30 NİSAN 1936)

Tel. Ankara, 30.4.1936

Alman Reich Başkanı Adolf Hitler'e

Alman milletinin milli bayramı olan bugünde Ekselansınıza en hararetli tebriklerimi ve gerek şahsi saadetleri, gerek Alman devletinin refahı hakkındaki samimi temennilerimi bildirmekle bahtiyarım.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.I, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.161; *Ulus*, 6 Mayıs 1936, s.2; *Kurun*, 6 Mayıs 1936, Numara:6579-519, s.2; *Ayın Tarihi*, Haziran 1936, Sayı: 30, s.93.

AVUSTURYA MİLLİ BAYRAMI DOLAYISIYLA AVUSTURYA CUMHURBAŞKANI MIKLAS'I TEBRİK*

(30 NİSAN 1936)

Tel. Ankara, 30.4.1936

Ekselans B. N. Miklas
Avusturya Cumhurbaşkanı - Viyana

Avusturya milli bayramı münasebetiyle Ekselanslarına, en hararetli tebriklerimle birlikte şahsi saadetleri ve Avusturya ulusunun refahı için olan hararetli temennilerimi arz etmek benim için pek ziyade memnuniyet sebebidir.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.I, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.390; *Ulus*, 8 Mayıs 1936, s.2; *Kurun*, 8 Mayıs 1936, Numara: 6581-521; *Tan*, 8 Mayıs 1936, Numara: 377, s.3; *Ayın Tarihi*, Haziran 1936, Sayı: 30, s.95.

ROMEN MİLLİ BAYRAMI DOLAYISIYLA ROMANYA KRALI II. CAROL'U TEBRİK*

(9 MAYIS 1936)

Tel. Ankara, 9.5.1936

Majesteleri II. Carol
Romanya Kralı

Romen Milli Bayramı münasebetiyle Majestelerine en hararetli tebriklerimle beraber, gerek şahsi saadetleri ve gerek dost ve müttefik Romen milletinin refahı hakkındaki temennilerimi bildirmekle bahtiyarım.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İ. K.60-0'dan Fransızcasını aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.51; *Ulus*, 14 Mayıs 1936, s.2; *Kurun*, 14 Mayıs 1936, Numara: 6587-527, s.2; *Tan*, 14 Mayıs 1936, Numara: 382, s.3.

YENİDEN CUMHURBAŞKANI SEÇİLMESİ ÜZERİNE ÇEKOSLOVAKYA CUMHURBAŞKANI EDVARD BENES'İ TEBRİK*

(12 MAYIS 1936)

Çekoslovakya Cumhurbaşkanı Ekselans Edvard Benes'e

Pek Aziz ve Büyük Dost,

Milli Meclis halinde toplanmış olan Âyan ve Mebusan Meclisleri tarafından Çekoslovakya Cumhuriyeti Riyasetine seçildiğinizi ve anayasanın bahşettiği salahiyete dayanarak iktidar mevkiini üstlendiğinizi bildiren mektubu büyük bir memnuniyetle aldım.

Memleketinizin en yüksek makamını kazanmış olmanızdan dolayı Ekselansınızı tebrik ederken Türkiye Cumhuriyeti ile Çekoslovakya arasında mevcut olan iyi münasebetlerin muhafaza ve kuvvetlendirilmesine çalışılacağına dair verilen teminata teşekkür ile hislerime uygun ve her iki memleketin menfaatına hizmet eden bu ülkünün tahakkuku hususunda aynı suretle mesai sarf eyleyeceğime itimat buyurmanızı rica ederim.

Bu kanaatledir ki, yüksek takdir ve daimi dostluk teminatımın kabulünü rica ederim, Pek Aziz ve Büyük Dost.

Ankara, 12 Mayıs 1936[1]

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.598-599.

1 Mektubun D.B.A.'ndeki müsveddesi üzerinde tarih yoktur. 12 Mayıs 1936 günü Cumhurbaşkanı Kemal Atatürk'ün imzasına sunulduğu anlaşılmaktadır. (Bilâl N. Şimşir'in notu.)

İNGİLTERE KRALI VIII. EDWARD'A TAZİYE*

(13 MAYIS 1936)

Büyük Britanya, Yukarı İrlanda ve Denizleraşırı Britanya Arazisi Kralı
Hindistan İmparatoru Majeste VIII. Edward Hazretleri'ne

Aziz ve Büyük Dost,

Muhterem pederiniz Büyük ve Sayın Hükümdar Majeste V. George'un vefatı ile Britanya İmparatorluğu'nun uğradığı acı kaybı derin bir üzüntüyle haber alıyorum. Büyük Britanya milletine ve yüksek ailelerine ilişkin bütün vakalara karşı mütehassis olduğum samimi alaka dolayısıyla bu yeis verici haber beni bir kat daha kederlendirmiştir.

Majestelerine bu elemli vaka karşısında duyduğum derin acıyı beyan ederken en samimi taziyetlerimi kabul buyurmanızı ve her iki memleket arasında yerleşmiş olan dostluk münasebetlerinin muhafaza ve teyidine, mazide olduğu gibi, mesai sarf edeceğimden emin olmanızı rica ederim. Bu vesile ile yüksek saygı teminatımı takdim ederim, Aziz ve Büyük Dost.

Ankara'da, bin dokuz yüz otuz altı senesi Mayıs ayının on üçüncü günü tanzim kılınmıştır.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K.60-0'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.324-325.

19 MAYIS KUTLAMALARINA TEŞEKKÜR*

(20 MAYIS 1936)

İstanbul, 20 (AA) - Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nden:

19 Mayıs gününün yıldönümü münasebetiyle vatandaşların yüksek duygularını bildiren yazılara ve bugünü kutlamak için yapılan Spor Bayramı'nda gençliğin gösterdiği heyecan ve bağlılığa teşekkürlerini bildirmeye Atatürk, Anadolu Ajansı'nı ödevlemiştir.

* *Ulus*, 21 Mayıs 1936, Numara: 5320, s.1; *Cumhuriyet*, 21 Mayıs 1936, Numara: 4316, s.1; *Kurun*, 21 Mayıs 1936, Numara: 6594-534, s.2; *Akşam*, 21 Mayıs 1936, Numara: 6318, s.2; *Son Posta*, 21 Mayıs 1936, Numara: 2083, s.3. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.843.

ANKARA BELEDİYESİ'NE ÖDÜNÇ PARA VERİLMESİ HAKKINDA BAŞVEKÂLET'E*

(27 MAYIS 1936)

Tel
4/468

Dolmabahçe
27.5.1936

Yüksek Başvekâlet'e

Genel bütçeden Ankara Belediyesi'ne ödünç olarak 250.000 lira verilmesi hakkında İcra Vekilleri Heyeti'nin 26.5.936 tarihli kararnamesi uygundur.

Reisicumhur
K. Atatürk

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-3, D: 51, F: 63'te bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

TAYYARECİLERİN GECE HAREKÂTI HAKKINDA*

(29 MAYIS 1936)

İstanbul, 29 (AA) - Cumhurbaşkanı Atatürk dün gece saat 24'te Harp Akademisi tarafından yapılan tatbikat sahasını teşrif ve gece yapılan tayyare tatbikatını büyük bir dikkat ve alaka ile takip etmişlerdir.

Atatürk'ün huzuruyla yapılan bu gece uçuşlarında kıymetli tayyarecilerimiz tarafından büyük bir fedakârlık ve yüksek bir bilgi gösterilmiş olması Büyük Önder'in ve kumanda heyetinin bilhassa takdirini kazanmıştır.

Atatürk geceyi tatbikat sahasında geçirmiş, dün sabah İstinye sırtlarında başlayan ve tankların, tayyarelerin, sis tesisatının ve bütün silahların iştirakiyle devam eden bu büyük askeri harekâtı Metris'ten sabah saat 5.30'dan itibaren büyük bir dikkat ve alaka ile takibe başlamışlardır.

Çetin arazi üzerinde yüksek bir idare ile yapılan bu muvaffakiyetli hareketler esnasında en ufak bir noktayı bile ihmal etmeyen Atatürk, askerle beraber yaya olarak bütün taarruz ve müdafaa harekâtını çok yakından incelemişler ve alakadar kumandanlara birçok sorgularda bulunarak izahat almışlardır.

Bu askeri harekât hem taarruz ve hem müdafaa bakımından tam bir intizam ve muvaffakiyetle başarılmıştır.

Bilhassa dün Zincirlikuyu'dan itibaren harekâtı takip eden Türk kadın tayyarecisi Bayan Sabiha bu sabah tek başına harekât sahası üzerinde uçmuş, gözetleme yapmış ve görüşlerini büyük bir dikkat ve isabetle Büyük Önder'e ve kumanda heyetine anlatmış ve Atatürk'ün takdirlerini kazanmıştır.

Büyük Önder harekât sahasından ayrılırken Harp Akademisi Komutanı'nı, Harekât Müdürü'nü ve muvaffakiyetli harekâta iştirak eden bütün subayları tebrik ederek:

"Gördüğüm vaziyetten çok memnun oldum" *demişlerdir.*

Atatürk tam saat 9.20'de Metris'ten dönmüşlerdir.

* *Cumhuriyet*, 30 Mayıs 1936, Numara: 4325, s.1, 8; *Kurun*, 30 Mayıs 1936, Numara: 6603-543, s.1-2; *Son Posta*, 30 Mayıs 1936, Numara: 2092, s.1, 5; *Akşam*, 30 Mayıs 1936, Numara: 6326, s.1; *Ayın Tarihi*, Haziran 1936, Sayı: 30, s.9.

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU KURULTAYI DOLAYISIYLA İKTİSAT VEKİLİ CELAL BAYAR'A*

(HAZİRAN 1936)[1]

İktisat Vekili Bay Celal Bayar
Türk Kooperatifçilik Kurumu Fahri Başkanı
Ankara

C. Türk Kooperatifçilik Kurumu'nun yıllık kurultayı münasebetiyle bana karşı gösterilen temiz duygulara teşekkür ederim.

Reisicumhur
K. Atatürk

* *Karınca*, Haziran 1936, Sayı: 20-25, s.11.

1 *Karınca*'da telgrafın tarihi yer almamaktadır. Haziran 1936, telgrafın *Karınca*'da yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

ESKİŞEHİR TAYYARE ALAYI KUMANDANLIK DEFTERİNE YAZI*
(9 HAZİRAN 1936)

9.6.1936

Çok sevindim gördüklerimden.

K. Atatürk

* El yazısı belge fotokopisiyle birlikte aktaran: Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.844, 1106.
Belge, gazetelerde şu şekilde yer almaktadır:

"Eskişehir, 9 (AA) - Reisicumhur Atatürk dün saat 10'da Eskişehir'i şereflendirmişlerdir. Çukurhisar'da bir tayyare filomuz tarafından selamlanan Ulu Önder, Eskişehir istasyonunda Vilayet erkânı, Kolordu Kumandanı ve Karargâh erkân ve subayları, Belediye Reisi ve heyeti, Cumhuriyet Halk Partisi erkânı tarafından karşılanmıştır.
Şehir baştan başa donanmıştır. Atatürk, sokakları dolduran kalabalık bir halk tabakasının coşkun tezahüratı arasından geçerek Kumandanlık, Vilayet, Belediye ve Cumhuriyet Halk Partisi dairelerini ziyaret ve bunu müteakip hava kıtalarını ve tesislerini teftiş buyurmuşlar ve tayyare meydanında uçuşa hazır bulunan tayyare filolarının yanına giderek orada filolarımızın toplu ve ayrı ayrı uçuşlarını görmüşlerdir.
Atatürk burada gözlemledikleri intizam ve yüksek gelişmeden dolayı kıymetli havacılarımızı tebrik ve takdirlerini beyan buyurmuşlar ve Kumandanlık defterine şu cümleyi yazmışlardır:
'Çok sevindim gördüklerimden.'
Reisicumhur Atatürk, saat 2'de istasyona dönerek aynı heyetlerin ve Türk uçmanlarının[1] tazimkâr tezahüratı arasında Ankara'ya hareket buyurmuşlardır."

Bkz. *Ulus*, 10 Haziran 1936, Numara: 5340, s.1; *Cumhuriyet*, 10 Haziran 1936, Numara: 4336, s.1, 3; *Kurun*, 10 Haziran 1936, Numara: 6614-554, s.1; *Son Posta*, 10 Haziran 1936, Numara:2103, s.3; *Tan*, 10 Haziran 1936, Numara: 410, s.1; *Akşam*, 10 Haziran 1936, Numara: 6337, s.1, 4; *Aym Tarihi*, Temmuz 1936, Sayı: 31, s.4. (Y.N.)

1 Uçman: Pilot. (Y.N.)

CENEVRE'DE AFET HANIM'A*

(10 HAZİRAN 1936)

Ankara, 10.6.1936

Bursa'da iki gün kaldım. Bugün Ankara'dayım. Bazı işler için birkaç gün kalacağım. Florya'ya döneceğim. Muvaffakiyetle dönüşünü hasretle beklerim, gözlerinden öperim.

* Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.41.

BALKAN ANTANTI MATBUAT KONFERANSI BAŞKANLIĞI'NA*

(17 HAZİRAN 1936)[1]

Mr. Jean Dragu
Balkan Antantı Matbuat Konferansı Başkanı
Bükreş

Balkan Antantı'nın Matbuat Konferansı münasebetiyle gönderdiğiniz mesajdan ziyadesiyle mütehassis oldum. Kalbi teşekkürlerimle birlikte konferansınızın tam bir muvaffakiyeti için en iyi temennilerimi kabul ediniz ve dört antant memleketi matbuat birliğinin Bükreş'te toplanan üyelerine iletiniz.

K. Atatürk

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, Dolap No: 16, Kutu No: 172, Dosya No: 2, Fihrist No: 2-1'de bulunan Fransızca belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Fransızca belge Nejat Bayramoğlu tarafından Türkçeye çevirilmiştir.

1 Belgede tarih yoktur. Belge, arşivde, Hariciye Vekâleti Protokol Dairesi Şefi tarafından Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreter Vekili Süreyya Anderiman'a gönderilen 17 Haziran 1936 tarihli yazıya ilişik olarak yer almaktadır. Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, Dolap No: 16, Kutu No: 172, Dosya No: 2, Fihrist No: 2'de bulunan söz konusu belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. (Y.N.)

DÜNYA DURUMU VE "DAĞ BAŞINI DUMAN ALMIŞ" MARŞI KONULARINDA HAKKI TARIK US'A YAZDIRILAN NOTLAR*

(20/21 HAZİRAN 1936)

Kamutay[1] çalışmasını bitirdi. Tekrar kanunun emrettiği zamanda toplanmak üzere Kamutay üyeleri serbest kaldı. Ben de İstanbul'a dün geldim. Florya Denizevi'nde bulunan Önder'imiz Atatürk'le görüşmek arzumu kendisine bildirdim. Aldığım cevap şudur:

"Ben de onu çok görmek istiyorum."

Şimdi Denizevi'nde sofrada beraberiz. Atatürk'ün herkesin bildiği gibi sofra hayatımız büyük neşe içinde geçmektedir. Bu meyanda bütün dünya meseleleri en son dakikada malum olmuş bulunan dokümanlar üzerinde görüşülür, serbestçe münakaşa olunur. Yarın bütün dünya siyasi, toplumsal teşekküllerinde verilmesi muhtemel kararların ne olabileceği konuşulur. En nihayet bütün bu kararların Türkiye devleti ve büyük Türk milleti menfaat alakasıyla mukayese olunur ve değerlendirilir.

Bütün bu geniş zaman kipiyle ifade ettiğim şeyler benim yazılarımın okunduğu dakikada mazi olmuş ve her biri bir hakikat kisvesine bürünmüş şeylerdir. Ben Atatürk'ü dinlerken bu hükmü vermeye kendimde salahiyet duydum.

İçinde yaşadığımız günleri bütün milletlerin –küçük büyük, bunu ayırmayı ayıp sayarım– önümüzdeki günlerde dünya ve insanlık nizamı olarak ortaya koyup kabul ettirebilecekleri şekiller bütün dünyaca kabul olunacaktır. Burada tereddüdüm azdır. Asıl benim bütün medeni dünyaya söylemek istediğim bir nokta, benim kafamda hallolunmamış bir muamma gibi kalmaktadır.

Bunu izah edeyim:

Cemiyeti Akvam[2] kendi içinde üye olan bir devletin yine kendi içinde üye olan diğer bir devlete mütecaviz[3] olduğunu ilan etti. Bu ilanı yapanlar içinde İngiltere hükümeti başta ve diğer devletler üzerinde müşevvik[4] olarak harekete geçmiş bulundu-

* Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*, 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Şubat 1997, s.254-258.
Sadi Borak, Atatürk'ün Hakkı Tarık Us'a dikte ettiği bu notları şu açıklamayla aktarmaktadır:

> "20 Haziran 1936 gününü 21 Haziran'a bağlayan gecede tutulan bu notların giriş bölümünden sonra sürdürülen metinleri Atatürk tarafından dikte edilmiştir. Aynı gecede tutulan notların ikinci bölümü 'Dağ Başını Duman Almış' marşı ve Atatürk'ün buna ilişkin anı ve duygularıyla ilgilidir. Özel arşivimizdeki bu notları (okunamayan yerlerini boş bırakarak) aynen aktarıyoruz:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

1 Büyük Millet Meclisi. (Y.N.)
2 Milletler Cemiyeti. (Y.N.)
3 Mütecaviz: Tecavüz eden, saldıran. (Y.N.)
4 Müşevvik: Teşvik eden, ayartan, kışkırtan. (Y.N.)

ğu halde bugün İngiltere devleti henüz Cemiyeti Akvam Meclisi ile konuşmadan evvel Cemiyeti Akvam'ın sürüklediği bir karardan vazgeçmiş olduğunu resmi metinlerinde ifade etmiş ve bunun makul olduğunu izah ve ispata çalışmış bulunuyor.

Şimdi ben Türkiye Cumhuriyeti'nin Türk milleti namına düşünürken kendi kendime soruyorum:

1) Bana fenalık nereden gelebilir?

2) Birinci sorunun cevabını izah, oldukça geniş sahada ve bütün dünya politikasını tanımak ve özetlemek ve benim düşündüğüme müspet veya menfi icra etmekle mümkün olabilir.

3) Bence gayet açık konuşmak mecburiyetindeyim dostlarım. (Düşman bilmiyorum, herkesi dost kabul ediyorum. Benim mevcudiyetime riayet edegeldiklerini fiilen göstermiş olanlardan bahsediyorum. İşte bundan evvel söylediğim vaziyetler de beni aldatmak isteyenler hakkındadır.)

Türk artık aldanır olmaktan çoktan çıkmıştır. Türk'e karşı ona "dostum" diyenler hakiki dost olmadıkça sözlerinin sahtekârlık olarak kabul edileceğine şüphe etmemelidir.

Dağ Başını Duman Almış Marşının Yorumu

Atatürk geceyi geçirdiği yakın arkadaşları arasında bir de genç artist bulunuyordu. Artistin okuduğu muhtelif parçalardan bilhassa iki tanesi üzerinde çok durdular ve onları mükerreren okuttular:

"Dağ başını duman almış
Gümüş dere durmaz akar..."

Bu türkü Atatürk'ün şundan dolayı dikkat ve hassasiyetini çekmiştir. Atatürk, bilindiği gibi Samsun'a çıktıktan ve Sıvas yoluyla doğuya yürürken yardığı insan denizi dalgalarından kulağına kederli ve ümitsiz sedaların gelmiş olduğunu duymuştur. Bu seda, bütün Türk milletinin kolaylıkla tahmin edeceği gibi millet inlemesi, kardeş, arkadaş serzenişiydi.

Atatürk bu haklı galeyana karşı derhal tatminkâr ve müspet vaatlerde bulunacak şartlar içinde bulunmuyorlardı. Fakat bu genel ulusal üzüntünün mutlaka zail olacağına kendi maddi, manevi, ahlaki ve fikri mevcudiyetine olduğu kadar tam emniyet ve cesaretle imanı vardır. İşte Atatürk bu imanı, bugün genç artist dediğimiz, o günün ana kucağında bulunan bu çocuğun diliyle tekrar ettirdi.

Yukarıdaki türküyü yanında bulunan yaveri Cevat Abbas'a devamlı olarak söylemek suretiyle anlatmaya çalışmıştır.

Türkünün tahlilini şöyle yapmak gerekir: Büyük, yüksek, geniş bir Türk müessesesi yıkılıyor; karanlıklara, bulutlara bürünüyor. Fakat bu yüksek mucizeyi yaratan bir ırmak, parlak bir ırmak, gümüş dere, işte o durmaz akar. Bu aktıkça Türk yüksek hayatiyeti mevcut ve mutlaka yeni, yepyeni büyüklükler yaratır. Lazım olan şey bu yeni büyüklükleri insanlığın gözüne gösterebilmektir. Bunun için bütün dünyayı aydınlatabilecek bir fanus lazımdır. O fanus, tabiatın o fanusu elbette Güneş'tir.

Atatürk'ün bu karanlık içinde yegâne çekindiği şey, dünyayı ve bilhassa Türk milletini boğmuş, karanlıklar içinde mahvolmuş ve fakat onun yerinde yükselmiş olan abideleri görebilmek için muhtaç olunan fanusun henüz ufukları aydınlatmamış olması vehmiyle milletin tereddüde düşmesiydi. İşte bunun içindir ki, Atatürk bu türkünün ikinci mısraına çok ehemmiyet vermiş ve onu devamlı söylemiş ve söyletmiştir. Onu burada aynen söylemek uygun olur:

"Dağ başını duman....."

Atatürk, bunu yorumlayan sözlerle "Türk'ün Güneş'ten çıktığına emin ol" demek istiyor. Fakat ondan çıkmasını bekleyerek "yürüyüşü kısalt!.. karanlıktan dahi istifade ederek yürümeye devam et". Ve demek istiyor ki, Güneş'ten çıkmış..... İşaret bu yürümek. Hedefe yürümek ve bütün sesimizle ve hareketimizle hedefe yürümekte olduğumuzu göstermemiz lazımdır.

Kendini göstermekte ve bize hakikati belli etmekte müteredditolsa dahi Güneş, bizim bu tarafımızla (...) yine maksat temin olunur.

İşte bu büyük fikirleri ifade eden cümleler de şudur:

Yürüyelim arkadaşlar...

Sesimiz lazımdır ki:

Yer, gök, su inlesin

Sert adımlarla her yer inlesin!

Bu son sözleri söylerken Güneş'ten dahi ister istemez bu yüksek idealisti dahi ister istemez selamlamak ve aydınlanmak üzere çıkacağına şüphe edilmemek lazım gelir.

Nitekim hakikaten Türk milletinin hareket ve faaliyeti ve tabiatında, Güneş'in bunu aydınlatması gecikmemiştir. Nasıl gecikebilirdi ki, Türk milleti insan tabiatının ne kadar çocuğu ise Güneş de onlara hayat vermektedir. O da tabiatın, Güneş'in emrine boyun eğen bir tabidir. Hâkim olan tabiat Güneş midir, yoksa ondan da yüksek ışığı (...) vaziyeti altında hayatın sahibi olan insan kafasında mıdır?

En son tecrübelerden anlaşıldığına göre büyük olan, esas olan tabiattır.....[1]

1 Hakkı Tarık Us'un Atatürk'ün anlattıklarıyla ilgili olarak tuttuğu notlar burada sona eriyor. Notlar, yetiştirilebilmek çabasıyla pek hızlı tutulduğu için birçok sözcükler okunamamıştır. (Sadi Borak'ın notu.)

SABİHA GÖKÇEN'E VERİLECEK PARA HAKKINDA İŞ BANKASI'NA*

(23 HAZİRAN 1936)

İş Bankası
Eskişehir

Porsuk Oteli'nde Atatürk kızı Bayan Sabiha Gökçen'e yüz lira veriniz.

K. Atatürk

23.6.936

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: V-2, D: 79, F: 8-25'te bulunan el yazısı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

DOĞUMUNUN YILDÖNÜMÜNÜ TEBRİK DOLAYISIYLA İNGİLTERE KRALI VIII. EDWARD'A*

(24 HAZİRAN 1936)

Tel. Ankara, 24.6.1936

S. M. VIII. Edward
Londra

Doğumlarının yıldönümü münasebetiyle Sa Majestelerine en samimi tebriklerimi ve gerek şahsi saadetleri, gerek Britanya İmparatorluğu'nun refahı hususundaki en iyi dileklerimi arz eylerim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.328; *Ulus*, 7 Temmuz 1936, s.2; *Kurun*, 7 Temmuz 1936, Numara: 6641-581, s.2; *Son Posta*, 7 Temmuz 1936, Numara: 2130, s.3; *Ayın Tarihi*, Ağustos 1936, Sayı: 32, s.24.

CENEVRE'DE AFET HANIM'A*

(29 HAZİRAN 1936)

Tel. İstanbul, 29 Haziran 1936

Mademoiselle Afet
Savarol Champel - Geneve/İsviçre[1]

Mektubunu aldım. Diğer mektupla notları gözden geçirdim. Sana tafsilatlı mektup yazılacaktır. İmtihanlarını muvaffakiyetle geçirerek bir gün evvel ve kısa yoldan dönmeni büyük hasretle bekler ve gözlerinden öperim.

K. Atatürk

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: V-2, D: 79-3a, F: 11 ve 11-1'de bulunan el yazısı ve daktilo edilmiş belgelerin fotokopileri Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.41.

1 Savarol Öğrenci Yurdu - Cenevre/İsviçre. (Y.N.)

TEKİR ÇİFTLİĞİ TARIM KREDİ KOOPERATİFİ KURULMASI HAKKINDA SİLİFKE ZİRAAT BANKASI'NA*

(30 HAZİRAN 1936)

Silifke Ziraat Bankası'na

Merkezi "Tekir Çiftliği" olmak ve Arkarası, Persenti, Avşar, Karadedeli, Tekir, Tekirkoyuncu, Türkmenli, Türkmenuşağı, Tozara köylerini de ihtiva etmek üzere mıntıkamızda 2836 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu'na uygun bir tarım kredi kooperatifi kurmak istiyoruz.

Dileğimiz bankanızca da uygun görüldüğü takdirde imzalanmak üzere altı nüsha ana mukavelenamenin verilmesini rica eder ve hazırlanacak ana mukavelenamenin Ekonomi Bakanlığı'nca tasdik ve noterlikçe tescil muamelelerinin yerine getirilmesi için gereğinin yapılmasını dileriz. 30.6.936

(1) Tekir Çiftliği Sahibi Kamâl Atatürk
(2) Tekir Köyünden Ali Rıza oğlu Osman Kahya, Doğumu: 1907
(3) Tekir Köyünden Nuri oğlu Ziya Şahin, D:1912
(4) Tekir Köyünden Mahmut oğlu İbrahim, D: 1893
(5) Tekir Köyünden Ahmet oğlu Faik, D: 1909
(6) Tekir Köyünden Ahmet oğlu Ali, D: 1902
(7) Tekir Köyünden Nuri oğlu Hamza, D: 1907
(8) Tekir Köyünden Hüseyin oğlu Ali, D: 1907
(9) Tekir Köyünden Ahmet oğlu Hasan, D: 1881
(10) Tekir Köyünden Hüseyin oğlu Ahmet, D: 1904.

* Klişesini aktaran: *Ulus*, 14 Temmuz 1936, Numara: 5376, s.1; *Tan*, 16 Temmuz 1936, Numara: 446, s.1; *Karınca*, Ağustos 1936, Sayı: 27, s.4; *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Şubat 1987, Sayı: 24, s.15.

KABOTAJ HAKKININ ALINMASI DOLAYISIYLA GELEN TEBRİKLERE TEŞEKKÜR*

(3 TEMMUZ 1936)

İstanbul, 3 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

Kabotaj hakkının bayrağımıza geçmesi münasebetiyle yurdun birçok yerlerinden gelen ve vatandaşların yüksek duygu ve bağlılıklarını bildiren yazılardan Atatürk çok mütehassis olmuşlar ve teşekkürlerinin iletilmesine Anadolu Ajansı'nı memur etmişlerdir.

* *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 1936, Numara: 4360, s.3; *Son Posta*, 4 Temmuz 1936, Numara: 2127, s.3; *Akşam*, 4 Temmuz 1936, Numara: 6361, s.2; *Kurun*, 4 Temmuz 1936, Numara: 6638-578, s.1; *Açık Söz*, 4 Temmuz 1936, Numara: 76, s.2.

MİLLİ TÜRK SANAYİ BİRLİĞİ'NİN SAYGI TELGRAFINA TEŞEKKÜR*

(3 TEMMUZ 1936)

Milli Sanayi Birliği, Yerli Mallar Sergisi'nin açılışı münasebetiyle Atatürk'e bir telgraf çekmiş ve Büyük Şef bu telgrafa cevap vermişlerdir: [...]

Türk Milli Sanayi Birliği'ne

Sekizinci Yerli Mallar Sergisi'nin açılması münasebetiyle bana karşı gösterilen temiz duygulara teşekkür ederim.

Kamâl Atatürk

* *Kurun*, 7 Temmuz 1936, Numara: 6641-581, s.2.

AMERİKAN MİLLİ BAYRAMINI TEBRİK DOLAYISIYLA ABD BAŞKANI ROOSEVELT'E*

(4 TEMMUZ 1936)

Tel. Ankara, 4.7.1936

S. E. B. Franklin Roosevelt
Amerika Birleşik Hükümetleri Reisi
Washington

Asil Amerikan milletinin bu milli bayram gününde Ekselansınızdan şahsi saadetleri ve Birleşik Amerika Hükümetleri'nin refahı hususundaki hararetli dileklerimin kabulünü rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.249-250; *Ulus*, 15 Temmuz 1936, s.2; *Kurun*, 15 Temmuz 1936, Numara: 6649-589, s.2; *Tan*, 15 Temmuz 1936, Numara: 445, s.3; *Ayın Tarihi*, Ağustos 1936, Sayı: 32, s.25.

MONTRÖ ÖNCESİNDE BOĞAZLAR REJİMİ HAKKINDA YUNUS NADİ'YE YAZDIRILAN MAKALELER*

(10-13 TEMMUZ 1936)

Boğazlar ve Boğaz Suları Türk'ün Tam Hâkimiyet ve Bağımsızlığının İfadesidir

Biz Türkler, Boğazlar rejiminin Türkiye emniyeti için zamanla teşkil ettiği tehlikenin endişe ve heyecanlarını yaşadık. Kuvvetlerimizin derhal bu endişeleri bertaraf edecek tertip ve tedbir almaya müsait olduğunda cihanın şüphesi yoktur.

Buna rağmen istedik ki, bizim doğru görüşümüzü doğru gördüğünü zannettiğimiz bütün medeni âlemin inceleme ve görüşüne arz edelim ve onlar bizimle beraber, bizimle müştereken hakikati görmüş olduklarını ifade etsinler.

Biz bu hareket tarzını öteden beri dünyaca tanınmış olan barışseverlik politikamızın çok samimi bir icabı olarak düşündük; ve yine düşündük ki, eğer cihanda medeni camialar barışseverseler –ki bunun böyle olduğunu hâlâ büyük bir saflıkla kabul etmekteyiz– derhal bizim iyi niyetle dolu tezimizi kabul ve onu bir an evvel tasdik edecekler ve yürürlük mevkiine koyacaklardır.

Acaba aldandık mı? Türk kamuoyu bunu asla zannetmiyor. Çünkü Türk kamuoyu mukadderatını emanet ettiği Cumhuriyet hükümetinin bu kadar bönlük edeceğini asla kabul etmemiştir ve etmez. Hakikatte Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Meclisi, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Reisi hiçbir vakit öyle bir sıfatla vasıflandırılmamıştır ve vasıflandırılamaz.

* *Cumhuriyet*, 10-13 Temmuz 1936.
10 Temmuz 1936 tarihli makaleye kitabında yer veren Hasan Rıza Soyak "Yunus Nadi" imzalı bu makalelerin Atatürk'ün "telkinleriyle" yazıldığını, "en dikkate değer olanını" ise "harfi harfine dikte ettiğini" belirtmektedir:

> "O günlerde ben tedavi için Fransa'da bulunuyordum. Yurda dönüşümde çalışma arkadaşlarımın verdikleri malumattan ve cereyan eden haberleşme dosyasından öğrendim ki, Atatürk müzakereleri adım adım takip etmiş, hükümet ve delege heyetimiz ile daimi temas halinde bulunarak, onları isabetli düşünce ve kesin kararları ile donatmış ve durmadan kuvvetlendirmiştir.
> Bir taraftan da hemen her akşam sofrasına davet ettiği *Cumhuriyet* gazetesinin başyazarı ve mebus rahmetli Yunus Nadi Bey'e, telkinlerde bulunmak suretiyle, *Cumhuriyet* gazetesinde görüşlerini açıklayan ve savunan birçok başmakaleler yayımlattırmıştır.
> Bunlardan en dikkate değer olanını –ki doğrudan doğruya ve harfi harfine kendisi tarafından dikte edilmiştir ve yine Yunus Nadi Bey'in imzasını taşımaktadır– bir tarihi belge olarak aşağıya alıyorum: [...]" Bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, c.2, Yapı ve Kredi Bankası A. Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.544-545.

Yunus Nadi, Montrö Antlaşması'nın imzalanması öncesinde, yukarıdaki yazıları dışında *Cumhuriyet* gazetesinde 4, 5, 8, 9, 14, 17, 19 Temmuz 1936 tarihlerinde bu konuda başyazılar yayımlamıştır. (Y.N.)

Eğer Boğazlar meselesinde Türkiye'nin bu temiz ve insani hareketi, olduğu temizliğinde kabul olunmakla beraber, onun bu temiz kalpliliği göstermiş olmasından dolayı alakadarlardan herhangi biri ve diğerleri tarafından mantık oyunlarıyla istifadeye teşebbüs kokusu olursa bunu Türk milletinin anlamamasına imkân yoktur. Bu takdirde dünya bilmelidir ki, Türk milletinin şüpheli gördüğü bir işi Türkiye Cumhuriyeti hükümeti yapamaz.

Boğazlar meselesinde dostlarımıza açık sözümüz şudur: Türk milletinin, Türk vatanının tam emniyeti tedbirleri –ki bunlar hiçbir dost devlete ve hatta hiçbir devlete zarar vermez– hakkıyla tahakkuk ettirilmedikçe yapılacak herhangi bir rejimin Türk milletince kabule layık görülemeyeceğine şimdiden inanmalıdır.

Türk milleti Boğazlar meselesinde düşündüklerini şöyle özetler:

A- Boğazlar ve Boğazlar suları Türk'ün tam hâkimiyet ve bağımsızlığının ifadesidir. Orada yalnız Türk hâkimiyeti, kayıtsız ve şartsız, caridir ve cari olacaktır. Fakat,

B- Türkiye o kadar modern zihniyette bir toplumdur ki, medeni, insani ve ticari âleme kapılarımızı kapalı tutmak gibi bir düşünceden uzak ve yüksektir.

C- Ancak Türkiye'nin bu büyük insaniyetinin tanınmış olduğunu görmek isteriz ve tanıyanların bunu bir formülle ifade eylemelerini bekleriz.

Yoksa:

D- Türkiye'nin evinin, hariminin[1] kapıları olan Boğazlar'dan her isteyen istediği gibi geçebilmek hakkının elde edilmesi yoluna giderse işte o zaman Boğazlar meselesi tam hallolunmuştur.

Şu şekilde:

E- Bu takdirde Türk der ki: Kapılarım kapalıdır. İstediğime istediğim gibi açarım ve buna muktedirim.

***

Türk Projesi Yerine Acaba Niçin İngiliz Projesi?

Montrö Konferansı'nda Boğazlar'a verilecek yeni rejim için düşündüklerimiz yeni bir mukavele projesinde toplanarak tespit edilmiş bulunuyordu ve bu projenin müzakeresine de başlanmıştı.

Boğazlar'a verilecek yeni rejimin projesini bizim vermiş olmaklığımız gayet tabii bir şeydi. Çünkü:

1- Türk vatanının en hassas emniyet noktaları olan Boğazlar'a yeni bir rejim verilmesi lüzumunu biz ileriye sürmüş bulunuyorduk.

2- Bu maksatla bir konferans toplanmasını biz istedik ve alakadarları oraya çağırdık.

3- Konferans toplanır toplanmaz onun önüne neyin müzakere olunmasını istediğimizi biz söylemeliydik, ki işte bu da yeni rejimin projesi olurdu.

Bu proje üzerinde günler ve günlerle konuşulduktan sonra Cenevre fasılasını takiben günün birinde aynı mesele için bir de İngiliz projesi verilmiş olduğunun haberini aldık ve aynı zamanda bu projenin kabul olunmuş olduğunu da öğrenmiş bulun-

1 Harim: Evin içi gibi başkasına kapalı olan yer. (Y.N.)

duk. Bu o kadar şaşırtıcı bir el çabukluğuyla yapılmış bir iş oldu ki, ilk anda hayret etmeye bile vakit bulamayarak önümüze çıkarılan marifetin ne gibi iyilikleri ihtiva edeceğini görmek için sadece beklemeye koyulduk.

Hayırhah bir eda ile verildiğinde şüphemiz olmayan ve ondan dolayı da belki fazla derin araştırılmasına lüzum görülmeksizin kabul edildiği anlaşılan İngiliz projesinin içyüzünde adeta Konferans'ı akamete sürüklemek ister gibi maksatlar saklı bulunduğunu görmekte gecikmedik.

Bu vaziyet karşısında bir kere proje üzerine proje verilmiş olmasındaki nezaketsizliği, Türk heyetinin yeni projeyi kabulde gösterdiği nezaketle beraber ve haklı olarak şiddetle eleştirmeliyiz.

Müzakere konusu olan mesele, Türk emniyeti bakımından Boğazlar'a verilecek yeni rejimden ibaretti ve biz meselenin en yakın ve adeta biricik hayati alakadarı olarak bu rejimin nasıl olması lazım geldiğini kendi projemizde izah etmiş bulunuyorduk. Diğer devletlerin yapabilecekleri şey zaten müzakeresine başlanmış olan bu projenin maddeleri üzerlerinde değişiklikler teklif etmek ve hatta ona yeni maddeler ilavesini istemek şekillerinde tecelli edebilirdi ve böylelikle onların her türlü maksatları da pekâlâ temin edilmiş olurdu. Hatta bu maksatların en fenalarını bile bu yoldan ortaya koymaya hiçbir mâni yoktu.

Anlaşılıyor ki, çok nazik İngiliz siyaseti, bizim meşru müdafaa hakkımızı baltalayacak fena düşüncelerini birer birer ortaya koymayı kendi hesabına biraz kaba ve belki çok göze çarpıcı farz ederek, bunları bağımsız bir projenin şurasına burasına sıkıştırmayı tercih etmiş ve o projeyi müzakere konusu yapılırabilecek tertiplerle de nihayet bir nezaketsizlik ve nezaket karşılaşmasında sanki maksadına da ermiştir.

Erilen maksat, müzakere halinde bulunan bizim projemiz yerine İngiliz projesinin geçirilmesinden ibarettir. Bu proje Boğazlar'ın Türk emniyeti bakımından zaruri olan tahkimi hakikatini iptal edebilecek bir şey olmadığı için, bu el çabukluğu marifetini İngiliz siyaseti hesabına bir muvaffakiyet diye kaydetmeye imkân yoktur tabii. Bilakis, bu hareket tarzındaki nezaketsizlik onun hakikat olması şöyle dursun, proje halindeki meziyetlerini bile sıfıra indirecek bir münasebetsizliktir, ki işte çok geçmeden bütün Türklerin gözünde bu suretle çırılçıplak ortaya çıkmış da bulunuyor.

Güya, İngiliz projesi, Boğazlar'ın tahkimiyle tesis olunmak istenilen Türk emniyetini yeni bir mukavele müsveddesi olmak lazım gelen kendi şeklinde yalnız bir değil, birçok noktalardan baltalamayı hedeflemiş olan bir projedir.

Biz proje ve mukavele değil, Boğazlar üzerindeki Türk hâkimiyetine dayalı Türk emniyetini istiyoruz. Bu hâkimiyet ve emniyet o türlü haklardandır ki, icabında onların herhangi bir mukavele ile teyidine bile asla ihtiyaç olmaksızın alakadar hak sahibi onları –hiç kimseye sormadan da– pekâlâ tesis eder ve kullanır. Biz Boğazlar vaziyeti için diğer devletlere müracaat etmişsek, bunu yalnızca milletlerarası hakka dayalı bir kanun teamülü vücuda getirmek üzere yaptık. Bu güzel hareketimizde bizi alkışlayan ellerin samimi kalplere tercüman olmadıklarını görmekle hatta hayrette bile değiliz!

Biz Türk projesinde Boğazlar emniyetini göz önünde tutmakla beraber, kendi ellerimizdeki bu deniz geçitleri üzerindeki kayıtlarımızın başka milletleri zarara uğratmamasına bilhassa itina ettik ve bu münasebetle Karadeniz'e sahildar devletlerin va-

ziyetleri bizim kayıtlarımızda daha fazla bir mevki tutmuşsa bunu da pek tabii bulmak lazımdır.

İngiltere ise karşı projesinde bizim emniyetimizi zorlaştırmakla beraber, bizim omuzlarımızdan atlayarak diğer Karadeniz devletlerini de vurmak istemiştir. İşte Montrö Konferansı'nı müşkül kılan nokta, bu saldırgan İngiliz zihniyetindedir. Eğer İngiltere bu zihniyet üzerinde ısrar edecek olursa, o halde kendi emniyetimizi kendi kendimize tesis etmekten başka yapacak işimiz kalmaz.

Yarın daha fazla izah edeceğimiz bu vaziyet, Türk kamuoyunu üzüntüye düşürecek yerde, daha tedbirli olmaya, daha uyanık bulunmaya sevk eden bir vaziyetten ibarettir.

***

Boğazlar Meselesinde İngiliz Projesinin Garabetleri

İngiliz projesinin gayri dostane olduğuna şüphe yoktur. Bu itibarla proje barışa hizmet edebilmek gayesinden de zaruri olarak uzaktır. Bu tesirler altında gayri tabii olan proje büyük büyük garabetleri ihtiva ediyor.

Her şeyden evvel şurasını belirtmek lazımdır ki, biz Boğazlar'da kendi emniyetimizi tesis etmek istediğimiz halde, İngiliz projesi daha ziyade Sovyetler'i göz önünde tutan saldırgan, emperyalist ve zorba maksatlarla emniyet ve barış fikirlerini daha geniş bir ölçüde kökünden baltalayan bir gaye takip eylemiştir. İngiliz projesinin bu mahiyetini her gözde birdenbire canlandırmak için Türkiye'nin tarafsız olduğu bir harp haline mahsus olarak İngiliz delegeler heyetinin birbirine zıt iki fikrini zikretmek kâfidir.

Birinci fikir: İngilizler kendi projelerinde Boğazlar'dan giriş çıkış kayıtlarının barış zamanına mahsus olduğunu zikrederek bu kayıtların harp zamanında bir muharibin harp haklarına halel verememesi lazım geldiğini ileri sürmüşlerdir.

İkinci fikir: Konferans müzakerelerinde bu birinci fikrin, yine İngilizler tarafından, Türkiye'nin tarafsız olduğu bir harpte muharipleri Boğazlar'dan geçirip geçirmemekte Türkiye'yi bağımsız bırakan bir şekle sokulduğunu gördük.

Biz barış zamanında bile Boğazlar'dan harp gemilerinin geçişini dikkatle sınırlandırırken emniyet bakımından daha tehlikeli olan harp zamanında da kayıtları bütünüyle kaldıran bir serbest rejime mi dönmeliyiz, yoksa gözümüzü dört açarak kayıtları daha ziyade sıkılaştırmalı mıyız? Eğer maksat Boğazlar'da hakikaten barışa hizmet eden bir emniyet tesisi ise, tabiidir ki, ancak ikinci şıkkın seçilmesi icap eder. İşin mantığı kendindedir:

Harp zamanında Boğazlar'dan kayıtsız ve şartsız olarak geçerek Karadeniz'e girmek isteyecek bir donanma asgari ihtiyat düşüncesiyle kendi emniyetini ve hiç olmazsa geri çekilmesini temin edecek bazı tedbirler almaya lüzum görebilir.

Elbette Türkiye'nin bağımsızlık ve hâkimiyetine dokunacak olan bu tedbirlerin Türk emniyetiyle uzlaştırılamayacağı şimdiden meydanda bir hakikat değil midir?

Türkiye'nin tarafsız olduğu bir harpte Boğazları açıp açmamakta bağımsız bırakılmasının ise bu kayıt yüzünden Türkiye'nin harbe sürüklenmesini doğuracağı şüphesizdir. Böyle bir halin neresinde emniyet ve barışa hizmet vardır?

İngiliz projesi hakikaten biri diğerinden ağır garabetlerle doludur. Bu bahiste şunu söylemeliyiz ki, İngiliz projesi şimdiki Boğazlar rejiminden daha çok ağır hükümleri yürütmek istiyor. Böyle bir projede iyi niyet farz etmek tabii tamamıyla abes bir safdillik olur.

Boğazlar'da tesis edeceğimiz emniyet, başkalarının da emniyetini ihlal etmeyecek bir şekilde olmalıdır. İngiltere Boğazlar'dan atlayarak Karadeniz'e tahakküm etmek düşüncesiyle hareket etmektedir. Böyle bir hareketi bittabi evvela biz kabul etmeyiz, sonra da Karadeniz'e sahildar devletler.

Mantıki olarak Boğazlar işinde alakadar devletlerin sırası şöyledir:

Birinci, Türkiye: Asıl sahip ve hâkim, bütün emniyet tedbirlerini almakta tamamıyla haklı.

İkinci, Karadeniz devletleri: Harici âlemle Boğazlar yolundan daimi ve salim irtibat ve münasebette bulunmak ihtiyacında ve bu ihtiyacın azami normallikle temininde haklı.

Üçüncü, Karadeniz'e sahildar olmayan devletler: Boğazlar yoluyla Karadeniz'e girip çıkmakta haklı.

Biz bütün bu hakları tanıyor ve temin ediyoruz. Bizim kendi emniyetimize dayanan bu rejimde Boğazlar'dan ticaret gemilerinin serbest geçişleri birinci planı işgal ediyor. Harp gemilerinin geçişinde harp fikri Türk düşüncesinden mümkün olduğu kadar uzak tutulmaya itina edilmiştir. İngiliz projesinde ise harp gemilerinin Boğazlar'dan geçişinde daha ziyade harp fikri hâkim tutulmuştur. İşte İngiliz projesini garabetler kumkuması haline sokan fena fikrin kökeni buradadır.

Boğazlar'ın Türk bakımından zaruri emniyeti, önünden kaçılamayan bir netice olarak, Karadeniz'in de emniyetini zaruri kılar. Barış sahasını daha geniş bir emniyet çerçevesiyle büyülten bu netice İngiltere'nin niçin hoşuna gitmiyor?

***

Boğazlar'ın Tahkimi Talebinde 12 Adanın Rolü Yoktur

Dünkü sayımızda Torino'da yayımlanan *Gazetta del Popolo*'nun On İki Ada'yla ve Boğazlar'ın tahkimiyle alakalı bir makalesini naklettik. Bu makalede İtalya'nın On İki Ada üzerindeki hâkimiyeti ve bu cümleden olarak Leryos Adası'nın tahkimiyle takip ettiği gayeler üzerinde uzun boylu izahlar verilmektedir. Biz daha ziyade İtalyan siyasetini alakalandıran bu izahlar üzerinde duracak değiliz. Biz makalenin açık olarak bize dokunan yanlış bir noktasını hiç vakit geçirmeksizin derhal düzeltmeye lüzum görmüş bulunuyoruz. Aşağıdaki satırlar bu lüzumun ifadesinden başka bir şey değildir.

Torinolu gazetenin makalesinde bizce düzeltilmesi gerekli görünen nokta, güya Boğazlar'ın tahkimi için On İki Ada'daki İtalyan vaziyetinden dahi endişe etmiş olduğumuzu söyleyen kısımdır. İtalyan gazetesi ortaya tamamen kendi vehminden doğmuş böyle bir faraziye koyduktan sonra, Türkiye'nin On İki Ada'daki İtalyan vaziyetinden korkmasına hiçbir sebep olmadığını izah ve ispata çalışıyor. İşte düzeltilmesi lazım gelen nokta budur. *Gazetta del Popolo* böyle bir faraziye ileri sürerek

onun aksini ispata uğraşmak için pek beyhude bir külfete katlanmıştır. Çünkü Boğazlar'ın tahkimi talebinde On İki Ada'daki İtalyan vaziyetinin yakından veya uzaktan bir tesiri olmuş değildir. Boğazlar'ın tahkimi ayrı ayrı vaziyetlerin değerlendirilmesinden değil, genel vaziyetin gelişme şeklinden ileri gelme bir zarurettir, ki bu yön Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin meseleyi ortaya koyan notasında kâfi açıklık ve belirginlikle, yani apaçık gösterilmiştir.

İtalyan hükümetinin meçhulü olmayan bu vaziyeti bir daha hatırlatalım:

Boğazlar'ın milletlerarası komisyonlu şimdiki rejimini tesis eden 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması'na bağlı mukavelename bu geçitlerden ticaret ve harp gemilerinin geçiş şartlarını tayin ederken Boğazlar denilen mıntıkanın gayri askeriliğini de tesis eylemişti. Acaba bu gayri askerilik günün birinde Türkiye'nin selameti için ve giderek dünya barışı için bir tehlike teşkil edebilir miydi? O zamanki Milletler Cemiyeti idealcisi ve barışçı zihniyete göre bu ihtimal pek varit görülmemekle beraber, o mukavele ile Boğazlar rejimini kuran devletler böyle bir tehlikenin bütün bütün yok farz edilmesini dahi katiyetle kabul edememişler ve bu tehlikeye karşı bütün tarafların ve fakat bilhassa İngiltere, İtalya, Fransa ve Japonya devletlerinin fiili ve müşterek müdahaleleri teminatını koymuşlardır. Boğazlar mukavelenamesinin 18. maddesinin bu bahisle alakalı fıkrası aynen şudur:

"-Eğer geçiş serbestliği hükümlerine yapılan bir tecavüz, ansızın bir taarruz yahut herhangi bir harp hareketi veya harp tehdit ve tehlikesi Boğazlar'da trafiğin serbestliğini veya gayri askeri mıntıkaların emniyetini tehlikeye koyacak olursa, antlaşmanın iki yüksek tarafı ve her halde Fransa, Büyük Britanya, İtalya ve Japonya bu hususta Milletler Cemiyeti meclisinin karar vereceği bütün vasıtalarla onu müştereken men edeceklerdir."

Milletler Cemiyeti'nin benzer tehlike vaziyetlerinde ne ağır yürüyen bir makine olduğu ve devletlerin müşterek hareket isteyen milletlerarası taahhütlerinde nasıl davrandıkları on on iki yıldan beri muhtelif vesilelerle bütün dünyanın malumu olmuştur. Bütün dünya barış ve silahsızlanma yerine harbe ve silahlanmaya koşuyor gibidir. Devletler müşterek değil, hatta kendi başlarına hareketleri için bile bin düşünüyorlar, fakat bir adım atmıyorlar. Demek ki, serbest ve gayri askeri Boğazlar rejiminde herhangi bir tehlikeye karşı Türkiye'nin selametine güya kefil olmak üzere konulan teminat bugün artık tereddütsüz olarak yok farz edilebilir. Nitekim müşterek kefillerden biri olan Japonya Cemiyet'ten çıkarak kefaletini iptal eylemiş de bulunmaktadır.

İşte Türkiye Cumhuriyeti hükümeti bu haller ve şartlar içinde idi ki, Boğazlar'daki gayri askeriliğin kendi emniyetini tesis edecek bir askerilikle değiştirilmesi için devletlere müracaat etti ve bu müracaatımızın doğruluğu her taraftan itirazsız kabul edilmekle beraber, hareketimizin dürüstlüğü de metholuna oluna ayyuka çıkarıldı.

Mesele bu şekliyle ortaya konulunca onun büyüklüğü yanında On İki Ada'nın hatıra bile gelmemiş olacağını söylemeye hacet görülemez.

Boğazlar'ın tahkimini zaruri kılan sebep bir yer veya bir devlet şeklinde düşünülemez. Prensip olarak dünya hallerinin gelişme şekilleri neticesinde Boğazlar'ın bütün bütün açıkta kalmasıdır ki, bizi orada kendi emniyetimizi tesise sevk etmiş bulunmaktadır.

Kaldı ki Boğazlar'ın tahkimi demek, oradaki trafik serbestliğinin kaldırılması değil, belki daha ziyade teyit ve temini demektir. Biz On İki Ada'daki İtalyan vaziyetinden korkmuyoruz. İtalya da Boğazlar'ın tahkimiyle teessüs edecek vaziyetten endişe etmesin.

Boğazlar'ın gayet tabii surette mantıki olan tahkiminde bize gösterilecek müşkülatı gizli veya aşikâr düşmanlıklar diye almaya hakkımız olacağı da unutulmamak lazımdır.

FRANSIZ MİLLİ BAYRAMINI TEBRİK DOLAYISIYLA FRANSA CUMHURBAŞKANI ALBERT LEBRUN'A*

(13 TEMMUZ 1936)

Tel. Ankara, 13.7.1936

Ekselans B. Albert Lebrun
Fransa Cumhurbaşkanı

Fransız milli bayramı dolayısıyla samimi tebriklerimle beraber gerek şahsi saadetiniz, gerek Fransa'nın refahı hakkındaki hararetli temennilerimi kabul buyurmanızı Ekselansınızdan rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.119-120; *Ulus*, 22 Temmuz 1936, s.2; *Kurun*, 22 Temmuz 1936, Numara: 6656-596, s.2; *Ayın Tarihi*, Ağustos 1936, Sayı: 32, s.26.

İLK TARIM KREDİ KOOPERATİFİNİN KURULUŞU HAKKINDA EKONOMİ BAKANI CELAL BAYAR'A*

(13 TEMMUZ 1936)

13.7.1936

Celal Bayar'a

Tarım Kredi Kooperatiflerinin ilki olan Tekir Kooperatifi muamelesinin bittiğini sevinerek öğrendim. Bu kooperatifte 1 sayılı ortak olarak bulunmamı muhabbetle yâd etmenize teşekkür ederim. Tarım Kredi Kooperatiflerinin az zamanda bütün yurdu kaplamasını başarıcı gayretinizden bekliyoruz. Gözlerinizden öperim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 14 Temmuz 1936, Numara: 5376, s.1; *Tan*, 15 Temmuz 1936, Numara: 445, s.3; *Karınca*, Ağustos 1936, Sayı: 27, s.5; *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.576; *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Şubat 1987, Sayı: 24, s.13.

SUİKAST GİRİŞİMİ DOLAYISIYLA İNGİLTERE KRALI VIII. EDWARD'A*

(18 TEMMUZ 1936)

Tel. Ankara, 18.7.1936

Majeste VIII. Edward
Londra

Zatı Şahanelerine yöneltilen menfur suikasttan kurtulmaları dolayısıyla Majestelerine en hararetli tebriklerimi ve derin sempatimi bildiririm.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.330; *Ulus*, 24 Temmuz 1936, s.2; *Kurun*, 24 Temmuz 1936, Numara: 6658-598, s.2; *Cumhuriyet*, 24 Temmuz 1936, Numara: 4380, s.3; *Tan*, 24 Temmuz 1936, Numara: 454, s.3; *Akşam*, 24 Temmuz 1936, Numara: 6381, s.2; *Son Posta*, 24 Temmuz 1936, Numara: 2147, s.3; *Aylık Tarihi*, Ağustos 1936, Sayı: 32, s.27.

LİSE ÖĞRENCİSİ MUSTAFA KEMAL GÜRER'E LOZAN, MONTRÖ VE SANAT ÜZERİNE YAZDIRILANLAR*

(18/19 TEMMUZ 1936)

1936 senesi Temmuz'unun on sekizini on dokuzuna bağlayan gece Florya Köşkü'nde Atatürk'ün sofrasına oturulmuştu.

Sofrada oturan yirmi iki zat arasında Mebus General Pertev, merhum İstanbul Komutanı General Halis ve diğer şimdi isimlerini hatırlayamadığım tarihçiler, dilciler ve hazır bulunmaları alışılmış olan arkadaşlarımız vardı.[1]

Vakit gece yarısına geliyordu. Yanıma gelen garsonlardan biri oğullarımdan ikisinin beni görmek üzere dışarıda beklediğini söyledi. Ayağa kalktım. Kapıya yönelirken Atatürk'ün:

"Nereye gidiyorsun? Otur!" *iradesiyle karşılaştım. Cevaben:*

"Köşk'ün giriş yerinde, biri beni görmek istiyormuş, müsaade buyurulursa göreyim, hemen dönerim" teminatıyla müsaadelerini alabildim.

Köşk'ün dış bekleme odasında birkaç dakika süren baba oğul görüşmesinden sonra sofraya dönmüş ve yerime oturmuştum.

Arkadaşlarla konuşmasını bitiren Atatürk bana dışarıda kiminle görüştüğümü sordular.

Vaktiyle lütfen büyük adını verdiği oğlumu, Atatürk ekseriyetle "Anafarta" adıyla anar ve sorardı. Bu iltifatlarını hatırlayarak:

"Oğlum Anafarta ile görüştüm" cevabında bulundum.

Son derece meraklı ve gözlemci olan Büyük Adam, sofrada oturduğu yerden giriş koridorunda oğlumu görmüş olduğunu söyledikten sonra:

"Ad verdiğim çocuğun ne halde ve ne kabiliyette bulunduğunu ufak bir imtihanla anlamak isterdim" *buyurdular. Ben:*

"Çocuğun hayatında şerefli ve tarihi bir gece olur Atatürk'üm" cevabını verdikten sonra, Atatürk'ün emir ve arzularının haberini oğluma gönderdim. Beş on dakika geçmişti; o zaman lisenin son sınıfında bulunan ve bugün kahraman ordumuz

* Cevat Abbas Gürer, "Montrö İmzalandığı Akşam/ Atatürk Bu Sulh Zaferini Florya'da Nasıl Kutlamıştı" *Cumhuriyet*, 10 Kasım 1941, s.4. Ayrıca bkz. Neşe Yeşilçayır, "Atatürk'ün Yazdırdığı Bazı Notlar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Mart 1988, c.4, Sayı: 11, s.497-500; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.845-847.

1 *Nöbet Defteri*'ne göre Atatürk 18 Temmuz 1936 günü Florya'da saat 14'te uyanmış, 14.30'da denize girip sandalla gezmiş ve sabaha karşı saat 4'te yatmıştır. O gün kabul edilenler "Korgeneral Halis, Korgeneral Pertev, Korgeneral O. Koptagel, Ali Kılıç, Nuri Conker, Cevat Abbas Gürer, Aziz Samih, Salih Bozok ve Hasan Cavit" olarak kayıtlıdır. Bkz. *Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938*, Toplayan: Özel Şahingiray, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1955, s.518. (Y.N.)

içinde subay olarak vatani hizmetini gören oğlum küçük Mustafa Kemal; tarihte hakkıyla tek bir ad kalacak ve Türk tarihiyle beraber ebediyete kadar yaşayacak olan Atatürk Mustafa Kemal'in büyük huzuruna gelmişti.

Sofrada yer alması müsaadesi verildi. Atatürk gülerek:

"Baba oğul karşı karşıya otursunlar ve birer bira içsinler!" *buyurdular. Bu yüce iltifat ve arzuya uyarak, baba oğul ayağa kalktık. Ebedi Önder'in sağlığını diler bir tazimle kadehlerimizden iki üçer yudum alırken, Koca Dâhi sonsuz bir haz ve neşe ile karşılık verdiler ve sofra arkadaşları da baba oğulun hayat dileğine iştirak ettiler. Atatürk:*

"Şimdi küçük Mustafa Kemal tahta başına geçsin!" *buyurdular.*

Doğrusu, oğlumdan ziyade ben imtihan heyecanına kapılmıştım. Büyük Dehâ'nın büyük huzurunda birinci defa tebeşiri eline alan oğlumun duyduğu imtihan ağırlığını alnında beliren ter taneleri gösteriyordu. Gözlerim bir baba şefkatiyle Atatürk'ün gözlerini iltimas için ararken Atatürk:

"Ville kelimesini yaz bakayım Kemal!" *emrinde bulundular.*

Kemal'in serbest ve doğru olarak kelimeyi tahtaya yazmış olduğunu görünce sükûnete doğru yol alan heyecanım Atatürk'ün:

"Bu kelimenin Türkçede benzerlerini bulabilir misiniz Kemal?" *sorusu karşısında kalbimin kuvvetli vuruşları nefesimi güçleştirdi.*

Oğlum sofradaki dilcilerden bir yardım, Atatürk'ten bir ilham almak veya verecegi cevap yanlış olursa duyacağı utancın affını toplamak için olacak, seri bakışlarla sofradakilerin birer an gözlerini yokladıktan sonra, Atatürk'e:

"Ville'e uyan Türkçe vilayet, vali kelimelerini hatırlayabildim Atatürk'üm" cevabını verdi. Atatürk güldü:

"Aferin, cevabın yerindedir! Fakat imtihan bitmedi. Sofraya otur; biranı iç" *buyurdular.*

Kısa bir müddet sonra Atatürk:

"Bu sofraya ilk defa geldin. Buradaki duygularını söyleyebilir misin Kemal?" *sorgusu yaptılar. Kemal:*

"Sofranızda ilk defa oturabilmek bahtiyarlığının derin heyecanları içindeyim. Duyduklarımı arz edemeyeceğim için büyük affınızı rica ederim Atatürk" cevabında bulundu. Bunun üzerine Atatürk:

"Peki, öyleyse senin hissiyatını ben sana not ettireyim, sonra kalk söyle!" *buyurdular ve aşağıdaki notları büyük bir muhabbetle sevdiği ve son derece ehemmiyet, kıymet verdiği ve emniyet ettiği Cumhuriyet çocuklarına hatıra olarak gece yarısından sonra, saat biri elli beş dakika geçerken Kemal'e yazdırdılar.*

"Not: 1 - Sizi ilk defa; hayatımın ilk akşamında dinlemekle bahtiyarım. Burada geniş ruh istirahati sahasına dahil oldum. Bunun izahını yapayım.

Burada, hayatımın ilk akşamında gördüğüm âlemde benim kafamı aydınlatır gibi konuşanlar, Güneş altında kimlerin ve kimlerin kafalarını aydınlatamaz.

İşte bu buluş benim için bir saadet ölçüsü oldu. Ben işittim karanlıkta O'nun aydınlatan sesini... Hakikaten O'nu anlamak lazımdır. işte O; burada anlaşıldıktan sonra onu herkes anladığını iddia ederse, bu iki anlayış arasında mutlak fark olduğunu iddia edecek benim. Babam gibi...

Karanlıkta tanılan aydınlıkta bırakılmaz. İşte onun içindir ki, Türk milleti O'nu bırakmaz.

Yalnız ilan ediyorum; ben, bugünkü Cumhuriyet çocuğu, onun rayetiyim...[1]

Ben ve benim gibiler onun bayrağı, onun sancağıdırlar."

Saat ilerliyordu. Montrö'den haberler gelmişti. Atatürk, Ankara'da İnönü'ye "Zafer senindir, gözlerinden öperim, yarın tayyare ile bekliyoruz" *ve Montrö'de Haricîye Vekili Tevfik Rüştü Aras'a* "Arkadaşlarla Denizevi'ndeyiz. Kapı açıldı, telgrafını getirdiler. Okumadan anladım... Boğazlar'ı kapatmışız. Senin ve asker arkadaşlarımın gözlerinizden öperim" *şeklinde hatırladığım telgrafları not ettirdiler.*

Telgraf müsveddeleri Umumi Kâtipliğe gidedursun, Atatürk, Kemal'e karatahtaya beş soru yazdırdılar:

"1- Lozan tam mıdır?

2- Lozan'ın tamamiyetini inkâr edenler var mıydı? Neden ve kimlerdi?

3- Boğazlar'ın serbest bırakılmasında sakınca var mıydı? Varsa neden? Yoksa nedendi?

4- Montrö'nün Lozan'la alakası?

5- Boğazlar esasen açık mıydı?"

Bu sorular sofrada bulunanlara sorulmuştu. Fakat Montrö muvaffakiyetinden coşan Büyük Dâhi, sorgularına cevap beklemeden Kemal'e ikinci notu yazdırdılar:

"Not: 2- İşte size söylüyorum. İşittiniz mi? Bugün bayram günüdür. Sevinç günüdür. Niçin, bilir misiniz ey sevgili yurttaşlar? Çünkü Lozan Montrö'de taçlandırılmıştır.

Lozan tamdır ve tamamiyetini daima tarihte okutacaktır. Fakat onu mustarip eden ufak bir şey, Boğazlar vardı... İşte o, Montrö'de hallolunmuştur. Eğer Türk yüksek hassasiyeti bununla alakadarsa mutlak sevinmektedir, seviniyor ve sevinmelidir.

Türk çocuklarının nasibi her muvaffakiyetli hamleden hep sevinç veren neticeler almaktır. Türk çocukları! Yürüdünüz, yürüyorsunuz, yürüyünüz!

Yaptığınız hamleler sizi yüksek ülküye ulaştırmak üzeredir. Durmayın, yürüyün...

Saadet, refah, sevinç ve hepsinden sonra dünyaya karşı yüksek bir gurur seni bekliyor.

Türk çocukları! Son sözümün son kelimesine dikkat!..

Gurur, azamet, sende zaten vardır. Bunu gösterme! Onu kendi yüksek enerjinin harimine[2] sakla!.. Lazım geldikçe büyük tevazuunu göster. Fakat yine icap ettikçe göster ezici yumruğunu!

İşte bu vasıflarınla ispat edebilirsin ne olduğunu!.. Benim bugünkü ve yarınki Türk çocukluğundan beklediğim haslet bu suretle tecelli etmelidir."

1 Rayet: Sancak, bayrak. (Y.N.)

2 Harim: Ev, ocak; evin içi gibi başkasına kapalı olan yer. (Y.N.)

Saat üçü geçiyordu. Sabah olmakta, salonun büyük lambaları ağarmaktadır.

Atatürk gramofonla "Yanık Ömer" plağını çaldırdı. Türk Mehmetçiğini ocağında ve savaşında canlandıran bu şarkı sona erer ermez, Atatürk üçüncü notunun tutulmasını Kemal'e emretti.

"Not: 3- Şimdi kulaklarımızı ve ruhlarımızı okşayan bir nağme ile mütehassis olarak konuşmama müsaade buyurmanızı rica ederim.

Büyük insanlık varlığının ifadesine yarayacak düstur, kültür dediğimiz kelimenin üzerinde dikkat, inceleme neticesinde alınabilmiş olan kavramlarla manalaşır.

Bu arada bütün modern dillerde kullanılmakta olduğu içindir ki, bizde de bozar[1] denilen bir şey meydana konmuştur. Bu kelimeyi Türkler zannediyorum pek haklı olarak 1. Musiki, 2. Resim, 3. Heykeltıraş, 4. Edebiyat, 5. Mimari, 6. Raks, jimnastikten meydana gelmiş saymışlardır.

Bu branş, insan cemiyetlerinin yüksek mahiyetini göstermede çok büyük öneme sahiptir. Bu, yüksek kıymet, yüksek nezahet, maharet, ince kabiliyet ve işte bunların hepsini yapabilmek sanatkârlığının birleşmiş ifadesidir.

Bu mesele üzerinde bizim de, çocuklarımızın da esaslı olarak durmamız lazımdır.

Güzel sanatlarda muvaffakiyet, bütün inkılapların muvaffak olduğunun en kati delilidir. Bunda muvaffak olamayan milletlere ne yazıktır. Onlar, bütün muvaffakiyetlerine rağmen medeniyet alanında yüksek insanlık sıfatıyla tanınmaktan daima mahrum kalacaklardır.

İşte bunun içindir ki, biz elimize aldığımız büyük Türk milletinin muvaffakiyetine çalışmakla memnunuz. Ne yazıktır ki, biz dahi bizzat bu işte geriyiz. Çocuklarımız, gençlerimiz babalarında gördükleri noksanları, dünyaya bakarak tamamlamaya çalışmaktadırlar! Çalışmalıdırlar!.."

Bu notundan sonra Atatürk, kıdemi ve büyüklüğü şüphe götürmeyen Türk tarihinden ve anadil olan Türkçeden, ona has engin ve taşkın bir inanla bahis buyurduktan sonra dördüncü notunu yine Kemal'e tutturdu:

"Not: 4- Son işittiğimiz sözlerden şu manayı toplar gibi olduk; meğerki kendi kendine insanım, cemiyetim, nihayet milletim diyegelmekte olan varlıkların ilim lügatlerindeki mana, bütün yüksek medeni kavimlerin lügatlerinde bile izah edilememiştir.

Biz bu hususta anladıklarımızı derhal bütün dünya kamuoyuna kolaylıkla anlatabileceğimizi zannetmiyoruz. Fakat bizim bu insanlık, medeniyet ve en nihayet bunların alınması neticesinde adam olduklarını zannedenlere, medeniyetin kıdemli sahibiyle onların zanlarının arasındaki farkı şimdiye kadar gösterememiş olmamız bizden evvelkilerin acı bir kusuru olduğu bu basit konuşmalarla anlaşıldı.

Bu sözlerle, Türkiye Cumhuriyeti'nin bilhassa bugünkü gençliğine ve yetişmekte olan çocuklarına hitap ediyorum. Eğer bugün Batı nihayet teknikte bir üstünlük gösteriyorsa, ey Türk çocuğu, o kabahat da senin değil, senden evvelkilerin affolunmaz ihmalinin bir neticesidir.

1 Beaux-arts (Fr.): Güzel sanatlar. (Y.N.)

Batı senden, Türk'ten çok geriydi. Manada, fikirde, tarihte, bu böyleydi.

Şunu da söyleyeyim ki, çok zekisin! Malum. Fakat zekânı unut! Daima çalışkan ol!"

İşte Büyük Ebedi Şef Atatürk, Montrö haberi geldiği geceyi, Türk'ün, Türklüğün gelecek nesillerinin yapacakları vazife ve hamlelerini not ettirmekle böyle kutladı.

MONTRÖ KONFERANSI'NIN SONUÇLANMASI ÜZERİNE DIŞİŞLERİ BAKANI TEVFİK RÜŞTÜ ARAS'I TEBRİK*

(19 TEMMUZ 1936)

19.7.936

Dr. Aras
Türkiye Cumhuriyeti Dış Bakanı - Montreux[1]

Tebrik ederim; Montreux Konferansı'nı pek parlak demeyeceğim, makul neticelendirebildiğinden dolayı. Ümit etmek isterim ki, dünya medeni ve insani âlemi bizim Türklük namına aldığımız uysallığı, abnégation'u[2] takdir edeceklerdir.

Yukarıda vermek istemediğim parlaklığı, bu muvaffakiyetinizi zafer haline getirecek bundan sonraki yüksek neticeler almanıza saklıyorum. Türkiye ve Türk milleti, Türk'ün yüksek haklarını dünya devletleri karşısında muvaffakiyetle müdafaa edebilen ve neticelendirebilen senin gibi yüksek diplomatlarıyla kıvanç duyar.

Bu işte sizinle beraber çalışan, size büyük zekâ ve gayretleriyle yakından yardım eden güzide arkadaşlarımızın ayrı ayrı ve senin gözlerinden öperim. Bu tebrik telgrafımı sana yazmamı, mesele ile ve seninle çok alakalı olarak meşgul olan hükümetimizin, bana sizin muvaffakiyetinizi müjdelemelerine borçluyum. Onlara da ayrıca teşekkür ettim.

Kamâl Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Montrö 1936 B. 2 B 19/13 II/Fc'den fotokopisini aktaran: *Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923*, c.2, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s.300.
Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Montrö Konferansı'nın hazırlık süreciyle ilgili olarak 1936 Nisan ayı başlarında Atatürk'le yaptığı görüşmeyi şöyle anlatmaktadır:

> "Meseleyi Atatürk'e açarak emir ve muvafakatlerini rica ettim. Sözlerimi dinledikten ve kısa bir müddet düşündükten sonra dedi ki:
> 'Biz böyle bir adım attıktan sonra bir daha geri dönemeyiz; bu yüzden çok acı akıbetler de doğabilir. Millet o vakit senin kafanı koparır; fakat faydası olmaz. Bunun için git, tekrar düşün, eğer en küçük bir tededdüdün varsa, bu teşebbüsten bana bir daha bahsetme!.. Ben de, seni böyle bir teklifte bulunmamış sayarım.'
> Emrine uyarak bahsi burada kestim; meseleyi tekrar Başvekil'e açtım. Teşebbüse girişilmesi hususunda kendisi ile tamamen mutabıktık. Ertesi günü Atatürk'e gittim. Kati teşebbüs zamanının geldiğine kanaatim olduğunu ve Başvekil'le mutabık olduğumu arz ettim...
> 'Kanaatinizin kati olduğunu şimdi gördüm. Benim görüşüme göre de Avrupa durumu böyle bir teşebbüs için müsaittir. Git, keyfiyeti hükümete aç ve benim de muvafakatimi söyle!.. Bu işte mutlaka muvaffak olacağız' cevabını verdi." (Bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, c.2, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.535.) (Y.N.)

1 Montrö. (Y.N.)
2 Abnégation (Fr.): Fedakârlık, özveri. (Y.N.)

MONTRÖ BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİ'NİN İMZALANMASI ÜZERİNE ASIM US'UN TEBRİKİNE CEVAP*

(20 TEMMUZ 1936)

Milletinin yüksek karakterine, ordusunun bükülemez pazısına ve medeni insanlığın aldatılamaz bonsansına[1] dayanarak ve güvenerek kullanılan zekâ, lojik[2] ve enerjinin, bütün insanlığın muhtaç olduğu barış ve huzur bahşeden neticeler doğurabileceğinin bir delili olan Montrö Konferansı eseri cidden sevinmeye ve sevindirmeye değer bir tarihi hadisedir. Tebrikinize teşekkür eder, ben de sizi tebrik etmekle kıvanç duyarım.

Atatürk

* *Akşam*, 20 Temmuz 1936, Numara: 6377, s.1; *Kurun*, 21 Temmuz 1936, Numara: 6655-595, s.1; *Cumhuriyet*, 21 Temmuz 1936, Numara: 4377, s.1; *Açık Söz*, 21 Temmuz 1936, Numara: 93, s.1.
Telgraf, *Kurun*'da şu açıklamayla yer almaktadır:

> "Montrö'de Konferans'ı takip etmekte olan gazetemiz sahibi Asım Us evvelki gün Büyük Önderimiz Atatürk'e Konferans'ın muvaffakiyetle bitmesi üzerine sevinç ve kutlulamalarını bildiren bir telgraf çekmiş ve Cumhurreisimiz bu telgrafı yeni zafer eserinin ruhunu, hedefini ve muvaffakiyetin etkenlerini gösteren bir telgrafla karşılamak lütfunda bulunmuşlardır.
> Milletin kurtuluş tarihini nasıl yapmışsa öyle de yazmış olan Atatürk, Montrö'nün tarihini de bu telgraf içinde kendilerine has olan icazla kaydetmiş bulunuyorlar. İki telgrafın metinlerini de yayımlıyoruz:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

1 Bon sens (Fr.): Sağduyu. (Y.N.)
2 Logique (Fr.): Mantık. (Y.N.)

MONTRÖ BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİ'NİN İMZALANMASI DOLAYISIYLA GELEN TEBRİK TELGRAFLARINA TEŞEKKÜR*

(21 TEMMUZ 1936)

İstanbul, 21 (AA) - Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nden:

Yurdumuzun Boğazlar'daki emniyetini beyan eden Montrö Mukavelesi'nin imzalanması münasebetiyle memleketin her tarafından gelen ve vatandaşların coşkun heyecan ve sevinçlerini bildiren yazılardan Atatürk çok mütehassis olmuşlar ve teşekkürlerini iletmeye Anadolu Ajansı'nı memur etmişlerdir.

* *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1936, Numara: 4378, s.1; *Akşam*, 22 Temmuz 1936, Numara: 6379, s.1; *Son Posta*, 22 Temmuz 1936, Numara: 2145, s.1.

GALATASARAY SPOR KULÜBÜ DENİZCİLERİNE TEŞEKKÜR*

(21 TEMMUZ 1936)

Galatasaraylılara teşekkür ederim.

* *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1936, Numara: 4378, s.2.
Atatürk'ün teşekkürü *Cumhuriyet*'te şu şekilde yer almaktadır:

"Galatasaray Spor Kulübü'nün denizcileri, dün akşam Atatürk'e tebrik tazimlerini, şükran ve minnetlerini arz etmek üzere dört, üç ve iki çifte fitalardan ve sekiz tekneden meydana gelen bir filotilla halinde, Bebek'ten Florya'ya kadar kürek çekerek gitmişler; saat on buçukta Florya Deniz Köşkü önüne gelmişler ve orada muntazam bir saf teşkil edip durmuşlardır.
Atatürk, Galatasaray denizcilerinin tebriklerini kabul etmek üzere bizzat Köşk'ün iskelesine kadar inmek lütfunda bulunmuşlar ve genç sporcuların tebrik ve tazimlerini kabul buyurduktan ve 'Yaşa!' temennilerini dinledikten sonra, gençlerin Bebek'ten Florya'ya kadar kürek çekerek gelmek suretiyle gösterdikleri gayret ve enerjiyi takdirle karşılamışlar ve memnuniyetlerini ifade buyurarak: 'Galatasaraylılara teşekkür ederim' demişlerdir.
Galatasaray denizcileri Atatürk'ün bu büyük teveccüh ve iltifatları üzerine tekrar 'Yaşa!' nidalarıyla şükran ve minnetlerini ifade etmişler ve Büyük Şef'in iltifatlarından duydukları büyük şevk ve heyecanla kendisinin huzurlarında mükemmel bir geçit töreni yaparak sevinç ve neşe içinde Bebek'e dönmüşlerdir." Bkz. aynı yerde.

Aynı gazetede Moda Deniz Kulübü erkânının Atatürk'ü ziyareti hakkındaki haber de şudur:

"Moda Deniz Kulübü bugün saatte 35 mil giden motoruyla Kavaklar'a giderek orada merasime iştirak ettikten sonra, Moda'ya dönmüştür. Bundan sonra, Kulüp erkânı, diğer deniz vasıtalarından dört kotra ve birçok motorlarla Atatürk'e tebrikat ve tazimat arz etmek için Florya'ya gitmiştir. Atatürk o esnada deniz egzersizlerini yapmakla meşgul bulunuyorlardı. Büyük Şef ziyaretçilerini evvela denizde karşılayarak onların vasıtalarına geçmek suretiyle iltifat buyurmuşlar ve Kulüp hakkında malumat almışlardır. Atatürk, Moda Kulübü'nün deniz vasıtalarını çok beğenmişler ve bunların devamlı olarak gelişmesi arzusunu ifade etmişlerdir. O cümleden olarak Kulüp'çe 35 mil süratindeki motordan daha süratli ve daha büyük bir motor tedariki kararına varılmıştır.
Moda Kulübü erkânı bundan sonra Atatürk tarafından Florya Deniz Köşkü'nde kabul olunmuşlar ve orada dahi Büyük Şef'in büyük teveccüh ve iltifatına mazhar olmuşlardır." Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

MONTRÖ BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİ'NİN İMZALANMASI ÜZERİNE İSTANBUL BELEDİYE BAŞKANI MUHİTTİN ÜSTÜNDAĞ'A*

(22 TEMMUZ 1936)

Muhittin Üstündağ
Vali ve İstanbul Belediye Reisi ve
Cumhuriyet Halk Partisi İlyönkurul[1] Başkanı
İstanbul

Yurdumuzun Boğazlar'daki emniyetini belgeleyen Montrö Mukavelesi münasebetiyle muhterem İstanbul halkının coşkun heyecan ve sevinçlerini bildiren telgrafınıza samimi teşekkürlerimi bildiririm.

K. Atatürk

* *Akşam*, 22 Temmuz 1936, Numara: 6379, s.2; *Açık Söz*, 23 Temmuz 1936, Numara: 95, s.2; *Tan*, 23 Temmuz 1936, Numara: 453, s.2; *Son Posta*, 23 Temmuz 1936, Numara: 2146, s.10.

1 İlyönkurul: İl Yönetim Kurulu'nun kısaltılmış hali. (Y.N.)

MONTRÖ BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİ'NİN İMZALANMASI ÜZERİNE ANKARA VALİSİ NEVZAT TANDOĞAN'A*

(22 TEMMUZ 1936)

Tandoğan
Vali ve İlyönkurul[1] Başkanı
Ankara

Muhterem hemşerilerimin Türkün yeni Boğazlar zaferini derin heyecan ve büyük sevinçle kutladığını bildiren telgrafınıza teşekkür ve ben de duygularınıza iştirak ederim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 23 Temmuz 1936, Numara: 5383, s.1; *Kurun*, 23 Temmuz 1936, Numara: 6657-597, s.2; *Tan*, 23 Temmuz 1936, Numara: 453, s.3; *Akşam*, 23 Temmuz 1936, Numara: 6380, s.1; *Son Posta*, 23 Temmuz 1936, Numara: 2146, s.1, 10.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 22 (AA) - Montrö Zaferi dolayısıyla imza gecesi Ankara'da halkın coşkun tezahüratına şahit olan miting dolayısıyla Ankara Vali ve İlyönkurul Başkanı Tandoğan'ın çektiği telgrafa Atatürk aşağıdaki cevabı göndermiştir:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

1 İlyönkurul: İl Yönetim Kurulu'nun kısaltılmış hali. (Y.N.)

MONTRÖ BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİ'NİN İMZALANMASI ÜZERİNE BUDAPEŞTE ORTAELÇİSİ BEHİÇ ERKİN'E*

(23 TEMMUZ 1936)

Dolmabahçe, 23 Temmuz 1936

Monsieur Behiç Erkin
Ministire Turquie Budapeste[1]

Montrö muvaffakiyetini kutlayan telgrafınıza teşekkür ederim.

K. Atatürk

* Aslı, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi, Kutu No: 190, Belge No: 6'da bulunan telgrafın fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

1 Budapeşte Türkiye Ortaelçisi. (Y.N.)

MONTRÖ BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİ'NİN İMZALANMASINI KUTLAYAN İRAN ŞEHİNŞAHI RIZA PEHLEVİ'YE TEŞEKKÜR*

(24 TEMMUZ 1936)

Tel. Ankara, 24.7.1936

Alâhazreti Hümayun Rıza Şah Pehlevi
İran Şehinşahı - Tahran

Montrö Konferansı müzakerelerinin ulaştığı muvaffakiyetli netice münasebetiyle Zatı Şahanelerinin bana göndermek lütfunda bulundukları nazikâne telgrafı memnuniyetle aldım. Bu vesile ile gösterilen sevinçten ve gerek şahsıma, gerek Türkiye'ye karşı ifade buyurulan samimi hislerden dolayı teşekkürlerimi arz eder ve asil ve dost İran'ın refahı hakkındaki kalbi temennilerimi teyit eylerim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari K.60-0'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.543; *Cumhuriyet*, 26 Temmuz 1936, Numara: 4382, s.1, 3; *Kurun*, 26 Temmuz 1936, Numara: 6660-600, s.2; *Tan*, 26 Temmuz 1936, Numara: 456, s.3; *Ayın Tarihi*, Ağustos 1936, Sayı: 32, s.45..Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.576.

LOZAN ANTLAŞMASI'NIN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA GELEN TEBRİK TELGRAFLARINA TEŞEKKÜR*

(25 TEMMUZ 1936)

İstanbul, 25 (AA) - Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nden:

Lozan Antlaşması'nın yıldönümü münasebetiyle gelen ve vatandaşların yüksek heyecanını bildiren yazılardan Atatürk mütehassis olmuşlar ve teşekkürlerinin iletilmesine Anadolu Ajansı'nı memur etmişlerdir.

* *Cumhuriyet*, 26 Temmuz 1936, Numara: 4382, s.1; *Kurun*, 26 Temmuz 1936, Numara: 6660-600, s.1; *Akşam*, 26 Temmuz 1936, Numara: 6383, s.2; *Açık Söz*, 26 Temmuz 1936, Numara: 98, s.1; *Son Posta*, 26 Temmuz 1936, Numara: 2149, s.1.

ESKİŞEHİR'DE HER EVE SU VERİLMESİ HAKKINDA BELEDİYE BAŞKANI'NA EMİR*

(29 TEMMUZ 1936)

Eskişehir, 29 (Akşam) - Atatürk, Ankara'ya dönmek üzere özel trenle buradan geçmiş ve çok hararetli tezahüratla karşılanmıştır.

Atatürk, tren burada durduğu esnada Eskişehir'in su meselesiyle meşgul olmuşlar, verilen izahatı dinlemişler ve Belediye Reisi'ne her eve su verilmesini emretmişlerdir.

Atatürk, halkın çok samimi tezahüratı arasında Ankara'ya hareket etmişlerdir.

* *Akşam*, 29 Temmuz 1936, Numara: 6386, s.2; *Cumhuriyet*, 30 Temmuz 1936, Numara: 4386, s.3. Atatürk, 28 Temmuz 1936 günü saat 15.30'da trenle Haydarpaşa'dan hareket etmiş ve Eskişehir'den önce güzergâhındaki İzmit'te durarak şehrin Çene suyu hakkında izahat almıştır. Bu konuda *Kurun*'da yer alan haber şudur:

"İzmit, 28 (*Kurun*) - Atatürk şehrimizden geçerken halkın candan gelen coşkun tezahüratıyla karşılandılar. Ulu Önder, İzmit'in bir zenginliği olan Çene suyu hakkında sorguda bulunmuşlar ve Bay Cevdet Baykal kendilerine izahat vermiştir. Atatürk bu meşhur suyun meziyetlerinden bahsetmişlerdir. Ulu Önder halkın büyük tezahüratıyla uğurlanmışlardır." Bkz. *Kurun*, 29 Temmuz 1936, Numara: 6663-603, s.1. (Y.N.)

MONTRÖ BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİ'NİN İMZALANMASI ÜZERİNE AFGAN KRALI MUHAMMED ZAHİR HAN'IN TEBRİKİNE TEŞEKKÜR*

(29 TEMMUZ 1936)

Ankara, 29 (AA) - Boğazlar Mukavelesi'nin imzası münasebetiyle Cumhurreisi Atatürk ile Afgan Kralı Muhammed Zahir Han arasında aşağıdaki telgraflar teati olunmuştur: [...]

Majeste Muhammed Zahir Han
Afganistan Kralı
Kâbil

Boğazlar'a ilişkin müzakerelerin iyi neticeye kavuşması münasebetiyle Majestelerinin bana ifade etmek lütfunda bulundukları tebrik ve temennilere teşekkürlerimi arz eder, şahsi saadetleriyle Afganistan'ın refahı hakkındaki halisane dileklerimi tekrar eylerim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 30 Temmuz 1936, Numara: 5390, s.2; *Cumhuriyet*, 30 Temmuz 1936, Numara: 4386, s.1, 7; *Kurun*, 30 Temmuz 1936, Numara: 6664-604, s.2; *Açık Söz*, 30 Temmuz 1936, Numara: 102, s.2; *Son Posta*, 30 Temmuz 1936, Numara: 2153, s.3; *Aylık Tarihi*, Ağustos 1936, Sayı: 32, s.79.

CEMAL HÜSNÜ TARAY'IN ORTAELÇİLİK VAZİFESİNİN SONA ERDİĞİ HAKKINDA İSVİÇRE FEDERAL KONSEYİ'NE*

(3 AĞUSTOS 1936)

İsviçre Federal Konseyi'ne

Reis Hazretleri,

Bay Cemal Hüsnü Taray'a diğer bir vazife vermeyi münasip gördüğümden, kendisinin Federal Meclis nezdinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin fevkalade delegesi ve ortaelçisi sıfatıyla yapmakta olduğu memuriyete nihayet veriyorum.

İşbu memuriyeti beni tamamen memnun edecek surette yapan Cemal Hüsnü Taray İsviçre'de bulunduğu müddet zarfında Federal Meclis'ten ve Zatıâlilerinden daima mazhar olduğu teveccüh eserlerine karşı şükranını arz etmek için her fırsattan istifade ettiğine inanmak isterim.

Federal Meclis'e ve Zatıâlilerine yüksek takdir hislerimi takdim eder, İsviçre'nin refahı hakkında beslediğim temennileri bilhassa yenilerim.

Ankara'da, 3 Ağustos 1936'da yazılmıştır.

Kamâl Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Müt. 5/94'ten Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.119-120.

VASFİ MENTEŞ'İN ORTAELÇİLİĞE TAYİNİ HAKKINDA İSVİÇRE FEDERAL KONSEYİ'NE*

(4 AĞUSTOS 1936)

İsviçre Federal Konseyi'ne

Reis Hazretleri,

Türkiye Cumhuriyeti ile İsviçre Cumhuriyeti arasında mevcut olan dostluk bağlarını muhafaza ve kuvvetlendirmeyi talep ettiğimden ve lüzumlu bulduğumdan eski Prag Maslahatgüzarı Bay Vasfi Menteş'i Federal Konsey nezdine Türkiye Cumhuriyeti'nin fevkalade delegesi ve ortaelçisi sıfatıyla tayine ve göndermeye karar verdim.

Adı geçeni ayırt eden vasıflar ve şimdiye kadar gösterdiği dirayet ve kavrayış, kendisine verilen bu yüksek vazifeyi gerek Federal Konsey'in, gerek Zatı Devletlerinin itimadına mazhar olacak tarzda yerine getireceğinin teminatıdır.

Bu kanaatledir ki, Federal Konsey'den ve Zatı Riyasetpenahilerinden kendisini iyi kabul buyurmalarını, gerek kendi namıma, gerek Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti namına tarafından vuku bulacak her türlü tebligata ve bilhassa Zatı Devletlerinin şahsi saadeti ve İsviçre Konfederasyonu'nun refahı hakkında beslediğim dostane ve halisane hislere dair vereceği teminata tamamıyla emniyet ve itimat edilerek yüksek vazifesinin iyi yapılması hususunda yardımcı olunmasını rica eylerim.

Ankara'da, bin dokuz yüz otuz altı senesi Ağustos ayının dördüncü günü yazılmıştır.

Kamâl Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Isviçre K. 2/29'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.120-122.

TRAKYA ASKERİ MANEVRALARININ ARDINDAN ORGENERAL FAHRETTİN ALTAY'A*

(11 AĞUSTOS 1936)[1]

Atatürk, Ordu Müfettişi Orgeneral Fahrettin'e çektiği bir telgrafta demiştir ki:

Manevraların cereyanını bana gayet muntazam bir tarzda bildirmek suretiyle aynı hayatı şevkle yaşamamı temin buyurdunuz. Sizin ve bütün kahraman ordumuzun sevgi ile gözlerinden öperim.

Yarın, yorulmak bilmemiş ve bilmeyecek olan şanlı ordumuzun geçit törenini gözlerimin önünde canlandırarak mesut olacağım.

* *Ulus*, 14 Ağustos 1936, Numara: 5406, s.1; *Trakya Dergisi*, Ağustos 1936, Sayı: 1, s. 16. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.577.

1 7-11 Ağustos 1936 tarihleri arasında beş gün süren askeri manevraların ardından 12 Ağustos 1936'da Hasköy'de geçit töreni yapılmıştır. Telgrafın törenden bir gün önce yazıldığı anlaşılıyor. (Y.N.)

1936 BERLİN OLİMPİYATLARI OYUNLARI ŞAMPİYONU GÜREŞÇİ YAŞAR ERKAN'A TELGRAF*
(11 AĞUSTOS 1936)

Çankaya, 1936

Kendin küçüksün amma, memleket için çok büyük bir iş yaptın! Artık ismin Türk spor tarihine geçti. Çok yaşa, Yaşar.

Atatürk

* *1936 Berlin Olimpiyatlarında Dünya Şampiyonu Yaşar Erkan Hayatı ve Güreşleri*, R. Zelliç Basımevi, İstanbul, 1944, s.5; Haluk San, *Türk Spor Tarihinde Atatürk*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2. Basım, Aralık 1999, s.173; Cem Atabeyoğlu, *Atatürk ve Spor*, Hisarbank Kültür Yayınları, 1981, s.18.
Telgraf, *Türk Spor Tarihinde Atatürk*'te şu açıklamayla yer almaktadır:

"Yıl 1936 - Modern Olimpiyat Oyunları'ndan XVI'ncısı Berlin'de Almanlar tarafından düzenlenmişti. 11 Ağustos 1936 tarihinde beş günden beri Deutschland Halle Spor Salonu'nda yapılan Olimpiyat Oyunları grekoromen güreş karşılaşmalarının 61 kilosunda ilk kez genç bir Türk pehlivanı Yaşar Erkan şampiyon olarak yurduna altın madalya kazandırıp, Al Yıldızlı bayrağımızı birincilik direğine çektirmiş, İstiklal Marşı'mızı dinletmişti.
Yaşar'ın bu başarısı Atatürk'ü çok sevindirmişti. Berlin'e gönderdiği şu telgraf ile Olimpiyat şampiyonu güreşçimizi kutlamışlardı:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

AFGANİSTAN BAĞIMSIZLIK BAYRAMI DOLAYISIYLA KRAL MUHAMMED ZAHİR HAN'I TEBRİK*

(19 AĞUSTOS 1936)

Tel. Ankara, 19.8.1936

Muhammed Zahir Han Hazretleri
Afganistan Kralı

Afgan Bağımsızlık Bayramı münasebetiyle Zatı Haşmetanelerine en hararetli tebriklerimle beraber şahsi saadetleri ve kardeş milletin refahı hususundaki samimi dileklerimi arz eylerim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasını aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.96. Fransızca belge Nejat Bayramoğlu tarafından Türkçeye çevirilmiştir.

I. FUAD'IN ÖLÜMÜ ÜZERİNE MISIR KRALI I. FARUK'A TAZİYE*

(20 AĞUSTOS 1936)

Majeste I. Faruk
Mısır Kralı ve Nubya, Sudan
Kordofan ve Darfur Hükümdarı

Aziz ve Büyük Dost,

Muhterem pederiniz Büyük ve Sayın Hükümdar Majeste Birinci Fuad'ın vefatı ile Mısır Krallığı'nın uğradığı elim kaybı derin bir üzüntüyle haber alıyorum.

Mısır milletine ve yüksek ailelerine ilişkin bütün vakalara karşı mütehassis olduğum samimi alaka dolayısıyla bu yeis verici haber beni bir kat daha kederlendirmiştir.

Majestelerine bu elemli vaka karşısında duyduğum derin acıyı beyan ederken, en samimi taziyetlerimi kabul buyurmanızı ve her iki memleket arasında yerleşmiş olan dostluk münasebetlerinin muhafaza ve teyidine, mazide olduğu gibi, mesai sarf edeceğimden emin olmanızı rica ederim.

Bu vesile ile yüksek saygı teminatımı takdim ederim, Aziz ve Büyük Dost.

Ankara'da, bin dokuz yüz otuz altı senesi Ağustos ayının yirminci günü tanzim edildi.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızca çevirisiyle beraber aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.382-383.

ÜÇÜNCÜ DİL KURULTAYI DOLAYISIYLA VERİLEN ÇAY ZİYAFETİNDE SOHBET*

(22 AĞUSTOS 1936)

Dünya dil âlimlerinin Türk âlimleriyle beraber çalışmaları dil ilminin şimdiye kadar halledemediği birçok güçlüklerin hallini kolaylaştıracaktır. Bundan büyük hakikatler de meydana çıkacaktır.

* *Ulus*, 23 Ağustos 1936, Numara: 54Ţ4, s.1; *Cumhuriyet*, 23 Ağustos 1936, Numara: 4410, s.1; *Kurun*, 23 Ağustos 1936, Numara: 6688-628, s.1; *Tan*, 23 Ağustos 1936, Numara: 484, s.1; *Akşam*, 23 Ağustos 1936, Numara: 6411, s.1, 4; *Son Posta*, 23 Ağustos 1936, Numara: 2177, s.1.
Demeç, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

> "İstanbul, 22 (AA) - Üçüncü Dil Kurultayı'na iştirak etmek üzere memleketimize gelen yabancı dil âlimleri şerefine Türk Tarih Kurumu namına Asbaşkan Bayan Âfet bugün Dolmabahçe Sarayı'nda bir çay ziyafeti vermiştir. Ziyafette yabancı âlimler, Tarih ve Dil Kurumu üyeleri hazır bulunmuşlardır. Ziyafeti Büyük Şef Atatürk şereflendirmişler ve âlimlere ayrı ayrı iltifatta bulunmuşlardır. Ziyafetten sonra Saray'ın balkonunda Atatürk davetlileri huzurlarına kabul ederek dil bilgileri üzerinde kendileriyle iki saatten fazla görüşmüşlerdir. Atatürk, bu görüşmelerin sonunda 'Dünya dil âlimlerinin Türk âlimleriyle beraber çalışmaları dil ilminin şimdiye kadar halledemediği birçok güçlüklerin hallini kolaylaştıracaktır. Bundan büyük hakikatler de meydana çıkacaktır' demişlerdir." Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

ÜÇÜNCÜ TÜRK DİLİ KURULTAYI İÇİN AFET HANIM'A DİKTE EDİLEN NUTUK*

(24 AĞUSTOS 1936)

Atatürk, Baylar, Bayanlar;

Yüksek huzurunuzda söyleyeceklerim iki noktaya ait olacaktır: Birisi, beni ve arkadaşlarımı Dil Kurultayı Başkanlık Kurulu'na seçmiş olduğunuz içindir. Bundan dolayı kendi namıma ve arkadaşlarım namına teşekkür ederim. Hakkımızdaki takdirinizi hürmetle karşılarız. Verdiğiniz vazifeleri, yardımınıza güvenerek başarmaya çalışacağız.

Bu seçim, Türk inkılabının ve Atatürk rejiminin kurduğu erkek-kadın birliğini gösteren bir işaret de olmuştur. Asbaşkanlık ve sekreterlik makamları bayanlarla baylar arasında bölünmüş oldu.

Türk inkılabının her cephesinde olduğu gibi dil hareketlerinde de Türk kadınına yer verilmesindeki ince dikkat Türk kadınlığının Kurultay'a saygısını bir kat daha yükseltmiştir.

İkinci noktaya ait sözlerim, asbaşkanı bulunduğum Türk Tarih Kurumu adına olacaktır. Sayın Kurultay hatırlar; bundan dört yıl önce ilk Dil Kurultayı'nda Türk Tarih Kurumu demişti ki: "Zamanımızda yaşamak isteyen milletler, tarihlerine ve tarihlerini her şeyde yaşatan dillerine sağlam sarılırlar. Dil bilgisi, tarihin en uzak, en karanlık köşelerini aydınlatır."

Türk Tarih Kurumu İkinci Dil Kurultayı'nda da şunu demişti:

"Bu kürsü... önünde ateş yakılan bir mihrap..."tır.

Arkadaşlar;

Asırlık işleri yıllara sığdıran Türk inkılabı, kendi mihrabının bizzat Güneş olduğunu bulmuştur. Tarih yolculuğunda Güneş'in ilham izlerine, en çok biz Türkler tesadüf ediyoruz. Türk ırkı, kültürünü öyle bir yerde buldu ki, orada Güneş ona en verimli oldu. İlk yurttan ayrılmaya mecbur olan Türkler, başlıca göç yolları için yine Güneş'in kılavuzluğundan istifade ettiler.

Doğu ve batı ellerine yayıldılar; o geniş ülkelerde, yüksek varlıklarının ebedi vesikalarını bıraktılar.

* *Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936, Tezler Müzakere Zabıtları*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1937, s.6-7. Ayrıca bkz. Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1959, s.209-211.
Afet İnan, bu nutuktaki üslup ve fikirlerin doğrudan doğruya Atatürk'e ait olduğunu belirtmektedir. Bkz. Afetinan, *age*, s.211. (Y.N.)

Öz yurdumuz Anadolu'nun ilk kültürünü kuran cetlerimiz Etiler de, Güneş'i sembolize ettiler. Onu sanatlarının inceliklerinde mevzu aldılar. Türk Tarih Kurumu'nun Alaca Hüyük'te yaptığı kazılarda bulunmuş olan muhtelif Güneş kursları bu hakikatin inkâr kabul etmez vesikalarıdır. Elinizde resimleri bulunan tunçtan yapılmış bu Güneş sembolü kurslar, Etilerin en eski devirlerine aittir. Türlü türlü geometrik şekillerle süslü olan bu Güneş kursları, Türk fikir ve sanat sembolü olarak tarihimizde önemli yer alacaktır.

Türk Tarihi, Türk ırkını ancak müspet ilim belgeleriyle bulur. Türk dili bunlardan en önemlisidir.

Bugünkü ilim dünyası içinde dili, ırk için esas kabul etmeyen âlimler de yok değildir. Bu esas belki bazı camialar için doğru olabilir. Fakat Türk için, asla...

Türk'ün tarihi varlığını ve bu varlığın dünyadaki yaygınlığını, Türk dili orijinalliği bilhassa çok açık bir kesinlikle göstermektedir. Bu itibarla Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu'nun kendinden ayrılmaz eşidir. Bu iki kurum, birlikte yükselmesi, birbirini tamamlaması icap eden iki aydın abidedir. Türk Tarih Kurumu, işte bu inanladır ki, Türk Dil Kurumu'nun kurultayını büyük saygı ile selamlar ve onun, dil bakımından olduğu kadar, tarih bakımından da ilmi verimler almasını diler.

Bize her hususta Güneş olan, Büyük Türk'ün zekâ ışıkları karşısında tazimle eğilirim. (Şiddetli ve sürekli alkışlar.)

KURULUŞUNUN 13. YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA İŞ BANKASI'NA*

(26 AĞUSTOS 1936)[1]

İş Bankası'na
Taksim Bahçesinde - Şehir

Başta kıymetli, gayretli, yorulmak bilmez arkadaşım Bayar olduğu halde Türkiye Cumhuriyeti'nin yetiştirdiği yüksek ilimli ve çelik karakterli genç mütehassıslarımızın gönül ve emek vererek çalışmaları sayesinde on üç yaşına basmış olduğunu bildirdiğiniz milli İş Bankası'nın yurdumuzda ve yurdumuzla dünya ekonomisi arasında yapagelmekte olduğu faydalı işleri görmekle çok bahtiyarım. İş Bankası kurumu Türk Cumhuriyet tarihinde ekonomi bakımından başlı başına yer alacaktır. Bu kurum naçiz bir servetin bile ekonomik hayatta fert menfaatlarına hasrolunmayıp ulus menfaatına hasredilmesinden çıkabilecek olan büyük neticeleri on iki sene kadar az bir zamanda ve bilhassa yepyeni bir devlet kuruluşunun türlü inkılap güçlükleri içinde dünya çapında bir surette fiilen göstermiştir.

Bu geceki toplantınızda neşeli ve heyecanlı olmakta tamamen haklısınız.

Hepinizin sevgi ile gözlerinizden öperim.

K. Atatürk

* *Cumhuriyet,* 28 Ağustos 1936, Numara: 4415, s.1, 7; *Kurun,* 28 Ağustos 1936, Numara: 6694-634, s.4; *Son Posta,* 28 Ağustos 1936, Numara: 2182, s.1-2; *Tan,* 28 Ağustos 1936, Numara: 489, s.2; *Karınca,* Eylül 1936, Sayı: 28, s.4. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V,* Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.72.

1 İş Bankası'nın 13. yıldönümü 26 Ağustos 1936 gecesi Taksim bahçesinde verilen bir baloyla kutlanmıştır. Telgraf o gece yazılmıştır. (Y.N.)

GÜNEŞ-DİL TEORİSİ'NİN ANALİZ METODU TATBİKATI*

(27 AĞUSTOS 1936)

Atatürk,

Bayanlar, Baylar;

Benden evvel bu kürsüde söz söyleyen değerli bilginler, dil inceleme ve araştırma yollarını yeni, zengin ve feyizli bir ışıkla aydınlatan Güneş-Dil Teorisi'ni açık delillere dayanarak, pozitif ve siyantifik[1] bir metotla izah ettiler.

Etimoloji ilmine kuvvetli ve emniyetli bir iddia ile giren Türk jenisinin[2] bu gürbüz buluşu, yuca Kurultay'ınız yoluyla artık dünya lengüistik âlemine de ilan edilmiş bulunuyor.

Demin teoriyi vasıflandırırken "kuvvetli ve emniyetli" kelimelerini kullanmıştım. Evet, kuvvetli ve emniyetlidir. Kuvvetlidir: Çünkü kuruluşunda ve ilerleyişinde ilmin hakikatine ve tarihin rehberliğine dayanmaktadır. Emniyetlidir: Çünkü dilinin zenginliğini ve aydınlığını arayan Türk'ün öz malıdır.

Üç günden beri zevk ve alaka ile dinlediğiniz kıymetli arkadaşlarımdan sonra benim söz alışım, Teori'nin reel ışıklarından faydalanarak bazı kısa etütlerin aydınlatıcı ve öğretici neticelerini göstermek içindir. Bu etütler Teori'nin tatbikata tam, doğru ve istisnasız bir surette mutabakatını gösteren alıştırmalar mahiyetinde olacaktır. Bu

* *Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936*, Türk Dil Kurumu, Devlet Basımevi, İstanbul, 1937, s.210-223. Özeti için bkz. *Son Posta*, 28 Ağustos 1936, Numara: 2182, s.1, 9.
Tez, 24-31 Ağustos 1936 tarihleri arasında toplanan Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nın 27 Ağustos 1936 Perşembe günkü ikinci toplantısında İsmail Müştak Mayakon tarafından okunmuştur. Aynı kurultayda ertesi gün "Güneş-Dil Teorisinin Antropolojisi" başlıklı tezini sunan Agop Dilâçar, Mayakon'un okuduğu tezin "tamamıyla Atatürk tarafından yazıldığını" belirtiyor:

> "Atatürk, eski Türk kültür kelimelerinden birinin *yal-* kökü olduğuna inanıyordu. Bu kanısını 1936 Türk Dil Kurultayı'na gelen yabancı dilcilere Kurultay'dan önce Dolmabahçe Sarayı'nda verdiği bir çay toplantısı sırasında açıkladı ve savundu. *Yal- yıl-* (mesela, Uygur Türkçesinde *yaltırık* = ışık, Karahanlı Türkçesinde *yalduruk* = parlak, ayrıca *yaldız, yıldız, yıldırım* vb.) Türkçede ışığı, parlaklığı anlatan bir köktü; Macarcada *vil-* "ışık" demekti; Hint-Avrupa dillerinde de, *électrique*'in kökü olan ulek (Sanskritçe ulka = parlak cisim, Yunanca *êlêktôr* = parlak cisim, Güneş, *êlektron* = altın ve gümüş karışımı, altın parlaklığı, kehlibar) 'parlaklık' anlamını veriyordu. Hint-Avrupa ailesinde bu kökten ancak dört beş kelime türemişti; oysaki Türkçede *yal- / yıl-* kökünden olma yüze yakın kelime vardı. Atatürk aynı *yaltırık* kelimesini Kurultay'da okuttuğu tezde de (*Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936/ Tezler, Müzakere Zabıtları*, İstanbul, 1937, s.219-220) ele almış ve teoriye göre açıklamasını yapmıştır. 'Güneş-Dil Teorisi'nin Analiz Metodu Tatbikatı' başlığını taşıyan bu tez tamamıyla Atatürk tarafından yazılmış, 27 Ağustos 1936 Perşembe günü Kurultay'da, ad verilmeden, İsmail Müştak Mayakon tarafından okunmuştur." (Bkz. A. Dilâçar, "Atatürk ve Türkçe", *Atatürk ve Türk Dili*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1963, s.50.) (Y.N.)

1 Scientifique (Fr.): Bilimsel. (Y.N.)
2 Génie (Fr.): Deha. (Y.N.)

alıştırmalar Güneş-Dil Teorisi'nin dil araştırma yollarında yürüyenler için ne kadar emniyet ve itimat edilir bir güt (guide)[1] olduğunu ispat ettikten başka, bugünkü etimoloji ilminin karanlık ve tereddütlü metotlarına nispetle Türk Teorisi'nin ne kadar aydınlık ve cesaretli, tarihi hakikatlere ve lojik[2] kanaatlere ne derece uygun olduğunu anlatan bir mukayese vazifesini de görecektir.

***

İlkönce "İl" kelimesini alıyorum.

İhtiyaç ve itimada layık ana kaynaklar bu kelimenin, birbirinden az çok farklı olarak, birçok manalara geldiğini gösteriyor. Mesela:

A) *Radloff Lügati*'ne göre "il" ahali demektir.

B) Uygur lehçesinde "il" devlet anlamındadır.

C) Orhon Kitabelerinde "il" memleket karşılığıdır.

D) Çağatay lehçelerinde "il" barış ve asayiş manasınadır.

Bazen bir kelimenin yekdiğerinden farklı birkaç ve hatta birçok manalara geldiği olur. Bunun böyle olduğunu hepimiz biliriz; fakat niçin böyle olduğu, bu mana başkalıklarının nereden geldiği bugüne kadar karanlık kalmıştır. Etimoloji ilmi şimdiye kadar bu "niçin"in, bu "pourquoi"nın[3] cevabını bulamamıştır. Bu sebepledir ki, dil üzerinde inceleme ve araştırma yapanların çalışmaları henüz bir tahmin, bir yakıştırma derecesini geçememektedir. İşte Güneş-Dil Teorisi'nin reel ışığı bu karanlık sahayı aydınlatarak, anadilde anakökü bulmuş, bunun manasını keşfetmiş, aynı zamanda konsonların[4] kelimeyi manalandırmaktaki rollerini meydana çıkarmış, bu mana başkalıklarının neden ileri geldiğini, en nihayet kelimelerin hayatiyetinde etken olan "causalité"yi[5] izaha muvaffak olmuştur.

"İl" sözünün yukarıda saydığımız manalarının birincisinden adet çokluğu, ikincisinden kuvvet ve otorite, üçüncüsünden yer genişliği, dördüncüsünden sükûn ve asayiş fikirlerine intikal ediyoruz.

Kelime aynı kelime, unsurlar aynı unsurlar olduğu halde kelimenin bazen varlık ve ego, bazen kuvvet ve otorite, kimi vakit yer ve toprak, kimi vakit de sükûn manasına gelmesi kelimede ilk bakışta görülmeyen ve fakat orijinde mevcudiyeti zaruri olan bir anakökten ileri geliyor ve Güneş-Dil Teorisi bu anakökü bize "ağ" olarak gösteriyor: İşte "il" foneminde[6] mana değişikliğini yapan unsur bu anaköktür.

Bu anakök, Teori'nin izahına göre, evvela Güneş'tir; ondan sonra Güneş'in vasıflarından her birinin adıdır.

"İl" sözündeki çokluk, büyüklük, genişlik ve kapsam gibi manalara gelince: Bunu da kelimede değişmeksizin yerini muhafaza eden bir unsurun kendi üzerine alması icap eder ki, Güneş-Dil Teorisi bu unsurun "L" olduğunu gösteriyor.

1 Guide (Fr.): Rehber. (Y.N.)
2 Logique (Fr.): Mantıklı. (Y.N.)
3 Pourquoi (Fr.): Neden, niçin. (Y.N.)
4 Consonne (Fr.): Sessiz, ünsüz. (Y.N.)
5 Causalité (Fr.): Nedenselik. (Y.N.)
6 Fonem: Sesbirim. (Y.N.)

Bu izahtan sonra kelimenin orijinal ve etimolojik formunu yazalım:

İl = iğ + il

İğ: Anaköktür; Güneş'ten alınan kavramlardan ilktir, esastır, varlıktır, benlik ve egodur.

İl: (V. + l); buradaki "l" konsonu çokluk ifade eder. Şu halde "iğil" –ki son morfolojik şekliyle "il" olur– çok egolar demektir. Bu da ahali, halk, aşiret, kavim, millettir. İlk mana bu suretle meydana çıkmış oluyor.

İkinci manaya gelelim:

İl = iğ + il

İl: Anaköktür; Güneş'in vasıflarından kuvvet, kudret, sahiplik, efendiliktir.

İğ: Bu vasıfların genişliğini, büyüklüğünü, kapsamını gösterir. Şu halde "il" geniş ve büyük sahada kuvvet ve kudret demektir: Bu da devlettir.

Üçüncü mana:

İl = iğ + il

İğ: Anaköktür; Güneş'in vasıflarından yer, toprak ifade eder.

İl: Bu vasıfların genişliğini gösterir.

Geniş yer, geniş toprak, bir cemiyetin, bir milletin yerleşebileceği geniş arazi, yani memleket demektir.

Dördüncü manaya göre:

İl = iğ + il

İğ: Anaköktür; sıkıntı, ağırlık, güçlük ifade eder.

İl: Anakökteki mananın gayet geniş bir sahaya dağılarak onun belirsiz bir halde kapsam kazanması demektir ki, bu da, barış, sükûn ve asayişten ibarettir.

***

Şimdi bu "il" sözüne bazı ekler ilavesiyle yapılmış olan: "İlik, ilk, iliki" kelimelerinin etimolojik şekillerini alt alta yazarak seri bir analizle bunların semantik bakımından mahiyetlerini arayalım:

İlik: İğ + il + ik + .

İlk: İğ + il + ik + .

İliki: İğ + il + ik + iğ

İğ: Anaköktür. Kuvvet, kudret, esas, mahiyet, öz ifade eder.

İl: Anakök anlamlarının genişliğini, büyüklüğünü ve kapsamını gösterir.

İk: Bundan evvelki sözün manasını tamamlandırıp onu isimlendiren ektir.

Görülüyor ki, bu üç unsur, kelimelerin üçünde de aynen mevcuttur. Fakat Güneş-Dil metodu icabınca anakök birinci kelimede Güneş'in kavramlarından kuvvet ve kudret, ikinci kelimede başlangıç, esas, mahiyet ve öz manalarına geldiğinden, bu kelime "kuvvet ve kudreti çok geniş bir varlık" yani hükümdar, kral, melik ifade ediyor. Hakikaten Uygur lehçesinde "ilik" hükümdar, kral, padişahtır ve Uygur ve Karahanlıların hükümdarlarının adı bu idi.

İkinci kelime başlangıç, evvel, esas, mahiyet ve öz kavramlarının çok uzak sahada bulunuşunu, yani kapsamını gösteriyor ki, "ilk" kelimesinin bildiğimiz manası budur.

Üçüncü kelimede, diğerlerinden farklı olarak bir "iğ" eki vardır. Bunun rolü başlangıç, evvel, esas, mahiyet ve öz kavramlarını ihtiva eder "ilk"liğin ifadesini tamamlamak ve onu isimlendirmektir.

***

"İliki" kelimesini Güneş-Dil metodu ile tahlil ederken Latincede bir kelime kökü olan "ilico"yu hatırladık. Bu iki kelimeyi etimolojik bakımdan tahlil ve tetkik etmek netice itibariyle çok enteresandır:

İliki: İğ + il + ik + iğ
İlico: İğ + il + ic + oğ

Görülüyor ki, etimolojik ve morfolojik bakımdan iki kelime yekdiğerinin aynıdır.

Kelimelerin semantik bakımından münasebetlerine gelince, "iliki"yi yukarıda izah etmiştim.

"İlico" için Batı'nın lügat ve etimoloji kitapları "sans étimologie"[1] kaydını yazdıktan sonra kelimenin şu manalara geldiğini bildiriyor:

1- Fondement d'un raisonnement;[2]
2- Les points principaux d'une démonstration;[3]
3- Sujet d'un discours;[4]

ve nihayet, şunu ilave ediyor:

4- Il a pris aussi le sens de rang, situation.[5]

Batı etimoloji metodunun aydınlatamadığı ve bu sebeple "sans étimologie" deyip bıraktığı bu söz kökünü Güneş-Dil Teorisi izaha muvaffak olmuştur. Yukarıda yazdığımız tahlil tablosu "iliki" ve "ilico" sözlerinin aynı unsurları ihtiva ettiğini gösteriyor; dolayısıyla ilico'nun mahiyeti ve manası meydana çıkmış demektir.

Bu iki kelimeden sonra bir de "ologie" ve "logique" kelimelerini tabloya ilave edelim:

İliki: İğ + il + ik + iğ
İlico: İğ + il + ic + oğ
Ologi: Oğ + ol + og + iğ
Lojik: Oğ + ol + oj + ik

Bu dört kelimeyi teşkil eden unsurların birliğine bakarak "ologi" ve "lojik" kelimelerinin de aynı asıldan geldiklerine tereddütsüz hükmedebiliriz.

Ve derhal teslim ederiz ki, Türkçe "iliki", Latince "ilico", Fransızca "ologie" ve "logique" kelimeleri, daha doğrusu başka başka lisanlara mensup saydığımız bu üç kelime hakikatte aynı şeydir. "İliki" sözünü demin tahlil ederken bunda anakök olan "iğ" unsurunun başlangıç, evvel, esas, mahiyet ve öz anlamına geldiğini söylemiştim. Latince "ilico" ve Fransızca "ologie" ve "logique" kelimelerinin söz unsurları tahlil olunduğu zaman bu kelimelerin de aynı anlama geldikleri tezahür eder.

1 Etimolojisi yok. (Y.N.)
2 Bir akıl yürütmenin temeli. (Y.N.)
3 Bir gösterinin esas noktaları. (Y.N.)
4 Bir söylemin konusu. (Y.N.)
5 Sıra, rütbe, durum anlamını da alır. (Y.N.)

Lügat kitaplarında "ilico" kelimesine şu manalar veriliyor: "Bir muhakeme ve düşünce tarzının esasları; bir tezahürün esaslı noktaları, bir nutkun konusu, yani esası". Bu manaları hiçbir etimoloji metodu Güneş-Dil metodu kadar açıklıkla izaha muktedir değildir. Güneş-Dil metodu bu kelimelerdeki birliği hem etimolojik ve morfolojik, hem de semantik bakımlardan ispat etmiş oluyor. "Logique" kelimesinin Fransız lügat kitaplarında manası şudur: "Science qui apprend à raisonner juste";[1] doğru muhakeme etmek denilen şeyin akıl ve zekâ ile alakası ve "iliko" kelimesinin düşmüş olan "iğ" anakökünün bir manası da Güneş'in kavramlarından alınan akıl ve zekâ olduğu göz önüne getirilince her iki kelimenin semantik bakımdan mutabakatı tam olduğu meydana çıkar.

Fen terimlerini tayin ve tespit hususunda Güneş-Dil Teorisi'nin ne büyük ve ne kıymetli bir yardımcı olacağını bu kısa izah bize göstermektedir. Mesela "biologie" kelimesini ele alalım. Bu "biologie" kelimesinin ikinci kısmını teşkil eden "ologie"nin mana ve mahiyeti Güneş-Dil metoduyla maydana çıkınca meselenin yegâne müşkül yönü halledilmiş demektir.

***

Bazı etimologlar birtakım Türkçe kelimeleri tahlil ederken anaköke yanlış mana vermek dolayısıyla kelimenin de manasını tayinde hataya düşmektedirler.

Türk dilinin dünya dillerine nasıl kaynak vazifesi gördüğünü izah ve kelime unsurlarının manayı tayinde ne gibi roller oynadığını tespit etmeye muvaffak olan Güneş-Dil Teorisi bir taraftan bu vazifeyi yaparken, diğer taraftan Türk kelimelerine yanlış mana veren yanlış metotlarla mücadele etmeyi de kendisi için bir zaruret kabul eder. Bu, hem kendi vazifesinin selameti, hem de ilmin iffet ve asaleti namına, ihmali caiz olmayan bir ödevdir.

Bu görüş sevkiyledir ki, yukarıda zikrettiğimiz etimologların, hareket noktasını yanlış seçmekten doğan hatalarını açmaya ve düzeltmeye lüzum hissettik.

Mesela "öğrenmek" ve "ölmek" kelimelerini ele alalım: Bazı etimologlar bu "öğrenmek" ve "ölmek" kelimelerinin kökenlerini ararken Türkçede "ana" manasına gelen "öğ" sözünün dil teşekkülünde esas olduğu görüşüne dayanarak "öğrenmek" ve "ölmek" kelimelerindeki "öğ" anakökünе de "ana" manası veriyorlar.

Bu etimologların fikrine göre, matriarkal[2] devirlerde her şeyin esası anadır. Çocuğun öğreticisi anadır. Nasıl ki, ölüm denilen hadise de anadan uzaklaşmaktır.

Halbuki ana manasına geldiği için "öğ" sözünü dil teşekkülünde esas olarak almakta ne ilmi, ne de lojik hiçbir sebep yoktur. O etimologların kendisinde öğreticilik vasfını gördükleri "ana" da, ki öğretmeden evvel öğrenmek mecburiyetindedir. Çocuğun da, ananın da ilk öğreticisi ana olmuştur. Dolayısıyla bu kelimelerdeki "öğ" ananın değil, Güneş'in ve Güneş'ten alınan kavramların adıdır. Nitekim anaya "öğ" denilmesi de onda Güneş vasıflarından bazılarının mevcut olmasından ve bu itibarla o vasıfların temsilcisi bulunmasından ileri gelmektedir. Bu noktadan "öğ" ana olduğu gibi, Güneş'in türlü vasıflarından alınan "akıl, zekâ, anlayış, hatıra, zihni kuvvet, idrak, izan, şuur" manalarına da "öğ" denilmektedir.

1 Doğru akıl yürütmeyi öğreten bilim. (Y.N.)
2 Matriarkal: Anaerkil. (Y.N.)

Şimdi "öğrenmek" kelimesini tahlil edelim:

Öğrenmek: Öğ + ög + er + en + em + ek

Öğ: Anaköktür; Güneş ve onun vasıflarından olan parlaklık, zekâ ve hatıra manasınadır.

Öğ: Anakökün manası kendinde tecelli eden birinci derece prensipal[1] köktür.

Er: Bu (v. + r)deki "r" konsonu anakök ile prensipal kökün kaynaşmasından vücuda gelen ve parlaklığın, zekânın, hatıranın kendisi demek olan "öğ" unsurunun ifade ettiği manayı bir sahada yerleştiren unsurdur ki, bu saha:

"En" unsurundaki "n" konsonudur. Güneş-Dil Teorisi bize bildiriyor ki, "n" konsonu bir süje[2] veya objenin[3] bitişiğinde veya ona yapışık olan sahayı ifade eder. Bu sahanın merkezi:

"Em"deki "m"dir.

"Ek" bir süfikstir[4]; yukarıdaki manayı tamamlandırıp isimlendirir.

Şu halde elde edilen mana: "Belli bir süje veya obje üzerinde zekânın, hafızanın, bakışın yerleşmesi" oluyor ki, hakikaten "öğrenmek" de, bundan başka bir şey değildir.

"Ölmek" kelimesine gelelim:

Ölmek = öğ + öl + em + ek

Yukarıda söylediğim gibi bazı etimologlar bu kelimenin anakökü olan "öğ" ile "anne" manasına gelen "öğ" kelimesini birbirine karıştırarak ve matriarkal devirlerde ananın her şeyde esas olduğu teorisine dayanarak "ölmek" kelimesindeki "öğ" unsuruna da ana manası veriyorlar ve "l" konsonunun uzaklaştırıcılık aracılığıyla "ölmek" sözünü anadan uzaklaşmak suretinde izah ediyorlar. Bir defa "Matriarkal" ve "Patriarkal"[5] bahisleri tarih bakımından münakaşaya değer. Kendilerinin bile katiyetle müdafaa edemedikleri bu dava üzerine bina kurarak bir dil meselesini halle yürümeleri ilmi bir hareket sayılamaz. Ondan sonra her ne de olsa bilhassa bu "ölmek" kelimesinde "öğ" unsuru ana manasını hiç ifade etmez. Ve bu yoldan maksada varılmaz. Burada "öğ" morfeminin[6] işaret ettiği mana Güneş'in vasıflarından olan esastır, hayattır, harekettir, faaliyettir.

Öl = Buradaki "l" anakökün işaret ettiği esas, hayat, varlık, hareket, faaliyet kavramlarından gayet geniş bir surette uzaklaşmayı ifade eder.

"Em"deki "m" bu uzaklaşma ile alakadar olan süje veya objeyi gösterir.

"Ek", bildiğimiz gibi kelimenin manasını tamamlar, onu isimlendirir.

Bu tahlilden çıkan manaya göre "ölmek", bir süje veya objeden hayatın, varlığın, hareket ve faaliyetin tamamen uzaklaşması oluyor. Hakikaten ölmek denilen hadise de bundan ibarettir, yoksa "öğ" köküne ana manası veren etimologların zannettikleri gibi anadan uzaklaşmak demek değildir. Ne anadan uzaklaşmak, ne de ananın bir süjeden uzaklaşması ölümü ifade etmez ve ölüme yol açmaz. Ölüm: Bir süjede yaşa-

1 Principal (Fr.): Baş, esas, temel. (Y.N.)
2 Süje (Fr. Sujet): Fail, özne. (Y.N.)
3 Obje (Fr. Objet): Nesne. (Y.N.)
4 Suffixe (Fr.): Sonek. (Y.N.)
5 Patriarkal: Babaerkil. (Y.N.)
6 Morfem: Biçimbirim. (Y.N.)

mak fiilini meydana getirip devam ettiren hareketin, faaliyetin ve hayatın o süjeden tamamen uzaklaşmasıdır; görülüyor ki, Güneş-Dil metodu ile yapılan bu izah aynı zamanda ilmidir de.

***

Şimdi başka kelimelere geçiyorum:

Omay, omak, omuğ - obuğ.

Türk dilinde bunların manası şudur: Büyükana, esas, kabile anası, ilahe, aşiret, mağrur, mühim, cesur, şen, cüretli.

Bu kelimeleri Güneş-Dil metoduna göre tahlil edelim:

Omay= Öğ + om + ay
Omak= Oğ + om + ak
Omuğ (Obuğ) = Oğ + om + uğ
(b)

Bu tablodaki kelimelerin unsurlarını Güneş-Dil metoduna göre tetkik ve tahlil edince Türk dilinde bunların taşıdıkları manalara kolaylıkla ulaşabiliriz.

Tabloya bakınca ilk bakışta görürüz ki, bu üç kelimeden her birinin başındaki "ğ" konsonu, fonetik icabı olarak düşüyor; sanki "ğ" de kendi kategorisinden olan "k, g, y" harflerinden birine dönüşüyor; "m" ve "b" birbirine dönüşebilen aynı kategoriden oldukları için üçüncü kelimenin ikinci unsurundaki "m" yerine "b" gelerek bu da "obuğ" oluyor. Bu suretle her üç kelime etimoloji ve morfoloji bakımından birleşiyor.

Semantik bakımından kelimelerin tahliline gelince:

Öğ: Anaköktür. Bu kök: a) Güneş, ilk, esas, varlık, köken manalarına; b) Büyüklük, çokluk manalarına; c) Kuvvet, kudret, hareket, ateş, parlaklık manalarınadır.

Om: Buradaki "m" yukarıdaki manaları, yerine göre temsil eden birinci derecede prensipal köktür.

Ağ: Kelimeyi tamamlandırıp isimlendiren ektir.

Dolayısıyla anakökün muhtelif kategorideki anlamlarına göre bu üç kelime a) Esas, varlık ve köken ifade eden büyükana ve kabile anası; b) Büyüklük gösteren ilahe; c) Çokluk anlatan aşiret; d) Kuvvet, kudret, ateş, parlaklık gibi vasıfları ihtiva eden gurur, ehemmiyet, cesaret, neşe ve cüret demek olur.

***

Feu = ot

Bazı etimologlar "ot" kelimesini izah ederken, tıpkı "öğrenmek" ve "ölmek" sözlerinde olduğu gibi, "patriarkal" ve "matriarkal" iddialarına saplanıyorlar; halbuki "ot" kelimesinin kökünü izah için daha lojik bir yol vardır: O da ilk insanlara göre genel olarak mabut ve Allah, Güneş-Dil Teorisi'ne göre de her şey olan Güneş'e dayanmak ve ateşin Güneş'i temsil etmesi alakasıyla ilah ve ilahe ve mabut tanınmış olduğunu kabul etmektir. Maksada bu yoldan gitmek elbette daha lojiktir.

Ot = feu : oğ + ot[1]

1 Atatürk'ün 20 Kasım 1935 tarihli *Ulus*'ta yayımlanan "Çalap ve Hudağ" sözleriyle, "ağaç, taş, ot" kelimelerini etimoloji, morfoloji, fonetik bakımından analiz ettiği yazısı için bkz. elinizdeki ciltte, s.70-72. (Y.N.)

Oğ: Anakök; Güneş ve Güneş'in vasıflarından sıcaklık, parlaklık, aydınlık;

Ot: Buradaki "t" konsonu, bildiğimiz gibi, dinamik bir müdahale ile anakökün anlamlarını yapar, yaptırır veya yapılmış olduğunu bildirir.

"Oğot"taki "oğ" kökünün "ğ"si düştüğü halde "o" vokalinin uzatılarak prononse[1] edilmesiyle "ot" diye telaffuz edilen söz hakikaten sıcaklık, parlaklık, ışık yapan veya kendisi bizzat ışık olan ve bu alaka dolayısıyla Güneş'e benzeyen ve bunun için yeryüzünde onun timsali olarak tanınmış ve tapılmış bulunan objedir.

Fransızların "herbe" dedikleri "ot" kelimesi de, etimolojik form itibariyle ateş demek olan "ot"un aynıdır. Aralarındaki semantik nüans, nebat anlamına gelen "ot"un bizzat anakök vasıflarını kendisinde tecelli ettirmediği halde ateş anlamına gelen objenin, ateşin yanmasına hizmet etmesinden ibarettir. Hakikaten ateş kültünde, "herbe" manasına gelen "ot", ateş yakmaya ve ateşi devam ettirmeye yaradığı için mukaddes tanınmıştır.

İnsanların nebat ve meyve ile yaşayıp ateşe ihtiyaçları olmadığı zamanlarda kendileri için ateş malum bir şey değildi. Hayır Tanrısı (Ülgen), sonraları insanlara başka yemekler nasip edince kendi eliyle kökten iki taş aldı; bu taşların biri beyaz, diğeri siyahtı. "Ülgen" kuru bir otu bu iki taşın arasına koyarak vurdu ve bundan çıkan yaltırık otu yaktı. "Ülgen" bu suretle ilk ürettiği ateşi göstererek "pu ot adamning küçüneng taşka yuntkan" yani "bu ateş babamın kuvvetinden taşa nakledilen ateştir" dedi.

Arkadaşlar,

İlk insanların ateşi ne suretle keşfettiklerini gösteren bu Türk mitolojisini "Pekarsky"nin *Yakut Dili Lügati* adlı kitabından aldım. İki taşın birbirine vurulmasından çıkan ve bu iki taşın arasındaki kuru otu yakan kıvılcıma "yaltırık" deyişim elbette dikkat nazarınızı çekmiştir. Bundan istifade ederek, müsaadenizle, mühim bir süjeyi aydınlatmak isterim.

Yirminci asrın en büyük icatlarından biri olan "elektrik" kelimesine karşılık gerek fen kitaplarımızda, gerek gündelik hayatta ne kullanacağız? Bunun yerine hangi öz Türkçe kelime bulup koyacağız? Bu düşünce, bu kaygı, ilim ve fen terimlerinin Türkçe karşılıklarını araştırmakta olan dil mütehassısları için de bir meseledir. Bazı kimseler bu üzüntüden kurtulmak ve meseleyi kestirme yoldan halletmiş olmak için uluslararası bir terim olan "elektrik" kelimesini olduğu gibi alıp kullanmak daha pratik ve daha lojik olur, diyorlar.

Arkadaşlar,

Biz de bu fikirdeyiz. Biz de böyle yapacağız; fakat biz elektrik kelimesinin öz Türkçe karşılığını arayıp bulmak külfetli bir iş olduğu için değil, kelimenin kendisi öz Türkçe olduğu için, onun Türk aslından çıktığını bildiğimiz için onu kullanacağız.

Bu sözlerimle gerek Türk milletinin, gerek dünya lengüistlerinin alakasını çekecek olan meseleye temas etmekteyim. Genel dikkati bir kat daha uyandırmak için derhal tekrar etmeliyim ki, "elektrik" sözü morfolojik ve semantik bakımdan halis, som Türkçe bir kelimedir. Biz bunu o kadar kesin olarak biliyoruz ki, "elektrik" sözünün Türk dili sözlüğünde ve fen terimlerimizin arasında Türkçe kelime diye yer

1 Prononcer (Fr.): Söylemek, telaffuz etmek. (Y.N.)

alacağını şimdiden söylemek isteriz. Elektrik sözünün uluslararası bir terim değil, Türkçe bir kelime olduğunu izah için Güneş-Dil metoduna göre tahlilini yapalım.

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Elektrik:	eğ +	el +	ek +	it +	ir +	ik
Yaltırık:	ay +	al +	ağ +	at +	ır +	ık

Görülüyor ki, bu iki şekil morfolojik bakımdan, birbirinin tamamen aynıdır. İlk bakışta farklı gibi görünen noktaları da izah edersek, Güneş-Dil metoduna henüz lüzumu kadar hâkim olamamış olanları aydınlatırız.

Elektrik:

1) ağ: Ana köktür; Güneş, ışık, ateş demektir.

2) el: Ana kök anlamının bir defa en geniş sahada alakasını gösterir ve yine bu anlam içinde onun hem var hem de yok olduğuna işaret eder.

3) ek: Yukarıda söylediğimiz genel manayı, üzerine alıp gösteren bir elemandır.

Buraya kadar elde ettiğimiz "elek"; öyle bir varlığın ifadesidir ki, onda parlaklık, ateş, Güneş mevcuttur; fakat bu vasıflar ya tabiatın içinde bulunduğu için görülmez yahut onları meydana çıkarabilmek için bir failin dinamizmine ihtiyaç vardır. İşte bu fail:

4) it: (v. + t)dir. Yani oldukça geniş sahadaki ateş, Güneş, ışık ve alevi yapar, yaptırır yahut yapılmış olduğunu bildirir. Ancak buraya kadar olan şekliyle ne anlam, ne de bu anlamı gösteren kelime henüz tamamlanmış değildir. Onun içindir ki, yapandan, yaptırandan sonra bir:

5) ir: (v. + r) konsonu görüyoruz. Bu, o ateşin, o alevin yerleştirildiğine işarettir. Bunu takip eden:

6) ik: ateş, hayat, ışık ve nurun yerleşmiş şeklinin ifadesidir.

Şimdi "yaltırık" kelimesine geliyorum:

Bu kelimenin gördüğümüz etimolojik tahlilinde ana kök olan "ağ" prensipal köklerden olan (v. + y) ile kaynaşmıştır. Bir de elektrik kelimesinin üçüncü unsurundaki "k" yerine burada okunmaz "ğ" vardır: Bu iki fark, manayı hiç değiştirmeyen dönüşümlerden ibarettir. Ve bu halde "eğelektirik" ile "ayalığıtırık" birbirinin aynıdır. Fonetikman, morfolojikman ve semantikman...

Türk dilinin sinesinde sakladığı bu gibi sözler daha pek çoktur. Dilimiz bunları muhafaza etmiş ve hâlâ etmektedir. Bilhassa bu nokta üzerine sayın Batı âlimlerinin dikkat nazarını çekmeyi lüzumlu görürüm.

Elektrik sözü ile alakadar olan ve mana itibariyle aynı söz ailesinden oldukları ilk bakışta anlaşılan bazı kelimeleri etimolojik tahlilleriyle alt alta yazalım:

Alav: ağ + al + av
Alev: ağ + al + ev şuğle, (Flamme)
Yal: ağ + ay + av parlak
Yalav: ağ + ay + al + av alem, flama
Yalaz: ağ + ay + al + az
Yalım: ağ + ay + al + ım
Yalın: ağ + ay + al + ın

Bu kelimelerin som Türkçe oldukları Türklerce ve Türkçeyi bilmek iddiasında bulunanlarca reddedilemez bir hakikat olduktan sonra elektrik kelimesinin Türk dili camiasından ve Türk orijininden olup olmadığında tereddüt ve düşünceye varacak hiçbir aydın yoktur. Bu hususta Türk'ü seven yabancı Türkolog arkadaşlarımızdan rica ederiz: Ne kendilerine, ne de başkalarına zahmet vermesinler; sadece bizim şimdi bu kısa izah ile anlattıklarımızın tarihe, ilme dayanan bir hakikat olduğunu kabul etsinler. Muhakkak bu, kendilerini çok rahatlatır.

***

Bir nokta üzerinde daha konuşmak isterim:

Türkçe bilmeyen bazı etimologların "ar" ve "er" kelimeleriyle bunların türevleri Türkçe midir, değil midir diye tereddüt göstermeleri bizce cidden şaşılacak bir meseledir. Bu hususta uzun boylu araştırmada bulunmaya hacet bile yoktur. Biz bu meseleyle uğraşanlara kolaylık olmak için aşağıdaki malumatı vermek isteriz:

"Zolotniskiy" adlı âlimin *Çuvaş Söz Kökleri Lûgati* adlı kitabını karıştırdığınız zaman şu izahata tesadüf edersiniz:

Ar - erkek, koca (tat:ir), (mog.ere), (yak:er), (alt: er), (kır:êr, yiğit, erkek), (tet: arımlı, arı karı; koca), (tat: arâ çag erkeklik), (tat: irlik), (kşr: erlik).

Yine bu kitabın bize anlattığına göre "ar" ve "er" sözleri, muhtelif Türk lehçelerinde erkek ve yiğit manalarını ifade hususunda, baştaki vokal farkı ile birbirinin tamamen aynıdır.

Bir de "V. Verbitskiy" adlı âlimin *Altay ve Aladağ Türk Lehçeleri Lûgati* adlı kitabında şunu görüyoruz:

Ar, aar = agır, çetin

Er = erkek, koca.

"Pekarsky"nin *Yakut Dili Lûgati* adlı kitabında şu malumata rast geliyoruz:

Ar = er

Ar = kendi soyunda en iyi olan, şanlı, hürmetli, ehemmiyetli, muazzam, temiz, mukaddes, ilahi.

"Arayı toyon" = kadir, tanrı, bütün ruhların amiri, türeten, bütün kainatın yüce hâkimi, yeryüzünde hayatın kurucusu.

Ara (aran) = yol, yolcu, yolda, seferde.

Arkı = Yakutsk mıntıkasında bir Türk ulusu.

Arıg, arığ, arık kelimeleri de aynı orijinal kökten gelen anlamlardadır. Bunların hepsi temiz, çok temiz, parlak, asil, necip demektir.

Arkı = ar + ak + ığ

Arya = ar + ay + ağ

Bu iki kelime birbirinin aynıdır. Ve henüz bu isimle anılan bir Türk ulusunun adıdır.

Eremen: Yakutsk vilayetinde Borogon ulusu.

Eremnah: İtimata layık, umutlu.

Ermenyi: Ümit, itimat.

Bu üç kelimenin Güneş-Dil metodu ile tahlilleri:

eğ + er + em + en

eğ + er + em + en + eh

eğ + er + em + en + iy + iğ

Bu üç kelimeden sonuncusunun ümit ve itimat, ondan evvelkinin itimata layık ve mutlu; birincisinin de bir Türk ulusunun adı olmasına ve her üç kelimenin unsurlarındaki benzerliğe nazaran Ermeni sözünün gösterdiği anlam ve Ermeni milletinin esas ve mahiyeti pek iyi anlaşılır.

Bu kısa araştırma ile elde ettiğimiz malzemenin, bahsimize mevzu olan "ar, aran, arat, arya, armanya, armeni" gibi kelimelerin kullanıldıkları diller ve o dillerdeki bugünkü morfolojik şekilleri her ne olursa olsun, etimolojik ve semantik bakımdan itiraz götürmez bir halde Türkçe oldüklarını meydana koyduğu kanaatindeyim.

Sayın Arkadaşlar,

Benden evvel bu kürsüye çıkan kıymetli dil bilginlerinin ilmi bir salahiyetle izah etmiş oldukları Güneş-Dil Teorisi, Türk dilinde eşsiz bir inkılabın hem işareti, hem de zaferidir. Asırların çerçevesine giremeyecek kadar büyük işleri yıllara sığdıran Ulu Kudret, bu inkılabın da başında bulunuyor. Emin olabiliriz ki, hiçbir engel, hiçbir düşünce, hiçbir kuvvet bu inkılabın muvaffak adımlarla yürümesine ve olgun hamlelerle hedefine varmasına engel olamayacaktır.

Türk ve Türklüğe Güneş altında her hakkını ve layık olduğu her feyzi, her nimeti, her mükemmelliği vermek azmiyle uğraşan Büyük Baş, Türk'ün medeniyet, ilim ve irfan yollarında muhtaç olduğu beyan vasıtalarını da gafletin ve cehaletin tahakkümünden kurtarmaya ahdetmiştir. Bu ahit bizim için en büyük müjde ve en sağlam inan kaynağıdır.

Mülki ve siyasi bağımsızlığımız gibi fikri ve manevi bağımsızlığımızın da büyük kurtarıcısı Atatürk'ün ulu huzurunda sonsuz minnet ve tebcil ile eğilirim.

(Sürekli alkışlar.)

SAİNT ÉTİENNE BAYRAMI'NIN YILDÖNÜMÜNÜ TEBRİK DOLAYISIYLA MACARİSTAN KRAL NAİBİ AMİRAL HORTHY'YE*

(27 AĞUSTOS 1936)

Ankara, 27 (AA) - Macaristan'ın Saint Étienne Bayramı dolayısıyla Cumhurreisi Atatürk ile Macaristan Naibi Amiral Horthy arasında aşağıdaki telgraflar teati olunmuştur:

Son Altes Amiral Horthy de Nagybanya
Macaristan Naibi - Budapeşte

Saint Étienne Bayramı'nın yıldönümü münasebetiyle Altesinize en hararetli tebriklerimi ve gerek şahsi saadetleri, gerek asil dost milletin refahı hususundaki samimi dileklerimi arz eylerim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 28 Ağustos 1936, Numara: 5419, s.2; *Cumhuriyet*, 28 Ağustos 1936, Numara: 4415, s.3; *Tan*, 28 Ağustos 1936, Numara: 489, s.3; *Son Posta*, 28 Ağustos 1936, Numara: 2182, s.3; *Ayın Tarihi*, Eylül 1936, Sayı: 33, s.62; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.304.

SABİHA GÖKÇEN'E*

(30 AĞUSTOS 1936)

Tel 30.8.1936

Bayan Sabiha Gökçen
Orduevi karşısında - Eskişehir

Kızım Gökçen, Mektebin programına göre imtihanı muvaffakiyetle verdiğini bildiren telgrafını ve Mektep Komutan Vekili'nin bunu müjdeleyen yazısını aldım. Tebrik eder, gözlerinden öperim.

K. Atatürk

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: V-2, D: 79, F: 8-13'te bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

ZAFER BAYRAMINI TEBRİK EDEN ABDÜLHALİK RENDA'YA TEŞEKKÜR*

(31 AĞUSTOS 1936)

Dolmabahçe, 31/8

Bay Abdülhalik Renda
Büyük Millet Meclisi Reisi - Ankara

C. Zafer Bayramını kutlayan telgrafınızdan dolayı çok mütehassis oldum. Teşekkür eder, gözlerinizden öperim.

K. Atatürk

* Aslı, Sabri Sayarı Özel Arşivi'nde bulunan telgrafın fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

ZAFER BAYRAMINI TEBRİK EDEN İSTANBUL VALİSİ MUHİTTİN ÜSTÜNDAĞ'A TEŞEKKÜR*

(31 AĞUSTOS 1936)

İstanbul Vali ve Belediye Reisi Bay Muhittin Üstündağ Zafer Bayramı münasebetiyle Büyük Önder'e bir telgraf çekmişti. Atatürk dün şu telgrafı göndermişlerdir:

Bay Muhittin Üstündağ
Vali ve Belediye Reisi ve CHP Başkanı

Zafer Bayramımızın yıldönümünü tebrik eden telgrafınıza teşekkür ederim.

K. Atatürk

* *Kurun*, 1 Eylül 1936, Numara: 6697-637, s.2; *Akşam*, 1 Eylül 1936, Numara: 6420, s.3.

30 AĞUSTOS ZAFERİ DOLAYISIYLA GELEN TELGRAFLARA TEŞEKKÜR*

(31 AĞUSTOS 1936)

İstanbul, 31 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

Kahraman Türk ordusunun büyük zaferinin yıldönümü münasebetiyle memleketin her tarafından gelen ve vatandaşların yüksek duygu ve heyecanlarını bildiren yazılardan Atatürk çok mütehassis olmuşlar ve teşekkürlerinin iletilmesine Anadolu Ajansı'nı memur etmişlerdir.

* *Cumhuriyet,* 1 Eylül 1936, Numara: 4419, s.3; *Kurun,* 1 Eylül 1936, Numara: 6697-637, s.2; *Açık Söz,* 1 Eylül 1936, Numara: 135, s.1; *Son Posta,* 1 Eylül 1936, Numara: 2186, s.1; *Kurun,* 1 Eylül 1936, Numara: 6697-637, s.2.

BALKAN FESTİVALİ'NDE BALKAN MİLLETLERİNİN BİRLİĞİ HAKKINDA NUTUK*

(2/3 EYLÜL 1936)

Çarşamba akşamı Beylerbeyi Sarayı'nda yapılan Balkan Festivali ve onu takiben verilen balo çok büyük bir mazhariyetle yükselmiş, Büyük Şefimiz Atatürk tarafından şereflendirilmişti.

Balo harikulade samimi, aynı zamanda dünyanın en demokrat devlet ve millet reisi olan Cumhurreisimizin etrafında halkalanan Balkanlı misafirler ve davetliler fevkalade mesut, alabildiğine şendi. Salondaki havuzun kenarından dansları seyreden Atatürk'ün arada sırada Trakya Umumi Müfettişi General Kâzım Dirik'e bir şeyler söylediği ve General'in notlar aldığı dikkat çekiyordu. Anlaşılıyordu ki, Balkanlılar yakınlaşmasının büyük yaratıcısı, Balkanlı çocukların bir arada bu kadar ılık bir hava içinde eğlenmelerinden ve kardeşler gibi kol kola, kalp kalbe toplanıp kaynaşmalarından sınırsız bir memnuniyet duymuştu. Ulu Reis'in hususiyetlerini biraz bilenler, bunun çok tabii bir tezahürü sayılmak icap edecek bir neticesini beklemek lazım geldiğini takdir ediyorlardı. Nitekim beş on dakika sonra General Kâzım Dirik'in ayağa kalkarak söz söylemeye başladığı görüldü ve herkes derin bir alaka ile General'i dinlemeye koyuldu. Kâzım Dirik şöyle diyordu:

"Atatürk!

Senden ilham alarak söylüyorum.

Bayanlar, Baylar!

Bu gece çok güzel, yerinde bir tesadüfle bütün Balkanlıların kalplerini birbirine muhabbet ve aşkla bağlayan sembollerin karşısında, yüksek bir âlem içinde buluyorum. Gördüklerimi benim gibi birçok görenler, gayet kolaylıkla yazabilir, söyleyebilir, tasvir edebilir. Belki bunu tasvirde bazı farklılıklar olsa da en nihayet bir manzaranın gözlerde tecellisinin ifadesi olmak itibariyle aşağı yukarı ifade ve tasvirler birbirinden uzak kalmazlar. Ben gördüklerimi yalnız bu noktadan değil, bir de kafam içinde, şuurumda husule getirdiği intibalardan bahsetmek istiyorum. Bunun izah ve ifadesi belki biraz müşküldür. Çünkü anlamak ve duymak, anlatabilmek ayrı ayrı maharetler, sanatlardır. Benim anlamak istediklerim, sizin çok sezişli huzurunuzda hiçbir edebi sanata lüzum ve ihtiyaç bırakmayacak sanırım. Onun için sözlerim, sizin sıcaklık, dostluk saçan havanız içindeki duygularımın ateşi kadar, parlaklığı kadar, heyecanı kadar olmasa da anladığınızı duyduğum derecede benim kalbimin ifadesidir.

* *Cumhuriyet*, 5 Eylül 1936, Numara: 4423, s.5. Ayrıca bkz. Neşe Yeşilçayır, "Atatürk'ün Yazdırdığı Bazı Notlar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Mart 1988, c.4. Sayı: 11, s.500-501.

Huzurunuzda konuştuğum Balkanlılar!

Bulgarlar, Helenler, Romanyalılar, Türkler, Yugoslavyalılar, siz hepiniz ne kadar birbirinizden ayırt edilmez insanlar olduğunuzu, bu gece, birbirine girmiş, candan arkadaşlık ve samimiyet yaşayışınızla bir defa daha göstermiş, ispat etmiş bulunuyorsunuz! Biz Türklerin, bu temiz insanlık camiasıyla beraber oluşu, beraber olduğunu göstermeye yarayan her vaziyetten ne kadar büyük saadet duyduğumuzu söylemeye hacet yoktur.

İnsanlıkta saadet, işte böyle insan oğullarının birbirine yaklaşması, insanların birbirini sevmesi, hepsinin temiz his ve düşüncelerini birleştirmesiyle olacaktır. Bu geceki birleşik vaziyetimiz, bu ümen[1] idealin yüksek müjdesidir. İşte bunun için ev sahibi olarak bütün kıymetli misafirlerimize derin sevinçlerimi beyan ederim."

General uzun uzun alkışlanmıştı. Bu sözlerin Büyük Şef'imizden gelen bir ilham ve taltif selsebili[2] olduğunu pek iyi anlayan meclis, artık engin bir umman halini alan sevinç ve neşe tufanı içinde uçuyor gibiydi.

1 Humain (Fr): İnsani, insanca. (Y.N.)

2 Selsebil: Suyunun aktığı yer kademeli olan bir çeşit çeşme. (Y.N.)

BALKAN FESTİVALİ'NDE DANS VE MÜZİK HAKKINDA NUTUK*

(2/3 EYLÜL 1936)

[...] Bu sırada beyaz gömlekli küçük bir Türk yavrusunun sesi duyuldu. Çocuk, kalplere heyecan akıtan berrak bir sesle diyordu ki:

"Türk kardeşlerim!

Sizleri, ben Türk Cumhuriyeti'nin yirminci asır dünyasına koyduğu insan olarak selamlarım.

Siz Balkanlı kardeşlerimin memleketime, onu kendi evleri gibi bilerek gelmiş olmalarından ne kadar çok bahtiyarım. Ben, Türk çocuğu, siz Balkanlıları seviyorum. Siz de beni seviyorsunuz değil mi? Ben işte kollarımı açıyorum size. Siz de bana göğsünüzü açık bulundurunuz. Biz biriz. Onu bu temiz jestlerimizle evvela birbirimize, sonra da bütün dünyaya gösterelim."

Biraz sonra Türk yavrusu mermer kürsüsü üzerinde tekrar görüldü; yeni hitabesiyle adeta bu şenliğin felsefesini anlatıyor ve:

"Bayanlar, Baylar!" *diyordu*. "Dans ediyorsunuz, müzik dinliyorsunuz. Bu oynamadan ve işitmeden çok hoşlandığınız besbelli. Fakat ne oyunun ve ne de musikinin nereden geldiğini, insanlar için ne kadar çok eski ve esasi ehemmiyeti olduğunu bilmem ki düşünmek için bir an zihninizi yormak zahmetinde bulundunuz mu?

Ben, bu hususta sadece dikkat nazarınızı insanlığın iki büyük hakikati üzerine çekmek istiyorum:

1- Hareket, faaliyet,

2- İnsan egosunu yumuşatan, incelten, tanrılara, tanrıçalara unvan olan müs,[1] müzik; işte bu iki şey insanlığın medeni hayatında çok büyük etkendirler. Bu gece çok şey gördünüz; fakat asıl sosyetemizi yaşatan başlıca etkenlerin başında dans ve müzik olduğunu inkâr etmek mümkün değildir.

Dans ve bunu da tahrik eden musiki. İşte bu medeni insanlığın en büyük damgası...

Bir millet çok şeyde inkılap yapabilir ve bunların hepsinde de muvaffak olabilir ve fakat musiki inkılabıdır ki, milletin yüksek gelişiminin beratıdır, Bayanlar, Baylar!"[2]

* *Cumhuriyet*, 5 Eylül 1936, Numara: 4423, s.5. Ayrıca bkz. Neşe Yeşilçayır, "Atatürk'ün Yazdırdığı Bazı Notlar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Mart 1988, c.4, Sayı: 11, s.501.

1 Muse (Fr): Sanat tanrıçası, Müz; şiir; ilham perisi, esin kaynağı. (Y.N.)

2 Atatürk, 13 Eylül 1936 gecesi Florya'da Türkçe tıp terimleri üzerine aydınlarla yaptığı görüşmede de müzik devrimi konusuna değinmiştir. Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak'ın bu konudaki aktarımı için bkz. elinizdeki ciltte, s.285. (Y.N.)

Saatlerdir, Büyük Mürşit Atatürk'ün önüne diz çöküp, havuzun kenarını merhale yaparak ona danışa danışa kâğıtlar dolduran küçük Türk, tezini müdafaa eden bir toplumbilimci kadar kendine emin ve cesur, bütün belagatli, taşkın sevimliliğiyle meclisi hayran bırakmıştı. O, mesut ve mütevazı, halk arasına karışırken salon alkıştan yıkılıyordu.

BALKAN FESTİVALİ'NDE "DAĞ BAŞINI DUMAN ALMIŞ" MARŞI HAKKINDA GENÇLERLE SOHBET*

(2/3 EYLÜL 1936)

1919 yılında Anadolu'nun dağ başlarını, tekerleklerini çuvalla doldurduğumuz kırık dökük otomobillerle aşarken, bu marşı söyletmeyi yanımda bulunanlara âdet ettirmiştim.

* Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1959, s.166; Prof. Dr. A. Afetinan, *M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım,* Altınok Matbaası, Ankara, 1969, s.9. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938),* c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.851.
Afet İnan, Atatürk'ün sözlerine şu açıklamayla yer vermektedir:

> "1936 yılındayız. [...] O yıl İstanbul'da Balkan Antantı'nın bir gösterisi olarak, Balkan milletlerinin iştiraki ile bir festival hazırlanmıştı. Bu maksatla Beylerbeyi Sarayı'nda toplanılmıştı. Atatürk, milli kıyafetleriyle oyunlar yapan Balkanlıları zevkle seyretti. Türkiye'nin birçok bölgelerinden bu festivale milli kıyafetleriyle iştirak eden gruplar gelmişti. Bunların çeşitli hareket ve melodilerle yaptıkları dansları seyredildi. Atatürk, bunlardan bilhassa Karadeniz kıyılarına mahsus olan oyunları pek beğenmişti. Bundan esinlenmiş olarak 19 Mayıs'ta Samsun'a çıkışını hatırladı. 'Dağ başını duman almış' marşını Samsun'dan Ankara'ya kadar olan yolculuklarında nasıl söylediklerini orada bulunanlara anlattı: '1919 yılında Anadolu'nun dağ başlarını, tekerleklerini çuvalla doldurduğumuz kırık dökük otomobillerle aşarken, bu marşı söyletmeyi yanımda bulunanlara âdet ettirmiştim' diyordu." Bkz. aynı yerde.

Atatürk'ün Beylerbeyi Sarayı'nda düzenlenen Balkan Festivali'ni ziyaretiyle ilgili gazetelerde yayımlanan haber şudur:

> "Evvelki gün festival münasebetiyle Beylerbeyi Sarayı'nda verilen büyük baloya Atatürk de şeref vermişlerdir. Atatürk'ün huzuru balonun neşesini bir kat daha artırmıştır.
> Balodan evvel festivale iştirak eden Balkanlılar Saray'ın bahçesinde oyunlar oynamışlardır.
> Bu oyunlar Atatürk'ün teşriflerinden evvel bitmiş, Saray salonlarına geçilmişti. Fakat Büyük Önder Saray'ı teşrif edince oyunların bir kısmı tekrar edilmiştir. Atatürk gençlerin oyunlarını beğenmişler ve hepsini takdir ve tebrik etmişlerdir.
> Atatürk her Balkanlı grubun oyunlarını seyrettikten sonra hepsinden seçilen üçer beşer sanatkârın iştirakiyle bütün Balkanlılar tarafından tek bir grup teşkil edilerek hep birlikte bir oyun oynanması arzusunda bulunmuşlardır. Atatürk bu suretle Balkan Festivali'ni, Balkanlıların saadeti için lüzumlu gördüklerine ve daima teyit ettikleri Balkan birliğinin canlı ve hareketli bir simgesine işaret buyurmuş oluyorlardı.
> Trakya Genel Enspektörü [İnspecteur (Fr.): Denetmen, müfettiş. - Y.N.] General Kâzım Dirik bu sırada bir nutuk söylemiş ve Balkan birliğinden bahsetmiştir.
> Balonun sonlarına doğru Atatürk etrafını çeviren gençleri teşvik için kendilerine hemen doğmak üzere olan güneşi göstererek sormuşlar ve "güneş" cevabını alınca kendilerinden güneşe dair bir parça okumalarını istemişlerdir.
> Bunun üzerine gençler hep bir ağızdan şu parçayı okumuşlardır:
> Dağ başını duman almış;
> Gümüş dere durmaz akar.
> Güneş ufuktan şimdi doğar
> Yürüyelim arkadaşlar!

Bu nağmeler, Ulu Önder'de güzel hatıralar uyandırmaya vesile olmuş ve kendileri bu hatırayı naklet-mek lütfunda bulunmuşlardır.
Atatürk, 1919 senesinde ilk defa Samsun'a ayak bastıkları gün ilk şarkı olarak bunu dinlemişlerdi. Bu güftenin manasıyla memleketin o zamanki hali arasında büyük bir benzeyiş vardı. Gerçekten dağ başını duman almıştı; fakat en büyük Türk hissediyordu ki, dağ başını duman almışsa gümüş dere durmadan akıyordu. Güneş de ufuktan şimdi doğacaktı. O halde yürüyelim arkadaşlar!.. Atatürk yürümüştü. Beklediği, istediği güneş, milletin güneşi de doğmuştu.
Baloda bulunanlar Atatürk'ün bu kıymetli ve tarihi hatıralarını dinlemekle yine unutulmaz bir hatıra elde etmişlerdir." Bkz. *Açık Söz*, 4 Eylül 1937, Numara: 138, s.1-2. Ayrıca bkz. *Kurun*, 4 Eylül 1937, Numara: 6700-640, s.1, 6; *Son Posta*, 3 Eylül 1936, Numara: 2188, s.3.

Aynı haber *Cumhuriyet*'te şu şekildedir:

"[...] Atatürk Saray'da halk arasında oturmuşlardır. Bu sırada Yugoslavya festival heyeti 'Yaşa Atatürk' şarkısını söylemiş ve çok alkışlanmıştır. Yugoslav gençleri Cumhurreisimizin iltifatına mazhar olmuşlardır. Ondan sonra Yugoslav heyeti Atatürk'ün huzurunda milli danslarını oynamışlar, Büyük Şef'in bilhassa takdirine mazhar olarak pek çok alkışlanmışlardır.
Yugoslavları müteakip Bulgar heyeti milli danslarını oynamış ve beğenilmiştir.
Bulgarlardan sonra milli danslarını oynayan Romenler de aynı şekilde Atatürk'ün iltifatına mazhar olmuşlardır. Bu yüksek iltifattan fevkalade heyecana gelen Romanyalı bir genç, belindeki Romen işi işlemeli kuşağını çıkararak Atatürk'e takdim ve kabulünü istirham etmiştir. Büyük Şef, Romen gencinin bu hediyesini lütfen kabul ederek bu kuşağı almışlardır. Bundan sonra da sıra ile İstanbul amatör zeybek takımı, Çoruhlu gençler, Erzurum ve Eğin oyunlarını oynayan takımlar, Pamukçuköyü zeybekleri, Karadeniz grubu oyunlarını oynamışlardır.
Atatürk bilhassa Erzurum havalarıyla, Balıkesir zeybeklerinin oyunlarıyla alakadar görünmüşler, bunları tekrar ettirmişlerdir.
Atatürk bu grupları da huzurlarına çağırarak ayrı ayrı kendilerine iltifatta bulunmuşlardır.
Atatürk dost Balkan devletlerini temsil eden grupların oynamış oldukları milli danslarla Türk dansları arasındaki büyük yakınlık dolayısıyla bütün heyetlerin bir arada dans etmeleri emrini vermişlerdir.
Davetliler arasında bulunan Trakya Umumi Müfettişi General Kâzım Dirik, bir aralık, Atatürk'ün dost Balkan devletleri arasındaki folklor iştirak ve köken birliği hakkındaki yüksek sezişlerini kelimelerle ifade etmiş olan güzel bir nutuk söylemiştir. Kâzım Dirik bu nutkunda Balkanlı milletleri tek bir kalbe sahip birkaç vücuda benzeterek bu tek kalbin tek darbeleriyle bu vücutların beka bulacaklarını ve aralarında köken, kültür ve folklor bakımından hiçbir fark olmadığını, bugüne kadar kendilerini ayrı ayrı birer millet zanneden ve bu ayrılık zihniyetinin doğurduğu menfaat ziddiyeti yüzünden birbirlerine yabancı kalan bu milletlerin kardeş olduklarını söylemiştir.
Atatürk, Kâzım Dirik'in bu nutkundan sonra küçük bir mektepliye Balkanlılar arasında dostluk ve samimiyet hakkında bir hitabede bulundurmuştur.
Bu sevimli Türk çocuğu, General Kâzım Dirik'in nutkunda açıkladığı noktalar üzerinde biraz durduktan sonra Balkanlılara hitaben 'Biz kardeşiz, sizlere kollarımı açıyorum. Kardeşler kucak kucağa gerek...' diyerek nutkunu bitirmiştir.
Bu suretle Beylerbeyi Sarayı'ndaki baloya iştirak edenler, başta festival heyetlerini teşkil eden dost memleketler gençleri olduğu halde Büyük Şef'in huzurlarının verdiği saadet ve sevinç içinde geç saatlere kadar eğlenmişlerdir." Bkz. *Cumhuriyet*, 4 Eylül 1936, Numara: 4422. s.1, 4. (Y.N.)

AVUSTURYALI DİLCİ DR. HERMANN KVERGİÇ'E YAZDIRILAN NOTLAR*

(5 EYLÜL 1936)[1]

Lengüistik konusunda büyük ve derin bir gerçeği açıklayan güzel sözler duyduğum için çok mutluyum. Profesör dilerse, tek kullandığım kelimeye tamamlayıcı bazı kelimeler ekleyebilirim. Kelime şuydu: lengüist. Şimdi ona 'filolog' ve özellikle 'gramer uzmanı' kelimelerini ekliyorum. Türk profesörümüz her yerde, özellikle de başta Türkçe olmak üzere iki dilde uzun yıllar hocalık yaptığı bölgede bu unvanlarla tanınır.

Profesör Emre'nin beni etkileyen sözleri şunlar oldu: "Herhangi bir dilde kelimeleri yalnızca fonetik değil, özellikle semantik bakımdan kavrayabilmek için, bu kelimelerin önce bir ilk dile mensup olduklarını genel bir kural olarak kabul etmemiz gerekir."

Bana göre, bu dil Türkçedir.

Lengüistiğin bu ilk kaynağına başvurmadan kelimelerin semantik, morfolojik ya da fonetik kökenini bulmak asla mümkün olamaz. "Kelime" derken kast ettiğim, belli bir biçimde yazılan, bir anlam taşıyan; kafadan, zihinden çıkan şeydir.

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-17-d, D: 71, F: 5-110/114'te bulunan ve Fransızca olarak kaleme alınmış el yazısı ve daktilo edilmiş belgelerin fotokopileri Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. fotokopileriyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Türk Dili Belgeler*, Haz.: Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, Ankara, 1992, s.223-229. Fransızca belgeler Nejat Bayramoğlu tarafından Türkçeye çevirilmiştir.
Notlar, Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri İbrahim Necmi Dilmen tarafından Cumhurbaşkanlığı Özel Büro Direktörlüğü'ne 10 Eylül 1936 tarihli şu yazıya ek olarak gönderilmiştir:

"Türk Dil Kurumu
920

Dolmabahçe, 10.9.1936

Cumhurbaşkanlık Özel Büro Direktörlüğü'ne
Florya

Viyanalı Doktor Kıvergiç'e geçenlerde Ulu Önder'imizin yazdırdığı notların aslı ile kendisinin daktilo ile yazdığı kopyasını ilişik olarak içten saygılarımla sunarım, Sayın Bay.

Türk Dil Kurumu
Genel Sekreteri
İ. N. Dilmen"

Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-17-d, D: 71, F: 5-110'da bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. (Y.N.)

1 Atatürk 5 Eylül 1936 günü saat 14.00'te uyanmış, bir yere çıkmaksızın Dil Cemiyeti'nde çalışmış ve sabah 6.30'da yatmıştır. *Nöbet Defteri*'nde bugün kabul edilenler "Hasan Reşit Tankut, Ahmet Cevat Emre, İbrahim Necmi Dilmen, Hermann Kıvergiç, Agop Dilaçar ve Mehmet Ali Ağakay" olarak kayıtlıdır. Söz konusu notlar o gün yazdırılmış olmalıdır. Bkz. *Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938*, Toplayan: Özel Şahingiray, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1955, s.533. (Y.N.)

Ben iddia ediyorum ki, insan zihnini ifade eden kelime tektir, hepsi aynıdır. Bunu tekrarlayalım:

Esprit[1] : humain[2] : homme[3]: ego[4] : beğ : meğ

Sohbetimizi bu kelimelerin analizini yaparak bitirmek hem çok bilimsel hem de ilginç olur kanısındayım.

Lengüistik bilimi üzerine yapılan bu akşamki sohbet hepimizin ilgisini çekmiş olmalı. Güneş-Dil yöntemiyle yapılan bazı uygulamalar bizi aydınlattı ve kelimelerin kökenini arayıp bulmanın yolunu öğretti. Profesör Ahmet Cevat Emre'den oldukça geniş ve derin bir açıklama bekliyorduk. Gecikme, bir başka deyişle masa başında geçirilen uzun süre konunun öneminden ve Profesör Ahmet Cevat Emre'nin konuşması ve açıklamalarıyla gelen aydınlanmayı ve kesin sonucu bilmeye, kavramaya olan iman ve inancı asla kaybetmemekten kaynaklanmış olabilir. Büyük bir bilimsel haz alabilmek için zaman tüketmekten çekinmediğim gibi, konu gerektiriyorsa her türlü yorgunluğa ve bitkinliğe katlanabilirim. Bay Ahmet Cevat Emre gibi bir profesörün dil bilimi ve özellikle Türk dili üzerine konuşmasını keyifle dinlemeye hazırım. Dinledikten sonra gerekli görürsem hemen karşılık vermeye söz veriyorum. Konuşma aydınlatıcı, konu keyifli olsun.

1 Esprit (Fr.): Zihin. (Y.N.)
2 Humain (Fr.): İnsani. (Y.N.)
3 Homme (Fr.): İnsan. (Y.N.)
4 Ego (Fr.): Ben. (Y.N.)

DOĞUMUNUN YILDÖNÜMÜNÜ TEBRİK DOLAYISIYLA YUGOSLAVYA KRALI II. PİYER'E*

(5 EYLÜL 1936)

Tel. Ankara, 5.9.1936

Majeste II. Piyer
Yugoslavya Kralı - Belgrad

Majestenizin doğum yıldönümü münasebetiyle şahsi saadetleri ve dost ve asil Yugoslavya milletinin refahı hususundaki dileklerimle beraber en hararetli tebriklerimi sevinçle arz ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Tebrik ve Taziyetler, Yugoslavya'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.341-342; *Ulus*, 17 Eylül 1936, Numara: 5439, s.3; *Kurun*, 17 Eylül 1936, Numara: 6713-653, s.2; *Cumhuriyet*, 17 Eylül 1936, Numara: 4435, s.3; *Son Posta*, 17 Eylül 1936, Numara: 2202, s.3; *Akşam*, 17 Eylül 1936, Numara: 6436, s.1; *Ayın Tarihi*, Ekim 1936, Sayı: 34, s.16.

İNGİLTERE KRALI EDWARD İLE SİRKECİ İSTASYONU'NDA SOHBET*

(6 EYLÜL 1936)

Üç günden beri memleketimizin misafiri bulunan Haşmetli İngiltere Kralı Edward dün gece saat 23.45'te şehrimizden ayrılmışlar ve Reisicumhurumuzun özel trenleriyle Sirkeci İstasyonu'ndan Viyana'ya hareket etmişlerdir. [...]

Saat 23.20'de Cumhurreisimiz Atatürk, beraberlerinde Başvekil İsmet İnönü, Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras ile Orgeneral Fahrettin olduğu halde garı teşrif etmişlerdir. Atatürk garın kabul salonunda S.M.[1] Kral Edward'ı beklemekte olan İngiliz Sefareti erkânıyla İngiliz Konsolosu'nu selamlamış ve kendilerine iltifatta bulunmuşlardır. Cumhurreisimiz bir müddet sonra salondan çıkarak özel trenlerine gitmişler ve vagonu bizzat gözden geçirmek suretiyle yüksek misafirlerine karşı şahsi büyük bir alaka göstermişlerdir.

Saat 23.25'te S.M. Kral Edward refakatlerinde lordlar ve leydilerle beraber istasyona gelmişler ve büyük salonun karşısında Cumhurreisimiz Atatürk'le Başvekil İsmet İnönü ve diğer vekiller tarafından karşılanmışlardır. Cumhurreisimiz Atatürk, muhterem misafirleriyle beraber salondan çıkarak özel trenin önüne gelmişlerdir.

Bu sırada Hariciye Vekâleti Kâlemi Mahsus Müdürü, S.M. Kral Edward'a refakat etmekte olan üç leydiye Cumhurreisi tarafından hediye edilen birer buket takdim etmiştir.

Trene binmezden evvel, muhterem misafirimiz kendilerini uğurlamaya gelen yüksek zevatın ayrı ayrı ellerini sıkmışlar ve iltifatta bulunmuşlardır.

S.M. Kral Edward, Atatürk'e de derin teşekkürlerini bildirmiş ve İstanbul'da kendisine karşı gösterilen fevkalade iyi kabulü unutmayacağını söyleyerek Cumhurreisimize hitaben Fransızca olarak:

"Sizin de bir gün Londra'yı şereflendireceğinizi ümit ederim" demişlerdir.

Cumhurreisimiz yüksek misafirlerinin bu dostane davetlerine cevaben:

"İngiltere'yi ziyaret etmek daima benim arzumu teşkil etmektedir"[2] *demişlerdir.*

S.M. Kral Edward:

"Çok güzel, çok güzel" diyerek bu cevaptan fevkalade memnun kaldıklarını bildirmişler ve Cumhurreisimize yaptıkları daveti bu sefer de İngilizce olarak Başvekil İsmet İnönü'ye tekrarlamışlardır. Cumhurreisimiz Atatürk, yüksek misafirlerine Başvekil'imizi göstererek ve Fransızca olarak:

* *Cumhuriyet*, 7 Eylül 1936, Numara: 4425, s.1, 8; *Kurun*, 7 Eylül 1936, Numara: 6703-643, s.1, 4; *Son Posta*, 7 Eylül 1936, Numara: 2192, s.1, 7; *Akşam*, 7 Eylül 1936, Numara: 6426, s.1, 4; *Trakya Dergisi*, Eylül 1936, Sayı: 2, s.3-4.

1 Sa Majesté (Fr): Majesteleri. (Y.N.)

2 *Akşam*'da "İngiltere'yi ziyaret etmeyi daima arzu ederim" şeklinde. (Y.N.)

"O, hemen Londra'ya gelecektir"[1] *demişlerdir.*

S.M. Kral Edward gülerek:

"Kendilerini Londra'da bekleyeceğim" cevabını vermişler ve kendisini uğurlamaya gelenlerle bir defa daha vedalaşarak Cumhurreisimizle beraber özel trenlerine çıkmışlardır. Trenin salonunda iki büyük şef bir müddet daha görüşmüşlerdir. Çok samimi ve dostane olan bu görüşmeden sonra Cumhurreisimiz yüksek misafirini selamlayarak trenden inmişlerdir.

S.M. Kral Edward'a refakat etmekte olan leydiler ve lordlar Cumhurreisimizin önünde hürmetle eğilmişlerdir.

Lordlar ve leydiler Cumhurreisimizin elini sıkarlarken Türkiye'de geçirdikleri günlerin hatırasını unutmayacaklarını, fevkalade memnun kaldıklarını söylemişler ve derin saygılarını sunmuşlardır. Bu sırada İngiliz Büyükelçisi, Kral'dan izin istemiştir. S.M. Kral Edward, Sefir'in bu ricasından Cumhurreisimizi haberdar ettiğinden Atatürk gülerek şu cevabı vermiştir:

"Kendisine izin veriniz, fakat derhal buraya dönmek şartıyla..."

Büyük misafirimiz, bu samimi dostluk tezahüratı ve istasyonda bulunanların alkışları arasında saat tam 23.45'te Sirkeci'den ayrılmıştır.

1 *Kurun*'da "Çok sürmeden gelecek"; *Akşam*'da "Yakında Londra'ya gelecektir" şeklinde. (Y.N.)

İNGİLTERE KRALI VIII. EDWARD'IN TELGRAFINA CEVAP*

(8 EYLÜL 1936)[1]

Majeste VIII. Edward
Viyana

Majestelerinin, Türk topraklarından ayrılırken bana göndermek nezaketinde bulundukları telgraf,[2] beni derin surette mütehassis etmiştir. Majestelerinin memleketimizde, bize çok kısa görünen ikametleri esnasında, Türk milleti, haklarında beslediği yüksek takdir ve ihtiramkâr muhabbet hislerini ifade edebilmiştir. Majesteleri bütün kalpleri kendisine cezbetmiştir.

Ben şahsen, bu cazibeyi, bütün kapsamı ile hissetmenin büyük zevkini duydum. Şerefli Hükümdar hakkında beslemekte olduğum samimi dostluk hisleri, bu ilk ve kısa buluşmanın bıraktığı unutulmaz hatıra ile billurlaşmış bulunuyor.

Majestelerine, bütün kalbimle, çok güzel bir seyahat ve payitahtlarına mesut bir dönüş diler, en samimi temennilerimi kabul buyurmalarını rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İngiltere-D.3. d.2. - 8/54'ten Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları,* c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.342-343; *Tan,* 10 Eylül 1936, Numara: 502, s.3; *Ulus,* 10 Eylül 1936, Numara: 5432, s.2; *Kurun,* 10 Eylül 1936, Numara: 6706-646, s.2; *Cumhuriyet,* 10 Eylül 1936, Numara: 4428, s.1, 4; *Son Posta,* 10 Eylül 1936, Numara: 2195, s.8; *Akşam,* 10 Eylül 1936, Numara: 6249, s.1; *Babalık,* 15 Eylül 1936, Numara: 4853, s.1; *Ayın Tarihi,* Ekim 1936, Sayı: 34, s.39. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Cumhuriyet Dönemine Ait 100 Belge 1923-1938),* c.2, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s.332-333.

1 Atatürk, bu telgrafını, İngiltere Kralı VIII. Edward'ın Sofya'dan çektiği 7 Eylül 1936 tarihli telgrafına cevaben 8 Eylül 1936'da Viyana'ya göndermiştir. Kral Edward 8 Eylül günü saat 13.00'te Viyana'ya varmıştır. (Bkz. *Cumhuriyet,* 9 Eylül 1936, Numara: 4427, s.1, 7; *Son Posta,* 9 Eylül 1936, Numara: 2194, s.3; *Akşam,* 9 Eylül 1936, Numara: 6428, s.1.) (Y.N.)

2 İngiltere Kralı VIII. Edward'ın söz konusu telgrafı şudur:

"Tel. Sofya, 7.9.1936

Türk topraklarından ayrılırken, bana karşı gösterdikleri dostane kabul tarzından ve gerek Ekselansları, gerek resmi makamlar ve Türk milleti tarafından şahsıma karşı gösterilip beni çok mütehassis eden itinalardan dolayı Ekselanslarına çok samimi teşekkürlerimi takdim etmek isterim.
Türkiye'de ilk ikametimden pek zevkli bir hatıra muhafaza edeceğim. Minnettarlık ifadelerimle beraber size en iyi temennilerimi sunarım:
Ekselansınızın cömertçe bana tahsis ettikleri özel tren sayesinde büyük bir konfor içinde seyahat ediyoruz." Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

TÜRKÇE TIP TERİMLERİ ÜZERİNE AYDINLARLA GÖRÜŞME*

(13 EYLÜL 1936)

Ulu Şef Atatürk, milletlerarası denilen ilmi terimler hakkında fikirlerimizi dinlemek ve bu meselenin Güneş-Dil Teorisi'yle ilişiğini bildirmek üzere bazı Türk ve bizde çalışan yabancı profesörleri yüksek huzurlarına kabul ettiler. Bu toplantıda benim de bulunmama izin verdiler.

Büyük Önder'in bize uzun ve her dakikası bizleri yeni hakikatler karşısında hayret ve heyecana düşüren dersleri sonunda, itiraf ederim ki, kendimi karanlık bir mağaradan aydınlığa çıkan insan gibi hissettim. Önümde açılan nurlu sahaya daldım.

İstedim ki, bu heyecan sade bizde ve bende kalmasın! Atatürk'e ve şaşmaz buluşlarına inanan her Türk de iştirak etsin. Bu düşünce ile bu yazımı yazdım.

* Prof. Dr. Kemal Cenap Berksoy, "Türk Dili Üzerinde Tetkikler/ Chirurgie ve Thérapeutique Kelimelerinin Menşeleri", *Cumhuriyet*, 21 Eylül 1936, Numara: 4439, s.2.
Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak bu konuda şunları aktarmaktadır:

"Dolmabahçe Sarayı'nda ikinci defa olarak huzurunda bulunuyordum. Yüzü büyük emellerini gerçekleştirmiş insanlara özgü bir huzur ve güven taşıyordu. Yaz denizinin yarattığı tunç rengi ile parıldıyordu. Dolmabahçe Sarayı'nda ilk defa olarak Atatürk'ün iş başındaki kimliğini görüyordum. Meğer o gece Atatürk'ün özel kimliğini de doya doya tadacakmışım.

Dolmabahçe Sarayı'nda o zamanın güncel konusu olan dil ve tarih sorunlarında konuşmalar oldu. O zaman ben genç bir tıp doçenti idim. Atatürk'ün 'huzuru mutat zevat' adı ile anılan yöresine niçin çağrıldığımı hemen anladım. Gazetelerdeki dil devrimi yazılarımı okumuş olacaktı. Belki de Tıbbiye'deki derslerimde, 1930 yılından bu yana, terimleri Türkçeleştirme uğrundaki çabalarımı duymuş olacaktı. Gerçekten Tıbbiye'ye hoca olduğum sırada terimler, Türk bilginlerinin Arap diline armağan ettikleri, tümüyle Arapçadan uydurma terimlerdi. Türk hançeresini zorlamadan bunları söylemek olanaksızdı. Ayrıca her yeni anlam için terim gerektiğinde, Arap köklerine başvurmak, anadilimizin savsaklanmasına ve kısırlaşmasına yol açıyordu. Ben buna içten bir isyan duyuyordum. Türkçeye vurgundum ve Türkçenin olanaklarına inanıyordum. Eğer atalarımız, Arapçaya verdikleri önemin onda birini kendi anadillerine vermiş olsalardı, pekâlâ Arap terimlerinden vazgeçebilirdik. Berlin'deki tıp tahsilimi Latin terimleri ile yapmıştım. Artık, hele yeni harflerin kabulünden sonra koyu Arapça terimleri çocuklarımıza okutmak ve yazdırmak olanağı kalmamıştı. Ben Türkçede gereksindiğimiz bütün terimlerin yaratılabileceğine inanırdım. Bu hava içinde 'Akyuvar', 'Alyuvar', 'Beyin', 'Omurilik', 'Mide salgısı' gibi yüzlerce yeni sözcüğü tıp terimi olarak dilimize yerleştirmeye çalışıyordum. Ama sınavlarda hiçbir baskı yapmıyor, eski terimleri söyleyenlere de hakları olan notu veriyordum. Kısa zamanda şunu gördüm ki, öğrenciler anadillerinden yapılmış terimleri hem daha kolay öğreniyorlar, hem de belleklerinde daha güvenceli olarak saklayabiliyorlardı.

Atatürk millileşme çağının vazgeçilmez koşulu olarak, dil ve tarih savını milliyetçiliğin temel öğeleri yapmıştı. Amacı, Türkçenin en eski bir kök ve kültür dili olduğunu kanıtlamaktı. Her sözcüğün Türkçeden çıktığını savunmamakla beraber, sezgi ile ve akılla Türkçenin çok eski ve köklü bir dil olduğuna inanıyordu. İşte bu hava içinde Dolmabahçe'deki resmi görüşmemiz çok sevimli bir ortam içinde geçmişti. Ayrılacağımızı sandığım sırada, Atatürk'ün konuğu olarak Florya Köşkü'ne çağrıldığımızı öğrendim. Köşk'te bizi deniz üzerindeki salona aldılar. Sofra hazırdı. Hepimiz yerlerimizi aldık. Sağ taraftaki üçüncü koltuk bana verilmişti. Az sonra Atatürk bir canlı anıt dinamiği ile uçarca-

Konu, bugüne kadar Greko-Latin sanılan terimlerin ana kökleri davası idi. Atatürk, tam eksiksiz bir fikir hürriyeti ile söz söylememize müsaade etti, öyle konuştuk ve bize ilmen müsamahakâr davrandı; fakat sonunda biz, gördüğümüz hakikatler karşısında boyun eğdik.

sına salona girdi. Masa başındaki yerini aldı. Kendisini saygı ile selamladık. Bana öyle geldi ki, oturduğu yerde oturmuyor, yerinden fırlamaya her an hazır duruyor gibiydi.
Gündüzden hazırladığını tahmin ettiğim bazı sözcüklerin etimolojisini kısmen kendisi, kısmen yanında bulunan uzmanları açıklıyorlardı. Kendi inanışıma göre etimoloji konusunda karanlıkta kalmış olan Avrupa'yı isterse en kısa zamanda aydınlığa çıkarabilecekti. Fakat, 'varsın biraz daha karanlıkta kalsınlar' diyordu. Aslında Türkçenin kök dil oluşuna ilişkin bu inancı Türklüğe olan coşkun sevgisinden doğuyordu. Zaman ilerledikçe yorulmuyor, artan bir istekle konuşuyordu. Türkçe köklerin eksikliği, O'nu coşturuyordu. Derken, bize önceden hazırladığını sandığım sürprizlere sıra gelmişti. Birdenbire 'tonalite sözcüğü nereden geliyor' diye bir soru yöneltti. Bazı arkadaşlar bu sözcüğün Fransızca olduğunu söylediler. Ata, Özel Kalem Müdürü Süreyya Anderiman'a bir işaret verdi. Bir iki dakika sonra Fransızcanın etimolojik sözlüğü getirildi. Bu sözlükte 'ton' sözcüğünün Latinceden Fransızcaya geçtiği ve Latinceye de Yunancadan aktarıldığı yazılı idi. Biraz sonra Yunancanın etimolojik sözlüğü getirildi. Bu sözlüğe göre 'ton' sözcüğü Yunancanın kendi malı değildi. 'Bir Orta Asya dilinden geçmiş olması muhtemeldir' diye yazılıydı. Ata'nın gözlerine baktım, kıvılcımlar daha da canlanmıştı. Az sonra Yakutça sözlükte 'ton' sözcüğünün bu dilde ses anlamında kullanıldığı görülüyordu. Atatürk biraz sonra bir tıp terimine geçti. Bu defa 'şirürji' sözcüğünün aslını sordu. Artık hepimiz dikkat eder olmuştuk. 'Biz Fransızca olarak biliyoruz ama aslını bilemeyiz' dedik. Gerçekten Avrupa dillerindeki bu sözcüğün kaynağı iyi bilinmiyordu. Atatürk bu sözcüğün eski Türk lehçelerinde 'yar gıcı', yani yaraları iyi eden sanat anlamına geldiğini söyledi. O zaman benim kafamda bir şimşek çaktı. 'Şirürji' yerine ortaçağ Almancasında 'wundarzt' dendiğini anımsadım. Bu tam anlamıyla yara iyi eden hekim demekti. Atatürk daha sonra 'terapi' sözcüğünün aslını sordu. Biz artık dersimizi almıştık. 'Bu sözcüğün kökenini bilmiyoruz' dedik. O zaman yaverlerinden birisini çağırdı, bir emir verdiğini duydum. Yarım saat geçti geçmedi, uzun saçlı, sakallı bir Rum papazı huzura getirildi. Rum papazının eski Yunanca ve Latinceyi çok iyi bildiği söylenmişti. Ona da 'terapi' kelimesinin aslını sordu. Papaz hiç irkilmeden 'Aslı Yunancadır Paşam, hatta 'Tarabya' sözü (terapeftiki) buradan gelir' dedi. Ortaya yine Yunancanın etimolojik sözlüğü getirildi. Orada 'terapi' sözcüğünün Yunanca asıllı olmadığı ve başka bir dilden geçme olduğu yazılı idi. Acaba hangi dilden geçmiş olabilirdi. Ata içimizden birisine 'diri' ve 'dirilik' sözcüklerinin eski Türk lehçelerinde nasıl söylendiğini sordu. Bu sözcükler orada 'tiri', 'tirilme', 'tirilik' olarak geçiyordu. Atatürk'e göre terapi sözcüğünün aslı işte bu 'tirilme'den geliyordu.
Biraz sonra Atatürk yepyeni bir konu ortaya attı: 'En güç devrim hangisidir?' Sıra ile hepimizin yanıtını bekliyordu. Bazı arkadaşlar 'bütün devrimler birbirinden güçtür' dediler. Sıra bana gelince 'En güç devrim, laikliktir' dedim. Nitekim bugün de hâlâ o kanıdayım. Ama Atatürk yanıtlarımızın hiçbirisini beğenmedi. Bizi bir süre kararsızlık içinde bıraktıktan sonra 'en güç devrim' dedi 'müzik devrimidir'. Şaşkınlığımızı yüzümüzde okumuşçasına devam etti: 'Çünkü müzik devrimi kişiye önce kendi iç dünyasını unutturmayı, sonra da yeni bir dünyaya yönelmeyi gerektirir. Onun için çok zordur.' Kısa bir susma oldu. Işıklar saçan gözünü üzerlerimizde gezdirerek ekledi 'Çok zordur, ama yapılacaktır' dedi. [Atatürk, 2/3 Eylül 1936 gecesi Beylerbeyi Sarayı'nda düzenlenen Balkan Festivali'nde bir Türk öğrenciye dikte edip okutturduğu nutkunda da müzik devrimi konusuna değinmektedir. Bkz. elinizdeki ciltte, s.274. - Y.N.]
Bir aralık konu İstiklal Savaşı'na geldi. Dikkat ettim. Binbaşılar dahil her komutanın hangi birliğe komuta ettiğini, nerede bulunduğunu, sanki bir gün önce olmuş gibi anımsıyordu. O savaş ki, araç, gereç, personel kıtlığı yönünden bugün güç tasavvur edilirdi. Tümenlere binbaşılar, kolordulara yarbaylar komuta ediyordu. Fakat, bu kadro, canını dişine takmış bir ekipti. Var olmak ya da olmamak bu savaşın sonuna bağlıydı. 30 Ağustos bu ruh durumunun bir sonucuydu. Böyle bir dramı, hem yazarı hem başaktörünün ağzından dinlemek olağanüstü bir mutluluktu. O anılar Ata'yı coşturdukça coşturuyordu. Anlatmalarında abartma yoktu. Ama bu anlatış öylesine canlı, öylesine plastikti ki, hepimiz doyulmaz bir coşkuya sürükleniyorduk. Anlatışlarını şöyle bağladı: 'İşte büyük zafer böyle ortak bir eserdir. Şerefler de ortaktır.' Bu alçakgönüllülük şaheseriyle konunun kapanacağını sanırken, Ata, burada bir duraklama yaptı. Sonra içine dönük, sanki kendisiyle konuşur gibi ekledi. 'Fakat eğer yenilseydik, sorumluluk ortak olmayacak, yalnız bana ait olacaktı.'
Biraz sonra söz edebiyata geldi. Yazı dilinde Namık Kemal'e hayran olduğunu ve onun üslubunun etkisi altında kaldığını biliyorduk. Ama konuşması kendisine özgü ve tadına doyum olmayan bir sohbet

Şef'imiz dedi ki:

"Bugüne kadar Greko-Latin köklü denilen terimleri Güneş-Dil Teorisi'nin analiz metoduyla tahlil edelim. Eğer bu analiz bize terimin ana kökü olarak bir Türkçe asıl verirse bizce bir kuşku kalmaz. Fakat netice olumlu çıkmazsa, o zaman aradığımız Türk kökünün ne gibi hadiseler ve lehçe değişikliğiyle hüviyetini kaybetmiş olduğunu ararız."

havasındaydı. Deyişindeki sadelik, davudi sesinin tatlılığı ile ayrı bir renk kazanıyor ve bir başka dünyadan geliyormuş izlenimini bırakıyordu. Sistemli olarak edebiyat ve felsefe öğrenimi görmemişti. Ama öyle bir sağduyu ve öyle bir yargı gücü vardı ki, dokunduğu her konuya aydınlık getirmeye yeterdi. Şunu söylemeliyim: O, klasik sistemde bir eğitimin yetiştirmesi olmasa da, birçoklarının bildiğinin tersine ampirik bir insan değildi. Pek çok okuduğu kuşkusuzdu. Nitekim, ordu kumandanlıklarında bulunduğu sıralarda, günü gününe okuduğu kitaplar bilinmektedir. Ankara'daki Anıtkabir'de Atatürk Kitapları bölümünde okuduğu kitapları nasıl bir dikkatle didik didik incelediği görülür. Bu kitapların bazı satırlarının altında koyu çizgilere rastlanır. Bazı düşüncelere karşı kitabın kenarına kendi düşüncelerini yazdığı görülür. O akşam çok sevdiği belli olan Tevfik Fikret'ten söz açıldı. Derken birdenbire şu soruyu sordu. *'Rubab-ı Şikeste'*nin en lirik şiiri hangisidir?' Bu soruya bir doğru yanıt vermemizi çok istiyordu. Bu yanıtı bulabilirsek çok mutlu olacağını belli ediyordu. Gecenin ilerlemiş saatinde arkadaşlarımızın her biri *Rubab-ı Şikeste*'den hatırlayabildiği birkaç dizeyi söylüyor, fakat O'nun istediği şey bir türlü ortaya çıkmıyordu. Ben de O'na sevinç vereceğini hissettiğim bir şey yapabilmenin coşkusu içindeydim. Yanılma rizikosunu göze alarak 'Okuyayım Paşam' dedim ve şu dizeleri okudum:

'Çal, ben de olup zevk ile ahengine peyrev
Dillerdeki sevdaları cûşân edelim, çal'

Yüzünü tatlı bir ışık bürüdü. Çok mutlu olmuştu. Ben ondan da mutluyum. 'Dur Doktor' dedi. 'Bir defa da ben okuyayım'. Davudi sesi ile mısraları vurgulayarak, şiirin tam hakkını vererek, benden çok daha güzel okudu. Sonra bana bir daha okuttu. Bir süre sonra kendi içine gömüldüğünü fark ettim. Fakat biraz sonra açıldı. Meğer bu şiirde, O'nun bir gençlik anısı olduğu anlaşıldı.

Biraz sonra söz büyük savaş ustalığına gelmişti. O bu konuda iki büyük usta tanıyordu: Timurlenk ve Hazreti Muhammed. Peygamber'in Uhut Harbi'nde askeri dizişini bir kroki ile göstererek, bu hareketin çok önemli bir askeri başarı olduğunu söyledi. Bu arada Napolyon'un adını ananlar oldu. Ata'nın kaşı birdenbire çatılmıştı. 'O bir serüvencidir' dedi. 'Çünkü zaferler, zafer için kazanılmaz. Ancak haklı bir dava için kazanılır.' Napolyon konusunu kesin bir el hareketi ile susturdu.

Şafak söküyordu. Sofraya akşam saat 20.00'de oturmuştuk. Yanında dokuz saatin nasıl geçtiğini, itiraf ederim ki, hiç anlamamıştım." (Bkz. Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak, *Atatürk ve Türkiyede Çağdaşlaşma Atılımları,* Hisarbank Kültür Yayınları, 1981, s.141-144.)

Agop Dilaçar'ın bugüne ilişkin anısı şudur:

"Yıl 1936, Türk Dil Kurumu'nun bürosu Atatürk'le birlikte İstanbul'a giderek, her yıl olduğu gibi Dolmabahçe Sarayı'nın üst katında yerleşmiş, Üçüncü Türk Dil Kurultayı 24-31 Ağustos günlerinde aynı sarayda toplanmış, şimdi Eylül ayında Atatürk Florya'daki Denizevi'nde dinlenmekte, sık sık da dil üzerinde çalışmaktadır.

Biz her gün Saray'a gider ve o yıllarda Atatürk'ün özel bir bürosu durumunda olan Türk Dil Kurumu'nda çalışır, öğle yemeğimizi Saray sofrasında yer, çalışma saatlerinde de ara sıra Atatürk'ü aramızda görürdük. [...] Bir Amerikan kurumu ya da ortaklığı, dünyaca sevilen Atatürk'ün özel yaşamını filme almak istemiş, izin verilmiş, Saray'da onlara daire de ayrılmıştı. [...] Ortaklığın fotoğrafçıları Atatürk'ün toplantılarına kapıyı vurup girer ve serbestçe film makinelerini çalıştırırlardı. Ben, kurum arkadaşlarımla birlikte bu çevre içerisinde bulunuyor, Boğaz'da döşeli yazlık bir katta oturuyordum. Telefonum olmadığı için Saray'dan çağrıldığımda bana haber vermelerini yakındaki karakoldan rica etmiştim.

Durum böyle sürüp giderken, 20 Eylül Pazar günü öğleden az sonra karakoldan bir görevli gelerek Saray'dan çağrıldığımı bildirdi. Saat 3'te Saray'a vardığımda, üst salonda Atatürk'ü, Özel Kalem Müdürü Süreyya Anderiman'ı, Başyaver Binbaşı Celâl Öner'i ve iki üç profesör gördüm. Masanın yanında bir de karatahta vardı. Anladım, Atatürk bir şölen düzenlemiş ve bu iş için Florya'dan Dolmabahçe Sarayı'na gelmişti. Çağrılı konuklar birer ikişer gelip Atatürk'ü çevreliyorlardı. Bunlar arasında genel yazmanımız İbrahim Necmi Dilmen, Hasan Reşit Tankut, Ord. Prof. Dr. Akil Muhtar Özden, Ord. Prof. Dr. Kemal Cenap Berksoy, Eczacı İbrahim Ethem, Kimyacı Hüseyin Hüsnü, Hamza

Bu ilmi araştırmada Atatürk okulu çok geniş ve tam serbestiyle düşünüyor. Bütün aydınların bu teoriye yürekten sarılması, hiç şüphesiz, bugüne kadar arkasında gitmekle daima kazandığımız Atatürk'e inanışımızın haklı bir ifadesi olurdu. Herkesin bu araştırmalarla uğraşmasına imkân var mı denilirse, hemen itiraf edilmelidir ki,

Vahit, Doç. Dr. Mahmut Sadi (bugün Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak), üniversitenin kimya bölümünden Alman Ord. Prof. Fritz Arndt, klasik filolojiden Prof. Fazıl Nazmi Örkün, Dr. Mehmet Ali Ağakay, Abdülkadir İnan ve daha başkaları bulunuyordu. Atatürk'ün sofrasında yer almak için bir protokol sırası yoktu; herkes uygun bulduğu yere otururdu. Fakat bugün Başyaver, Alman Profesörü'nü görünce, faydalı olabileceğimi düşünerek onun yanına oturmamı rica etti.

Çağrılı konuklar tamamlandıktan sonra, uzun bir masanın başında oturan Atatürk, şölene katılan bilim adamlarına toplantının amaç ve konu ayrıntılarını kısaca anlattı: Batıda kullanılan Yunanca asıllı birkaç tıp terimi. Hekim, eczacı, kimyacı, dilci profesörleri bu sorunları görüşmek için Saray'da bir araya getirmişti.

İlk iş olarak Atatürk beni karatahtaya kaldırdı.

'Haydi bakalım Dilâçar, karatahtaya...' dedi. (Bana bir yıl önce Dilâçar adını, bu gibi durumlarda 'dil konularını açıklar' anlamına olarak vermişti).

Ve tahtaya ilk önce, Fransızcada 'cerrahlık' anlamına gelen *'chirurgie'* terimini yazdırıp bunun kabul edilmiş olan etimolojisini istedi. Ben de önce bu tıp teriminin İngilizcesini (*surgery*), Latince'sini (*chirurgia*) ve Yunancadaki ana şeklini (*kheirourgia*) yazarak, bunun çözümlemesine geçtim: Yunanca *kheiros* = el, *ergon* = iş; bütünü: Elle yapılan iş; tıpta, kök etimolojisine göre: hastanın gövdesinde hekimin elle yaptığı iş.

Atatürk gülümseyerek şöyle bir eleştiride bulundu: Bu etimolojiden çıkan bir tanıma göre bir hekimin, hastanın karnını elle yoklamasına da *'chirurgie'* demek gerekiyor; ama *chirurgie* bu değildir, *cerrahî*'dir, operatörlüktür, gövdeyi cerh etmek, aletle yarmak, kesmek işi de vardır. Ve Batılıların *kheir-, surchir-* köklerine karşı Türk dillerindeki *yar-*, Yunanca *'ergon'*a karşı da Türkçe *erk* kökünü çıkararak, *chirurgie* ve *cerrahî*'yi 'elin kuvvet ve kudretle başardığı, yararak yaptığı işler' biçiminde anlamlandırarak tanımladı.

Bu arada bir 'tık tık'tan sonra kapı açılarak, yukarıda söz konusu ettiğim Amerikalılar salona girip Atatürk'ü ve karşısında tahta başında bulunan beni birkaç dakika süre ile filme aldılar. Filmin bütünü ertesi yıl, Amerikan McGraw-Hill firması tarafından yayımlandı, Amerika'da ve başka yurtlarda gösterildi, bu arada Türkiye de bundan bir kopya edindi. Bizde şimdi Atatürk'ün yaşamı filmi gösterilirken, bu sahneyi bütün ya da kısaltılmış olarak TV'mizde, 10 Kasım günleri de sinemalarda görürüz. Atatürk'ün dil işleriyle uğraşını gösteren biricik film sahnesidir.

Amerikalılar çekildikten sonra Atatürk bana ikinci bir tıp terimi yazdırdı: Fransızca *therapie, therapeutique*, yani hastayı sağaltmak, onultmak bilimi, Osmanlıca: *Fenn-i tedavi*. Kökü, Yunanca *therapeia* = hizmet, bakım; fiili: *therapeuin* = hizmet etmek, bakmak. Bu açıklamalarıma hatta Boğaziçi'nde 'şifa yeri' anlamına gelen *Tarabya* (Yun. *Therapeia*) köyünü, fazladan olarak da Farsça *'derman'*ı (*darmân*), 'ilâç' anlamına olan *'dârû'*yu da ekledim.

Atatürk yine gülümsedi ve *'chirurgie'*de yaptığı gibi bu terimi de Kök-Türkçe'den günümüze dek süregelen Türk dil ve lehçelerinde 'canlı, diri' anlamına gelen *tiri-g, tiri, diri, türü* köküyle 'desteklemek' demek olan *'teremek, deremek'*e bağladı. Atatürk'ün dil savı şöyle özetlenebiliyordu: Asya-Avrupa anakarasında türlü toplulukların kullandığı uygarlık sözcük ve terimlerinin, aynı kalıpta ve anlamda olan Türkçe paralelleri de bulunabilir. Bu paralelleri ortaya çıkarmak ve terimlerimizi saptarken bu gerçeği göz önünde bulundurmak borcumuzdur. Aynı yıl, bu toplantıdan önce İstanbul'daki *Milliyet* gazetesinde çıkan 'Otel Termal' (Fr. thermal) başlıklı yazı da Yalova'da Atatürk tarafından bu amaçla yazılmıştı.

Çok ilginç olan bu şölen sırasında türlü profesörler söz alarak bu konudaki düşüncelerini bildirdiler. [...]

Karatahtadaki işimi bitirip Prof. Arndt'ın yanına oturduktan az sonra, Atatürk başyaverini çağırıp şöyle dedi:

'Say, kaç kişi isek Denizevi'nde buna göre sofra ve yemek hazırlasınlar.'

Anladım, Atatürk düzenlediği 'symposium'u (şöleni) etimolojik gerçeğine vardırmak istiyordu, *symposium* (Yun. *sym-posion*), yani sofraya oturup birlikte yemek, içmek ve kültür söyleşileri yapmak. Sokrat ve Eflatun da böyle yaparlardı. [...]

Sonra arabalara bindik, yarım saat sürmedi Florya Denizevi'nde idik. Yemek salonuna girdik, aşağı yukarı aynı sıra ile sofraya oturduk. Yemek getirilmeden, tabak ve kadehlere de dokunulmadan ön-

bu işler ancak mütehassıslarının uğraşmalarını isteyen bir yoldur. İman edelim ki, bu yolun şimdiye kadar verimlerine bakınca, çok feyizli olduğu görülüyor.

Kaç senedir milletlerarası terimler meselesinde Greko-Latin esasını tutturan ve bunu müdafaa edenlerden biri ve başlıcası, benim. Bana denilebilir ki, şimdi nasıl oldu da bu yoldan döndün? Bu sorgunun cevabı şudur: Çünkü, dersten çıktım da onun için! İlmi hakikatler önünde ve apaçıklık mertebesinde inandırıcı deliller karşısında inat etmek, ilim metodundan mahrum olmak demektir. [...]

Harwey'lerin, Claude Bernard'ların skolastiğe isyanları gibi bizde de dâhi bir kafa, Greko-Latin kültürü içinde yatan ana köklerin asıllarına isyan etti. İşte, binlerce devlet işleri arasında aziz başını bu yolda da işleten ve hakikat aramaya kalkan Atatürk, Güneş-Dil Teorisi'ni keşfetti. Diller işinde İndo-Avrupai yerine İndo-Cermen tabirini koyanlar haklı görülüyorsa, İndo-Cermen teorisinden daha öğretici bir teori olan Güneş-Dil Teorisi daha çok haklı görülür!

Atatürk, "chirurgie" terimini ele alıp onu analiz etmeye başladı. Lügat manasına bakınca bu kelime Grekçe "el" ve "iş" demek olan "heir" ile "ergon" gibi iki kökten yapılmıştır, denilir. Manası da "tıbbın elle ve aletsiz, yahut da bir aletle donanmış olduğu halde yapılan işi" demektir. Bu tarife bakınca, bir hekimin "hastasının karnını

ce, Atatürk dirseklerini masaya dayadı, parmaklarını bitiştirdi, sofradakileri şöyle bir süzdü. Toplantıya katılanların kimi adlarıyla, kimi de yalnız meslek sanlarıyla çağrılmışlardı. Sanla çağrılanların arasında Atatürk'ün tanımadığı genç kişiler de vardı. Bu durum karşısında Atatürk şu açıklamayı yapmayı uygun görüp ağırbaşlı bir tonla söze şöyle başladı:

'Arkadaşlar, Türkiye Cumhurbaşkanı Kemal Atatürk benim. Ama şimdi şu sofra başına oturduğum sürece kendimi bu görevde sayamam, çünkü her sofrada olduğu gibi önümüzde içki kadehleri var. Aramızda, görüyorum, gençler de yer almıştır. Asıl onlara sesleniyorum. İçki bir iptiladır, ben 18 yaşımdan beri sofrada içki kullanırım, çok çalıştım; ama kendimi bu iptiladan kurtaramadım. Genç arkadaşlar, size vereceğim önemli öğütlerden biri şudur: Görevde iken sakın içki kullanmayınız, görev başında içilmez.'

Açık kalple verilen bu öğüt sofradakiler üzerine derin bir etki yaptı. Düşünüldü, anlaşıldı. Neşeli yemek faslı tamamlandıktan sonra, yine sofra etrafında eğlencelere geçildi. Atatürk'ün sofra eğlenceleri, konuklardan sıra ile rica edilen şarkı, şiir, fıkra gibi kısa kısa şeylerdi. Şiirle başlandı işe, yanımdaki Prof. Arndt yavaşçacık bana sordu:

'Sıra bana geliyor, ne yapayım?'

'Atatürk yapamayacağınız bir şeyi sizden istemez. Eğer sizden belli bir şey istemezse, kalkar bir Alman şarkısı söylersiniz.'

Öyle de oldu. Az sonra Atatürk, Prof. Arndt'tan Almanca bir şarkı rica etti. Profesör zaten hazırdı, kalktı ve neşeli 'Die Matrosen' (Deniz Erleri) şarkısını söyledi. Atatürk şarkıyı çok beğendi, adını sordu, plağa alınmış olduğunu söyledik, yaverlerine not ettirdi.

Sofra eğlenceleri ve konuşmaları böyle saatlerce sürdü. Gün doğmak üzere iken arabalara binerek Florya'daki Denizevi'nden ayrıldık. Bir gün sonra, 26 Eylül Dil Bayramı'na yetişmek üzere Dolmabahçe'den ayrılarak Ankara'ya döndük. Atatürk Kasım ayı başında Meclis'teki yıllık söylevini okumak üzere Ankara'ya geldi. Kısa bir süre sonra yine Dolmabahçe'ye döndü ve kış aylarını *Geometri* adlı kitabını yazmakla geçirdi..." (Bkz. Agop Dilâçar, "Atatürk'ten Anılar: Atatürk'ün Düzenlediği Bir Şölen", *Türk Dili*, Aralık 1973, c.29, Sayı: 267, s.268-271.)

Agop Dilâçar tarihi yanlış hatırlamaktadır. *Atatürk'ün Nöbet Defteri* ve 14 Eylül 1936 tarihli *Cumhuriyet*'in haberinde toplantının "13 Eylül 1936 Pazar günü" yapıldığı bildirilmektedir. Gazeteye ve *Nöbet Defteri*'ne göre o gün kabul edilenler şunlardır: "TDK Genel Sekreteri İbrahim Necmi Dilmen, Etimoloji Kolbaşısı Hasan Reşit Tankut, Prof. Dr. Akil Muhtar, Dr. Kemal Cenap, Dr. İbrahim Etem, Dr. Hamza Vahid, Doç. Dr. Mahmut Sadi Irmak, Kimyager Dr. Hüseyin Hüsnü, Kimya Profesörü Arndt, Prof. Fazıl Nazmi, Dr. Mehmet Ali Ağakay, Prof. Abdülkadir İnan, Dr. Agop Dilaçar, Dr. Pavlaki." (Bkz. *Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938*, Toplayan: Özel Şahingiray, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1955, s.536; *Cumhuriyet*, 14 Eylül 1936, Numara: 4432, s.1.) (Y.N.)

elle yoklaması" da "chirurgie" sayılmak gerektir. Fakat "chirurgie" bu değildir; "chirurgie" Arapçada "cerrahi" denilen operatörlüktür. O zaman, yani bu tarif hakikaten bizi tatmin eder mahiyette görünmediği için, Büyük Şef, muhtelif dillerde bu terimin fonetik şekillerini tahtaya yazdırıp ve tamamıyla tarafsız olarak Güneş-Dil metoduyla analiz etmeye başladı. Bu analiz esnasında icap ettiği zaman "şu kökü Yakutçada bulursunuz, arayınız" *diyor ve hakikaten dedikleri çıkıyordu. Demek isterim ki, Önder, bu davayı tam bir ilim adamı heyecanıyla benimsemiş ve durup dinlenmeden çalışmıştır. Emin olun, ben, eski bir hoca sıfatıyla bu çalışmaya ve neticelerine hayretle bakakaldım. Çünkü "chirurgie" teriminin bütün dillerdeki yazılış ve fonetik şekillerinde hep Türk kökü bulundu. Hem de "elin kuvvet ve kudretle başardığı, yararak yaptığı işler" manasına gelen Türk kökleri bulundu. Demek oldu ki, "chirurgie" şeklinde ve aslı Grekçe sanılan terim, bu ismin tahsis edildiği tıp şubesini daha iyi ve daha uygun ve hale muvafık surette bildiren Türk köklerinden yapılmıştır.*

İkinci misal olarak "thérapeutique = fenni tedavi" terimi ele alındı. Almancada "therapeutik" ve "therapie", İngilizcede "therapeutic", İtalyancada "therapeutica" şeklinde yazılan bu terim, Güneş-Dil Teorisi'nce analiz edilince bize Türk dilinde "sağlık" ve "sağlama" manasına gelen "tiriğlik-dirilik", dayanak manasına "direk-tirek" ve nihayet "tiri-diri", Yakutçada "teriğ" köklerini verdi. Hatta Altaycada "tirep sal" sözü, desteklemek demektir. Şu halde "terapi" sözü "bir insanın bozulan ve sallanan sıhhatini direklemek, sağlamak" demek olur ki, "therapie" de bundan başka bir şey değildir.

Batı'nın bazı sayılı âlimleri Greko-Latin esaslı olduğu kadar herhangi bir Batı dilinde dolaşan bazı kökler için "nereden geldiği henüz keşfedilmemiştir" derler ve kitaplarına da böylece yazarlar. Güneş-Dil Teorisi, bu tereddütleri hayret verici bir surette hallediveriyor ve yine hayret verici bir şekilde o kökün Türk asıllı olduğu görülüyor.

Bu teori öyle bir sihirli anahtardır ki, dilde açmadığı kilit hemen hemen yok gibidir. Bir ilim teorisi olgulara ve realitelere ne kadar uygun düşerse, o nispette kuvvetli sayılır. Güneş-Dil Teorisi, işte hep realiteye dayanan zinde ve akıcı bir teoridir. Bu itibarla onu Türk ilminin yeni bir zaferi olarak selamlar ve kutlularız.

MEKSİKA MİLLİ BAYRAMI DOLAYISIYLA MEKSİKA CUMHURBAŞKANI GENERAL CARDENAS'I TEBRİK*

(16 EYLÜL 1936)

Tel. Ankara, 16.9.1936

Milli bayram münasebetiyle, Ekselanslarından en samimi tebriklerimle birlikte şahsi saadetleri ve Meksika halkının refahı için beslediğim temennilerin kabulünü rica ederim.

Kamâl Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K.60-0'dan Fransızcasını aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.329. Fransızca belge Nejat Bayramoğlu tarafından Türkçeye çevirilmiştir.

TAHTA ÇIKIŞININ YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA BULGARİSTAN KRALI III. BORİS'İ TEBRİK*

(24 EYLÜL 1936)

Tel. Ankara, 24.9.1936[1]

Majestelerinin tahta çıkışının yıldönümü münasebetiyle samimi tebriklerimle birlikte şahsi saadetleri ve krallıklarının refahı için en hararetli temennilerimi sunarım.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasını aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.552. Fransızca belge Nejat Bayramoğlu tarafından Türkçeye çevirilmiştir.

1 Bu telgraf zamanından bir hafta kadar önce çekilmiş görünmektedir. (Bilâl N. Şimşir'in notu.)

DANİMARKA KRALI X. CHRISTIAN'IN DOĞUM GÜNÜNÜ TEBRİK*

(25 EYLÜL 1936)

Tel. Ankara, 25.9.1936

Majeste X. Christian
Danimarka ve İzlanda Kralı

Majestelerinin doğum yıldönümü münasebetiyle hararetli tebriklerimle birlikte şahsi saadetleri ve Danimarka'nın refahı hususundaki temennilerimi arz eylerim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasını aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.23. Fransızca belge Nejat Bayramoğlu tarafından Türkçeye çevirilmiştir.

ULUSLARARASI İZMİR FUARI'NIN KAPANIŞI DOLAYISIYLA FUAR KOMİTESİ BAŞKANI DOKTOR BEHÇET UZ'A*

(25 EYLÜL 1936)

İzmir, 25 (AA) - Fuar'ın kapanışı münasebetiyle Büyük Önder Atatürk ile İsmet İnönü tarafından Fuar Komitesi Başkanlığı'na şu telgraflar gelmiştir:

Doktor Behçet Uz
Şarbay[1] ve Fuar Komitesi Reisi - İzmir

Arsıulusal[2] İzmir Fuarı'nın kapanışı münasebetiyle bana gönderilen temiz duygulara teşekkür ederim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 26 Eylül 1936, Numara: 5443, s.2; *Kurun*, 26 Eylül 1936, Numara: 6722-662, s.2; *Cumhuriyet*, 26 Eylül 1936, Numara: 4444, s.3; *Son Posta*, 26 Eylül 1936, Numara: 2211, s.3; *Açık Söz*, 29 Eylül 1936, Numara: 163, s.4; *Ayın Tarihi*, Ekim 1936, Sayı: 34, s.5. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.187.

1 Şarbay: Belediye Başkanı. (Y.N.)

2 Arsıulusal: Uluslararası. (Y.N.)

DİL BAYRAMI DOLAYISIYLA GELEN TEBRİKLERE TEŞEKKÜR*

(28 EYLÜL 1936)

İstanbul, 28 (AA) - Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nden:

Dil Bayramı münasebetiyle memleketin her tarafından gelen ve vatandaşların sevinç ve yüksek duygularına tercüman olan yazılardan Atatürk mütehassis olmuşlar ve teşekkürlerinin bildirilmesine Anadolu Ajansı'nı memur etmişlerdir.

* *Cumhuriyet*, 29 Eylül 1936, Numara: 4447, s. I; *Akşam*, 29 Eylül 1936, Numara: 6358, s.2; *Son Posta*, 29 Eylül 1936, Numara: 2214, s.1; *Açık Söz*, 29 Eylül 1936, Numara: 163, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk ve Türk Dil Kurunu*, Hazırlayan: Nail Tan, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, s.110.

DİL BAYRAMINI KUTLAYAN TÜRK DİL KURUMU'NA TEŞEKKÜR*

(29 EYLÜL 1936)

29.9.1936

Bay İ. N. Dilmen
Türk Dil Kurumu Gencl Sekreteri

Dil Bayramını mesai arkadaşlarınızla birlikte kutluladığınızı bildiren telgrafı tc-şekkürle aldım. Ben de sizi tebrik eder ve Türk Dil Kurumu'na bundan sonraki çalış-malarında da muvaffakiyetler dilerim.

K. Atatürk

* *Türk Dili*, İlkteşrin [Ekim] 1936, Sayı: 20, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V.* Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.187; *Atatürk ve Türk Dil Kurumu*, Hazırlayan: Nail Tan, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, s.111.

ÇİN MİLLİ BAYRAMI DOLAYISIYLA ÇİN CUMHURİYETİ MİLLİ HÜKÜMETİ BAŞKANI LİN SEN'İ TEBRİK*

(9 EKİM 1936)

Tel. Ankara, 9 Ekim 1936

Ekselans Lin Sen
Çin Cumhuriyeti Milli Hükümeti Başkanı

Çin Milli Bayramı münasebetiyle, Ekselanslarına en hararetli tebriklerimi ifade etmekle şeref duyar ve şahsi saadetleriyle Çin'in refahı hususundaki samimi dileklerimin kabulünü rica ederim.

K. Atatürk

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-6, D: 54, F: 104-4'te bulunan Fransızca belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60. Tebrik ve Teşekkürler'den Fransızcasını aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.623. Fransızca belge Nejat Bayramoğlu tarafından Türkçeye çevirilmiştir.

HATAY'IN KÖKLERİ ÜZERİNE*

(9 EKİM 1936)

Ankara, (Telefonla) 9 Birinciteşrin [9 Ekim]

Tarihin inkâr ve itiraz kabul etmez hakikatlerindendir ki, Antakya, İskenderun ve havalisinde bugün oturmakta bulunan Türkler oraların en aşağı kırk asırlık sahip ve sakinleridir. Şu iman dolu bekleme günlerinde bu tarihi hakikati hatırlamak ne kadar zevkse, hatırlatmak da o kadar vazifedir.

* "Tarihten Bir Yaprak/ Bir Türk Camiasının Adı", *Cumhuriyet*, 10 Ekim 1936, Numara: 4458, s.1. Afet İnan, Utkan Kocatürk tarafından 17 Nisan 1976 günü kendisiyle yapılan röportajda, Atatürk tarafından yazdırılıp İsmail Müştak Mayakon imzasıyla yayımlanan yukarıdaki ve 22 Ekim 1936 tarihli makaleler hakkında şu açıklamada bulunmaktadır:

"Hatay davası, Atatürk'ün son senelerinde en önemli uğraştığı konu idi. [...] Montrö'de Boğazlar meselesi konuşulmaya başlandığı zaman, ben de Cenevre'de idim. [...] Son oturumlarda baktım kritik birtakım şeyler var. [...] İstanbul'a dönecektim. [...] Tevfik Rüştü Aras endişeli bir durumda idi. Anlattı bana durumu. Bazı meselelerde tam anlaşma olamadığını... [...] Gelişim bir iki gün sürdü. Geldiğim zaman baktım Atatürk gayet neşeli... Halbuki Montrö'de pek iyi havadisler yoktu. Fakat dedim işte 'Tevfik Rüştü Bey böyle...' Atatürk 'Yok!' dedi, 'O mesele bitti artık!' Hakikaten 20 Temmuz'du işte, ben geldiğim anda, Anlaşma imzaya girmiş. Ben birdenbire 'Aman, çok memnun oldum!' dedim. [...] 'Eh!' dedim, 'Artık bir dış mesele kalmadı!' Atatürk 'Yok!' dedi, 'Var, mühim bir meselemiz var! Şimdi İskenderun ve Antakya meselesi var!' Bakın 21 Temmuz falan olacak... 1936... dönüşüm ve konuşmamız... [...] Hatay denmiyordu daha o zaman. İskenderun ve Antakya meselesi. Ve o zaman daha kamuoyuna çıkmamıştı. Hadiseleri takip edecek olursak, bu tabii konuşulmaya başlandı ondan sonra. Fakat bana söylediği 1936 yılı Temmuz'unun 21'i, Montrö'nün imzalanmasından sonradır hemen. Ben şaşırıp kaldım. Fakat dedi ki: 'Bunun üzerinde duracağız!' Ben 'Ne olacak?' dedim. 'Alacağız!' dedi. İşte ondan sonra özel olarak konuşulmaya başlandı ve bu konuşma Florya'da oldu. Sonra Ankara'da bu mesele üzerinde yeniden konuşmalar oluyordu ve bir akşam 'Hatay' diye ilk defa ifade edildi. Yani 'O vilayete Hatay diyeceğiz' dedi ve isim koydu ve bir makale de Cumhuriyet gazetesinde çıktı bunun için. Tarihi vardır bunun. Atatürk yazdırdı, fakat kendi imzası ile çıkmadı, zannederim İsmail Müştak Mayakon'un imzasıyla çıktı. Yani ilk o bölgeye 'Hatay' diyelim diye." (Bkz. Prof. Dr. Utkan Kocatürk, "Prof. Dr. Afet İnan'la Bir Konuşma", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, TC Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Temmuz 1985, c.1, Sayı: 3, s.727-729.)

Afet İnan, *Atatürk'ten Mektuplar* adlı kitabında aynı konuda şunları kaydetmektedir:

"O bölgeye [İskenderun ve Antakya bölgesi] Hatay adı Atatürk tarafından konmuş ve makale olarak haritalar da eklenerek İ. M. Mayakon imzasıyla (22 Ekim 1936) *Cumhuriyet* gazetesinde çıkmıştır. Aynı gazetede Yunus Nadi Abalıoğlu imzası ile 14.12.1936'dan itibaren Hatay adı altında makaleler de yayımlanmıştır. 22-27 Ocak 1937 tarihleri arasında ise Asım Us imzasıyla *Kurun* (Vakit) gazetesinde makaleler vardır. Esasen o zamanki gazetelerin hemen hepsi bu konuya geniş yer vermişlerdir. Mektuplarında da yazdığı gibi Hatay meselesi kendisini en çok meşgul etmiştir." (Bkz. Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.VIII.)

Atatürk'ün İsmail Müştak Mayakon imzasıyla yayımlanan 22 Ekim 1936 tarihli diğer makalesi için bkz. elinizdeki ciltte, s.303-305.

Türk vatanının, hürriyet ve bağımsızlığına kavuştuğu sıralarda idi. Büyük ve Kutsal Kurtarıcı Adana'yı şereflendirmişti. Orada kendisine sevinç ve cümbüşle şükran ve minnetlerini sunan bahtiyar alaylar arasında bir de matem kafilesi vardı; bu kafile Antakya ve İskenderun'dan gelen heyetti. Vatanlarının elemini bir kor gibi yüreklerinde taşıyan bu kafilenin başında siyahlara bürünmüş Türk kızları bulunuyordu. Esaretin, mahrumiyet ve mahkûmiyetin yanan ve yakan feryadı asıl bu Türk kızlarının seslerinde titriyordu; Atatürk'e yurtlarının feryadını bunlar hıçkırmış, Ulu Halaskâr'a bunlar dert dökmüştü.

Atatürk, bunlara daha o vakit yukarıki hakikati ifade buyurdu ve kırk asırlık bir Türk mevcudiyetinin çocukları olduklarını yalnız kendilerine değil, bütün dünyaya anlattı. Atatürk'ün gür ve gürbüz sesiyle daha o zaman ifade ettiği bu tarihi hakikat şimdi zincirlerini kırarak kırk asırlık bir Türk camiasını mahkûm bir kalabalık halinden hâkim bir varlık şekline getirmek üzere bulunuyor.

İşte bu düşüncedir ki, bizi Türk tarihinin yaprakları içinde basit bir araştırma yapmaya sevk etti ve biz orada bu ırktaşlarımızın ismini derhal bulduk: Hatay Türkleri.

Tarih bilenlerin hatıralarını tazelemiş, bilmeyenlere de bir hakikat öğretmiş olmak için hemen söyleyelim ki, Antakya, İskenderun ve havalisinin sahibi olan bu Türkler, Orta Asya ve Altaylar'dan kalkarak ilkönce Asya'ya ve ondan sonra bütün yeryüzüne yayılıp genişleyen Türklerin bir parçasıdır. Bunların bir kısmı Çin'in kuzeyine gidip orada yerleşmişler ve o havaliye kendi isimlerini vermişlerdir. Çin'in kuzeyindeki memleketler tarih kitaplarında hâlâ "Hatay" diye zikrolunmaktadır. Bu Hatay Türkleri bütün Anadolu'ya yayıldıkları gibi, Antakya, İskenderun ve havalisine de gelip yerleşmişlerdir. İşte bugün Antakya, İskenderun ve havalisinde yaşayan Türkler, o Hatay Türklerinin çocuklarıdır. Bu Türk çocukları tarihin seyri içinde örselenegelmiş olmakla beraber cetlerinin asaletini mukaddes bir emanet gibi ve kıskanç bir itina ile bugüne kadar muhafaza etmişlerdir. Yine tarihin şahitliğiyle sabittir ki, bunların Anadolu'da ilk merkezleri Kızılırmak havzasındaki "Hatusas" denilen yerdi.

Hatay, Hata, Ata, Eti: Bunlar hep aynı kökten gelen ve hepsi aynı mana ifade eden Türk kelimeleridir. Bu kelimeleri filoloji yoluyla tahlile lüzum görmüyoruz; çünkü bunların manasını bilmeyen bir tek Türk yoktur.

Daha sonra Hatay Cumhurbaşkanı olacak olan Antalya Milletvekili Tayfur Sökmen'in 2 Kasım 1936 gününe ait bu konudaki anısı şudur:

"1936 senesinin Meclis açılış nutkunda Aziz Atatürk 'Bundan böyle Fransızlarla aramızda senelerdir sürüp giden davanın neticelenmesinin zamanı gelmiştir' buyurdular.
Ertesi günü Aziz Atatürk, Başyaver Celâl Bey aracılığıyla beni emretmişlerdi. Gittim. 'Bizleri ihya ettiniz Ulu Önder' dediğimde 'Sökmen, bugünden itibaren davaya resmen el kondu. Antakya-İskenderun ve havalisinin ismi bundan böyle Hatay'dır. Cemiyetinizin adını 'Hatay Egemenlik Cemiyeti' olarak değiştirin ve faaliyetinizi bu isim altında yürütün, cemiyet merkezi yine İstanbul'da kalmak üzere, Mersin, Dörtyol, Hassa, Kilis'te şube açın; fakat denizden, karadan, hatta dağdan Hatay'a gidip gelinmesi daha kolay olacağı için faaliyet merkeziniz Dörtyol şubeniz olsun. Bu şube açıldığı zaman Antakya'daki cemiyetin adı da değişerek Hatay Egemenlik Cemiyeti adını alsın' buyurdular ve 'Gazamız mübarek olsun, Allah utandırmasın ve muvaffak etsin' diye ilave ettiler. Teşekkür ederek huzurlarından şevkle ayrıldım.
Yine Atatürk'ün emirleriyle Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Bey Hatay Egemenlik Cemiyeti Umumi Reisi, Emniyet Umum Müdürü Şükrü Sökmensüer Bey de Cemiyet'in Kâtibi Umumisi oldular." (Bkz. Tayfur Sökmen, *Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar,* Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul, Haziran 1999, s.139-140.) (Y.N.)

Hürriyet ve bağımsızlığına kavuşması muhakkak ve bu kavuşma günü yakın olan o ırktaşların hangi tarih yoluyla ve nereden geldikleri bu suretle malum olunca artık kendilerine tarihi isimlerini vermekten ve müstakil varlıklarında bu şerefli isimle yeni hayata karışmalarını temenni etmekten daha tabii bir şey olamaz. Bu büyük ad: "Hatay"dır.

Evet, Antakya, İskenderun ve havalisinin coğrafya ismi Hatay'dır; burada yaşayan Türkler Türk atalarının mümessili olan "Hata"lardır; Atalardır.

Büyük bir varlığı, yüksek bir sahipliği, daima hür yaşamış bir efendiliği hiçbir kelime "Ata" sözünden daha doğru ve daha canlı ifade edemez. Antakya, İskenderun ve havalisi Türkleri en aşağı kırk asırlık... dört bin senelik cetlerinden miras aldıkları şerefi ancak bu "Hatay" kelimesinin güçlü omzuna bırakarak gelecek nesillere ulaştırabilirler.

Bu isimde Türklüğün cevheri, tılsımı, bükülmez kolunun ve dönmez yüzünün ifadesi vardır.

Tarihin şahitliğinden de kuvvet alan bir lojikle[1] söylüyoruz: Antakya, İskenderun ve havalisine, orada yaşayan Türklere, orada elbette ve elbette tecessüs edecek olan bağımsız Türk varlığına layık olan isimler şunlardır:

Hatay = o havalinin adı;

Hatalar = Hatay'da yaşayan Türklerin adı;

Hatay devleti = Hatay'da teessüs edecek Türk varlığının adı.

1 Logique (Fr.): Mantık. (Y.N.)

DÖRDÜNCÜ BALKAN TIP HAFTASI DOLAYISIYLA BALKAN HEKİMLER BİRLİĞİ ÜYELERİNE TEŞEKKÜR*

(10 EKİM 1936)

Telgrafınızdan çok mütehassis oldum. Teşekkür ederim. Balkanlı entelektüeller arasında dostluk ve beraberliğin günden güne daha sıkı olmasından çok memnunum. Sayın üyelere muvaffakiyetler diler, selamlar yollarım.

Atatürk

* *Tan*, 11 Ekim 1936, Numara: 533, s.2.
Telgraf, *Tan*'da şu açıklamayla yer almaktadır:
"Balkan Tıp Haftası dün merasimle kapanmıştır. [...] Dünkü celsede, Dördüncü Balkan Tıp Haftası münasebetiyle çekilen telgraflara devlet reislerinden gelen cevaplar okunmuş ve alkışlanmıştır. Atatürk'ün cevabını aynen yazıyoruz:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

DOĞUM GÜNÜ DOLAYISIYLA ROMANYA KRALI II. CAROL'U TEBRİK*

(15 EKİM 1936)

Tel. Ankara, 15.10.1936

Majeste II. Carol
Romanya Kralı

Doğum yıldönümünüz münasebetiyle Majestelerine en hararetli tebriklerimle birlikte şahsi saadetleri ve dost müttefik Romanya'nın refahı hususundaki samimi temennilerimi ifade etmekle bahtiyarım.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Tebrik ve Taziyetler, Romanya, İ.K.60-0'dan Fransızcasını aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.52. Fransızca belge Nejat Bayramoğlu tarafından Türkçeye çevirilmiştir.

BASIN KURUMU'NA TEŞEKKÜR*

(22 EKİM 1936)

Basın Kurumu
İstanbul

Basın Kurumu'nun toplantısı münasebetiyle bana karşı gösterilen temiz duygulara teşekkür eder ve muvaffakiyetler dilerim.

K. Atatürk

* *Cumhuriyet*, 22 Ekim 1936, Numara: 4470, s.3; *Kurun*, 22 Ekim 1936, Numara: 6748-688, s.1; *Son Posta*, 22 Ekim 1936, Numara: 2237, s.3: *Akşam*, 22 Ekim 1936, Numara: 6471, s.2.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Basın Kurumu'nun geçen Cumartesi yaptığı kongrede, kurumun Atatürk'e olan tazim ve hürmetlerini arz etmeye karar verilmiş ve bu arada Büyük Millet Meclisi Reisi'ne, Başvekil'e, Viyana'da bulunan Dahiliye Vekili'ne, Parti Genel Sekreterliği'ne de hürmet telgrafı çekilmişti. Bu telgrafların cevapları Basın Kurumu'na gelmiştir. Büyük Şef'in Türk gazetecilerine teveccühkâr cevapları şudur:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

HATA-HATAY VE ORONTE-URATUBE*

(22 EKİM 1936)

Bundan evvel, yine bu sütunlarda çıkan bir yazımızda: "Antakya-İskenderun ve havalisi 'Hatay', buranın sahip ve sakinleri de 'Hata'lardır" demiştik. Tarihe dayanarak ulaştığımız bu hakikat bazı kimseler tarafından şüphe ve tereddütle karşılanmış olabilir. Ancak bu tereddütün saiki ne olursa olsun, bu şüphe ister bir echaletten, isterse gafil veya muğfil bir siyasetten ileri gelsin, tarihin sinesinde yaşayan hakikati ne silmeye, ne de unutturmaya kâfi sebep olamaz.

Bundan on üç yıl evvel, bazı şaşkın kafalar bu hakikati unutmuş gibi görünerek o havali Türklerinin köklülüğünü inkâr etmek derecesinde bir gaflete düştükleri sıralarda idi ki, Atatürk, karanlıklar içinde bir şimşek gibi parıldayan derin tarihi bilgisiyle şu aydınlatıcı sözleri söylemişti:

"Antakya ve İskenderun Türklüğün en aşağı kırk asırlık, dört bin senelik anayurdudur."

Tarihin derinliklerinden kopup gelen bu ses karşısında bazı kimseler: "Sakın bunda bir yanlışlık olmasın?" demek isteyen bir hayret ve tereddütle bakışmışlardı. Halbuki düşünülse, ne tereddütle sendelemeye, ne de şaşırıp duraklamaya mahal yoktur; çünkü Atatürk'ün ortaya attığı hakikat somut ve muhakkak manasıyla tarihi bir hakikat idi.

Bundan evvelki yazımızda da söylediğimiz gibi, en aşağı dört bin yıllık bir Türk varlığını sinesinde taşıyan Antakya-İskenderun ve havalisi, topraklarının maddiyatından insanlarının maneviyatına kadar bütün hüviyetiyle som bir Türk yurdudur. Orta Asya'dan kalkarak büyük göç yollarıyla bu havaliye gelen "Hata"lar oraya nasıl cetlerinin isimleriyle gelip yerleştilerse, o yerlere anayurtları olan "Hatay"ın ismini de öylece vermişlerdir. Bundan daha tabii, daha lojik bir hareket olamazdı.

Bu hakikati tarihin yaprakları arasında okuduğumuz kadar tarihi realitelerin kuvvetli delilleri olan eski ve yeni haritalarda da görebiliriz. İşte karşımızda iki harita ki, birbirinden en aşağı dört bin kilometre uzakta bulunan iki ülkeyi gösteriyor. Bunlardan biri Altay-Pamir arasında ve Tanrı Dağları kuzey eteklerinde bir Türk ülkesinin, diğeri Antakya-İskenderun ve havalisinin haritasıdır. İlk harita General Persy Sykes'in[1] 1921 tarihinde yazdığı *Orta Asya'nın Vahaları ve Çölleri Arasında* adlı kitabından kopya edilmiştir.

* "Hata-Hatay ve Oronte-Uratube/ Harita Üzerinde Mukayeseli Bir Etüt", *Cumhuriyet*, 22 Ekim 1936, Numara: 4470, s.1, 3.
Atatürk tarafından yazdırılıp İsmail Müştak Mayakon imzasıyla yayımlanan yukarıdaki ve 9 Ekim 1936 tarihli makaleler hakkında bilgi için bkz. elinizdeki ciltte, s.297. (Y.N.)

1 General Sir Percy Molesworth Sykes (1867-1945). (Y.N.)

General P. Saykes 1914'te siyasi bir vazife ile ve kendisi gibi bir arkeoloji meraklısı olan kız kardeşiyle birlikte Orta Asya'ya gitmiş, bir müddet Türkistan'da Kaşgar kasabasını karargâh tutup oradan muhtelif istikametlerde inceleme gezileri yapmış, aynı tarihlerde İngiltere hesabına ilmi incelemeler icrasına memur edilen ve başlarında İngiliz âlimlerinden Aurel Stein bulunan diğer bir heyete katılarak Pamir'e kadar bütün Altay havalisini gezmiş, nihayet Londra'ya dönüşünde bu eseri yayımlamıştır.

Bu tafsilat eserin kıymet ve sağlamlığı hakkında bir fikir vermeye kâfidir sanırız. General P. Saykes'in kitabına ilişik haritada "Tien Şan" diye yazılı olan Tanrı Dağları'nın kuzeyinde "Isık Göl", onun da kuzeyinde "Ala Göl" vardır. Gözlerimizi haritada biraz daha yukarıya kaldırırsak, sularını Çin'in kuzeybatısındaki "Hatay" mıntıkasından alarak batıya doğru aktıktan sonra "Ala Göl"e dökülen "İli" Irmağı'nı görürüz. Bu ırmağa muhtelif kaynaklardan çıkan birkaç çay daha katılır ki, bunların biri "Ala Dağ"dan gelen "Asi" Çayı'dır.

Bu kısa etüt ikinci harita üzerinde yapacağımız incelemeden sonra daha büyük bir ehemmiyet kazanacaktır. Bu ikinci haritaya bakınca Antakya'nın kuzeydoğusunda "Ak Göl"ü görürüz. Bu gölden çıkan bir kolla birleştikten sonra Antakya şehrinin içinden geçerek güneybatı istikametinde Akdeniz'e dökülen nehrin adı da "Asi" Nehri'dir.

Ne dikkat çekicidir ki, bu Asi Nehri'nin kaynaklarından birinin güney ucunda bir mamure[1] ismi görüyoruz: Hetye...

Bu, Altaylar'daki Asi Çayı'nın kavuştuğu İli Irmağı kaynağındaki "Hatay"dan farklı bir şey değildir; burada da orada da Asi Çayı; burada da orada da Hatay, Hetye...

Şimdi fikirlerde bir soru işareti, bir düğüm belirdiğini hisseder gibi oluyoruz. Oradaki Asi Çayı'na buradan gitmiş herhangi tanımadığımız bir millet mi ad koymuştur?.. Yoksa buradaki Asi Çayı'nın adını Altaylar'dan gelen Türkler mi vermiştir?

Bu sorunun cevabı çok kolay ve çok basittir: Elbette ki, buradan herhangi farz olunan bir kavim Altay-Pamir doğusuna gidip orada tesadüf ettiği bir suya, bir çaya, bir nehre isim vermemiştir. Böyle bir şey söz konusu olamaz. Bunda ne lojik[2] bir hakikat vardır, ne de istorik[3] bir mana...

Ancak muhatabımızın belki hatırından geçmeyen bir itirazı biz kendi kendimize ileri sürelim: Antakya içinden geçen Asi Çayı'nın adı daha evvelleri "Oronte" idi. Bunu nasıl izah etmeli? O eski ad nasıl oldu da bu yeni isme dönüştü? Bu tarihi düğümün çözülmesini bize, yine Türkün anayurdunu gösteren bir harita üzerinde yapacağımız kısa etüt temin edecektir. Bunun için gelişigüzel açtığımız bir atlasın ince çizgileri arasına sıkıştırılmış birer minyatürü andıran kelimecikleri okurken gözümüze "Ura-Tube" sözü ilişiyor. Bu, Türkistan dağlarından çıkıp kuzeye doğru akan ve muhtelif kollardan yürüyerek hep birlikte "Siriderya"ya dökülen büyük suların ortasında bir tepe ve o tepede bir şehir adıdır. Yani etrafından sular geçen, sulak yerli bir tepe... Bu sulak yerlerin Türkleri kendilerinin 800 kilometre doğusunda bulunan "Hata" Türklerinden daha evvel Antakya ve havalisine gelmişler ve orada kurdukları mamureye kendi varlıklarının damgasını vururken, önlerinden geçen çaya da "Oronte" adını vermişlerdir. (Bu Oronte ile Uratube kelimeleri arasındaki lengüistik münasebeti izahla fikirleri işgal etmek istemiyoruz.)

1 Mamure: İmar olunmuş, bayındır yer; şehir, kasaba. (Y.N.)
2 Lojik: Mantıklı. (Y.N.)
3 İstorik: Tarihi. (Y.N.)

Ancak Antakya-İskenderun ve havalisinin en aşağı dört bin senelik bir Türk vatanı olduğunu söylemekle orada bundan evvel başka Türkler yaşamamıştır demek istemedik; biliyoruz ki, yine Türkistan'ın ortasından çıkıp gelmiş olan "Uratube"liler bu mıntıkayı daha çok evvelleri kendilerine Türk yurdu yapmışlardı. Bunlardan da evvel, nice nice Türk kavim ve kabilelerinin bu yerlerde kültür yarattıkları tarih bilenlerce malumdur. Bu mesele üzerinde aydınlanmak isteyenlere her gün yeni yeni hakikatlerle zenginleşen tarihin sayfalarını tavsiye etmekle yetineceğiz.

Tarih kitaplarının şahitliğine eklenen coğrafya haritalarının bu açık işaretinden sonra Antakya-İskenderun ve havalisinin Türklüğü meselesi münakaşa konusu olmaktan çıkıyor ve itiraz kabul etmez bir açıklık haline geliyor.

Büyük tarihimizin ana çizgilerine kırk asır sonra bu geçit törenini yaptırmaktan pek haklı olarak duyduğumuz milli haz ve gururla bir daha söyleyelim ki:

"Bugün Antakya-İskenderun ve havalisinde oturan Türkler, oralarını en aşağı dört bin sene evvel kendilerine vatan edinmiş olan Türklerin öz çocukları, 'Hata'lardır."

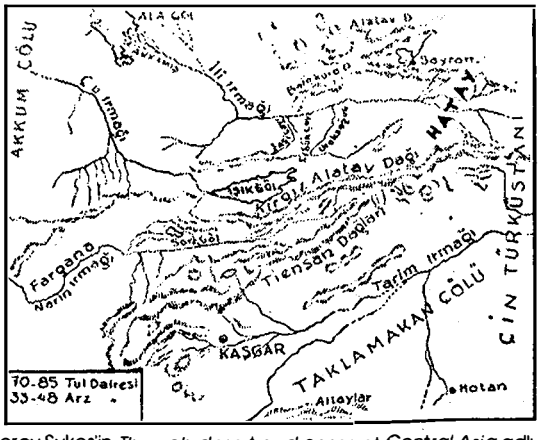

General Sir Percy Sykes'in *Through desert and oases et Central Asia* adlı kitabından kopya edilmiş olan bu harita Orta Asya'daki Hatay yurdunu göstermektedir.

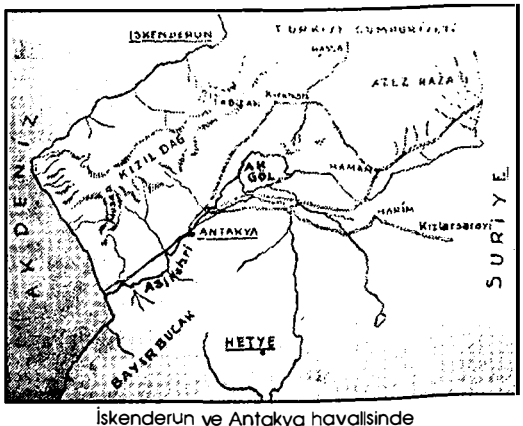

İskenderun ve Antakya havalisinde
Orta Asya'nın Hatay ilindeki isimlerin aynını taşıyan yerler olduğunu gösteren harita.

ÇEKOSLOVAKYA MİLLİ BAYRAMI DOLAYISIYLA CUMHURBAŞKANI EDVARD BENES'İ TEBRİK*

(27 EKİM 1936)

Tel. Ankara, 27.10.1936

Ekselans Edvard Benes
Çekoslavakya Cumhurbaşkanı

Çekoslavakya Milli Bayramı münasebetiyle Ekselanslarına en hararetli tebriklerimi iletirken şahsi saadetleriyle Çekoslovak millletinin refahı hususundaki samimi temennilerimin kabulünü rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari. K. 60-0'dan Fransızcasını aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.599. Fransızca belge Nejat Bayramoğlu tarafından Türkçeye çevirilmiştir.

CÜMHURİYET BAYRAMI DOLAYISIYLA TÜRK KUŞU'NUN YAPTIĞI GÖSTERİLER HAKKINDA*

(29 EKİM 1936)

29.10.1936

Cumhuriyet Bayramı

Bugünkü geçit töreni Türk Hava Kurumu için verimli çalışmalarını göstermek hususunda güzel bir vesile oldu. Türk Kuşu'nun planör uçuş ve akrobasileri, paraşütçülerin hareketleri parlak ve çok ümit verici idi.

Kurum Başkanı F. Bulca'yı ve Kurum'un ve Türk Kuşu'nun bütün mensuplarını tebrik eder, çalışmalarında yüksek başarılar dilerim.

K. Atatürk

* El yazısı belge klişesiyle birlikte aktaran: *Havacılık ve Spor*, 1 Ocak 1937, Sayı: 182, s.2938. Ayrıca bkz. *Türk Kanadı* (Ulus İlavesi), 20 Ekim 1937, Yıl: 1, Sayı: 2, s.1.

TÜRK-YUGOSLAV DOSTLUĞU HAKKINDA YUGOSLAVYA MATBUATINA*

(29 EKİM 1936)

Ankara, 29 (AA) - Ankara Palas'ta Cumhuriyet Halk Partisi tarafından verilen suare esnasında Cumhurreisimiz Kamâl Atatürk, Yugoslavya Başbakanı Dr. Stoyadinoviç ve Hariciye Vekilimiz Dr. Tevfik Rüştü Aras hazır oldukları halde Yugoslavya matbuat temsilcilerini kabul buyurmuşlardır.

Cumhurreisimiz, Türkiye'nin samimi ve dostça bağlı bulunduğu Yugoslavya matbuat temsilcilerini kabul etmekle memnun olduklarını beyan ve bu kabulü mümtaz bir devlet adamı olan Başbakan Dr. Stoyadinoviç hazır olduğu halde yaptıklarından dolayı sevinçlerinin bir kat daha fazla olduğunu kaydettikten sonra demişlerdir ki:

"Görüyorsunuz ki ve gözlemlemişsinizdir ki, Türk devlet adamları ve Türk milleti Yugoslav milletine, Yugoslav devletine ve Yugoslav hükümetine karşı en samimi hisler beslemektedirler. Bu dostluk tezahürünün bütün Türkiye tarafından Yugoslavya hakkında beslenen hakiki hislere tercüman olduğuna eminim.

Tahakkuk ettirdiğimiz müşterek dostluk devam edecektir. Bu dostluğun devamına ve daima daha ziyade sağlamlaşmasına çalışacağım. Bu dostluk bütün barış dostları için bir işaret teşkil eder. Böyle bir dostluk ancak insani ve kardeş hisleriyle istikrar bulabilir.

İki milletimiz arasındaki dostluk, ifadesini yalnız sözlerde bulmuyor. Bu söylediklerim, kuvvetine inananların bir ifadesi olarak kabul edilmelidir.

Türkiye ile Yugoslavya arasındaki mevcut sağlam münasebetler bütün Balkan milletleri arasında mevcut olması lazım gelen münasebetlerdendir. Balkanlar bu ideale doğru ne kadar fazla yükselirlerse saadet ve ilerlemeleri o nispette artar."

* *Cumhuriyet*, 30 Ekim 1936, Numara: 4478, s.1; *Kurun*, 30 Ekim 1936, Numara: 6756-696, s.1-2; *Tan*, 30 Ekim 1936, Numara: 552, s.1, 3; *Akşam*, 30 Ekim 1936, Numara: 6479, s.1, 4; *Açık Söz*, 30 Ekim 1936, Numara: 194, s.2; *Son Posta*, 30 Ekim 1936, Numara: 2245, s.1, 3; *Haber-Akşam Postası*, 30 Ekim 1936, Numara: 1721, s.1, 4; *Karınca*, Kasım 1936, Sayı: 29-30, s.14-15; *Ayın Tarihi*, Kasım 1936, Sayı: 35, s.49-50.

F. Celâl Güven'in bu geceye ait anısı şudur:

> "İki yıl evvelki Cumhuriyet Bayramı'nda, etrafındaki misafirleriyle konuşuyordu. Onları, daima olduğu gibi yüksek fikirleriyle aydınlatıyordu. Dünya sulhunun izahına geçmişlerdi. Artık bir daha duyamayacağımız o güzel sesi, dalga dalga yükseldi. Dedi ki:
> 'Biz kimsenin düşmanı değiliz! Yalnız insanlığın düşmanı olanların düşmanıyız...'" (Bkz. F. Celâl Güven, "İnsan Atatürk", *Ülkü*. Aralık 1938, c.12, Sayı: 70, s.313-314.) (Y.N.)

Cumhurreisimiz, bunu müteakip Yugoslavya gazetecilerinden asil Yugoslav milleti hakkındaki dostluk hislerine tercüman olmalarını istemişlerdir.

Yugoslav gazetecileri namına cevap veren Politika *gazetesinden Yossimoviç, Cumhurreisimize minnettarlığını arz etmiş ve Yugoslav matbuatının, dostluk ve kardeşlik eserine devam edeceğini temin eylemiştir.*

Bunun üzerine Atatürk demiştir ki:

"Türk matbuatına da her zaman tekrarladığım gibi, bu dostluk hislerini ehemmiyetle kaydetmek Yugoslav matbuatı için de mukaddes bir vazifedir. Bu yalnız mukaddes bir vazife değil, aynı zamanda bir vatan borcudur."

TÜRK MİLLETİ HAKKINDA YUGOSLAVYA BAŞBAKANI STOYADİNOVİÇ'E*

(30 EKİM 1936)[1]

Belgrad, 31 (Özel) - Vreme *gazetesinin Ankara'da bulunan muhabiri Cumhuriyet Bayramı yıldönümünün fevkalade tezahüratla kutlandığını ve bu vesile ile Türk-Yugoslavya dostluğunun da kutlandığını kaydederek, Halkevi'nde M. Stoyadinoviç şerefine verilen balodan sonra, Türkiye Cumhurreisi Atatürk'le beraber Yugoslavya Başvekili'nin Ankara'daki Orduevi'ni ziyaretinden bahsederek diyor ki:*

"Türkiye Cumhurreisi Atatürk, aziz misafiri M. Stoyadinoviç'e demiştir ki:

'20 milyon Türk benim arkamdan yürümektedir. 20 milyon Türke 'Arkamdan suya atıl!' dersem atılırlar.'

Orduevi'nde bulunan subaylar Atatürk'ün bu sözlerine hep bir ağızdan:

'Emret Atatürk' cevabını vermek suretiyle Büyük Şef'in emirlerine daima hazır olduklarını göstermişlerdir.

Bundan sonra bir Türk subayı söz alarak kısa bir nutuk söylemiş ve Türk ordusunun yalnız Türkiye için değil, Türkiye'nin müttefikleri için de hayatını fedaya hazır olduğunu söylemiştir.

Bu sözlerden fevkalade mütehassis olan M. Stoyadinoviç teşekkürle karşılık vermiştir."

* *Cumhuriyet*, 1 Kasım 1936, Numara: 4480, s.9; *Akşam*, 1 Kasım 1936, Numara: 6481, s.2; *Haber-Akşam Postası*, 1 Kasım 1936, Numara: 1723, s.1.

1 Atatürk, 29 Ekim 1936 günü saat 22.00'de CHP'nin Ankara Palas'taki balosuna katıldıktan sonra saat 02.00'de Halkevi'ne, 03.00'te Orduevi'ne gitmiş, 06.00'da Köşk'e dönerek 06.30'da yatmıştır. (Bkz. *Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938*, Toplayan: Özel Şahingiray, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1955, s.550.) (Y.N.)

CUMHURİYET BAYRAMI'NIN YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA GELEN TEBRİKLERE TEŞEKKÜR*

(31 EKİM 1936)

Ankara, 31 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

Cumhuriyet'in yıldönümü münasebetiyle her taraftan gelen ve ulusun bu en büyük bayramında vatandaşların yüksek duygu ve heyecanlarına tercüman olan yazılardan Atatürk mütehassis olmuşlar ve teşekkürleriyle tebriklerinin iletilmesine Anadolu Ajansı'nı vazifelendirmişlerdir.

* *Cumhuriyet,* 1 Kasım 1936, Numara: 4480, s.3; *Kurun.* 1 Kasım 1936, Numara: 6758-698, s.1; *Son Posta,* 1 Kasım 1936, Numara: 2247, s.1; *Akşam.* 1 Kasım 1936, Numara: 6481, s.2; *Açık Söz,* 1 Kasım 1936, Numara: 196, s.1; *Karınca,* Kasım 1936, Sayı: 29-30, s.12.

CUMHURİYET BAYRAMI'NI KUTLAYAN DİYANET İŞLERİ REİSİ RİFAT BÖREKÇİ'YE*

(31 EKİM 1936)

Bay Rifat Börekçi
Diyanet İşleri Reisi - Ankara

Cumhuriyet Bayramı'nı kutlayan telgrafınızdaki samimi sözler beni çok mütehassis etti. Hiç unutmadığım o günü bana tekrar yaşatmış oldunuz. Derin muhabbetlerimle ben de sizi kutlularım.

K. Atatürk

* *Karınca*, Kasım 1936, Sayı: 29-30, s.12.

CUMHURİYET BAYRAMI'NI KUTLAYAN HÜSEYİN HÜSAMEDDİN YAŞAR'A*

(1 KASIM 1936)

Ankara, 31.10.1936

Hüsam Yaşar
Samanyolu Sokak, No: 93
Şişli - Beyoğlu

C. Size de kutlu olsun.

K. Atatürk

* Telgraf fotokopisini aktaran: Hüseyin Menç, *Milli Mücadele Yıllarında Amasya! Olaylar-Belgeler-Portreler*, TC Amasya Valiliği Kültür Yayınları, Genişletilmiş 2. Basım, Ankara, 2002, s.501.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
5. DEVRE 2. TOPLANMA YILINI AÇIŞ KONUŞMASI*

(1 KASIM 1936)

Sayın Milletvekilleri,

Sizi, sevgi ve saygılarımla selamlayarak beşinci devrenin ikinci senesini açıyorum.

Derhal söylemeliyim ki, bu seneki çalışmalarınızın da memleket ve millet işlerinde yeni iyilikler ve ilerlemeler yapacağına kaniyim.

Geçen yıl, Türk milleti huzur ve sükûn içinde, milli ve insani ülküye aşkla koşan kuvvetli ve çalışkan bir varlık gösteriyordu.

İdarede ve adliyede yeni kanunların ve yeni teşkilatın vatandaşı sevindiren neticeleri görülüyordu.

Ekonominin her sahasında ve memleketin her tarafında Türkler, kendilerine ve devletlerine tam bir güven içinde çalışıyorlardı. *(Alkışlar.)*

Cumhuriyet yeni ve sağlam esaslarıyla Türk milletini emin ve metin bir gelecek yoluna koyduğu kadar asıl fikirlerde ve ruhlarda yarattığı güvenlik itibariyle, büsbütün yeni bir hayatın müjdecisi olmuştur. *(Alkışlar.)* Seneler geçtikçe, milli ideal verimleri, güvenle çalışmada, ilerleme hevesinde, milli birlik ve milli irade şeklinde, daha iyi gözlere çarpmaktadır. Bu, bizim için çok önemlidir. Çünkü, biz, esasen milli mevcudiyetin temelini milli şuurda ve milli birlikte görmekteyiz. *(Bravo sesleri, alkışlar.)*

Halkla hükümet arasındaki yakınlık ve beraber çalışma gayreti, ayrıca memnuniyet verici seviyededir. Bu hususta Parti'mizin feyizli önderliğini ehemmiyetle kaydetmek isterim.

İdari ve[1] ekonomik tedbirlerin iyi tatbiki ve tatbik neticelerinin iyi anlaşılması için halkın hükümete yardım etmek hevesi, iftihar olunacak bir tezahürdür. Bu ruhi vaziyet Türk milletini ilerletmek ve Türk vatanını imar etmek için çok verimli ve çok esaslı bir etkendir.

Devleti ve hükümeti kendi malı ve koruyucusu tanımak, bir millet için büyük nimet ve mazhariyettir. *(Alkışlar.)* Türk milleti bu neticeye Cumhuriyet'te varmış ve her sene bunun artan semerelerini görmüş ve göstermiştir. *(Alkışlar.)* Milletimizin maddi ve manevi huzuruna her şeyden fazla ehemmiyet verişimizin ne kadar yerinde olduğu anlaşılıyor.

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 5, c.13, TBMM Matbaası, Ankara, 1936, s.4-7; *Akşam*, 1 Kasım 1936, Numara: 6481, s.1 ve 2 Kasım 1936, Numara: 6482, s.1, 7, 9; *Cumhuriyet*, 2 Kasım 1936, Numara: 4481, s.1, 7; *Kurun*, 2 Kasım 1936, Numara: 6759-699, s.1, 6; *Açık Söz*, 2 Kasım 1936, Numara: 197, s.1-2; *Son Posta*, 2 Kasım 1936, Numara: 2248, s.1, 11; *Ayın Tarihi*, Aralık 1936, Sayı: 36, s.17-22; *Bayındırlık İşleri Dergisi*, Kasım 1936, TC Bayındırlık Bakanlığı, Yıl: 3, Sayı: 6, s.5-11. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I*. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayımları, İstanbul, 1945, s.371-377.

1 *TBMM Zabıt Ceridesi*'ndeki "ve" bağlacı gazetelerde "veya" şeklinde. (Y.N.)

Arkadaşlar,

İlköğretimin yayılması için sade ve pratik tedbirler almak yolundayız. İlköğretimde hedefimiz, bunun genel olmasını bir an evvel tahakkuk ettirmektir. Bu neticeye varmak, ancak aralıksız tedbir almakla ve onu metodik tatbikle mümkün olabilir. Milletin başlıca bir işi olarak, bu mevzuda ısrar etmeyi lüzumlu görüyorum. Sanat ve teknik mekteplerine rağbet artmıştır. Bunu sevinçle söylerken, her türlü teşviki artırmak lazım olduğunu da ilave etmek isterim.

Yüksek tahsil için Ankara Üniversitesi'ni tesis etmek yolunda, Tıp Fakültesi'nden[1] başlayarak yeni ve en külfetli hamlenin atılmasını dilerim.

Güzel sanatlara da alakanızı yeniden canlandırmak isterim.

Ankara'da bir konservatuvar ve bir temsil[2] akademisi kurulmakta olmasını zikretmek benim için bir hazdır.

Güzel sanatların her şubesi için Kamutay'ın[3] göstereceği alaka ve emek, milletin insani ve medeni hayatı ve çalışkanlık veriminin artması için çok tesirlidir.

Başlarında kıymetli Maarif Vekili'miz bulunan, Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumu'nun her gün yeni hakikat ufukları açan, ciddi ve devamlı mesaisini takdirle yâd etmek isterim. Bu iki ulusal kurumun, tarihimizin ve dilimizin karanlıklar içinde unutulmuş derinliklerini, dünya kültüründeki analıklarını, reddolunamaz ilmi belgelerle ortaya koydukça, yalnız Türk milleti için değil, ve fakat bütün ilim âlemi için dikkat çeken ve uyandıran kutsal bir vazife yapmakta olduklarını emniyetle söyleyebilirim. *(Alkışlar.)* Tarih Kurumu'nun Alacahöyük'te yaptığı kazılar neticesinde meydana çıkardığı beş bin beş yüz senelik maddi Türk tarih belgeleri, cihan kültür tarihini yeni baştan inceletip araştırtacak mahiyettedir. Birçok Avrupalı âlimlerin iştirakiyle toplanan son Dil Kurultayı'nın ışıklı neticelerini bizzat görmüş olmakla çok mutluyum. Bu ulusal kurumların az zaman içinde ulusal akademiler halini almasını temenni ederim. Bunun için çalışkan tarih ve dil âlimlerimizin dünya ilim âlemince tanınacak orijinal eserlerini görmekle bahtiyar olmamızı dilerim.

Sayın Arkadaşlar,

Anavatana yeni kavuşan göçmen vatandaşlarımızın iskânı başlıca işlerimizdendir. Göçmenleri iyi yerleştirmek ve süratle üretmen kılmak için onları kâfi derecede donatmaya çalışıyoruz. Aldığımız neticeler ümit vericidir. Bu milli meseleye, tahsis edebildiğimiz vasıtalar derecesinde, fakat ara vermeksizin devam edeceğiz.

Demiryolu inşası programına devam ediyoruz. Buna paralel olarak, yol ve köprü inşaatına daha fazla vasıta tahsis edebilmek, arzuya şayandır. Her halde su işleri için verilen vasıtaları artırmaya lüzum vardır. Şimdiye kadar muhtelif yerlerde yapılmış ve yapılmakta olan ufak büyük su işleri, çok teşvik edici neticeler vermektedir. *(Alkışlar.)* Kamutay'ın su işleri için yeni imkânlar aramasını lüzumlu görmekteyiz.

Telefon şebekesi memleket içinde bir program dahilinde genişlemektedir. Bu faaliyeti takdir ve teşvik etmek isterim. Yakın bir zamanda iyi bir radyo merkezine nail olacağımızı umarım.

1 "Tıp Fakültesi'nden" sözcükleri *TBMM Zabıt Ceridesi* ve *Kurun*'da "Tıp Fakültesine de" şeklinde. (Y.N.)
2 Temsil: Tiyatro. (Y.N.)
3 Kamutay: Büyük Millet Meclisi. (Y.N.)

Ticari hava nakliyesi işlerinin emniyetli, intizamlı devamını ve genişlemesini ise çok önemli tutmaktayım.

Sayın Vekiller,

Ekonomi sahalarında milli faaliyetimizin artmasından ve genişlemesinden sevinç duymaktayız. Cumhuriyet'in ekonomik tedbirleri her sahada feyizli semereler vermektedir.

Ziraatta kalkınmayı kolay ve çabuk yapmak için şartlar çok ilerlemiş ve hazırlanmıştır. Yeni usulde ve yeni makineler kullanmakta, iyi teşkilatla yapılacak yardımların süratle semere vereceğini görüyoruz. Kooperatif teşkilatı her yerde sevilmiştir. Kredi ve satış için olduğu kadar, üretim vasıtalarını öğretip kullandırmak için de kooperatiften istifadeyi mümkün görüyoruz.

Ziraatta hastalıklarla mücadele işine daha çok ehemmiyet vermek lazımdır.

Toprak Kanunu'nun bir neticeye varmasını Kamutay'ın yüksek gayretinden beklerim. Her Türk çiftçi ailesinin, geçineceği ve çalışacağı toprağa sahip olması, mutlaka lazımdır. *(Alkışlar.)* Vatanın sağlam temeli ve imarı bu esastadır. Bundan fazla olarak büyük araziyi modern vasıtalarla işletip vatana fazla üretim temin edilmesini teşvik etmek isteriz. *(Alkışlar, bravo sesleri.)*

Ticaret münasebetlerimiz bu sene daha genişlemiştir. Karşılıklı genişlik ve kolaylık, takip ettiğimiz esastır. İhracatımızın kolaylaştırıldığı yerde ithalatın artmasından sakınmıyoruz. Bu ithalatı artırmak ve kolaylaştırmaya çalışıyoruz. Bu dürüst politika üç seneden beri ticaretimiz hacmini muntazaman artırmıştır.

Endüstri programının tatbiki ciddi olarak devam ediyor. Her yeni endüstri eseri, muhitine refah ve medeniyet ve bütün memlekete haz ve kuvvet vermektedir. İkinci programın hazırlıkları şevkle ilerlemektedir.

Maden işletilmesi gelişme halindedir. Madenlerimiz bizim başlıca bir döviz kaynağımız olduğu için de, yüksek dikkatinizi çekmeye değerlidir.

Artvin civarında bakır madenlerinden birinin işlemeye başlamasından memnun olduk. Ergani bakır madeninin işlemeye başlamasını, memleket için mühim bir fayda sayıyoruz. Yine memleket için pek ehemmiyetli bulduğumuz diğer meselc, kömür havzasının rasyonel olarak işlemesidir. Üzerinde bulunduğumuz tedbirlerin süratle netice vermesini temenni ederim.

Deniz ve deniz mahsulleri ticaret ve endüstrisi önemli bir mevzumuzdur.

Ticaret filomuzu yenilemek ve artırmak teşebbüsünü memnun olarak kaydediyoruz. Limanlarımızda kâfi teşkilat yapılması, genel mağazalar ve antrepolar bulundurulması kararlaştırılmıştır.

İş Kanunu'nun tatbiki için icap eden teşkilatın kurulması lazımdır. Ayrıca deniz ve ziraat işçileri için de yeni kanunlar hazırlanmalıdır.

Küçük kredi mevzuunun ehemmiyetle ele alınmasını Büyük Meclis'in dikkatine arz ederim.

Bu sene Ziraat Bankası'nın yeni kanun tasarısı çalışma mevzularınız arasında olacaktır.

Bankaları ve kredi dağıtımını disiplin altına alan, kooperatifleri kuran ve genişleten kanunlarınızdan sonra, bu yeni eserleriniz memleketin kredi hayatında verimli olacaktır.

Maliyemiz, memnun olacağınız surette, olumlu ve verimli vaziyettedir. Dengeye özel ehemmiyet veren Büyük Meclis, her sene geliri fazlasıyla temin etmeye muvaffak olmaktadır. Bu sene de tahminlerin tahakkuk edeceğine emniyet edebiliriz.

Hayatı ucuzlatmak icap ettikçe, vergileri indirmek siyasetine devam edeceğiz. Tuz, şeker, çimento, sayım vergilerinde iki sene içinde yaptığınız cesurane indirmeler, her bakımdan faydalı olmuştur.

Bu sene hem ilk ihtiyaçlardan, hem esaslı kuvvet vasıtalarından olan petrol ve türevleri üzerindeki vergilerden geniş ölçüde indirme yapmaya muvaffak olmanızı dilerim. *(Alkışlar.)*

Bundan başka, vergi usullerinin ıslahı çarelerinin aranmasına da ehemmiyetle devam olunmalıdır. İyi usul ve iyi tatbikin memnun edici neticelerini vatandaş, hiçbir işte vergi mevzuu kadar hassasiyetle takdir etmez.

Diğer taraftan vatandaşın Hazine'ye karşı mükellefiyetinin, en mühim vazifesi olduğunu anlatmak için yorulmamak lazımdır. Şüphe yoktur ki, bilhassa devletçi ve halkçı olan bir idare ve ekonomi hayatında, hazinenin kudret ve intizamı başlıca dayanaktır. Cumhuriyet'in kudreti de her sahada ve milli müdafaa sahasında ihtiyaçlarını karşılayan hazinesinin intizamındadır. Gelecek yıllar için de Hazine'nin kudretini muhafaza etmek, sizin en mühim işiniz olacaktır. Milli paramızın fiilen istikrarlı olan kıymeti muhafaza olunacaktır. *(Alkışlar.)*

Aziz Arkadaşlar,

Milli müdafaa vasıtalarına senelerden beri verdiğimiz ehemmiyetin yerinde olduğunu hadiseler her gün göstermektedir. *(Bravo sesleri, alkışlar.)*

Ordumuzu en yeni vasıtalarla devamlı olarak donatmaya çalışıyoruz. Yüksek kıymetini artırmaya verdiğimiz ehemmiyet ise daha ziyadedir.

Ordunun çalışmalarından ve bütün milletin vatan müdafaası için severek ve isteyerek çalışmak şevkinden memnunuz. *(Alkışlar.)*

Deniz silahlarına ehemmiyet veriyoruz. Denizcilerimizin iyi silahlı ve iyi talimli olarak hazırlanmaları büyük emelimizdir. *(Alkışlar.)*

Hava ordusuna sarf ettiğimiz gayreti artırmanızı dilerim. Yeni bir programın tatbikat devresinde bulunduğumuz için, hava kuvvetlerimiz, arzumuz derecesinden henüz uzaktır. Kuvvetli bir hava ordusu vücuda getirmek yolunda iyi neticelere doğru emniyetle[1] yürümekte olduğumuzu ifade ederken, hava taarruzlarına karşı milletin hazırlanması için de ayrıca alakanızı uyandırmak isterim.

Bu sene içinde uluslararası bakımdan bizim için mesut hadiseler oldu.

İngiltere Kralı Sa Majeste[2] VIII. Edward'ın gayri resmi ziyaretini ve Boğazlar'da yeni rejimin Montrö Sözleşmesi'nin öngördüğü şekilde tatbike başlandığını, bunların başında olarak zikretmeliyim. *(Sürekli alkışlar.)*

Tanışmakla bahtiyar olduğum İngilizlerin Büyük Kralı'yla aramızda husule gelen dostluğun, milletlerimizin eğilimlerine uygun olarak, iki hükümet arasında fiilen gelişmekte olan samimi münasebetler üzerinde hayırlı tesirine şüphe yoktur. *(Alkışlar.)*

Türkiye'nin hakkını teslim etmekle yüksek dostluk ve anlayış gösteren Montrö Sözleşmesi tarafları, aynı zamanda kritik devam eden uluslararası durumun bu önem-

1 *Açık Söz*'de "ehemmiyetle" şeklinde. (Y.N.)
2 Sa Majesté (Fr): Majesteleri. (Y.N.)

li devresinde, istikrarı için herkesin çalışması icap eden genel barış işine de değerli hizmet etmiş oldular. *(Alkışlar.)*

Tarihte birçok defa münakaşa ve ihtiras vesilesi olmuş olan Boğazlar, artık tamamıyla Türk hâkimiyeti idaresinde, yalnız ticaret ve dostluk münasebetlerinin ulaşım yolu haline girmiştir. *(Alkışlar.)* Bundan böyle muharip herhangi bir devletin harp gemilerinin Boğazlar'dan geçmesi yasaktır. *(Bravo sesleri, alkışlar.)*

Bu münasebetle, karada ve denizde büyük komşumuz Sovyet Rusya ile aramızdaki, on beş seneden beri her türlü tecrübeden geçmiş olan dostluğun, ilk gündeki kuvvet ve samimiyetini tamamıyla muhafaza ederek, tabii gelişmesinde devam ettiğini beyan etmekle de ayrıca memnuniyet duyarım. *(Sürekli alkışlar.)*

Bu sene içinde Afganistan'ın kıymetli Hariciye ve Harbiye Vezirleriyle görüşmekten de memnun oldum.

Dost ve müttefik Yugoslavya'nın yüksek Başvekil ve Hariciye Nazırı'nın milli bayramımızda aramızda bulunması, bize ayrı bir sevinç verdi. *(Alkışlar.)*

Balkanlılar arasındaki kardeşliğin sağlamlaştırılması, bizim öteden beri başlıca emelimizdir.

Türk-Yugoslav bağlılığı bunun esaslı bir tezahürüdür. *(Alkışlar.)*

Diğer müttefiklerimiz ve dostlarımızla da temaslarımız daimi ve samimidir. Balkanlar'da, Batı Asya'da ve Doğu Akdeniz'de mevcut barışın devamı, eski dünyanın birçok diğer yerlerine nispetle daha emin görünmektedir. *(Alkışlar.)* Türkiye'nin bütün devletlerle münasebetlerinin iyi olduğunu memnuniyetle kaydederim. *(Alkışlar.)*

Bu sırada milletimizi gece gündüz meşgul eden başlıca büyük bir mesele, hakiki sahibi öz Türk olan İskenderun-Antakya ve havalisinin mukadderatıdır. *(Bravo sesleri, sürekli alkışlar.)* Bunun üzerinde ciddiyet ve katiyetle durmaya mecburuz. *(Ayakta sürekli alkışlar, yaşa, var ol sesleri.)*

Daima kendisiyle dostluğa çok ehemmiyet verdiğimiz Fransa ile aramızda tek ve büyük mesele budur. *(Hallolmalı sesleri.)* Bu işin hakikatini bilenler ve hakkı sevenler, alakamızın şiddetini ve samimiyetini iyi anlarlar ve tabii görürler. *(Alkışlar.)*[1]

Önümüzdeki sene, müzakereler ve silahlanma yarışlarıyla büyük bir hazırlık senesi olacağa benziyor. Devletler arasındaki anlaşmazlıkların anlaşmalara varmasını samimiyetle dileriz.

Sayın Milletvekilleri,

Ağır ve önemli işleriniz, size, millet yolunda esaslı hizmetler hazırlamaktadır. Milletin sevgileri, hayırlı ve faydalı çalışmalarınızda sizinle beraberdir. *(Sürekli alkışlar, bravo Atatürk sesleri.)*

1 Mahmut Esat Bozkurt, Atatürk'ün İskenderun-Antakya (Hatay) meselesiyle ilgili bu sözlerinin Meclis'te yarattığı heyecanı şu şekilde aktarmaktadır:

"Atatürk, bu cümlelerin daha ilk kelimelerini söyler söylemez, birdenbire kopan fırtınalar gibi, Meclis'te bir alkış çağlayanı koptu. Atatürk durdu, vatan önünde durdu!.. Alkış çağlayanı taşan bir sel gibi, bir tufan oldu. Atatürk aynı cümleleri tekrarladı. Tunçtan bir sesle, Türk Meclisi'nin kubbelerini çınlatan, Antakya-İskenderun illerinde akisler koparan, tunçtan bir sesle aynı cümleleri tekrarladı. Türk Meclisi alkış şelaleleri içinde yıkanıyordu. Türk Meclisi duramadı. Ayağa kalktı. Ve şelale tufan oldu. Sanki hasretle yanan Antakya'nın, sanki hasretle yanan İskenderun'un ateşini dindirmeye çalışıyordu; bu çağlayanlarla ve bu tufanlarla. On altı yıldır mebusum. Böyle bir ayağa kalkışın şahidi olmadım. Belki de olmayacağım." Bkz. *Son Posta*, 6 Kasım 1936, Numara: 2252, s.3. (Y.N.)

EL İŞLERİ VE KÜÇÜK SANATLAR SERGİSİNİ ZİYARET*

(1 KASIM 1936)

Ankara, 1 (Telefonla) - Atatürk, Meclis'ten dönüşlerinde el işleri ve küçük sanatlar sergisini şereflendirmişlerdir.

Atatürk sergide bir buçuk saat kadar kalarak teşhir edilmekte olan eşyaları ayrı ayrı incelemişler ve bilhassa tezyin sanatları kısmına fazla alaka göstermişlerdir. Atatürk, ayrılırlarken Ekonomi Bakanı B. Celal Bayar'a sergiyi faydalı bulduklarını söyleyerek takdir buyurmuşlardır.

* *Akşam*, 2 Kasım 1936, Numara: 6482, s.2; *Son Posta*, 2 Kasım 1936, Numara: 2248, s.3; *Aylık Tarihi*, Aralık 1936, Sayı: 36, s.2.

SOVYET BÜYÜKELÇİSİ KARAHAN İLE GÖRÜŞME*

(2 KASIM 1936)

Çok Gizli

29 Ekim günü, Osoaviahim heyetinin onuruna Büyükelçilik'te verilen kabul sırasında Kemal Atatürk'ün Karahan'la yaptığı görüşmenin tutanağı

Gece saat bir buçuk civarı, Başbakan İsmet İnönü ve Dışişleri Bakanı Rüştü Aras da dahil, misafirlerin önemli bir kısmı Elçilik'ten ayrıldıktan sonra, Kemal Atatürk'ün biraz sonra geleceğini bildirdiler. Ve birkaç dakika sonra Kemal Atatürk, çok içkili bir şekilde yakınlarının, müzisyenlerin, kadın şarkıcıların ve evlatlık kızının refakatinde Elçilik'e geldi.

* RGASPİ (Rusya Toplumsal-Siyasal Tarih Devlet Arşivi), F: 558, L: 11, D: 388, Y: 9-13'ten aktaran: Mehmet Perinçek, *Atatürk'ün Sovyetler'le Görüşmeleri (Sovyet Arşiv Belgeleriyle)*, 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Mart 2007, s.430-434. Ayrıca bkz. Mehmet Perinçek, "Atatürk ile Stalin Arasında Gerçekleştirilemeyen Görüşme Planı", *Aydınlık*, 26 Kasım 2000, s.10-11.
Tasdikli makine kopyası belgenin ilk sayfasında "Çok Gizli" ibaresi bulunuyor. İlk sayfada daktilo yazısıyla "Stalin Yoldaş'a, Molotov Yoldaş'a" diyerek başlayan ek bir yazı yazılmış: "Kemal Atatürk'ün Karahan Yoldaş'la Osoaviahim heyetinin gelişinin onuruna düzenlenen kabulde yaptığı ilgi çekici oturumun tutanağını yolluyorum. Bu tutanak benim tarafımdan Türkiye'deki Ticari Elçiliği'mizden Stomonyakov Yoldaş'ın ricası üzerine getirilmiştir. A. Rozengolts" Ayrıca belgenin bu sayfasında "İ. Stalin" imzalı, el yazısıyla yazılmış bir not var. Stalin'in belgenin üzerine düştüğü notta, "Yoldaş Rozengolts'den" ve "Voroşilov'a, Kaganoviç'e, Orconokidze'ye, Litvinov'a iletilsin" yazılmış. Bir diğer cümle ise okunmuyor.
Bu görüşmenin izine SSCB Dışişleri Bakanlığı tarafından çıkartılmış olan *SSCB Dış Politika Belgeleri* (*Dokumenti Vneşney Politiki SSSR*, Moskova, 1974) adlı kitabın 19. cildinde 356 nolu belgenin 205 nolu dipnotunda da rastlıyoruz. Dipnotta Osoaviahim SSCB heyetinin Türkiye'de bulunuşu sebebiyle Elçilik'te 2 Kasım 1936 yılında bir yemek verildiği belirtiliyor. Fakat iki belgedeki tarihler farklı. Kitapta, L. M. Karahan'ın 3 Kasım tarihli SSCB Dışişleri Bakanlığı'na yazdığı mektuptan alıntı yapılarak, görüşmede Atatürk'ün şöyle dediği kaydediliyor: "Ben, Meclis'te SSCB'yle dostluk hakkında konuştum ve tekrarlıyorum: Biz hiçbir zaman, hiçbir zaman dostlarımızdan ilk ayrılan olmayız. Hadiselerin sürdüğü gibi değil, dostluk, dostluk olarak kalacaktır." Kitapta, Karahan'ın, mektubun devamında, Atatürk'ün Elçilik'e gelişiyle "Aras'ın diplomatik oyunlarıyla" ortaya çıkan "durumu yumuşatmaya çalıştığı" da yazılı. (Mehmet Perinçek'in notu.)
Behçet Kemal Çağlar'ın bu geceye ait anısı şudur:

> "O'nu [Atatürk'ü] Rus Sefarethanesi'nde yelesi kabarmış arslan heybetiyle kükrerken gördüğüm geceyi hatırlıyorum:
> 1937 yılındaydı sanırım. Rus İhtilali'nin yıldönümüydü. Ruslarla aramıza soğukluk girmişti, ama dostluğumuz eski havasını henüz muhafaza ediyordu. Kavaklıdere ağzındaki gemi biçimi Rus Sefareti'ne gelen davetliler arasında zamanın Başvekili İsmet Paşa başta kalabalık bir Türk kütlesi göze çarpıyordu. Saat bire doğru herkes dağılmak üzereyken, balalaykalar (Rus müzisyenleri) İstiklal Marşı'mızı çalmaya başlamasın mı! Paltosunu giymek üzere olan Başvekil birden irkildi; ne oluyor dememize kalmadı, merdivenlerde yaverlerinin arasında Mustafa Kemal'in sarışın başı vaktini şaşırıp gece yarısı doğan bir güneş gibi beliriverdi... Bir an salon kaynaştı, İstiklal Marşı'nın peşi sıra

Kemal, Karahan'la buluştu, onunla birlikte büfeye gitti ve aralarında heyecanlı bir konuşma başladı. Kemal, SSCB'ye duyduğu sempatiden ve dostluk duygularından bahsetmeye başladı. Sonra, Türkiye'nin bağımsızlığının yıldönümü nedeniyle ona tebrik yollanmadığı için kırıldığını belirtti. Karahan, bunun doğru olmadığını ve

çalmaya başlayan bir dans havasında Atatürk'ü Tayyare Cemiyeti'nin davetlisi olarak gelmiş bir paraşütçü kızla dans ederken seyretmemizle büfenin başında Sefir Karahan'ın içki ikramını kabul ediyor görmemiz bir oldu.

Birden sesi salonda çınladı:

'Rusçayı iyi bilen bir Türk diplomatı veya subayı bulamaz mısınız?'

Azerbaycan'da doğup büyümüş, sonra Anadolu'ya gelip hava subayı olmuş birini buluverdiler. Onu yanına, gölgesine alan Atatürk, Karahan'ı göstererek, 'Sefir cenaplarına sorunuz' dedi, 'Şefiniz kimdir?' Türkçeyi bilen Karahan, böyle sade ve küçük cümlelerde tercümenin sonunu beklemeden cevap veriyordu:

'Stalin!'

Atatürk, bir gözü tercümanda, bir gözü Karahan'da açılmaya başladı:

'Geçenlerde, Cumhuriyet'imizin yıldönümünde, bütün millet büyüklerinden tebrikler aldım. Bu arada Kalenin'in de bir telgrafını gösterdiler. Usulen cevap vermeleri için Hariciye'ye havale ettim. Mademki şefiniz Stalin'di, bana telgraf çekmek için Kalenin kim oluyor? Ben de bu milletin şefiyim. Ben Mösyö Lebrun gibi sıradan gelme bir cumhurreisi değilim! Ben bu milletin şefiyim. Bana telgraf çekmek için Kalenin kim oluyor? Kalenin (hükümet erkânını göstererek) bunlara telgraf çeksin! Söyleyiniz Stalin'e, Mustafa Kemal karşısında muhatap aramaktadır. Bektaşi şeyhi gibi perde arkasına gizlenmek, şunu bunu şu bu işlere vekil etmek neden? Bunlar (hükümet adamları) birtakım antlaşmalar yapar, böyle teferruattan benim haberim bile olmaz. Fakat gerçek dostluk ve düşmanlık hakkında milletimle ben esaslı kararlara varırız; asıl muteber olan, asıl değişmeyen odur. Bizimle gerçek dost geçinmek isteyenler, bu hakikatin gafili olamazlar! Karagün dostu iki milletin gerçek dost kalması isteniyorsa, bu hakikat gözden uzak tutulmamalıdır! Stalin, dostları için de mi perde arkasındadır! Söyleyiniz şefiniz cenaplarına Mustafa Kemal karşısında muhatap aramaktadır... Dünyanın bugünkü şartları içinde, coğrafyanın küçük bir parçasına sığınmış tarihi muazzam bir millet, küçük millet muamelesi göremez! Bu basiret kârı değildir! Dünyanın gelecek gelişmelerinde biz Rus milletinden değil, Rus milleti bizden sakınsa yeridir! Belki gün gelecektir ki, bizim topraklarımızdan Rus düşmanı bir milletin ordusu oraya doğru yürümek tasavvurunu aklından geçirecek fakat karşısında bizim fiili vetomuzu bulacaktır. Türkiye'nin bağımsız milli siyasetini Rusya'nın bir nevi diktası gibi göstermek eğiliminde bulunan gafillere bunu Sefir Cenapları münasip şekilde hatırlatınız...'

Azerbaycanlı subayımız, tercümeyi çok güzel yapıyor; Atatürk'ün her söylediğini anayurdunun hıncını alırcasına, aynı jestlerle Sefir'in burnuna burnuna tekrarlamaktan her seferinde kendini güç zapt ediyor, Sefir Karahan ise renkten renge girerek şaşkınlığı ve perişanlığı arasında hayranlığını belirtmekten de kendini alamıyordu. Atatürk'ün nefes almak için durduğu bir andan faydalanarak uysal bir sesle bir şeyler söyledi; subayımız onu, dile gelmiş bir heykel vakarıyla hazır ol vaziyetinde Atatürk'e tercüme etti:

'Cumhurreisi Hazretleri'nin hakkı var: Şefimiz Stalin'e bu arzularını bildireceğim. İki şefin buluşması milletlerin dostluğu yolunda atılmış en güzel adım olacaktır.'

Atatürk gülümseyerek gürledi:

'Ben henüz böyle bir arzu ifade etmiş değilim. Yalnız iki milletin gerçek dost kalabilmelerinin şartlarını ve karşılıklı müstesna ve eşit muamele lüzumunu belirtiyorum. Eğer perdebîrûnâne [utanmazcasına; açık saçık - Y.N.] davranacak olsam, 'biz Yavuz zırhlımızla eski Kırım yarımadamızın kıyılarına gelelim, o da bir balıkçı kayığı ile bizimle buluşsun' kabilinden şeyler söylerdim. Yalnız bir lüzuma işaret ediyorum. Tekrar ediyorum, Mustafa Kemal karşısında muhatap aramaktadır.'

Rus Sefareti'nde bir rasgele tercüman kadrosunda ve hüviyetinde görünüp de aslında bütün gizli ve mühim işleri idare eder vaziyette olan Polyakov şöyle bir ilerledi ve söze karışıverdi:

'Tercümeyi yapan arkadaşımız Sefir Cenaplarının sözlerini pek iyi tercüme edemedi sanırım. Sefirimiz demek istedi ki...' yollu bir girişle kendi aklınca yumuşatıcı bir tevile girişecekti ki, Atatürk sözünü kesiverdi:

'Vay, siz hâlâ burada mısınız? Bu topraklarda para ile satın alınacak şahsiyetler bulunmadığını hâlâ fark edemediniz mi? Yarından tezi yok bu beyhude gayretinize bir son verseniz, buralarda beyhude kalmasanız daha iyi olmaz mı?'

Sonra, hiçbir şey olmamış, bir uygunsuz misafiri ev sahibi vatan evinden kovmamış gibi, sakin ve sevinçli, Karahan'a döndü ve tercümanı kollayarak sözlerine devam etti:

böyle bir tebriğin, telgrafla Kalinin Yoldaş tarafından yollandığını söyledi. Kemal, kırgın bir tonla "Evet, bunu biliyorum ve hatta cevap bile yolladım, fakat ben, aracılarla yapılanı kastetmiyorum. Ben, sadece Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı değilim, ayrıca Türk halkının da lideriyim" *dedi ve Karahan'ın yüzüne bakarak sor-*

'Ben oldum olası asi bir adamım. Üstelik gayri mesul bir adamım. Bakalım mesul hükümet, dostluğumuzun takviyesi ve sağlamlaştırılması hususunda ne düşünüyor?'
Başvekil İsmet Paşa, deminden beri yüzü kâh çizgiler, kâh parıltılar içinde, cümlesini çoktan hazırlamıştı, tercümansız, Fransızca söyleyiverdi:
'Hükümetin ayrı görüşü ne olabilir ki, Atatürk ne söylemişse, Türk milletinin kanaati odur. Dostlarımız şunu unutmamalıdırlar ki, Atatürk gerçek dostluklarında teferruatın altını da esaslar kadar ehemmiyet ve dikkatle çizecek gibi hassastır.'
Atatürk'ün gözleri parlamıştı, yüzü gülmüştü, bulutlar dağılmış, güneş parlayıvermişti. Eğildi, İsmet Paşa'yı şöyle bir öptü. Sonra 'Sen de bana vekâleten misafir generali öp' diye fısıldadı. İsmet Paşa da deminden beri şaşkın ve hayran, olan biteni seyretmekten bitkin, Hava Generali Eydeman'ı öper gibi yaptı.
Atatürk, balalaykalara şöyle bir işaret etti, yeni ve şen bir havaya başladılar." (Bkz. Behçet Kemal Çağlar, *Dolmabahçeden Anıt-Kabire*, Sel Yayınları, İstanbul, 1955, s.24-27.)

Kâzım Özalp'ın bu geceye ait anısı da şudur:

"Rusların milli bayramları nedeniyle bir gece Rus Sefareti'nde bulunuyorduk. Rusya'nın Cumhurbaşkanı 'Kalinin'di. Ancak ülkeyi fiilen yöneten, Parti Genel Sekreteri 'Stalin'di. Rusya'nın Türkiye'ye yolladığı nezaket ve tebrik telgraf ve mesajlarında yazışmalar Kalinin imzası ile yapılıyor, Stalin'le hiçbir yazışma olmuyordu. Gerçekte usule göre bu şekil doğruydu, ama bu kadar yetkili bir kimsenin resmen ortada görünmemesi Atatürk'ü rahatsız ediyordu. Atatürk, iyi Türkçe bilen Sefaret Müsteşarı Polyakof'a tercüme etmesini rica ederek, Karahan'a şunları söyledi: 'Milli günlerde devlet reisiniz adını taşıyan zat ile karşılıklı tebrikleşiyoruz. Amma bugün fiilen Rusya'ya hâkim olan ve devleti idare eden zat Stalin'dir. İlişkilerimiz kapalı olmamalıdır. Onunla da tebrikleşmeliyiz, böyle daha samimi olur.' Karahan cevap vermedi, bir sessizlik oldu. Daha sonra Atatürk samimi bir şekilde Sefaret'ten ayrıldı.
Durum Stalin'e büyütülerek aksedilmiş. Stalin çok sinirlenmiş, bir süre sonra Karahan, görevine son verilerek Moskova'ya çağrıldı. Atatürk duruma üzülmüştü, onun Rusya'da iyi muamele görmeyeceğini biliyordu. Kendisi vedaya geldiğinde, isterse hiç gitmeden Türkiye'de kalabileceğini, kendisine memleketimizde daima iyi muamele edileceğini söyledi. Karahan teşekkür etti, teklifi kabul etmedi ve Rusya'ya döndü." (Bkz. Kâzım Özalp-Teoman Özalp, *Atatürk'ten Anılar*, 3. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1995, s.56-57.)

Kâzım Nami Duru ise aynı geceye ait anısını şöyle anlatmaktadır:

"Sovyet Rusya'nın kurulduğu gündü, o gece için Sovyet Büyükelçiliği'ne çağrılmıştık. [...]
Büyükelçi Karahan'dı. Çok nazik bir adamdı. Bir de Baştercüman Polyakov vardı. Konuklarını ağırlıyordu.
Gece yarısını bulmuştu. İçki içmediğim için, eve kaçmak istiyordum. Polyakov 'Atatürk haber gönderdi. Saat ikiye doğru gelecek. Gitmesen iyi olur' dedi. Kaldım.
Biraz sonra 'Atatürk geldi' dediler. Koridorda hava subayları dizilmişti. Ben de onların yanında duruyordum. Karahan, aşağına inmiş, Atatürk'ü tazimle karşılamış; Yaver Celâl de solunda, üçü birlikte medivenden çıktılar. Herkes koridora fırladı; Atatürk birer birer hava subaylarının ellerini sıktı, benim önümde durdu; elini öptüm. Hatırımı sormak lütfunda bulundu; salona girdi. Büfenin yanındaki koltuğa oturdu. Yanına Dışişleri Vekili Tevfik Rüştü'yü aldı. Karahan'ı da bir yanına oturttu. Karşısında dizilenlere iltifatlar etti.
Salonun ortasındaydım; birden Atatürk'ün sert sesi işitildi:
'Hayır, inanmıyorum' diyordu. 'Stalin adında kimse yoktur. Rus milletinin reisi Stalin denilen biri olsaydı, 29 Ekim günü beni tebrik ederdi. Çünkü ben de Türk milletinin başıyım.'
Meğerse o günü yalnız Sovyetler'in resmi başkanı kendisine bir tebrik telgrafı çekmiş, Ata, Stalin'den beklediği telgrafı almayınca kızmış.
Karahan 'Efendim, sizi sınırda görüştürelim' demek cesaretinde bulundu. Atatürk 'O beni çağırırsa giderim. Yoksa ben kendiliğimden gitmem' dedi. Karşısındaki Polyakov da bir şeyler söyledi. Atatürk ona

du: "Sizin lideriniz kim?" *Bu soruya, Karahan, liderimizin Stalin Yoldaş olduğunu söyleyerek cevap verdi.* "O zaman o, bana niye tebrik telgrafı yollamadı? Onun haricinde herkes yolladı. Böylece beni tanımak istemediğini göstermek istiyor." *Karahan, bunun doğru olmadığını, bizde Stalin Yoldaş'ın tebrik telgrafları göndermesinin kabul görmediğini ve 28 Ekim'de Kemal'in Bağımsızlık Bayramı'nı kutlarken, Stalin Yoldaş'ın kişisel selamını ilettiğini belirtti. Kemal, kırgın bir tonla yeniden konuşmaya başladı. Sovyetler Birliği'nin büyük bir dostu olduğunu, bu dostluğun yaşadığı sürece var olacağını, fakat bu dostluğa sadece eşit ilişkiler çerçevesinde riayet edeceğini, aracıların sadece bütün bunlara zarar verdiğini, kendisinin ilişki kurmaya karar verdiğini söyledi ve bu sırada bizim Polyakov Yoldaş'a memnun bir şekilde uzun bir bildiri dikte etmeye başladı, fakat tamamlamadan tekrar eski konuya döndü ve Stalin'in ona bir telgraf yollaması gerektiğini, bu telgrafın yollanmamasından dolayı çok kırıldığını, aracılarla görüşmelerin sadece davaya zarar verdiğini belirtti.*

Karahan, bunun kısmen doğru olduğunu, hatta kendisinin (Karahan'ın) Dışişleri Bakanı Rüştü Aras'la görüştüklerinde, birbirlerini her şeyde her zaman anlamadıklarını, fakat bunun, Aras'la Litvinov görüştüğünde daha az olduğunu ve eğer Kemal ile Stalin kişisel görüşürlerse, birkaç dakika zarfında istisnasız her konuda anlaşacaklarına emin olduğunu söyledi. Onun fikrine göre, Kemal ve Stalin'in bugüne kadar hâlâ buluşamamaları büyük bir şanssızlık. Kemal, iki ülkenin önderleri arasındaki kişisel ilişkilerin tabii ki, olağanüstü faydalı olduğunu söyledi ve bunun üzerine Karahan, o sırada görüşmeye katılmış olan Başbakan İsmet İnönü ve Dışişleri Bakanı Rüştü Aras'ı (Kemal'in gelişinden bir süre sonra tekrar elçiliğe gelmişlerdi) göstererek, Kemal'in hükümetini görevlendirmesini, yarın kendisiyle (Karahan'la) bu buluşmanın uygun bir şekilde nasıl sağlanabileceğiyle ilgili görüşmelere başlamalarını söyledi. Kemal, sinirli bir şekilde, inisiyatifin neden ondan kaynaklanmak zorunda olduğunu söyledi. Bunun üzerine Karahan, kimin ilk olduğunun esas olmadığı şeklinde karşılık verdi ve Aras veya kendisinin (Karahan'ın) yarın birlikte Kemal ve Stalin buluşmasının düzenlenmesi üzerine çalışabileceklerini söyledi.

Kemal, Karahan'ın sözünü keserek, yeniden uzun uzun SSCB ile olan dostluğunu ve sözlerinden ne kadar emin olduğunu belirterek şunları söyledi: "Ben, bu dostluğu sadece eşit ilişkiler varsa, beni tanıdıklarını hissedersem sağlarım; başka türlü bir karşılıklı ilişkiyi kabul etmem. Sizin çok güçlü ve teçhizatlı bir ordunuz olduğunu biliyorum, ama ondan korkmuyorum. Ben, dünyada kimseden korkmam, buna siz de dahilsiniz. Benim arkamda 18 milyon halk var, sadece emir vermem yeterli olacaktır ve nereye yönlendirirsem, benim peşimden oraya gelirler. Çok zarar verebilirim,

'Sen kim oluyorsun da söze karışıyorsun, defol karşımdan. Senin ne maskara olduğunu bilirim' dedi. Atatürk yavaş yavaş sükûn buldu; yanındakilerle konuşmaya başladı.
Saat üçü geçmişti. Bir aralık dışarıya çıktım, aşağıya indim. Ben otomobile atladım, eve gittim. Aradan çok geçmedi; Karahan'ı Moskova'dan çağırdılar. Atatürk ona 'Gitmesen iyi olur, seni öldüreceklerdir' demiş, lakin o gitti." (Bkz. *Haftalık 20. Asır Mecmuası*, 19 Nisan 1956, c.8, Sayı: 192, s.20.)

Nöbet Defteri'nde Atatürk'ün 1 Kasım 1936 günü saat 10.30'da uyandığı, 14.40'ta Meclis'e inerek senelik nutkunu söylediği, 15.00'te Köşk'e dönerek elbise değiştirdiği, 17.30'da Elişi Sergisi'ne gittiği, 19.00'da döndüğü, 02.00'de Rus Sefareti'ni teşrif buyurduğu kayıtlıdır. (Bkz. *Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938*, Toplayan: Özel Şahingiray, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1955. s.551.) (Y.N.)

bunu, tabii ki, asla yapmam, ki benim verdiğim sözler, dostluğum gibi kutsal ve sağlamdır." *Bunun gibi bazen tehditkâr bir ruhla, bazen de bize karşı sevgisini ve dostluğunu teyit eden bir ruhla konuştu.*

Bütün görüşmeyi Elçilik Sekreteri Polyakov Yoldaş çevirdi. Burada ayrıca çok iyi Rusça konuşan, Bakû'den gelmiş, Türk Hava Kuvvetleri'nden bir yüzbaşı da bulundu. Bu yüzbaşı, Türkiye'de bulunduğu sıralarda Eydeman Yoldaş'ın emrine verilmişti. Polyakov Yoldaş, Kemal'in bir cümlesini çevirirken, Yüzbaşı lafa karıştı ve Polyakov'un tam doğru bir çeviri yapmadığını belirtti ve kendisi çevirdi. Kemal, parladı ve sesinin tonunu yükselterek Karahan'a Polyakov'u çok geçmeden SSCB'ye geri göndermesi gerektiğini, Polyakov'un belki Türkçeyi iyi bildiğini ama Karahan'ın çok kötü bir danışmanı olduğunu ve yararından çok zararının dokunduğunu söyledi. Bundan sonra, çeviriye Hava Kuvvetleri'nden Yüzbaşı devam etti. Bir süre sonra Kemal, onu da kovdu, yerine Aras geçti. Sonunda Kemal, Aras'ın da kötü çevirdiğini söyledi ve görüşmeye ara vererek, orkestranın çağrılmasını emretti.

Orkestranın çalmasından ve şarkıcıların birkaç Türkçe şarkı söylemesinden sonra Kemal, Karahan'la vedalaştı ve erkânının refakatiyle uzaklaştı.

Osipov
Aslına uygundur: (İmza)

CUMHURİYET BAYRAMI'NI KUTLAYAN YABANCI DEVLET BAŞKANLARINA TEŞEKKÜR*

(2 KASIM 1936)

Tel. Ankara, 2.11.1936

Afgan Kralı Muhammed Zahir Han'a

Majestenizin Türkiye Milli Bayramı münasebetiyle ifade etmek lütfunda bulunduğu temenniler beni mütehassis etti. Gerek kendi saadeti, gerekse Afganistan'ın refahı için olan samimi temennilerimin kabulünü Majestenizden dilerim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi)'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.98; *Ulus*, 7 Kasım 1936, Numara: 5489, s.4; *Kurun*, 8 Kasım 1936, Numara: 6765-705, s.2; *Ayın Tarihi*, Aralık 1936, Sayı: 36, s.59.
Aynı telgrafın "Alman Reich Şansölyesi Adolf Hitler'e" çekilen örneği için bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, s.163; *Ulus*, 7 Kasım 1936, Numara: 5489, s.5; *Kurun*, 7 Kasım 1936, Numara: 6764-704, s.2; *Ayın Tarihi*, Aralık 1936, Sayı: 36, s.59; "Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Franklin D. Roosevelt'e" çekilen örneği için bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, s.251-252; *Ulus*, 6 Kasım 1936, Numara: 5488, s.2; *Kurun*, 6 Kasım 1936, Numara: 6763-703, s.2; *Son Posta*, 6 Kasım 1936, Numara: 2252, s.3; *Ayın Tarihi*, Aralık 1936, Sayı: 36, s.58; "Avusturya Cumhurbaşkanı Miklas'a" çekilen örneği için bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, s.392; *Ulus*, 7 Kasım 1936, Numara: 5489, s.4; *Kurun*, 7 Kasım 1936, Numara: 6764-704, s.2; *Ayın Tarihi*, Aralık 1936, Sayı: 36, s.59; "Belçika Kralı III. Leopold'a" çekilen örneği için bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, s.462; *Ulus*, 6 Kasım 1936, Numara: 5488, s.2; *Kurun*, 6 Kasım 1936, Numara: 6763-703, s.2; *Ayın Tarihi*, Aralık 1936, Sayı: 36, s.57; "Bulgar Kralı III. Boris'e" çekilen örneği için bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, s.553; *Ulus*, 7 Kasım 1936, Numara: 5489, s.4-5; *Kurun*, 7 Kasım 1936, Numara: 6764-704, s.2; *Ayın Tarihi*, Aralık 1936, Sayı: 36, s.59; "Çekoslovakya Cumhurbaşkanı Edvard Benes'e" çekilen örneği için bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, s.600-601; *Ulus*, 7 Kasım 1936, Numara: 5489, s.4; *Kurun*, 8 Kasım 1936, Numara: 6765-705, s.2; *Ayın Tarihi*, Aralık 1936, Sayı: 36, s.58; "Çin Cumhurbaşkanı Lin Sen'e" çekilen örneği için bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, s.624-625; *Ulus*, 7 Kasım 1936, Numara: 5489, s.4; *Ayın Tarihi*, Aralık 1936, Sayı: 36, s.58; "Hicaz Kralı Abdülaziz İbnissuud'a" çekilen örneği için bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.212; *Ulus*, 7 Kasım 1936, Numara: 5489, s.5; *Kurun*, 8 Kasım 1936, Numara: 6765-705, s.2; *Ayın Tarihi*, Aralık 1936, Sayı: 36, s.60; "Irak Kralı I. Gazi'ye" çekilen örneği için bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, s.280; *Ulus*, 7 Kasım 1936, Numara: 5489, s.5; *Kurun*, 8 Kasım 1936, Numara: 6765-705, s.2; *Ayın Tarihi*, Aralık 1936, Sayı: 36, s.60; "İran Şahı Rıza Pehlevi'ye" çekilen örneği için bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, s.543; *Ulus*, 7 Kasım 1936, Numara: 5489, s.5; *Kurun*, 7 Kasım 1936, Numara: 6764-704, s.2; *Ayın Tarihi*, Aralık 1936, Sayı: 36, s.60; "İspanya Cumhurbaşkanı Manuel Azana'ya" çekilen örneği için bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001,

s.30; *Ulus*, 6 Kasım 1936, Numara: 5488, s.2; *Kurun*, 6 Kasım 1936, Numara: 6763-703, s.2; *Son Posta*, 6 Kasım 1936, Numara: 2252, s.3; *Ayın Tarihi*, Aralık 1936, Sayı: 36, s.57; "İtalya Kralı III. Victor Emanuel'e" çekilen örneği için bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, s.176; *Ulus*, 6 Kasım 1936, Numara: 5488, s.2; *Kurun*, 6 Kasım 1936, Numara: 6763-703, s.2; *Son Posta*, 6 Kasım 1936, Numara: 2252, s.3; *Ayın Tarihi*, Aralık 1936, Sayı: 36, s.57; "Japon İmparatoru Hirohito'ya" çekilen örneği için bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, s.224; *Ulus*, 6 Kasım 1936, Numara: 5488, s.2; *Kurun*, 6 Kasım 1936, Numara: 6763-703, s.2; *Son Posta*, 6 Kasım 1936, Numara: 2252, s.3; *Ayın Tarihi*, Aralık 1936, Sayı: 36, s.57; "Litvanya Cumhurbaşkanı Smetona'ya" çekilen örneği için bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, s.261; *Ulus*, 7 Kasım 1936, Numara: 5489, s.4; *Ayın Tarihi*, Aralık 1936, Sayı: 36, s.58; "Macaristan Kral Naibi Amiral Horthy'ye" çekilen örneği için bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, s.305; *Ulus*, 7 Kasım 1936, Numara: 5489, s.4; *Ayın Tarihi*, Aralık 1936, Sayı: 36, s.58; "Meksika Cumhurbaşkanı Lazaro Cardenas'a" çekilen örneği için bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, s.330; *Ulus*, 7 Kasım 1936, Numara: 5489, s.5; *Ayın Tarihi*, Aralık 1936, Sayı: 36, s.60; "Mısır Kralı I. Faruk'a" çekilen örneği için bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, s.385; *Ulus*, 7 Kasım 1936, Numara: 5489, s.4; *Kurun*, 8 Kasım 1936, Numara: 6765-705, s.2; *Ayın Tarihi*, Aralık 1936, Sayı: 36, s.59; "Mısır Naibi Mehmed Ali'ye" çekilen örneği için bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, s.385-386; *Ulus*, 7 Kasım 1936, Numara: 5489, s.4; *Ayın Tarihi*, Aralık 1936, Sayı: 36, s.58; "Polonya Cumhurbaşkanı Ignace Moscicki'ye" çekilen örneği için bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, s.482-483; *Ulus*, 7 Kasım 1936, Numara: 5489, s.4; *Kurun*, 8 Kasım 1936, Numara: 6765-705, s.2; *Ayın Tarihi*, Aralık 1936, Sayı: 36, s.59; "Romanya Kralı II. Carol'a" çekilen örneği için bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.53; "Sovyet Rusya Merkez İcra Komitesi Reisi Kalinin'e" çekilen örneği için bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, s.179; "Ürdün Emiri Abdullah'a" çekilen örneği için bkz. *Ulus*, 7 Kasım 1936, Numara: 5489, s.5; *Ayın Tarihi*, Aralık 1936, Sayı: 36, s.60; "Yugoslavya Naibi Prens Paul'e" çekilen örneği için bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, s.343-344; *Ulus*, 7 Kasım 1936, Numara: 5489, s.4; *Kurun*, 7 Kasım 1936, Numara: 6764-704, s.2; *Açık Söz*, 7 Kasım 1936, Numara: 202, s.1; *Ayın Tarihi*, Aralık 1936, Sayı: 36, s.58.

CUMHURİYET BAYRAMI DOLAYISIYLA GELEN TEBRİKLERE TEŞEKKÜR*

(2 KASIM 1936)

Ankara, 2 (AA) - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'nden:

Cumhuriyet'in yıldönümü münasebetiyle memleket dahil ve haricinden Reisicumhur Atatürk'e hitap eden vatandaş ve ırktaşlarımızın çok heyecanlı duygularını bildiren telgraflar gelmekte devam etmektedir. Bunlardan pek mütehassis olan Atatürk teşekkür ve muhabbetlerinin Anadolu Ajansı vasıtasıyla tekrar iletilmesini emir buyurmuşlardır.

* *Ulus*, 3 Kasım 1936, Numara: 5486, s.1; *Cumhuriyet*, 3 Kasım 1936, Numara: 4482, s.3; *Son Posta*, 3 Kasım 1936, Numara: 2249, s.3; *Akşam*, 3 Kasım 1936, Numara: 6483, s.2; *Kurun*, 3 Kasım 1936, Numara: 6760-700, s.1.

CUMHURİYET BAYRAMI'NI KUTLAYAN SURİYE VATANİ PARTİSİ REİSİ ELBARUDİ'YE TEŞEKKÜR*

(4 KASIM 1936)

Ankara, 4 (AA) - Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle Şam'da Suriye Vatani Fırkası Reisi Fahri Elbarudi Reisicumhur Atatürk'e aşağıdaki telgrafı göndermiştir:

Arap âleminin hassas damarı Suriye, büyük eserinizi tebrik ederken kendisine karşı yüksek teveccühlerinizi diler.

Reisicumhur Atatürk, kendisine aşağıdaki cevabı vermiştir:

Samimi tebrikinize teşekkür ederim. Suriye'ye karşı hissiyatımız halisane ve dostanedir. Suriye halkının mesut ve müreffeh olmasını dilerim.

* *Ulus*, 5 Kasım 1936, Numara: 5488, s.1; *Kurun*, 5 Kasım 1936, Numara: 6762-702, s.1; *Tan*, 5 Kasım 1936, Numara: 558, s.1; *Son Posta*, 5 Kasım 1936, Numara: 2251, s.1, 5. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.578.

YENİDEN BAŞKANLIĞA SEÇİLEN ABD BAŞKANI ROOSEVELT'İ TEBRİK*

(6 KASIM 1936)

Tel. Ankara, 6.11.1936

Ekselans Franklin Roosevelt
Birleşmiş Amerika Devletleri Başkanı

Ekselanslarının Amerika Cumhurbaşkanlığı'na parlak bir surette tekrar seçilmeleri dolayısıyla, kendilerine şahsi saadetleri ve büyük memleketinin refahı için beslediğim samimi temennilerimi tekrar ederim.

K. Atatürk

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-6, D: 54, F: 114-3'te bulunan Fransızca belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) İdari K. 60-0'dan Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.252-253; *Ulus*, 21 Kasım 1936, Numara: 5604, s.2; *Kurun*, 21 Kasım 1936, Numara: 6778-718, s.2; *Açık Söz*, 21 Kasım 1936, Numara: 216, s.1; *Son Posta*, 21 Kasım 1936, Numara: 2267, s.3; *Ayın Tarihi*, Aralık 1936, Sayı: 36, s.63-64; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.188.

KÜLTÜR HAKKINDA*

(KASIM 1936)[1]

Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür. Bu sözü burada ayrıca izaha lüzum görmüyorum. Çünkü bu, Türkiye Cumhuriyeti'nin okullarında birçok vesilelerle eser halinde tespit edilmiştir.

Kültür; okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden mana çıkarmak, uyanmak, düşünmek, zekâyı terbiye etmektir.

Yine insan, enerjisiyle ve fakat tabiatın ona iltifat edildikçe tükenmez yardımıyla, yükselen, genişleyen insan zekâsı, hudutsuz kavrayış anlamında –insanım– diyen bir özel vasfı olur.

İnsan, hareket ve faaliyetin, yani dinamizmin ifadesidir. Bu böyle olunca kültür, yukarıda işaret ettiğimiz insan vasfı olarak insan yaratmak için bir esasi unsurdur.

Bunu kısaca izah edelim: Kültür, tabiatın yüksek feyizleriyle mesut olmaktır. Bu ifade içinde çok şey mevcuttur. Temizlik, saflık, yüksekllik, insanlık vs... Bunların hepsi insanlık vasıflarındandır. İşte kültür kelimesini mastar şekline soktuğumuz zaman, tabiatın insanlara verdiği yüksek vasıfları, kendi çocuklarına, torunlarına ve sonrakilere vermesi demektir.

Buraya kadar anlatmak istediğimiz, bugünkü Türkiye Cumhuriyeti çocukları kültürel insanlardır. Yani hem kendileri kültür sahibidirler, hem de bu hassayı muhitlerine ve bütün Türk milletine yaymakta olduklarına kanidirler.

* Prof. Dr. Afetinan, "Gazi M. Kemal Atatürk ve Kültür Meseleleri", *Belleten*, Ekim 1956, c.20, Sayı: 80, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1956, s.558-561. Ayrıca bkz. Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1959, s.260-262; *Atatürk'ün Yazdırdıkları*, Derleyen: Dr. Utkan Kocatürk, Edebiyat Yayınevi, Ankara, 1971, s.18.
Afet İnan, Atatürk'ün bu konuşmasına şu açıklamayla yer vermektedir:
"1936 yılının sonbaharındayız. Türk Tarih Kurumu meşhur Alacahöyük kazılarını en verimli bir surette ilerletiyor. Diğer tarih ve dil çalışmaları devam ediyor. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin açılışı senesidir. Atatürk 'Maarif Vekâleti'nin' resmi unvanının 'Kültür Bakanlığı' olarak kullanılmasını istemiştir. İşte bu tarihlerde (1936 sonbaharı) Cenevre Üniversitesi'ndeki tahsilime devam için gideceğim gece, konuşmalar kültür meselesi üzerinde cereyan ediyordu.
Sorular şunlardı: Kültür ne demektir? Kültürün vazifesi, rolü, hedefi ne olmalıdır? Türk kültürcüleri bu rolü nasıl yapmaktadırlar?
Bunlar üzerinde konuşulacak ve bir kişi de not tutacaktı. İşte o notlardan bir kısmını aynen veriyorum. [...] Atatürk'ün bu konu üzerine sözleri şudur:
'[...]' diye yazdırdıktan sonra, Avrupa kültür ve metotlarından istifade etmenin şart olduğuna ve bunun için Türk münevverlerinin bu medeni âlem ile temas etmelerinin ve kültür alışverişi yapmalarının zaruretine işaret etmişti. Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

1 Afet İnan, Atatürk'ün bu konuşmasının "1936 sonbaharında, Cenevre Üniversitesi'ndeki tahsiline devam için gideceği gece" yapıldığını ve kaydedildiğini belirtmektedir. Cenevre'den Atatürk'e yazdığı 28 Kasım 1936 tarihli mektubunda sıkıntılı yolculuğunu ve "üniversite hayatının bir haftalık vaziyetini" anlatmaktadır. (Bkz. elinizdeki ciltte, s.343-344.) İsmet İnönü'nün Cenevre'de bulunan Afet Hanım'a cevabi telgrafı ise 14 Kasım 1936 tarihlidir. (Bkz. Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.43.) Buna göre söz konusu konuşma 1936 yılının Kasım ayı başlarında gerçekleşmiş olabilir. (Y.N.)

DOĞUMUNUN YILDÖNÜMÜNÜ TEBRİK DOLAYISIYLA İTALYA KRALI VİCTOR EMANUEL'E*

(11 KASIM 1936)[1]

Majestelerinin doğumunun yıldönümü münasebetiyle en samimi tebriklerimi ve aynı zamanda şahsi saadetleri ile İtalya'nın refahı hakkındaki temennilerimi arz ederim.

K. Atatürk

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-6, D: 54, F: III-4'te bulunan Fransızca belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *Ulus*, 18 Kasım 1936, Numara: 5500, s.2; *Kurun*, 18 Kasım 1936, Numara: 6775-715, s.2; *Tan*, 18 Kasım 1936, Numara: 571, s.3; *Son Posta*, 18 Kasım 1936, Numara: 2264, s.3.

1 İtalya Kralı'nın doğum gününün kutlanması hakkında hazırlanan telgraf metni "11 Kasım 1936 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından çekilmek üzere" Hariciye Vekâleti'nce Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'ne 6 Kasım 1936 tarihinde takdim edilmiştir. (Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-6, D: 54, F: III-3'te bulunan Fransızca belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.) Victor Emanuel'in doğumunun yıldönümü 11 Kasım günüdür. (Y.N.)

SİYASAL BİLGİLER OKULU'NA TEŞEKKÜR*

(11 KASIM 1936)

B. Ahmet İhsan Tokgöz
Ankara'daki Sıyasal Bilgiler Okulu'nun en eski çıkanı
Ordu Saylavı[1]

Telgrafınızı aldım. Sıyasal Bilgiler Okulu'nun bundan sonra da memleket için verimi daima artan bir irfan ve feyiz kaynağı olmakta devam edeceğine şüphe yoktur. Hakkımda gösterilen samimi duygulara teşekkür ederim. Hepinize selam ve sevgiler.

K. Atatürk

* *Ulus*, 11 Kasım 1936, Numara: 5493, s. 1. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.854.
Telgraf, *Ulus*'ta "Ankara'ya geldiği gün yapılan tezahür sırasında büyüklerimize çekilen tazim telgraflarına Atatürk'ün, Başbakan'ımız ve bakanlarımızın cevapları" açıklamasıyla yer almaktadır. Kuruluşundan beri İstanbul'da bulunan Mülkiye Mektebi (Siyasal Bilgiler Okulu), 6 Kasım 1936 günü Ankara'ya gelmiştir. (Y.N.)

1 Saylav: Milletvekili. (Y.N.)

ATATÜRK'ÜN DOĞUM GÜ'NÜ HAKKINDA HARİCİYE VEKÂLETİ'NE*

(12 KASIM 1936)

No. 4/898 *Ankara, 12 Sonteşrin [Kasım] 1936*

Hariciye Vekâleti'ne

10.11.1936 tarihli ve Protokol 21081/174 sayılı yazıya[1] *cevaptır:*

Reisicumhur Atatürk'ün 19 Mayıs 1881 tarihinde doğmuş olduklarını arz ederim.

Umumi Kâtip
H. R. Soyak

* D.B.A. (Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari.K. 60-0'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.361; Prof. Dr. Afet İnan, "Atatürk'ün Doğum Günü", *Belleten*, Ekim 1980, c.44, Sayı: 176, s.641.
Afet İnan belgeye şu açıklamayla yer vermektedir:

"1936 yılında bir gün, Cumhurbaşkanlığı Umumi Kâtibi Hasan Rıza Soyak Atatürk'e bir evrak getirmişti. Bunda, Atatürk'ün doğum gününün bildirilmesi rica ediliyordu.
M. Kemal Atatürk, bunun üzerine düşündü, fakat bu günü kendisi de tam olarak bilmiyordu. Ancak, annesinden işittiğine göre, bir bahar mevsiminde doğmuş olduğunu ve o gün için ise şöyle dediğini hatırlıyorum:
'Bu bir 19 Mayıs günü niçin olmasın?'" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

1 Hariciye Vekâleti'nden Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'ne gönderilen söz konusu yazı şudur:

"No. 21081/174 Ankara, 10 Kasım 1936

Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği'ne

İngiltere Maslahatgüzarı M. Morgan Vekâletimize müracaat ederek Reisicumhur'umuzun doğum günleri münasebetiyle İngiltere Kralı VIII. Edward tarafından hususi ve samimi bir tebrik telgrafı çekileceğini söylemiş ve Atatürk'ün doğum tarihinin bildirilmesini rica etmiştir.
Keyfiyeti arz eder ve İngiltere Büyükelçiliği'nce talep edilen malumatın uygun görüldüğü takdirde bildirilmesine müsaadelerini rica ederim.

Hariciye Vekili Y.
Elçi"

Bkz. D.B.A. (Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari.K. 60-0'dan aktaran: *age*, s.361; Prof. Dr. Afet İnan, agm, s.641. (Y.N.)

TÜRK TARİH KURUMU DERGİSİNE "BELLETEN" ADININ VERİLMESİ*

(KASIM 1936)[1]

Bellcten
"Bulletin"

* "GMK" antetli kâğıt üzerine el yazısıyla yazılı notun faksimilesiyle birlikte aktaran: Uluğ İğdemir, "Atatürk ve Belleten", *Belleten,* I Nisan 1939, c.3, Sayı: 10, s.355-356, Lev. XCIX.
Belleten'in 1 Ocak 1937 tarihli ilk sayısında "Türk Tarih Kurumu'nu kuran ve koruyan Atatürk, onun yayın vasıtası olarak çıkacak olan toplu ve türlü yazılar serisine 'Belleten' adını verdi. Niçin? Bunu Dil Kurumu şöyle izah ediyor:" denilmekte ve bu konudaki etimolojik açıklamaya yer verilmektedir. Bkz. *Belleten,* 1 Ocak 1937, c.1, Sayı: 1, s.3-9; Fransızca çevirisi için bkz. *Belleten,* 1 Nisan 1937, c.1, Sayı: 2, s.311-316.
O yıllarda Türk Tarih Kurumu Başsekreteri olan Uluğ İğdemir'in bu konudaki anısı şudur:
"'Belleten' Atatürk'ün Tarih Kurumu'na yadigâr bıraktığı kutsal bir addır. Atatürk bu ismi nasıl buldu? Belleten adının aranıp bulunuşunda ben de huzurlarında bulunmak şerefine nail olduğumdan Atatürk'ün aziz hatırasına tahsis edilen *Belleten*'in bu fevkalade nüshasında bu tarihi hadiseyi tespit etmeyi vazife bildim.
Kurum'a ait bazı işleri Asbaşkan Bayan Afet'e arz etmek için 1936 yılı İkinciteşrin'inin [Kasım'ının] sonlarında bir gece Çankaya'ya gitmiştim. Beni iç avludaki büyük havuza bakan resim salonunda kabul ettiler. Salonun ortasında ve küçük bir masanın etrafında bu işleri konuşuyorduk. Bunlar arasında Tarih Kurumu tarafından yayımlanmasına karar verilen mecmuaya bir ad bulmak meselesi de vardı. Biz çalışırken Atatürk salonu teşrif ettiler ve bizden görüştüğümüz meseleler hakkında izahat istediler. Bayan Afet mühim gördükleri noktalara dair izahat verdikten sonra çıkarılacak bültene bir ad bulmak icap ettiğini, şimdi bunu düşünmekte olduğumuzu söylediler.
Atatürk 'bülten' ne demektir? diye sordular. Bayan Afet bu kelimenin manasını izah edecekleri sırada: 'İçeri geliniz, bunu orada konuşalım' buyurdular. Hep beraber çalışma odalarına gittik. Burada bizi büyük çalışma masasında karşılarına oturttular ve mevcut lügat kitaplarını getirmesi için kütüphane memuruna emir verdiler. Evvela Fransızca *Larousse*'a bakıldı. Burada kelimenin İtalyanca *Bulletino* kelimesinden geldiği yazılıyor ve işaret ettiği manalar izah ediliyordu. Bundan sonra sırasıyla ve daha büyük lügat kitaplarına, Fransız, Latin dillerinin etimolojik lügatlerine bakıldı. Bunlardan alınan malumatta kelime Latince *Bulla* sözüne götürülüyor, bu kelimenin de Latinceye Etrüskçeden geçmiş olması ihtimali ileri sürülüyordu. (Bakınız, *Belleten,* Sayı: 1, s.3.)
Atatürk bu araştırmalardan sonra Pekarski'nin *Yakut Dili Lügati*'ni istediler. Lügat gelmişti ki, kapı açıldı ve o zaman Adliye Vekili bulunan Bay Şükrü Saraçoğlu içeri girdi. Atatürk ayağa kalkarak Bay Şükrü Saraçoğlu'nu karşıladılar ve 'Gel bakalım Saraçoğlu, *Bulletin* kelimesinin aslını arıyoruz' dediler. Sonra lügatlerde tesadüf ettikleri kelimeleri Bay Saraçoğlu'na izah ettiler. Nihayet *Yakut Lügati*'nde bu kelimeye çok benzeyen *Belieten* kelimesi bulundu. Bu kelimenin manası aşağı yukarı Latincedeki kelimeye benziyordu. Mesele az çok aydınlanmıştı. Atatürk bu kelimeyi Türkçedeki mana ve fonetik bakımından benzerleriyle mukayeseye başladılar. Bu kelimeler *Bel, Belge, Belli, Bellemek* kelimeleri idi. Nihayet mana ve fonetik bakımından *'Bulletin'* sözüne pek yakın olan *'Belleten'* kelimesi bulundu. Atatürk bu kelimenin *'Bulletin'* karşılığı kullanılabileceğini söylediler ve burada faksimilesini gördüğünüz bu iki kelimeyi bir kâğıda yazarak bize verdiler. İşte Türk Tarih Kurumu'nun yayım vasıtası olan mecmuanın tarihi adı Atatürk tarafından böyle konuldu." (Bkz. *Belleten,* c.3, 1 Nisan 1939, Sayı: 10, Türk Tarih Kurumu, s.355-356. Ayrıca bkz. Nazmi Kal, *Atatürk'le Yaşadıklarımı Anlattılar,* Bilgi Yayınevi, Ankara, Kasım 2001, s.46-47.) (Y.N.)

1 Uluğ İğdemir, dergiye adının verildiği günü "Kasım'ın sonlarında bir gece" olarak hatırlamaktadır. Ancak, Afet (İnan) Hanım'ın Başbakan İsmet İnönü'den aldığı telgraftan 14 Kasım 1936'da Cenevre'de bulunduğu anlaşılıyor. Buna göre söz konusu buluşma bu tarihten önce gerçekleşmiş olmalıdır. (Bkz. Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.43.) Atatürk'ün Cenevre'de bulunan Afet (İnan) Hanım'a yazdığı 8 Aralık 1936 tarihli notunda da dergiden "Belleten" olarak bahsedilmektedir. Bkz. elinizdeki ciltte, s.348. (Y.N.)

İSİM GÜNÜNÜN YILDÖNÜMÜNÜ TEBRİK DOLAYISIYLA BELÇİKA KRALI III. LEOPOLD'A*

(14 KASIM 1936)

Tel. Ankara, 14 Kasım 1936

Majeste III. Leopold
Belçika Kralı - Brüksel

Majestelerinin isim gününün yıldönümü münasebetiyle samimi tebriklerimin ve şahısları ve memleketlerinin refahı için beslediğim en iyi temennilerimin kabulünü rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İdari 60. Tebrik ve Teşekkürler'den Fransızcasıyla birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.462-463; *Ulus*, 19 Kasım 1936, Numara: 5501, s.2; *Cumhuriyet*, 19 Kasım 1936, Numara: 4498, s.3; *Kurun*, 19 Kasım 1936, Numara: 6776-716, s.2; *Açık Söz*, 19 Kasım 1936, Numara: 214, s.2; *Aym Tarihi*, Aralık 1936, Sayı: 36, s.62.

KÜÇÜK SANATLAR VE EL İŞLERİ BİRİNCİ KONGRESİ'NE TEŞEKKÜR*
(16 KASIM 1936)[1]

Bay Celal Bayar,
Ekonomi Bakanı ve Küçük Sanatlar ve
El İşleri Birinci Kongresi Başkanı - Ankara

Milli ekonomimizde ehemmiyetli bir mevkii olan Küçük Sanatlar ve El İşleri Birinci Kongresi'nde bana karşı gösterilen temiz ve yüksek hislerden mütehassis oldum. Teşekkür eder ve muvaffakiyetler dilerim.

K. Atatürk

* *Ulus*, 17 Kasım 1936, Numara: 5499, s.2.
1 16 Kasım 1936, telgrafın Küçük Sanatlar ve El İşleri Birinci Kongresi'nde okunduğu tarihtir. (Y.N.)

EDİRNE HALKINA TEŞEKKÜR*

(25 KASIM 1936)[1]

General Kâzım Dirik
Trakya Umumi Müfettişi - Edirne

Edirne'nin kurtuluş günü yıldönümü münasebetiyle halkın bana karşı gösterdikleri temiz hislerden mütehassis oldum. Teşekkür ederim. Koca Sinan'ın Darüssıbyan kurağında[2] Etnografya Müzesi'nin açılmasının sevinçli güne tesadüf etmesi de ayrıca memnuniyet vericidir. Muvaffakiyetler dilerim.

Reisicumhur
Kamâl Atatürk

* *Trakya Dergisi*, Şubat 1937, Sayı: 7, s.17.
1 Kaynakta telgrafın tarihi yer almamaktadır. Edirne 25 Kasım 1922'de kurtulmuştur. (Y.N.)
2 Kurağ: Bina. (Y.N.)

ARNAVUTLUK MİLLİ BAYRAMI DOLAYISIYLA KRAL I. ZOGU'YU TEBRİK*

(27 KASIM 1936)

Tel. Ankara, 27.11.1936

Majeste I. Zogu
Arnavutluk Kralı

Arnavutluk Milli Bayramı münasebetiyle Majestelerine hararetli tebriklerimi sunar ve şahsi saadetleriyle memleketlerinin refahı hususundaki temennilerimin kabulünü rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Arnavutluk. Tebrik ve Teşekkürler'den Fransızcasını aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.348. Fransızca belge Nejat Bayramoğlu tarafından Türkçeye çevirilmiştir.

KURULUŞUNUN 60. YILDÖNÜMÜ ÜZERİNE SİYASAL BİLGİLER OKULU'NU TEBRİK*

(4 ARALIK 1936)

İçişleri Bakanı ve CHP Gencl Sekreteri Şükrü Kaya'ya

Siyasal Bilgiler Okulu namına verdiğiniz telefonu aldım. Bu yüksek ve istorik[1] Estitü'nün[2] 60. yılının Ankara'da yaşanmış ve mutlanmış olduğunu görmek, inkılap bakımından ders verici ve uyandırıcı bir hadisedir. 1876'da, o devrin müthiş ve neticeleri daima bizim için vahim olmuş olan hadiselerin başlangıcında, temeli İstanbul'da kurulmuş olan bu Estitü, 60. yaşını, yine birçok mühim hadiseler ve inkılaplar sonunda Ankara'da idrak ediyor. Şu farkla ki, bu hadise ve inkılaplar, Estitü'nün kuruluş tarihini takip eden neticelerin tamamen aksi olarak, Türk milletinin benliğine, ezeli şeref ve haysiyetine kavuşması sonuçlarıyla tecelli etmiştir. Bunu düşünerek, Siyasal Bilgiler Okulu'nu tam bir sevinçle tebrik etmekten duyduğum zevk sonsuzdur.

Bu sözleri söylerken okulunuzun ilk kurulduğu günden bugüne kadar verdiği özel ve gencl randımanı, okuyabildiğim tarih yapraklarında hatırlamaya çalıştım. Doğru söylemeye mecburum. Bugüne kadar her hakikati Türk gözünden ve zekâsından gizlemekten başka, yalnız bu kadar değil, her hakikatte Türk zekâsını aldatmaktan başka bir vesika mahiyetini alamamış olan geçmiş tarih yazılarının aldatıcı telkinleri karşısında, sadece azap ve nefret duydum. Fakat biz, bu tarihi denilen vesikaları, tarih vesikası değil, hakiki tarihi örten kara perdeler bildiğimiz için, onun tuzağına düşmedik. Çünkü bizim gözümüzü ışıklandıran güneş, 60 yaşındaki Siyasal Bilgiler Okulu üzerinde nurunu tecelli ettirmekten bir an vazgeçmiş değildir. Büyük Okulu ve onun varlığını 60 seneden beri yaşatan ve yaşatmakta olanları, işte bu kadar parlak ışık altında gözlemlemiş ve incelemiş bulunuyoruz.

Bu okul, Türk yüksek camiasında ne yapabilmiştir?

Bu sorguya, hatta içimizde direkt ve pozitif cevap vermek isteyenlerin ilk anda güçlükle karşılaşacağını tahmin ederim. Fakat bütün Siyasal Bilgiler Okullularını derhal bu güçlükten kurtarmak için varit olan bu sorguya ben cevap veriyorum.

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-11, D: 59, F: 65, 65-1, 65-2, 65-3'te bulunan daktilo edilmiş ve üzerine el yazısıyla çıkmalar yapılmış belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. fotokopisiyle birlikte aktaran: Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, c.2, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.856-857, 1111-1114. Haberi için bkz. *Ulus*, 6 Aralık 1936, Numara: 5519, s.1; *Cumhuriyet*, 6 Aralık 1936, Numara: 4515, s.3; *Akşam*, 6 Aralık 1936, Numara: 6516, s.2; *Son Posta*, 6 Aralık 1936, Numara: 2282, s.3.

1 Historique (Fr.): Tarihi. (Y.N.)

2 Estitü: Usta yetiştiren yer. (Bu dipnot, belge üzerinde el yazısı ile yer almaktadır. Y.N)

Türkler, Osmanlı İmparatorluğu namı altında iyi günler yaşamışlardır. Fakat çok teessüf olunur ki, bu iyi günleri fena günler takip etmiştir. Bunun sebeplerini burada söyleyecek değilim. Bu fena günleri yaratan fena şartlar, herhangi bir mevcudiyeti, Türk mevcudiyeti kadar dayanıklı olsa dahi, yıkmak üzere iken, muhakkak bir büyük inkılapçının derin ve ince zekâsından ve uzak görüşünden çıkmış olduğuna şüphem olmayan Siyasal Bilgiler Okulu, çok senelerin olumsuz hesabını doldurmaya çalışmasına rağmen, önledi; bu önleyiş o kadar ilim ve irfan önleyişi idi ki, büyük idrak olumlu olmasaydı,[1] Estitü muvaffak olmayabilirdi. Estitü'nün yarattığı yüksek irfan sahipleri, bütün kainatta düşünebilecek yüksek zekâ ve irfanla birleşti. Netice muvaffakiyetli oldu. Şüphesiz bu işaret ettiğimiz muvaffakiyet, o gün olduğu gibi, bugün dahi bizce tam tavında sayılamaz. Ama hiç de itiraz götürmez bir surette ifade edebiliriz ki, Siyasal Bilgiler Okulu, yüksek Türk camiasında çok orijinal birtakım teşekkülleri[2] modernize etmenin ilk etkeni olmuştur. Mesela devlet şeklinde bulunan ve yaşayan Türk camiasının, bilhassa dahili idaresinde, maliyesinde, hariciyesinde...

Bana 60. yıldönümünüzü bildiren telefonunuzu şimdi aldığım için hatırımda tutamadığım okulunuz büyüklerinin isimlerini ve Türkiye'ye yaptığı hizmetleri birdenbire hatırlayamadım. Daha evvel haberim olup da fırsat bulsaydım, size bu yazılarımla yüksek okulunuzun yetiştirmiş olduğu büyükleri, isimleriyle ve eserleriyle söylemekten ne kadar bahtiyar olacağımı tahmin[3] edebilirsiniz.

Şimdi, arkadaşlar, bu noksanımdan dolayı bana müsamaha etmenizi rica ederken, bugün Ankara'da 60. senesini yaşamış olan Siyasal Bilgiler Okulu'nun bugünkü talebesinden beklediklerimi ve istediklerimi de söylemeliyim. Bu görüşümü kolayca anlaşılır bir tarzda söyleyebilmem için müsaadenizle bir misal ile izahatımı yapacağım.

Bundan 102 sene evvel, Harbiye Mektebi diye bir askeri estitü kuruldu bu memlekette. Bu okuldan yetişenler, Türk ordusunu cahiller elinden almak için ne büyük feragatle çalıştılar. Bir gün bu da kâfi gelmedi. Bu askeri okuldan çıkanlardan daha çok âlim asker yetiştirmek üzere bugün Akademi Militer[4] dediğimiz estitü kuruldu. İşte bunlar, askeri okuldan çıkan arkadaşlarıyla el ele vererek Türk ordusunu bugünkü güzide haline getirdiler ki, ona bütün Türk milleti, fazla düşünmeye lüzum görmeksizin kendisini,[5] milletini, memleketini tereddütsüz emanet eder.

Aşağı yukarı aynı tarihte bu memlekette Tıp Okulu kuruldu. Bugün doktorlarımızın, Türk hayatını bütün musibetlerden koruyan, Türk hayatiyetini ve enerjisini yükseltecek yüksek ihtisasını görmekle iftihar ediyoruz.

İşte Siyasal Bilgiler Okulu'nun bugünkü talebesinin, Türk milletinin idari, mali ve harici olmak üzere yüksek ve çok yüksek meselelerinin subayları[6] ve doktorları olmasını istiyorum.

1 Daktilo edilmiş belgede burada üzeri çizilmiş "yani buna yardımcı bulunmasaydı" sözcükleri yer almaktadır. (Y.N.)
2 Daktilo edilmiş belgedeki "fikirleri" sözcüğü çizilerek, el yazısıyla "teşekkülleri" yazılmış. (Y.N.)
3 Daktilo edilmiş belgedeki "takdir" sözcüğü çizilerek, el yazısıyla "tahmin" yazılmış. (Y.N.)
4 Harp Akademisi. (Y.N.)
5 Daktilo edilmiş belgedeki "hayatını" sözcüğü çizilerek, el yazısıyla "kendisini" yazılmış. (Y.N.)
6 Daktilo edilmiş belgedeki "erkânıharpleri" sözcüğü çizilerek, el yazısıyla "subayları" sözcüğünün aslı olan "zabitleri" yazılmış. (Y.N.)

Bu son ve kati dileğimi bildirirken hatırımdan geçenleri size söylemek mecburiyetindeyim. Artık Siyasal Bilgiler Okulu, 1876'da tesis olunan mektep değildir.[1] O, bugün, Türkiye Cumhuriyeti'nin en yüksek okullarından biridir.

Bütün bu sözlerimden sonra sizin bana göndermek hassasiyetinde bulunduğunuz telefonun, beni mütehassis eden bir noktası üzerinde duruyorum: Parola: "Yüksel Türk, senin yükselmenin sınırı yoktur". Kuvvetle hatırladığıma göre, bunu sizin coşkun tezahüratınızın ifadesine verdiğim cevapta söylemiştim, bir sene evvel. Şimdi, bu seneki telefonunuza tarihin günden güne bizi aydınlatan esaslarına dayanarak şöyle ifade ediyorum:[2]

"Yüksek Türk! ..... Yüksel, senin yükselmenin sınırı yoktur".

4.12.936
K. Atatürk

1 Bazı sözcüklerin üzeri karalanıp el yazısı çıkmalarla bu şekli alan cümlenin daktilo edilmiş ilk şekli şudur: "Artık Siyasal Bilgiler Okulu, 1876'da tesis olunurken adlandırılmış olan Mahreci Aklam değildir." Devlet dairelerinin memur ihtiyaçlarını karşılamak üzere Rüştiye (Ortaokul) üstünde bir yıl süreli olan Mektebi Aklam adıyla bir okul 20 Temmuz 1862'de kurulmuş, aynı okul 14 Aralık 1863'te üç yıl öğrenim süreli olmuş ve adı Mahreci Aklanı olarak değiştirilmiştir. Bu okul, 1877 yılında Mülkiye Mektebi'nin teşkilatının genişletilmesi sırasında Mülkiye İdadisi sınıflarıyla birleştirilerek kaldırılmıştır. (Bkz. Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, c.2, Osmanbey Matbaası, İstanbul, 1940, s.397-400.) (Y.N.)

2 Bazı sözcüklerin üzeri karalanıp el yazısı çıkmalarla bu şekli alan cümlenin daktilo edilmiş ilk şekli şudur: "Şimdi bu seneki telefonunuza cevap verirken benim büyük bir hatam olduğunu anladım. İşte bu seneki telefonunuza verdiğim cevapta bu hatamı düzeltiyorum:" (Y.N.)

CENEVRE'DE AFET HANIM'A*

(4/5 ARALIK 1936)

4/5.12.1936

Afet,

Bugün mektubunu[1] aldım. Yolda ve oraya vardığının ilk günlerinde geçirdiğin sıkıntı ve rahatsızlığa üzüldüm. Fakat derslerini kavrayışına ve yapacağın konferansları güzel seçip tanzim edişine memnun oldum. Bütün düşündüklerini ve konferanslarını arkadaşlarla görüşerek tasvip ettik. Tarih Kurumu'ndan istediğin vesikalar gönderilmiştir. Yalnız Alacahöyük buluşları üzerindeki incelemeden çıkan ekonomik neticeler hakkındaki arzunuzu henüz yerine getirecek halde değiliz. Fakat arkadaşlar çok yakında

* Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.35-36.

1 Afet (İnan)'ın 28 Kasım 1936 tarihli söz konusu mektubu şudur:

"Cenevre, 28.11.1936

Atatürk,

Sıkıntılı bir yolculuktan sonra Cenevre'deki ilk geceyi Konsoloshane'de geçirdim. Bern Elçisi ve Bayanı da Lozan istasyonuna gelmişlerdi. Yeni pansiyona yerleşmek için birkaç gün uğraştım. Kitap koymak için dolap, sandalye gibi bazı mobilyalar almak lüzumu hasıl oldu. Şimdiki oturduğum yer Üniversite'ye daha yakın. Üniversite'de Fakülte duayeni ile konuşmak ilk işim oldu. Ders programlarımı tanzim ettim ve hemen derslere başladım. Yalnız hukuk dersim henüz düzelmiş değildir. Çünkü emekli olmuş bir ihtiyar profesör dersine devam ediyor, fakat aynı saatte benim diğer mecbur olduğum bir derse girmem lazım geliyor. Esasen bu profesör de ders yılı sonuna kadar devam etmeyecek imiş. İmtihan başka birisi ile olacak, o da dersine yıl başında başlayacakmış. Velhasıl bu ders yerinde değil.

'Histoire économique' [İktisat tarihi. - Y.N.] çok iyi, sizin bana öğrettiğiniz 'ekonomi' tasnifini burada buluyorum. Bu dersten bir seminer ödevi hazırlamak lazım. Ben 'La vie économique chez les Hittites' [Hititlerde iktisadi hayat. - Y.N.] konusunu almak istiyorum. Bazı kitaplar da buldum. Okumaya başladım, planını yaptım. Tarih Kurumu'ndan da buna dair malumat alabilirsem, benim için ve buradaki muhit için enteresan bir konu olur sanırım. Siz ne dersiniz?

'Anthropologie' dersine epey hazırlıklı girmiş oldum. Okuduğum kitapları söylediğim vakit Profesör çok memnun oldu, ileride yapmayı düşündüğüm tezimin konusunu 'Pittard' çok beğendi. Anket için de bazı tavsiyelerde bulunacak.

Onunla olan seminer çalışmamı Türkiye üzerine istiyor. Onu henüz tespit etmedim, eğer doküman bulabilirsem yine Etiler üzerinde yapmak belki enteresan olur. Fakat ne yazık ki, Etiler'e ait kitaplar ekserisi Almanca ve İngilizce;.Coğrafya konferansı için Pirî Reis üzerinde Profesör'ün metoduna göre çalışıp elimdeki dokümanlardan istifade edeceğim.

'Sociologie ve Économie Sociale' dersleri zorluklarına rağmen iyidir. Geri kalmış değilim. Böylelikle bütün derslerime bir haftadır devam ettim, vaziyeti öğrendim ve müsterih oldum. Evvelden hazırlanmış olmamın bana çok yardımı oldu.

Tarihe gelince; bu hoca ile anlaşmak benim için güç.

Geçen seneki tarih imtihanı için söylediği şudur: 'Sizde kuvvetli bir tarih bilgisi esası var, fakat bize uygun değil.' Bu seneki imtihan için bu hocadan bir tarih konusu seçmek lazım. Benim almak iste-

tespit edecekleri raporları size de bildireceklerdir. Mektubunuza kısa cevap olmak üzere yazdığım bu mektup, tanıdığınız arkadaşlar ve Dil Kurumu üyeleri huzurunda yazılmıştır. Bu vesile ile, çok alaka ile sizden bahsolunmuştur. Muzaffer Göker, samimi olarak, bütün dileklerinizi yapacağını söylerken, Kâzım Dirik, Trakya'da yapılmasına büyük arzu gösterdiğiniz kazılardan, sandıklarla seramik eserlerin etüt edilmek üzere Ankara'ya gönderildiğini bildirdi. Mu ve May yani Uygur Türk alfabesinin bütün medeni dünyada ilk alfabe olduğunu görmekle ve sizin bir haftalık tahsil incelemenizin neticesini dinlemekle bahtiyarlığını, bütün malum inadına rağmen, gülerek ve sevinerek Hikmet Bayur güleryüzle gösterdi. Bütün doğu vilayetlerimizde zaten umduğumuz yeniliklerin çok kıymetli etkeni olduğuna kimsenin şüphesi bulunmayan, sempatik Tahsin Uzer de hepimizle beraber olarak, sizinle yüksek alakasını, beğencceğiniz tarzda gösterdi. Müştak, bildiğiniz gibi, sizin son gece hatırlarda yer tutan beyanatınızı aynen zapt etmiş.[1] O gece bu gece hep okur. O, her okudukça başta şüphesiz ben, bütün arkadaşlar sizi takdirlerle yâd ederiz; hatta o, bu yazıların mutlaka dünya matbuatına intikal edecek kadar fikri ve ahlaki kıymeti olduğunu ısrar ederek, benden bu hususta müsaade istedi. Ben, Müştak Mayakon'a, bu yazıları her okuduğu gece sonunda fazlasıyla vermiş olduğum halde daima şu ihtiyati kaydı koydum:

"Bir defa Afet'e sor". Sanırım suretini size gönderdi.

Genel olarak takip etmek üzere çizdiğiniz tahsil planını, Kültür Bakanı da dahil olduğu halde, tasvip ediyoruz. Yalnız, her halde bu bahsettiğiniz tarih hocasıyla mutabık olarak bir süje[2] seçmenizi münasip görürüz. İçinde bulunduğunuz vaziyet, münakaşadan ziyade mutabakatı tercih ettirmelidir.

diğim konuyu o istemiyor, onunkini ben; şimdi bazı soruları tespit ettim, haftaya yazılı olarak gösterip bunlardan birisini seçeceğim. Sonra bu konu üzerinde ders yılı sonuna kadar hazırlanacağım. Mecbur olduğum konferanslarımı, yukarıda yazdığım gibi, 'Histoire économique, Anthropologie, Geographie' derslerinden aldım. Bunlar içinde güttüğüm gayc:

1- Türk tarihi üzerinde çalışmak.
2- Bu muhitte ondan bir fikir vermek.
3- Konu üzerinde faydalı olmak.
4- İlerisi için de faydalı olmak.

İşte bunlar içindir ki, nispeten kolay olabilecek mevzuları bırakıp meçhul sayılan kısımlar üzerinde uğraşacağım. Düşündüğümün şimdilik planını gönderiyorum, sonra da yazılısını.

İşte üniversite hayatımın bir haftalık vaziyeti, geldiğim günlerde nezlem devam ediyordu. Şimdi iyiyim. Önümdeki çalışma devresinin güçlüklerini yenmeye uğraşacağım.

İyilik haberinizi almak benim için kuvvet kaynağıdır.

Siz iyi olun, benim hayatım ve çalışmam o iyilik içinde olsun, dileğim budur. Yeter ki size bir talebe ve arkadaş olayım. Bu akşam telefonla sesinizi duymak çok istedim, olmadı. Bu uzak ve yabancı diyarlarda yaşamanın acısını, sık alacağım haberler biraz olsun giderecek.

Yeni Hatay devleti için de vaziyetin iyi olduğunu tahmin ediyorum. Bu meseledeki muvaffakiyet, bütün dileklerin toplandığı baştan çıkacaktır.

Pek çok ellerinizden öperim.

Afet"

Bkz. *age*, s.54-56. (Y.N.)

1 Afet (İnan)'ın Cenevre Üniversitesi'ndeki öğrenimine devam için gideceği gece (Kasım 1936) Atatürk'ün sofrasında konuşmalar kültür meselesi üzerinde cereyan etmiştir. Bu konudaki sorulara Afet (İnan)'ın cevabı için bkz. Prof. Dr. Afetinan, "Gazi M. Kemal Atatürk ve Kültür Meseleleri", *Belleten*, Ekim 1956, c.20, Sayı: 80, s.559; Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1959, s.261. Atatürk'ün cevabı için bkz. elinizdeki ciltte, s.330. (Y.N.)

2 Süje: Konu. (Y.N.)

Çalışmalarınız sonunda duyacağınız yüksek zevk ve sevincin, sizi mutlaka düşünebileceğiniz en büyük bahtiyarlığa kavuşturacağını hatırlamanız, bütün tahsil ve çalışma kuvvetinizin esaslı kaynağı olabileceğini söylemek isterim.

K. Atatürk

BALIKÇILAR KONGRESİ'NE TEŞEKKÜR*

(8 ARALIK 1936)

Celâl Bayar
İktisat Vekili ve Balıkçılar Kongresi Başkanı
Ankara

İktisat hayatımızda yeni bir hamle teşkil eden deniz mahsullerimizin işletilmesini incelemek üzere toplanan Kongre'de bana gösterilen yüksek hislerden mütehassis oldum. Teşekkür eder ve muvaffakiyetler dilerim.

K. Atatürk

* *Tan*, 9 Aralık 1936, Numara: 592, s.5; *Cumhuriyet*, 9 Aralık 1936, Numara: 4518, s.3; *Ulus*, 9 Aralık 1936, Numara: 5522, s.2; *Kurun*, 9 Aralık 1936, Numara: 6796-736, s.2; *Açık Söz*, 9 Aralık 1936, Numara: 234, s.3. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.188.
Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

"Ankara, 8 (AA) - İktisat Vekâleti'nde toplanan ve İktisat Vekili Celâl Bayar'ın nutkuyla kapanan Balıkçılar Kongresi üyeleri Reisicumhur Atatürk'e ve Başvekil İsmet İnönü'ye Kongre'nin tazimlerini bildirmişlerdi. Reisicumhur ve Başvekil tarafından verilen cevapları yazıyoruz:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

ADANA'DAKİ SEL FELAKETİ DOLAYISIYLA KIZILAY'A 10 000 LİRA BAĞIŞ*

(8 ARALIK 1936)

Türkiye
Riyaseticumhur
Umumi Kâtipliği

8.12.1936

Dr. Refik Saydam
Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili ve
Kızılay Cemiyeti Reisi - Ankara

Seyhan Nehri'nin taşmasıyla Adana ve havalisinde vukua gelen büyük felakctten çok derin üzüntü duymaktayım. Acıya uğrayan vatandaşlara her zaman olduğu gibi bu sefer de cemiyctinizce yapılmakta olduğunu memnuniyetle gördüğüm yardım arasında sarf edilmek üzere namınıza on bin lira gönderiyorum.

K. Atatürk

* Belge fotokopisini aktaran: Dr. Orhan Yeniaras, *Türkiye Kızılay Tarihine Giriş*, 2. Basım, Kızılay Bayrampaşa Şubesi, İstanbul, 2000, s.136. Ayrıca bkz. *Ulus*, 9 Aralık 1936, Numara: 5522, s.1, 3; *Cumhuriyet*, 9 Aralık 1936, Numara: 4518, s.1; *Kurun*, 9 Aralık 1936, Numara: 6796-736, s.1; *Tan*, 9 Aralık 1936, Numara: 592, s.1; *Akşam*, 9 Aralık 1936, Numara: 6519, s.1; *Açık Söz*, 9 Aralık 1936, Numara: 234, s.1; *Son Posta*, 9 Aralık 1936, Numara: 2285, s.1, 10; *Haber-Akşam Postası*, 9 Aralık 1936, Sayı: 1761, s.1.

CENEVRE'DE AFET HANIM'A*

(8 ARALIK 1936)

Afet,
Belleten'de çıkacak makalen[1] şu şekli aldı; beğeneceksin sanırım.
İyiyim, gözlerinden öperim.[2]

K. Atatürk

8.12

* Klişesini aktaran: Prof. Dr. Âfetinan, "Atatürk'ü Dinledim: Atatürk'ün Bana Yazdırdıkları", *Belleten*, Ekim 1954, c.18, Sayı: 72, s.434 vd.; Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1959, s.40 vd.
Afet İnan belgeye şu açıklamayla yer vermektedir:

"*Belleten*'in ilk nüshası (1 Ocak 1937) için hazırladığım makalemi, Atatürk tekrar okuyarak tashih etmiş ve bana tahsilimi tamamlamak için gittiğim Cenevre'ye gönderdiği tape edilmiş nüshanın altına bu yazıyı ilave etmiştir. Tarih 8.12.1936'dır." Bkz. *Belleten*, aynı yerde. (Y.N.)

1 *Belleten*, 1 Ocak 1937, c.1, Sayı: 1, s.10-19'da yayımlanan "Atatürk'ü Dinlerken: Gerilla Hakkında İki Hatıra" başlıklı söz konusu makale için bkz. elinizdeki ciltte, s.350-353. (Y.N.)

2 Atatürk'ün bu mektubuna Afet (İnan)'ın 20 Aralık 1936 tarihli cevabi mektubu şudur:

"Cenevre, 20.12.1936

Atatürk,
Geçen hafta büyük sevinci bana mektubunuz getirdi. Arkadaşlarınızın hakkımdaki düşüncelerini özetleyen yazılardan pek mütehassis oldum. Bunun için beni düşünerek herkesin hissiyatını yazdırana teşekkür. İkinci yazıyı Bay Soyak vasıtasıyla aldım. *Belleten* makalesinin bu şekli daha güzel olmuş, pek çok teşekkür.
Şifahen aldığım iyilik haberlerinizden pek memnun oldum. B. Dr. Aras ve B. Soyak'la konuştum. Bu hafta siyasi meseleler, monoton derslerimin arasında yer aldı. Milletler Cemiyeti'nin yeni konsey salonunda Türk-Hatay davasının milletlerarası mesele olarak konuşulduğuna şahit oldum. Büyük devlet haline getirdiğiniz Türkiye, ırktaşları için ve kendi vücudunun bir parçası için haklı isteklerini böyle teşhir eder. 'Çünkü o, Eti İmparatorluğu'nun ayrılmaz parçası ve ikinci kültür merkezi idi.' Karşı cevabı dinlerken itiraf edeyim ki, sabırsızlandım, sinirlendim. Fakat ne de olsa eskiyen bir siyaset karşısında, yeni olan galip gelecek. Çünkü bu planın başı, şu veya bu devlet başlarının çok üstünde. Heyetimiz Fransa'ya gitti. Bay Soyak konuştuklarımızı size ulaştıracak. 15 günlük tatili burada geçireceğim. Yılbaşına kadar başlamış olduğum 'Économi' konferansını bitirmek istiyorum. Size de yazdığım gibi bu konu etrafında epey okudum. Fakat yazmak için uzun zamana ihtiyacım var. Derslere devam ederken buna vakit pek az kalıyor. Yalnız coğrafi kısmını bitirebildim. Doğrudan doğruya Fransızca yazıyorum. Evdeki matmazelden istifadem pek az. Haftada iki saat dil yönünden meşgul oluyorum. Yalnız özel ders aldığım başka bir matmazel var. 'Sociologie' Profesörümün kızı, üniversitede profesör muavini. Ondan ayrıca ikidir ders aldım. Tatilde de devam edeceğim. Yalnız onunla da aramızda ilk zamanlarda bir münakaşa çıktı. 'Étatisme'i [devletçiliği - Y.N.] pathologik [patolojik: hastalıklı. - Y.N.] bir hal olarak izah ediyordu. Ben derste itiraz ettim. Fırka Programı imdadıma

yetişti. Kitabı verdim, ikinci derste konuşmalarımız iyi yola girdi. Profesörde sorduklarıma cevap verirken bizim programın onun tarafından da okunmuş olduğunu hissettim.
Fransızca yayınlarımızın elimde bulunması çok faydalı oluyor. Coğrafya hocasına da bazı kitaplar verdim.
Pirî Reis konferansının Coğrafya Cemiyeti tarafından başlığı şöyle ilan olunacak:
'Un amiral cartographe Turc du XVI. Siècle Pirî Reis, auteur de la plus ancienne Carte de l'Amerique.' [XVI. yüzyılda haritacı bir Türk amirali: Amerika'nın en eski haritalarından birini yapan Pirî Reis. - Y.N.] Prof. Pittard konferansa ilave olarak başlangıç için bazı tekliflerini yazı ile bildirdi, ben aynen kabul edemeyeceğim. Onun üzerinde de çalışıyorum. Kânunusani (Ocak) 8'de bu konferansı vereceğime söz verdim.
Sene başında Konsolos ve Bayanı ile dağda kış sporları yapılan bir yere gitmek istiyoruz. Fakat bütün oteller o kadar dolu imiş ki, ancak yer bulduğumuzda 5-6 gün için gitmek istiyoruz. Ben ayın 7'sinde Cenevre'de bulunacağım. Esasen gidilecek yer buraya 2 saat mesafede. Bundan maksat, biraz dinlenmek ve buranın rutubetli ve sisli havasından çıkarak güneşi görmek.
Ankara'yı da o kadar özledim ki. Fakat oradan ayrılacağım zaman söylediklerinizi kulağımda akisler yapıyor. Yalnız bir sözü resminize baktıkça işitir gibiyim: 'Bana emniyet et!' Bütün çalışmalarımın mükâfatını ne suretle alacağımı bilemem.
Sıhhatte olmanızı diler, ellerinizden öperim.

Afet"

Bkz. Prof. Dr. Afetinan. *Atatürk'ten Mektuplar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.57-58. (Y.N.)

GERİLLA HAKKINDA İKİ HATIRA*

(8 ARALIK 1936)[1]

I

II. Abdülhamit devri... İstanbul'da, Harp Akademisi'nde bir subay... Henüz yirmi yaşında...

Onun özelliklerinden biri: O, kendisinde birtakım mana ve mahiyetini henüz anlayamadığı duyguların çarpıştığını hissediyor, fakat bunlara ne olumlu ve ne olumsuz bir türlü mana veremiyor.

O, küskündür. O, kederlidir. O, ruhundan gelen anlaşılmaz bir mana ile asidir. Fakat kime karşı? Ve ne için? Bunu, o da bilmez.

Bir gün ona, yakın arkadaşlarından biri:

-Sen, diyor, kalk borusunda bir türlü uyanamıyorsun, Dahiliye Subayı karyolanı sarsmadıkça kalkamıyorsun.

O, cevap veriyor:

-Hakkın var...

-Anlayamadım; ben sana bu anlaşılmaz hayatının sebebini soruyorum, sen bana: Hakkın var diyorsun. Ben sana karşı haklı olup olmadığım yolunda bir iddiaya girişmedim ki... sendeki derin uykunun sebebi nedir, bunu söyler misin?

Genç subaya böyle hitap eden ve onu paylayan yalnız bu arkadaşı değildi; onun bu hali gitgide birçok arkadaşlarının da dikkatini çekmiş, bütün arkadaşları ondan bunu sormuşlardı. Bu hücum o dereceyi bulmuştu ki, artık o, bunlara cevap vermek, bu müttefikler ordusunu teskin etmek mecburiyetinde kalmıştı. Cevap şu idi:

-Arkadaşlar, yatağa girdikten sonra ben sizler gibi sakin uyuyamıyorum; sabahlara kadar gözüm açıktır; nihayet tam dalacağım zaman "kalk" borusu çalınıyor, onu da bittabi işitemiyorum, sağ elinde bir sopa tutan bir adamın karyolamı sallamasıyla uyanır gibi oluyorum, uyandırılıyorum. O zaman keyfim yerinde değildir, kafam ve vücudum yorgundur. Dershanede buluştuğumuz arkadaşlar benden daha çok zinde, benden daha çok şendirler.

* Âfet (Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı), "Atatürk'ü Dinlerken: Gerilla Hakkında İki Hatıra", *Belleten*, 1 Ocak 1937, c.1, Sayı: 1, s.10-14. Fransızca çevirisi için bkz. *age*, s.15-19. Yazının daktilo edilmiş ve üzerine Atatürk tarafından el yazısıyla çıkmalar yapılmış yedi sayfalık müsveddesinin fotokopisi için bkz. Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1959, s.33-39, 40 vd. Ayrıca bkz. *Akşam*, 16 Mart 1937, Numara: 6611, s.1, 4; *Son Posta*, 16 Mart 1937, Numara: 2377, s.1, 9-10; *Tan*, 16 Mart 1937, Numara: 693, s.1, 8.

1 Yazı, *Belleten*'in 1 Ocak 1937 tarihli ilk sayısında yayımlanmıştır. Müsveddesi üzerinde tarih yoktur. Atatürk, müsveddeyi Cenevre'de bulunan Afet (İnan) Hanım'a yazdığı 8 Aralık 1936 tarihli notuyla birlikte göndermiştir. (Y.N.)

Asker üniformalı bir hoca dershaneye giriyor, ders başlıyor, bu hoca şöyle diyor:

-Efendiler, harp, muharebe, artık bunlar sizce malum şeylerdir. Fakat gerilla nedir biliyor musunuz? İşte en müşkülü budur. Gerilla kolay bir askeri hareket değildir. Gerillayı bastırmak da, onu yapmak kadar güç bir harekettir.

Bu hoca, Taktik Muallimi Trabzonlu Bay Nuri. Türk ordusuna erkânıharp yetiştiren Akademi'de senelerden beri hocalık eden bu Bay Nuri centilmen, cesur bir taktisyen, bir stratej olarak tanınmıştı. Herkes gibi, o genç subay da, bu hocaya hürmette kusur etmiyordu. Taktik hocasının gerilla hakkındaki sözleri, onun kafasında yerleşmişti: Bunu öğrenmek istiyordu. Bir gün hocasından rica ediyor: Bu verdiğiniz dersi Türkiye'nin belli bir noktasında olmuş gibi izah eder ve bu dediğiniz tedbirlerin orada nasıl tatbik olunacağını lütfen anlatır mısınız?

Bu rica o kadar nezaketle ve hocanın tabiatına o kadar uygun bir hassasiyetle yapılmıştı ki, Bay Nuri, ertesi derste sınıfa gelince, elli küsur talebeden meydana gelen mevcuda şu meseleyi veriyor:

-Efendiler, Osmanlı İmparatorluğu'nun devlet merkezi İstanbul'dur. Hükümet İstanbul'dadır. Meçhul sebeplerden dolayı Boğaziçi'nin doğu sahilinden İzmit ve onun kuzeyinde Karadeniz'e çekilen yaklaşık bir hat dahilinde bulunan mıntıkadaki Türkler, payitahta isyan etmişler ve gerillaya başlamışlardır.

1- Bu küçük mıntıka halkı bu isyanı niçin yapabilir, nasıl yapabilir, nasıl devam ettirebilir? 2- Osmanlı İmparatorluğu Devleti, bütün hükümeti ve ordusu ile bu isyanı nasıl bastırabilir? Vazife: 1 ve 2 numaralarda gösterilen vaziyetin halli.

Hocanın yüzü gülüyordu; çünkü talebesine ekstra bir taktik mesclesi vermişti. Halbuki bütün talebenin yüzü çatıktı; bu çetin ve nazik vazifeyi nasıl halledeceklerini düşünüyorlardı.

Onların içinde yalnız bir kişi, sabahları kalk borusu ile bir türlü uyanamayan subay, işte o, aradığına kavuşmuş bir âşık gibi, çok memnun görünüyordu; çünkü o zaten kendisinin tahriki üzerine Taktik Hocası tarafından ortaya atılan meseleyi hallctmek için uğraşmış bulunuyordu.

Hoca gittikten sonra sınıfta bir münakaşa başlıyor: Sanki buna ne lüzum vardı? Durup dururken bu işi niçin kurcalamıştı? Bu sitemler hep o genç subaya karşı yapılıyordu...

II[1]

Bu tarihten on yedi yıl sonra, 1919 Mayıs'ının 14. günü akşamı, İstanbul'da Vahdettin'in sadrazamı Damat Ferit'in Nişantaşı'ndaki konağında bir akşam yemeği. Buraya iki kişi davetlidir: Bunlardan biri Mustafa Kemal'dir. Ondan dinliyoruz:

1 Bu bölümdeki hatıra, Gazi Mustafa Kemal'in yayımlanması için *Hâkimiyeti Milliye* Başyazarı Falih Rıfkı (Atay) ve *Milliyet* Başyazarı Mahmut (Soydan)'a 1926 yılında anlatıp yazdırdıkları arasında yer almaktadır. Ancak, yazı dizisi halinde hazırlanan hatıraların yayımı yarıda kesildiğinden, bu bölüm ve yayamlanamayan diğer bölümler Falih Rıfkı Atay tarafından 1944'te yayımlanmıştır. Bazı farklılıklar içeren bu metin ve açıklaması için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.3, Kaynak Yayınları, İstanbul, Mayıs 2000, s.17, 94-96. (Y.N.)

Belirlenmiş saatte Sadrazam'ın yanında bulunuyordum. Benden başka henüz kimse yoktu. Birkaç cümlelik bir konuşmadan sonra uzunca bir sükût başladı. Bu sırada ben, Vahdettin'in sadrazamını inceliyordum. Bir aralık saatine baktı:

-Acaba nerede kaldı? dedi.

-Biri mi bekleniliyor, dedim.

-Evet. Cevat Paşa Hazretleri geleceklerdi...

İkinci davetli de bu idi. Yine sükût başlıyor. Birkaç dakika sonra Cevat Paşa geliyor. Sadrazam, iki davetlisi ile birlikte yemek salonuna geçiyor...

Sofrada bu üç kişinin üçü de önlerine bakıyorlar. Acaba ne düşünüyorlardı? Yeni tarihin meydana çıkardığı hakikatlere göre, Sadrazam Damat Ferit Paşa, dünyayı, Türkiye'yi, Türk milletini asla tanımamış... Fakat efendisi Sultan tarafından, yüksek tarih camiasını idare için kendisine verilen vazifenin ağırlığı altında, duygusuz. İşitilen ses, yalnız çatallar ve bıçaklar değiştikçe, hizmet edenlerin beceriksizliği yüzünden hasıl olan gürültü... yemek bitiyor...

Ortasında genişçe bir masa bulunan dar bir odaya geçiyorlar. Henüz ayakta dururken, Sadrazam diyor:

-Bir harita getirtsek de, Müfettiş Paşa onun üzerinde bana izahat verse... Masanın üstüne bir harita açılıyor. Anlaşılıyor ki, Sadrazam, haritayı daha evvel hazırlatmış. Kiepert'in atlası; içinden Anadolu paftası bulunuyor. Damat Ferit'le Mustafa Kemal haritanın başında karşı karşıya. Cevat Paşa da Mustafa Kemal'in yanında!..

Mustafa Kemal, Damat Ferit'e soruyor:

-Ne açıdan izahat talep ediliyor?

-Mesela, diyor, Samsun havalisinde ne yapacaksınız?

Samsun havalisinde yapılması istenen iş, o havali Türklerinin başladığı gerillayı bastırmaktı.

Mustafa Kemal anlatıyor: Bu sorguya doğru cevap vermek benim için güçtü, bunu itiraf ederim. Fakat hiç tereddüt etmeden şu kelimeler ağzımdan döküldü:

-Efendim, dedim, İngiliz raporlarında, meselenin biraz mübalağa olunduğuna hükmediyorum. Fakat ne de olsa, yerinde yapılacak incelemelerden sonra, icap eden en iyi tedbirler bulunabilir. Merak buyurmayınız.

Bu sözlerden sonra, Mustafa Kemal, Cevat Paşa'nın gözlerine bakıyor. Aynı zamanda Sadrazam da, gözlerini General'e çevirmiş bulunuyor. Ona:

-Ne dersiniz? diyor.

Cevat Paşa, çok tabii bir tavır ve lisanla:

-Öyledir efendim, diyor. Böyle işler mahallinde hallolunur. Şimdiden kati ne söylenebilir?

Hiç memnuniyet göstermeyen Sadrazam'ın kafasında daha büyük bir endişeyi halletmek suali, sanki ifade olunabilmek için şekil arıyordu. Birden, oldukça heyecanlı bir seda ile soruyor:

-Pekâlâ, siz bana harita üzerinde kumandanızın kapsadığı mıntıkayı gösterir misiniz?

Mustafa Kemal, Sadrazam'ın vesveseye düştüğü noktayı derhal keşfetmişti. Cevap veriyor:

-Efendim, henüz ben de pek iyi bilmiyorum. Belki takriben... (Kiepert haritası üzerine elini koyarak) ihtimal şu kadar bir parça...

diyerek bazı vilayetleri eliyle sınırlıyor. Bu defa daha manalı bir tarzda Cevat Paşa'ya bakıyor. O da Sadrazam'ın vehmini anlamıştı. Mustafa Kemal elini haritadan kaldırırken Cevat Paşa ilave ediyor:

-Efendim, mıntıkanın ehemmiyeti yoktur. Paşa, bittabi o mıntıkadaki kuvvete kumanda edecektir. Zaten nerede kuvvet kaldı ki...

Cevat Paşa, cümlesini tamamlarken vaziyetin hiç de ehemmiyete sahip olmadığını ima etmek ister bir tavırla, haritanın bulunduğu masadan uzaklaşır gibi oluyor. Mustafa Kemal, içinden Cevat Paşa'ya teşekkür ediyor. Generalin bu sözleri, Sadrazam'ı tatmin etmiş görünüyordu. Her biri, birer koltuğa çekiliyor.

Sadrazam, Mustafa Kemal'e soruyor:

-Ne vakit hareket edeceksiniz?

-Ne vakit emir buyurulursa... Ben harekete hazırım.

-Zatı Şahane'yi ziyaret ettiniz mi?

-Hayır, irade buyurulmadı.

-İrade buyuruldu. Ben tebliğ ediyorum. Yarın kendilerini ziyaret ediniz.

Ayrılmak zamanı geliyor, orada bir adamı bırakarak sokağa çıkan iki davetli, Mustafa Kemal ve Cevat, kol kola yürüyorlar, gecenin karanlıkları içinde... Nişantaşı caddesinin yaya kaldırımı üzerinden Teşvikiye'ye doğru sıkı adımlarla ilerleyen bu iki arkadaştan biri ötekine pek samimi bir lisanla soruyor:

-Bir şey mi yapacaksın Kemal?

-Evet Paşam, bir şey yapacağım...

-Allah muvaffak etsin!

-Mutlak muvaffak olacağız!..

FRANSA'NIN ANKARA BÜYÜKELÇİSİ HENRI PONSOT'YA HATAY KONUSUNDA UYARILAR*

(10 ARALIK 1936)

Ankara, 10.12.1936

-"Türklerle Fransızlar arasında çok eski bir dostluk vardır. Bunun muhafazası ve kuvvetlenmesi lazımdır. Bunun aksini düşünmek bile caiz olmaz. Bu dostluk katiyen bozulmamalıdır. Fransız ordusu da çok kıymetli ve Avrupa'da eşi bulunmaz bir ordudur. Türk ordusu da tamamıyla aynı vasıflardadır. Bu iki ordu da birbiriyle dost olmalıdır.

Fransızların Sancak havalisine ve bilhassa sınıra asker getirdiklerini hükümetimden haber aldım. Hükümetim karşı tedbirler alınması fikrini belirtti ise de, ben kabul etmedim. Fransız askeri kuvvetleri Halep'ten gelmiştir. Bu her halde mahalli emniyeti alakadar eden bir tedbirdir. Bu tedbirlerin bizim aleyhimizde olduğunu zannetmiyorum. Ve yine zannetmem ki, Fransız hükümetinin hatırından da böyle bir şey geçmiş olsun. Ben karşı tedbirleri men ettim. Ve hatta normal sayılacak harekâttan bile vazgeçilmesini tavsiye ettim. Ve bu gece de aynı emirleri tekrar edeceğim. Ben bu meseleden artık bahsetmeyeceğim ve Cenevre'ye giden delege heyetimiz de sınır tedbirlerinden bahsetmemesi için talimat almıştır.

Ben Sancak meselesinin, her iki tarafın vaziyetini kurtaracak bir şekilde hallini istiyorum. İlhak talep etmiyorum. Türkiye ve Fransa'nın müşterek kontrolünde olur. Hatta, ordusu da bulunmasın. Jandarma ve polis teşkilatı kâfi gelebilir.

Vaziyeti iyice bildiğiniz ve Suriye'de de bulunmuş olduğunuzdan sizin Bay Büyükelçi, bizzat Paris'e gitmeniz ve hükümetinizi aydınlatmanız lazımdır. Fransız Hariciye Müsteşarı tecrübesizdir. Bu işi beceremez. Onun nispeten genç olduğunu söylüyorsunuz, fakat Türk-Fransız dostluğu genç değildir ve dolayısıyla tecrübesiz ellere bırakılmamalıdır."

Buna Fransız Sefiri şu cevabı verdi:

-"Vaziyet açıklık kazanmadan Paris'e gitmekten ise telgrafla işin mahiyetini bildirmek bence daha iyidir. Çünkü Paris'te ancak bir iki kişi ile görüşebilirim. Fakat telgraflarım birçok alakadar şahsiyetler tarafından okunur. Diğer taraftan da Fran-

* Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: IV-18-C, D: 74-1, F: 4, 4-1, 4-2, 4-3'ten fotokopisiyle birlikte aktaran: Yrd. Doç. Dr. Adil Dağıstan, "Arşiv Belgeleri Işığında Hatay İçin Verilen Mücadele ve Atatürk", *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, c.5, Sayı: 1, Yıl: 1995, s.166-169. Ayrıca bkz. D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Hususi Kalem 1936'dan aktaran: Bilâl N. Şimşir, "Atatürk'ün Yabancı Devlet Adamlarıyla Görüşmeleri Yedi Belge (1930-1937)", *Belleten*, Ocak 1981, c.45, Sayı: 177, s.199-202.

sız hükümeti, Türk hükümeti ile bu vaziyette temasını devam ettirmek istiyor. Fakat yakında Paris'e gideceğim ve işin mahiyetini ve bilhassa sizden dinlediğim sözleri hükümetime nakledeceğim. Meselenin Cemiyeti Akvam'da görüşülmesi, işin ancak bir devresi sayılır. Bundan dolayı Dr. Aras ve Numan Menemencioğlu'nun Paris'e giderek Fransız hükümeti ile temasa girmeleri çok iyi olur."

Atatürk, Sefir'in derhal gitmesinde tekrar ısrar etmiştir.

Görüşürken birçok defa: "Bütün bunlar benim şahsi düşüncelerimdir" *demiş ve şu şekilde sözlerine devam etmiştir:*

-"Bu mesele, dostluğumuzu koruyacak ve kuvvetlendirecek şekilde halledilmelidir. Ümit ederim ki, Cenevre'de Fransız delegeleri 'ne istiyorsunuz, sizin böyle bir hakkınız olduğunu biz tanımıyoruz' gibi sözler söylemezler. Zira bu, iyi neticeler veremez ve işin bu takdirde ne olacağını da bilemem."

Sefir'de, mümkün olduğu kadar kaçmak ve meseleyi kapatmak isteyen bir adamın hali yoktu. Bilakis dikkatle dinleyen bir adamın vaziyeti vardı. Atatürk'ün "Anladınız mı?" *sorusuna cevaben:*

-"Çok iyi anlıyorum. Sözleriniz fort[1] *ve açıktır" dedi.*

Diğer bir vesile ile de Sefir şunları söyledi:

-"Bu sabah, Suriye'den, Martel'in mesai arkadaşlarından bir zat geldi. Yarın akşam hareket edecektir. Ona, Martel'e bildirilmek üzere vaziyetin buradaki yankılarını iyice anlattım."

Atatürk buna karşılık olarak:

-"Aramızdaki dostluk elbet devam edecektir. Fakat Fransız hükümeti dikkatle hareket etmelidir" *cevabını verdi.*

***

Dr. Schaht'ın ziyareti ve genel olarak Almanlar hakkında sözler:

-"Dr. Schaht, iktisadi meselelerin müzakeresi için gelmiş olduğundan tabii muhatabı İktisat Vekilimiz olabilirdi. Bana Hitler'in resmini getirdi. Bu resmin altında hararetli yazılar da vardır.

Fakat biz, sizinle bu masada büyük bir samimiyetle görüşürüz.

Benim maiyetimde Alman kumandanları da bulunmuş olduğundan, onları iyi bilirim. Fazla bir fevkaladelikleri yoktur. O zamanlar, şimdiki tecrübem olsaydı, kumanda vaziyetlerinin Almanlara verilmesine mâni olurdum. Liman von Sanders'ten orduların genel kumandanlığını nasıl devir ve teslim aldığımı anlatayım. Ben, onun yerine, masaya oturduğum zaman, o ağlıyordu. Ben ona 'bu sizin kabahatiniz değildir, burada ağlamayınız, isterseniz Almanya'da ağlayabilirsiniz' dedim.

***

Atatürk sofrada hazır bulunan Fransız ataşemiliterine iltifat etmişlerdir:

-"Ben de ataşemiliterlik etmiş olduğumdan, vaziyetinizi bilirim. İşinizi kolaylaştırmak için isterseniz Umum Erkânıharbiye Reisi'ne talimat verebilirim. Tabii, Fransız hükümeti de, bizim oradaki ataşemiliterimize aynı suretle muamele eder.

1 Fort (Fr.): Kuvvetli. (Y.N.)

Ben Sofya'da iken oradaki Fransız askeri ataşesi iyi dostumdu. Beraberce birçok mühim ve verimli işler gördük. Umumi Harp başlamış idi. Osmanlı İmparatorluğu henüz muharip değildi. Fransız arkadaşım, Almanların ilerlemesinden üzgün görünüyordu. Ben Fransızların kazanacağını ona anlattım ve iyimser olmasına yardım ettim."

***

Franklin Bouillon hakkındaki sözler:

-"Franklin Bouillon dostumdur. Onunla Ankara Sözleşmesi'ni imzalarken ben bir şart koşmuştum. O da, Türk-Fransız dostluğunun devamı idi. Bu şart bugün bakidir.

Aramızda haberleşme olduğu zaman birbirimize 'dostum' diye hitap ederiz. Kendisini görürseniz selamlarımı söylemenizi rica ederim."

Sefir'in cevabı:

-"Ben Franklin Bouillon ile Amerika'da tanıştım ve dost olduk. Dostluğumuz o zamandan beri devam eder. Şimdi Fransa Erkânıharbiye Reisi olan General Gamlen de o zaman orta rütbeli bir subay idi. Onunla da dost olduk ve iki sene beraber çalıştık. Gamlen, en iyi dostlarımdan birisidir. Görüyorsunuz ki, Ekselans, benim ordu mensupları ile dostluğum vardır."

TAHTTAN İNEN İNGİLTERE KRALI VIII. EDWARD'A*

(11 ARALIK 1936)

TC Hariciye Vekâleti
Şifre Tel. *Ankara, 11.12.1936*

Londra Büyükelçiliği'ne

1- VIII. Edward'a Atatürk imzasıyla ikinci maddedeki mesajın gönderilmesini münasip görüyoruz. Derhal yerine ulaştırmanızı rica ederiz. Bu konuda bir görüşünüz olursa acilen bildirmenizi dileriz.

2- Günlerden beri heyecan ile takip ettiğim hadiseleri nihayete erdiren Majestenin yüksek kararını, samimi ve nihaycetsiz üzüntüyle öğrendim. Bu süprem[1] dakikalarda çok hürmetkârane olan samimi muhabbetlerimi Majesteye ifade ederim. Tanımakla iftihar ettiğim Majestelerine ve Majestelerinin samimi muhitine hürmetkâr hissiyatım ebedi kalacaktır.

Saracoğlu
Hariciye

* D.B.A. (Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - A.1. a.1. - 3/1 'den aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.363-364.
Hariciye Vekâleti'nin bu telgrafına Londra Büyükelçiliği'nden gelen 12 Aralık 1936 tarihli cevap şudur:

"Şifre Tel. Londra, 12.12.1936

Eski Kral dün gece yarısından sonra Portsmut limanından meçhul bir semte hareket ettiği için 11 tarihli telgrafnamedeki Atatürk'ün mesajlarını kendilerine tebliğe imkân kalmamıştır.

Okyar"

Bkz. D.B.A. (Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - A.1. a.1. - 3/1'den aktaran: *age*, s.364. (Y.N.)

1 Suprême (Fr.): Son. (Y.N.)

TAHTA ÇIKIŞI ÜZERİNE İNGİLTERE KRALI VI. GEORGE'U TEBRİK*

(11 ARALIK 1936)

Tel. Ankara, 11.12.1936[1]

Majeste VI. Georgc
Londra

Majestclerinin kudretli Britanya İmparatorluğu'nu teşkil eden milletlerin mukadderatını ellerine aldıkları csnada kendilerine en hararetli ve kalbi tebriklerimi takdim etmek isterim. Bu vesileden istifade edcrek Majestelcriyle Kraliyct hanedanlarının saadetleri, Britanya milletlerinin refahı vc memleketlcrimiz arasında mevcut ananevi dostluk bağlarının takviyesi hakkındaki en güzel temcnnilerimi arz ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İngiltere. 5/1 - A.1.a.1'den Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.366-367; *Ulus*, 19 Aralık 1936, Numara: 5529, s.1; *Kurun*, 19 Aralık 1936, Numara: 6804-744, s.2; *Tan*, 19 Aralık 1936, Numara: 600, s.3; *Son Posta*, 19 Aralık 1936, Numara: 2293, s.8; *Akşam*, 19 Aralık 1936, Numara: 6526, s.2; *Açık Söz*, 19 Aralık 1936, Numara: 242, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*. Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.578.

1 Telgrafın dosyadaki örneği üzerinde tarih yok, ama 11.12.1936'da çekilmiş olabileceği sanılmaktadır. (Bilâl N. Şimşir'in notu.) Kral VI. George'un cevabi telgrafı 14 Aralık 1936 tarihlidir. Bkz. *age*, s.367. (Y.N.)

YEDİNCİ ARTIRMA VE YERLİ MALI HAFTASI DOLAYISIYLA GELEN TELGRAFLARA TEŞEKKÜR*

(14 ARALIK 1936)

Ankara, 14 (AA) - Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nden:

Yedinci Artırma ve Yerli Malı Haftası münasebetiyle memleketin her tarafından gelen ve vatandaşların ekonomik sahadaki azimkâr elbirliğini gösterir yüksek hislerle dolu telgraflardan Atatürk mütehassis olmuşlar ve teşekkürlerinin bildirilmesine Anadolu Ajansı'nı ödevlemişlerdir.

* *Açık Söz*, 15 Aralık 1936, Numara: 240, s.2.

PERİHAN ELDENİZ'E DİKTE EDİLEN İKİ ANI*

(15/16 ARALIK 1936)

"Naci Bey, öğrenci Mustafa Kemal'i azarladı, çünkü Mustafa Kemal haksızdı, Naci Bey haklıydı."

***

"İki adam trende yalnızdı, Binbaşı Naci Bey ve Kolağası Mustafa Kemal trende gidiyorlardı..."

* Hayri Birler, "Atatürk ve Çevresi", *Milliyet*, 21 Kasım 1981, Numara: 12232, s.7.
Atatürk'ün 15 Aralık 1936 gecesi General Naci Eldeniz'in kızı Perihan Eldeniz (Arıburun)'a dikte ettiği yarım kalmış bu iki anısı, Hayri Birler tarafından Perihan Arıburun'la yapılan röportajda şu şekilde yer almaktadır:

"'Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdiğim gündü. Diplomamı almıştım. Sevinçle eve götürdüm. Babam beni öptü, tebrik etti, sonra bir isteğim olup olmadığını sordu. Babamdan beni Atatürk'e götürmesini istedim. Çünkü babam, onun çok yakın arkadaşıydı. Gerçi çok sık birlikte olmuyorlardı ama ben Atatürk'ün gençlerindendim. Onu kendi masasında çalıştığı bir sırada görmek istiyordum. Atatürk'ün çevresindeki diğer kişiler, tüm aileleriyle birlikte ona gidiyorlardı. Babam pek hoşlanmıyordu böyle bir ilişkiden. Hatta Atatürk bir gün babamı çağırtmış, 'Eskiden çok samimi idik, hep birlikteydik. Şimdi eskisi kadar sık gelip gitmiyorsun. Yoksa Hicaz demiryolunun yapıldığı yıllarda bana söylediğin prensip yüzünden mi böyle oluyor?' diye sormuş. Babam, o tarihlerde Atatürk'e, 'Ben, mevki sahibi olan insanlara yakın olmak istemem. Prensibim böyledir' demiş. Atatürk de onu hatırlatmış.
Neyse, ben babamdan beni Atatürk'e götürmesini istedim. Babam nasıl sevindiyse fakülteyi bitirmeme, Atatürk de öyle sevinecek sanıyordum. Babam, 'Olur' dedi. Telefon etmiş Köşk'e, Atatürk de emir vermiş, 'Akşam yemeğine teşrif etsinler' demiş.
[...] Babamla birlikte gittik. Köşk'ün alt katında, şimdi emir subayı odası olarak kullanılan büyük bir yer vardır. Orası eskiden bilardo salonu idi. Bizi önce oraya aldılar, beklerden birden Atatürk'ü gördüm. Ülkü'yü elinden tutmuş geliyordu. Yorgun görünüyordu. Zaten tanıdığım kadarıyla Atatürk ne kadar büyükse, o kadar da yalnız bir adamdı. Babama doğru yürüdü 'Hoş geldiniz Paşam' dedi. Birlikte yemek salonuna geçtik. Uzun bir masaya doğru yürüdü. Baş tarafa kendisi oturdu. Beni sağ yanına, Ülkü'yü sol yanına, babamı da Ülkü'nün yanına oturttu. Atatürk bu işlemi tamamlayınca, nereden çıktıklarını anlamadığım bir sürü misafir çıktı ortaya, onlar da masadaki yerlerini aldılar. Sadri Maksudi Bey, Hikmet Bayur Bey, Cevat Dilmen Bey de [İ. Necmi Dilmen ya da A. Cevat Emre olmalı - Y.N.] vardı.'
Naci Paşa, sofrada söylemiş Atatürk'e kızının hukuk fakültesini bitirdiğini. Atatürk, Perihan Hanım'ın beklediği gibi çok sevinmiş. 'Demek ki, bana müjde haberi vermek için geldiniz' demiş. Sonra dönmüş Perihan Hanım'a 'Bu çocuk mu bitirdi Hukuk Fakültesi'ni?' diye sormuş.
Perihan Hanım çok heyecanlanmış, ilk kezAtatürk'ü böylesine yakından görmenin verdiği duygularla ağlamaya başlamış. Atatürk, 'Ağlama' demiş, 'Şimdi seni imtihan edeceğim.'
Kısa bir süre beklemiş, sonra aklına gelen ilk soruyu yöneltmiş Perihan Hanım'a:
'Söyle bakalım, 18. yüzyılda yaşayan ve 'İnsanlar hür doğar, hür yaşar ve hür ölürler' diyen felsefeci kimdir?'
Bundan sonrasını Perihan Arıburun'un ağzından dinleyelim isterseniz:
'Ben sorunun cevabını biliyordum, ama daha ağzımı açıp söylemeye başlamadan sofradaki misafirler sufle etmeye başladılar fısıldayarak 'Jean Jacques Rousseau' diye. Ben de 'Jean Jacques Rousseau Sayın Paşam' diye cevap verdim. Sonra elimde olmaksızın 'İnsanlar gerçekten de hür doğarlar ve hür yaşamalıdırlar, öyle değil mi Gazi Paşam?' diye ekledim. Atatürk'ün sorusuna soru ile cevap verince

o da sevindi. 'Evet, öyledir evladım' dedi. Sonra biz konuşmaya başladık. İnsan eğer iyi bir iş yaparsa, bu, dalga dalga etrafa yayılır, etrafa yayılan sadece iyiliktir, görüşünü savundum. Atatürk de katıldı bu görüşüme. Bir süre daha konuştuk, ben kendimden geçmiş, Atatürk'ün gençliğine mensup birisi olarak inandığım, doğru bildiğim her şeyi açıkça anlattım. Sonra masadakilere döndü Atatürk, 'Bu çocuk muvaffak oldu, sınavı başarıyla geçti' dedi ve avucumun içine beş tane ayıklanmış yeşil fıstık koydu, 'Al, bunlar da senin mükâfatın' dedi. İşte o zaman kamımın çok aç olduğunu hissettim. Saate bir baktım, çok şaşırdım. Saat gecenin 1'i olmuştu, biz Atatürk'le konuşurken vakit öylesine ilerlemiş ve ben öylesine farkına varmamıştım ki, hiçbir şey yememiştim.'

Perihan Arıburun, Atatürk'ün önündeki kül tablasının yakılmış fakat içilmeden sönmüş sigaralarla dolu olduğunu hatırladığını söyledi. Atatürk çok sigara içiyormuş, yakıyor, bir iki nefes çekip söndürüyormuş.

Sonra o geceye ilişkin bir başka anısını anlattı Perihan Arıburun. Atatürk'ün kendisiyle konuşması sırasında, hemen yanında oturan manevi evladı Ülkü, canının sıkıldığını belirten hareketler yapıyormuş. Atatürk'ü eliyle dürtüyormuş, sonra da 'Ben Shirley Temple'yi [1930'ların dünyaca ünlü ABD'li çocuk yıldızı. - Y.N.] istiyorum' diyormuş. Atatürk, Ülkü'ye 'Nerede o, biliyor musun?" diye sorup yeniden Perihan Hanım'a dönüyormuş ve konuşmayı sürdürüyormuş.

O gece Atatürk'ün sofrasındakilerin büyük çoğunluğu dilcilermiş. Bir süre sonra Güneş-Dil Teorisi konusu ortaya atılmış ve Atatürk, İbrahim Necmi Dilmen ile bir bilim adamının ciddiyetiyle konuyu tartışmış.

Daha sonra Atatürk, Sabiha Gökçen'i hatırlamış. Gökçen, o sırada Köşk'te imiş, ancak boğazı ağrıdığı için aşağı inmemiş. Atatürk, Gökçen'in aşağı inmesi için haber göndermiş. Perihan Arıburun da Ülkü ile birlikte yemek salonundan çıkmış; Ülkü, Perihan Hanım'a Köşk'ü gezdirmiş.

Sabiha Gökçen, boğazı bir tülbentle bağlı olarak yemek salonuna inmiş. Atatürk, Sabiha Hanım'ı General Naci Eldeniz'in yanına oturtmuş, sonra 'Benim kızım' dediği Sabiha Gökçen'i methetmeye başlamış. 'Gökçen çok iyi bir tayyareci oldu, çok iyi uçuyor' demiş. Naci Paşa, 'Ben sizin bu kızınıza âşığım' deyince, Atatürk 'O halde öpebilirsiniz' karşılığını vermiş. Naci Eldeniz de Sabiha Gökçen'i yanağından öpmüş.

Atatürk, o akşam Naci Eldeniz'in kızına yurtdışına gidip eğitim görmek isteyip istemediğini de sormuş. Perihan Arıburun, şöyle anlattı aralarındaki konuşmayı:

'Ben daha Köşk'e çıkmadan önce, Atatürk'ten hiçbir şey istemeyeceğime dair kendi kendime söz vermiştim. Ama şimdi Atatürk, bana öyle bir şey soruyordu ki, cevap vermemem mümkün değildi. 'İsterim' dedim. Bana baktı, 'Nereye gitmek istersin?' diye ikinci bir soru sordu. Hiç düşünmeden 'İngiltere'ye Paşam' cevabını verdim. Sevindi verdiğim cevaba, 'İyi seçtin, orada herkes bir karakterdir' dedi. Sonra kalktı, gideceğimiz zaman, 'Bana inan, seni göndereceğim' dedi. 15 gün sonra ben İngiltere yolundaydım. O günün parasıyla bana ayda 155 lira aylık tahsis edilmişti.'

Perihan Arıburun, o geceye ilişkin bir başka olayı da hatırladı. Atatürk, bir kâğıt ve kalem getirmelerini emretmiş, kâğıdı, kalemi Perihan Hanım'a vermiş, 'Şimdi ben söyleyeceğim, sen yazacaksın' demiş. 'Bana yazdırdığı birinci hatıra, Atatürk'ün öğrencilik yıllarına aitti. Babam Naci Paşa o yıllarda Atatürk'ün komutanı imiş. Bir gün Atatürk tüm sınıflarla ilgilenmesi gerekirken sadece kendi sınıfı ile ilgilenmiş, bahçede geçmiş bu olay. Babam da Atatürk'ü azarlamış. Bana 'Naci Bey, öğrenci Mustafa Kemal'i azarladı, çünkü Mustafa Kemal haksızdı, Naci Bey haklıydı' dedi. Ben bunları yazamadım. Nasıl yazabilirdim ki, babam Atatürk'ü azarlamış. Bana 'Yazın lütfen, Naci Paşa gerçekten haklıydı' dedi. Ben de onun dikte ettiği şekilde yazdım.'

Atatürk'ün o gece Perihan Hanım'a dikte ettirdiği ikinci hatıra ise yarım kalmış, araya başka konuşmalar girmiş, Atatürk yazdırma işini sürdürememiş, yazdırdığı kadarıyla kalmış o hatırası...

'İki adam trende yalnızdı, Binbaşı Naci Bey ve Kolağası Mustafa Kemal trende gidiyorlardı...'

Perihan Arıburun'a daha sonra babası anlatmış bu yolculuğu. Vahdettin'in veliahtlığı sırasında bir Almanya yolculuğu yapılmış. Bu gezi sırasında çok iyi Almanca konuştuğu için Binbaşı Naci Bey ve geleceği parlak bir subay olarak görüldüğü için Kolağası Mustafa Kemal Bey, Vahdettin'e refakat etmekle görevlendirilmişler." Bkz. aynı yerde.

Naci Eldeniz'in, kızı Perihan Arıburun'a anlattığı yolculuk, 15 Aralık 1917 - 4 Ocak 1918 tarihleri arasında Veliaht Vahdettin'le yaptıkları yolculuktur. Bu yolculukta Mustafa Kemal mirliva (tümgeneral) rütbesindedir. Yazıda Atatürk'ün söz konusu ettiği yolculuk ise, askeri manevralara katılmak amacıyla kendisinin "kolağası" (kıdemli yüzbaşı), Naci Bey'in de "binbaşı" rütbesiyle 1909 yılında Selanik'ten Manastır'a yaptıkları yolculuktur. (Y.N.)

ADANA'DAKİ SU BASKINI DOLAYISIYLA IRAK KRALI I. GAZİ'NİN TELGRAFINA TEŞEKKÜR*

(16 ARALIK 1936)

Irak Kralı Majeste Birinci Gazi
Bağdat

Adana'da vukua gelen su baskını münasebetiyle Majestelerinin göndermiş oldukları telgrafı aldım. Bu suretle musibete uğramış olanlar hakkında ifade buyurulmuş olan hissiyattan dolayı Majestelerine bilhassa teşekkürlerimi arz ederim.

K. Atatürk

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-6, D: 54, F: 122'de bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir.

GÖNDERDİĞİ FOTOĞRAFLAR İÇİN ROGERS'A TEŞEKKÜR*

(23 ARALIK 1936)

No. 4/992 *Ankara, 23.12.1936*

Hariciye Vekâleti'ne

22.12.1936 tarih ve Protokol 23861/201 numaralı yazı[1] *karşılığıdır:*

M. Rogers'ın, İngiltere Büyükelçiliği vasıtasıyla gönderdiği beş fotoğraf Atatürk'e sunuldu. Memnun olduklarını ve teşekkürlerinin iletilmesini emir buyurduklarını, derin saygılarımla bildiririm.

Umumi Kâtip Vekili
Süreyya Anderiman

* D.B.A. (Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İngiltere. 1/1-A.1. a.1.'den aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s. s.365.

1 Hariciye Vekâleti'nden Riyasetcumhur Umumi Kâtipliği'ne gönderilen söz konusu yazı şudur:

"No. 23861/201 Ankara, 22.12.1936

Riyasetcumhur Umumi Kâtipliği'ne

Majeste Kral Edward'ın İstanbul'u ziyaretlerinde kendilerine refakat etmiş olan M. Rogers'ın Reisicumhurumuz tarafından lütfen kabul buyurulduğu takdirde arz edilmek üzere İngiltere Büyükelçiliği'ne göndermiş olduğu beş tane fotoğrafı adı geçen sefaretten bu kerre verilmiş olmakla ekte takdim kılınmıştır.

Hariciye V. Vekili Y.
Elçi"

Bkz. D.B.A. (Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İngiltere. 1/1-A.1. a.1.'den aktaran: *age*, s.364. (Y.N.)

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU'NUN BAŞKA GÖREVE TAYİNİ DOLAYISIYLA ARNAVUTLAR KRALI I. ZOGU'YA*

(24 ARALIK 1936)

Arnavutlar Kralı Majeste I. Zogu Hazretleri'ne

Aziz ve Büyük Dost,

Zatı Haşmetaneleri nezdinde fevkalade delege ve ortaelçi sıfatıyla vazife yapmış olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun başka bir vazifeye tayini münasip görülerek adı geçenin işbu vazifesi bitmiş oluyor.

Tam memnuniyetime sebep olacak bir tarzda yüksek vazifesini iyi yapmış olan adı geçenin Zatı Haşmetanclerinin ve Arnavutluk hükümetinin teveccühlerine mazhar olmuş bulunduğunu tahmin ederim.

Bu fırsattan memnuniyetle istifade ederek Zatı Haşmetanelerine karşı beslediğim dostluk duygularıyla gerek şahsi saadetleri ve gerek Arnavutluk'un refah ve yükselmesi hakkındaki dileklerimi teyit ederim.

Ankara'da, bin dokuz yüz otuz altı yılının Birinci Kânun [Aralık] ayının yirmi dördüncü günü verilmiştir.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Arnavutluk. D.1. a1.: K. 4/12'den Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.348-349.

ALİ TÜRKGELDİ'NİN ORTAELÇİ OLARAK TAYİNİ HAKKINDA ARNAVUTLAR KRALI I. ZOGU'YA*

(24 ARALIK 1936)

Arnavutlar Kralı Majeste I. Zogu Hazretleri'ne

Aziz ve Büyük Dost,

Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Krallığı arasında hayırlı olarak mevcut olan dostluk münasebetlerini muhafaza ve takviye dileğinde bulunduğumdan, eski Rio de Janeiro Elçisi ve şimdiki Hariciye Vekâleti Umumi Kâtip Muavini Ali Türkgeldi'yi Zatı Haşmetaneleri nezdine fevkalade delege ve birinci sınıf ortaelçi sıfatıyla tayin ve göndermeye karar verdim.

Adı geçenin vasıf ve hasletleri ve şimdiye kadar gösterdiği dirayet ve kavrayış, kendisine verilen bu yüksek vazifeyi Zatı Haşmetanelerinin itimadına mazhar olacak tarzda iyi yapacağını göstermektedir.

Bu kanaatledir ki, kendisini iyi kabul buyurmalarını, gerek namıma ve gerek Türkiye Cumhuriyeti namına tarafından yapılacak tebliğlere ve bilhassa Zatı Haşmetaneleriyle Arnavutluk hakkında beslediğim dostça teminata tamamen inanılarak, yüksek vazifesinin iyi bir surette yapılması için desteklerine nail olmasını Zatı Haşmetanelerinden dilerim.

Ankara'da, bin dokuz yüz otuz altı yılı Birinci Kânun [Aralık] ayının yirmi dördüncü günü verilmiştir.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Arnavutluk. D.1. a1.: K. 6/12: Tiran Elçiliğine Ali Türkgeldi'nin Tayini, 1937'den Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.349-351.

GAZİANTEP'İN KURTULUŞ YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA NURİ CONKER VE ALİ KILIÇ'A*

(25 ARALIK 1936)

Nuri Conker ve Ali Kılıç'a
Ankara

On beş sene evvel Antep, ki sadece bir Türk şehridir, her nasılsa yabancı kuvvetlerin eline düşmüş bulunuyordu. Bu tek Türk şehri, hiçbir yerden maddi yardım görmeksizin, kendi kahramanlığıyla kendini kurtardı ve "Gazi" unvanına hakkıyla liyakat kazandı. Gazianteplileri o gün olduğu gibi bugün dahi derin hürmetle takdir ederim.

"Türküm" diyen her şehir, her kasaba ve en küçük Türk köyü, Gazianteplileri kahramanlık misali olarak alabilirler. En eski çağlardan beri tarihi Türk yurtlarında Türklüğün yüksek varlığını kahramanlıkla tespit etmiş olanlarla şahsen beraber olduğumu beyan etmekten duyduğum zevk ve saadet yücedir.

K. Atatürk

* *Cumhuriyet*, 26 Aralık 1936, Numara: 4533, s.1; *Kurun*, 26 Aralık 1936, Numara: 6811-751, s.1-2; *Son Posta*, 26 Aralık 1936, Numara: 2300, s.1, 3; *Tan*, 26 Aralık 1936, Numara: 607, s.1; *Akşam*, 26 Aralık 1936, Numara: 6534, s.1; *Açık Söz*, 26 Aralık 1936, Numara: 249, s.1, 3; *Haber Gece Postası*, 26 Aralık 1936, Numara: 1776, s.1; *Belediyeler Dergisi*, Ocak 1937, Sayı: 18, s.2. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.578-579.

Telgraf, gazetelerde şu açıklamayla yer almaktadır:

> "Ankara, 25 - Ankara Halkevi'nde Gaziantep'in kurtuluş yıldönümü münasebetiyle yapılan törende Gaziantep Saylavı Ali Kılıç ve Nuri Conker tarafından çekilen tazim telgrafına Cumhurreisi Atatürk şu cevabı vermişlerdir:" Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

ALİ FETHİ OKYAR'IN BÜYÜKELÇİLİĞE DEVAMI HAKKINDA İNGİLTERE KRALI VI. GEORGE'A*

(29 ARALIK 1936)

Aziz ve Büyük Dost,

Türkiye Cumhuriyeti ile Büyük Britanya arasında hayırlı olarak mevcut olan dostluk bağlarının muhafazası ve kuvvetlenmesini talep ettiğimden ve lüzumlu bulduğumdan, şimdiki Büyükelçi Fethi Okyar'ı Zatı Haşmetaneleri nezdinde fevkalade delege ve büyükelçi sıfatıyla yerinde bırakmaya karar verdim.

Kendisini ayırt eden vasıflar ve şimdiye kadar gösterdiği dirayet ve kavrayış, verilen yüksek vazifeyi Zatı Haşmetanelerinin itimadına mazhar olacak tarzda iyi yapmaya devam edeceğinin teminatıdır.

Bu kanaatledir ki, Zatı Haşmetanelerinden kendisini iyi kabul buyurmalarını, gerek namıma ve gerek Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti namına yapmaya memur edileceği tebligata ve bilhassa Zatı Haşmetanelcriylc memleketiniz hakkında beslediğim şahsi dostluk hislerine dair verecceği teminata itimat buyurmanızı dilerim, Aziz ve Büyük Dost.

Ankara'da, bin dokuz yüz otuz altı yılı Birinci Kânun [Aralık] ayının yirmi dokuzuncu günü yapılmıştır.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İngiltere. K. 3/49'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.368-369.

CENEVRE'DE BULUNAN AFET HANIM'IN YENİ YILINI TEBRİK*

(30 ARALIK 1936)

30 Aralık 1936

Mademoiselle Afet
Consulat Turquie Geneve

Yeni yılın neşeli ve başarınız için hayırlı olmasını dilerim. Soyak'tan da haberlerinizi aldıktan sonra mektup yazacağım. Hasretle gözlerinizden öperim.

K. Atatürk

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Prof. Dr. Afet İnan,* Yayına Hazırlayan: Arı İnan, 2. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, Ekim 2005, s.259. Ayrıca bkz. Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.42.

YENİ YIL TEBRİKİ DOLAYISIYLA ROMANYA KRALI II. CAROL'A TEŞEKKÜR*

(31 ARALIK 1936)

Tel. Ankara, 31.12.1936

Majeste II. Carol, Romanya Kralı

Yeni yıl münasebetiyle Majestelerinin iletmek lütfunda bulundukları duygulardan ziyadesiyle mütehassis olduğum halde, yeni yıl için en iyi dileklerimle birlikte şahsi saadetleri ve Romanya'nın refahı hususundaki samimi temennilerimin kabulünü rica ederim.

K. Atatürk

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Tebrik ve Taziyetler, Romanya, İ. k.60-0'dan Fransızcasını aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları,* c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.55. Fransızca belge Nejat Bayramoğlu tarafından Türkçeye çevirilmiştir.

HATAY MESELESİ ÜZERİNE BAŞVEKİL İNÖNÜ'YE NOT*

(31 ARALIK 1936)

Not

1- Hatay mcselesini ötedcn bcri bcrabcr takip cdcgelmekteyiz. Bu meselede hedcflcdiğimiz bir iki csaslı noktayı tespit etmeliyim:

a) Hatay dediğimiz topraklar bütün kapsamlı manasıyla Türk topraklarıdır. Bu hakikati biz 1921'den itibarcn tespit ettirmiş bulunuyoruz. Bu Türk topraklarındaki halkın Türk olduğunu ise münakaşa mevzuu dahi kabul etmiş değiliz. Fransızların bu Türk topraklarına Arap [...][1]

[...] o arazi sahipleri Türkler namına ortaya koyduğu milli Türk davasını Fransızların anlamasını ve ona göre Türk-Fransız dostluğunu koruyacak çözüm şeklini bulmakta biz Türklerden daha dikkatli olmalarını beklcrdik.

c) Benim Menemencioğlu Numan'la görüştükten sonra dahi aldığım ciddi intiba Fransızların henüz bizim üzerinde ısrarla durmakta olduğumuz noktaları çok hafif gören bir meşrep ve gurur ile set çeker vaziyette bulunduklarına inanmamak için vesika gösterir şekilde değildir.

d) Bizim Hatay hakkındaki istediklerimiz, TC şerefini korumak şartıyla zahiri ve lafzi değişikliklere tahammül gösterebilir. Ve fakat hakikati asla feda edemez. Fransızlar bu esası kelimelerle kollayarak bizi esastan uzaklaştıracak tekliflerle kendi hesaplarına muvaffak olmayı hedef tutar ve bunda ısrar ederlerse, benim kanaatime göre müşkül vaziyete düşecek olan TC Devleti değil, Fransa Devleti olacaktır. [...]

A- TC Hükümcti çok haklı olduğu bu davada asla mütecaviz mevkiinde bulunulmayı kabul etmez. Çünkü onun Hatay üzerinde 1921'den başlayan ve müteakip senelerdc tanılan antlaşmaların bahşettiği hakları Fransa hükümeti Cemiyeti Akvam'da[2] [...]mamış da Fran[...]

[...] Ancak bu açık tecavüzü bilirken TC ordularının Türkiye Cumhuriyeti'nin gasp olunmuş haklarının elde edilmesine muktedir olduğunu gösterir bir vaziyette bulunması elzemdir. Bunun için [...]

* Atatürk'ün tamamı 13 sayfa tutan bu el yazısı notunun aslı İnönü Vakfı Arşivi'nde (No: 02533) bulunmaktadır. Notun bazı bölümleri *Milliyet* gazetesinde (22 Ocak 1990, s.13) yayımlanmıştır. İnönü Vakfı tarafından el yazısı belgenin yalnızca gazetede yayımlanan bölümlerinin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ne verilmiştir.

1 Notun ilk sayfasını oluşturan buraya kadarki bölümün fotokopisi *Milliyet*'te yer almaktadır. Sayfanın son cümlesi burada bitmektedir. (Y.N.)

2 Milletler Cemiyeti. (Y.N.)

[...] TC Hükümeti'nin cihanda takibini metot olarak iddia ettiği harpsiz anlaşma için en güzel bir misal gösterilmiş olur ve bu sayede TC Hükümeti'ne cihanın sempatisi kazanılmış olur. Bu tarz, tercih ettiğimiz yoldur. Ve fakat Fransızlar bizi aldatma yoluna saparlarsa, onların hiç de ummayacakları[1] derecede ciddi davranmamız zaruridir. Bu ciddiyetin icap ettirdiği son tedbirler -ki askeri olacaktır-, buna girişmeden evvel bunda Fransa'yı ve Cemiyeti Akvam'da nüfuzlu devletleri açıkça ve kati olarak haberdar etmelidir. [...]

[...] Türk ordusunun bütün manasıyla ve kapsamıyla hazırlığında ve harekette geçebilecek olan stratejik vaziyetini kurmakta bir an tereddüt edilmemelidir.

E) Bütün bu düşünce ve görüşlerin sonunda nazarı dikkatinize koymak istediğim nokta şudur: Cemiyeti Akvam'da aleyhimizde karar çıkmadan evvel, Hatay ve Suriye sınırında Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin haklı görüşünü fiilen elde etmeye muktedir ordunun şimdiden hazırlanmasına fiilen başlanmasıdır.

F) Bu ince ve nazik meselenin tatbikat sahasına geçmesinin 5-10 günlük diplomatik faaliyetle belli olacağı kanaatindeyim.

G) Burada geç kalmak,[2] büyük TC Devleti'nin sözünün, şerefinin, haysiyetinin bugün olduktan başka gelecekte de kıymetsizliğine sebep olur.

H) Kısası, askeri hazırlığa başlamakta bir an gecikme bizi dünyaya rüsva eder. Bu hususta milyonlar mühim ve mukaddes maksat[3] için hiçtir.[4]

31.12.936
K. Atatürk

1 "Ummayacakları" sözcüğünün aslı olan "memul etmeyecekleri" sözcükleri *Milliyet*'te yanlışlıkla "memnun etmeyecek" şeklinde yer almıştır. (Y.N.)

2 Belgede burada üzeri çizilmiş "Allah muhafaza etsin" sözcükleri yer almaktadır. (Y.N.)

3 Belgedeki "mühim ve mukaddes maksat" sözcükleri *Milliyet*'te yanlışlıkla "mümkün ve maksat" şeklinde yer almıştır. (Y.N.)

4 El yazısı notun *Milliyet*'te yayımlanan şekli şudur:

"Cumhurbaşkanı'nın, İnönü tarafından '36 senesi ve 37 başı' olarak nitelenen günlerde Başbakanı'na gönderilmiş 'not' göstermektedir ki, aslında bir temel görüş farkı yoktur. Atatürk, 'Hatay dediğimiz topraklar bütün şamil manasile Türk topraklarıdır. Bu hakikati biz 1921'den itibaren tespit ettirmiş bulunuyoruz. Bu Türk topraklarındaki halkın Türk olduğunu ise münakaşa mevzuu dahi kabul etmiş değiliz' diyor.

Başbakan da tamamile aynı fikirdedir.

Fakat Cumhurbaşkanı Fransızların bunu 'gerektiği gibi anlamadıkları ve ona göre Türk-Fransız dostluğunu koruyacak şekl-i halli bulmakta biz Türklerden daha dikkatli olmaları gereği'ni yerine getirmedikleri inancındadır.

İnönü de böyle düşünmektedir.

Aradan elli yıl geçtiği için artık açıklamasında sakınca kalmayan ve Fransız ile Türk arşivlerinde bulunan belgelere göre Atatürk bu tutumlarından dolayı Fransızlara fena halde kızmaktadır:

'Benim Menemencioğlu Numan ile -dönemin Dışişleri Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu- görüştükten sonra dahi aldığım ciddi intiba Fransızların henüz bizim üzerinde durmakta olduğumuz noktaları çok hafif gören bir meşrep ve gurur ile set çeker vaziyette bulunduklarına inanmamak için vesika gösterir şekilde değildir.'

Bunda da, İnönü'nün hatıralarından anlaşılmaktadır ki, Cumhurbaşkanı ile Başbakan'ı arasında görüş ayrılığı yoktur.

Atatürk'ün fikirleri devam ediyor:

'Bizim Hatay hakkında istediklerimiz, T.C. şerefini korumak şartile zahiri ve lafzi tadillere tahammül gösterebilir. Ve fakat hakikati asla feda edemez. Fransızlar bu esası kelimelerle kollayarak bizi esastan

uzaklaştıracak tekliflerle kendi hesaplarına muvaffak olmayı hedef tutar ve bunda ısrar ederlerse, benim kanaatime göre müşkil vaziyete düşecek olan T.C. Devleti değil, Fransa Devleti olacaktır.'
Cumhurbaşkanı ile Başbakan'ı ortak görüştedirler ki:
'T.C. hükümeti çok haklı olduğu bir davada asla mütecaviz mevkiinde bulunmayı kabul etmez. Çünkü onun Hatay üzerinde 1921'den başlayan ve müteakip senelerde tanılan akitnamelerin Cemiyeti Akvam'ca -Milletler Cemiyeti- geçerliliği tartışılamaz.
Ama, bu geçerliliğe karşı Türkiye bir 'sarih tecavüz'e maruz bırakılırsa -toprakları tecavüze uğramıyor, 'hakları'na tecavüz ediliyor- T.C. ordularının Türkiye Cumhuriyeti'nin mağsup edilmiş -gasp edilmiş, el konulmuş- haklarının istihsaline -geri alınması anlamında- muktedir olduğunu gösterir bir vaziyette bulunması elzemdir.'
Tabii.
Atatürk devam eder:
Biz bu işin barışçı yoldan hallini istiyoruz. 'Bu suretle T.C. hükümetinin cihandaki sıkıntıların halli metodu olarak iddia ettiği harpsiz anlaşma için en güzel bir misal gösterilmiş olur ve T.C. hükümetine cihanın sempatisi celp edilmiş bulunur.'
Hatta bundan sonrasında bile, Cumhurbaşkanı ile Başbakan'ı arasında görüş farkı yoktur.
'Bu tarz -barışçı tarz- tercih ettiğimiz yoldur. Ve fakat Fransızlar bizi iğfal yoluna saparlarsa, onları hiç de memnun etmeyecek derecede ciddi davranmamız zaruridir. Bu ciddiyetin icap ettirdiği son tedbirler ki askeri olacaktır -Atatürk bu lafın altını çizmiştir- buna tevessül etmeden evvel evvela Fransız ve Cemiyeti Akvam'daki nüfuzlu devletler açıkça ve kati olarak haberdar edilmelidir.'
Buna rağmen?
Atatürk'ün talimatı şudur: 'Türk ordusunun bütün manasile ve şümulile hazırlığında ve harekete geçebilecek olan şevkülceyşi vaziyetini kurmakta bir an tereddüt edilmemelidir.'
Talimatın E) bölümü şöyledir:
'Bütün bu mülahaza ve mütalaalarımın sonunda nazarı dikkatinize koymak istediğim nokta şudur: C. Akvam'da aleyhimizde karar çıkmadan evvel Hatay ve Suriye hududunda Türk C. Hükümetinin haklı nokta-i nazarının fiilen istihsali muktedir ordunun şimdiden ihzarına fiilen başlanmasıdır.'
Ancak Atatürk eklemektedir:
'Bu ince ve nazik meselenin tatbikat sahasına geçmesinin 5-10 günlük diplomatik faaliyetle taayyün edeceği kanaatindeyim.'
Atatürk daha kesinleşmektedir:
'Bunda geç kalmak -önce 'Allah muhafaza etsin' diye yazmış, sonra silmiştir- büyük T.C. Devleti'nin şerefinin, halde başka olduktan başka istikbalde de sözünün kıymetsizliğini mucip olur.'
Nihayet H) bölümü:
'Kısacası askeri hazırlığa başlamakta bir an teeküm -gecikme- bizi dünyaya rüsva -rezil- eder. Bu hususta milyonlar mümkün ve maksat için hiçtir.'
Bu belgedeki notun altındaki imza 'K. Atatürk', tarih 31.12.1936'dır." (Bkz. "Atatürk'ten İnönü'ye İnönü'den Atatürk'e Özel Mektuplar", *Milliyet*, 22 Ocak 1990, s.13. Ayrıca bkz. Şerafettin Turan, *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s.116.) (Y.N.)

HALKIN YENİ YILINI TEBRİK*

(31 ARALIK 1936)

Atatürk, dün akşam şehrimizi teşrif buyurmuşlardır. [...] Cumhur Riyaseti treni saat 20.30'da Haydarpaşa garına gelmiştir. [...]

Atatürk, Haydarpaşa'dan Kalamış vapuruna binmişlerdir. Büyük Önder, vapurda Orgeneral Fahrettin ve Ali Sait'i yanlarına alarak görüşmüşlerdir.

Kalamış vapuru doğruca Dolmabahçe rıhtımına yanaşmıştır.

Atatürk, akşam yemeğini Park Oteli'nde yemişlerdir.

Atatürk dün gece Park Oteli'nden sonra Tokatlıyan'ı teşrif etmişler ve halk tarafından coşkun tezahüratla ve alkışlarla karşılanmışlardır.

Atatürk bulunanlara iltifat etmiş ve:

"Ben size yeni seneyi tebrik etmek ve aranızda bulunmak üzere buraya geldim" *demişlerdir.*

* *Tan*, 1 Ocak 1937, Numara: 613, s.1-2.

DİZİN

Abdullah (Ürdün Emiri), 326.
Abdülaziz İbnissuud (Hicaz Kralı), 325.
Abdülhalik Renda, 269.
Abdülhamit, II., 349.
Abdülkadir İnan (Prof.), 19, 80, 137, 189, 195, 287, 288.
Abide, 131.
Abidin Özmen (Maarif Vekili), 143, 154, 156.
Acem, 31.
Adana, 298, 346, 361.
Adliye (Tüze), 141, 314, 334.
Afet İnan (Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı), 19, 124, 130-132, 137, 147, 148, 152-154, 171, 173, 178, 186, 187, 189, 208, 215, 252, 253, 297, 330, 333, 334, 342, 343, 347, 349, 367.
Afgan, 153, 245, - milleti, 168, - Hariciye Vekili, 153.
Afganistan, 168, 318, - Kralı, 245, 325.
Afganistan bağımsızlık bayramı, 250.
Afyon, 78, 184, - Taarruzu, 182.
Agop Dilâçar, 256, 278, 286, 287, 288.
Ağa, 67.
Ahali, 258.
Ahlaki, 211, - kıymet, 343.
Ahlatlıbel, 154.
Ahmet Bey (Tekir köyünden Hüseyin oğlu), 216.
Ahmet Bey (Tekir köyünden), 216.
Ahmet Bey (Tekir köyünden), 216.
Ahmet Bey (Tekir köyünden), 216.
Ahmet Cevat Emre (Profesör), 278, 279, 359.
Ahmet İhsan Tokgöz (Ordu milletvekili), 332.
Ahterii Kebir, 29, 31, 33, 35, 37, 42, 56, 57, 62, 66, 69, 90, 105.
Aile, 22, 195, 316.
Ajans, 142, 153, 157, 195, 203, 217, 237, 243, 271, 294, 311, 327.
Ak Göl, 304.
Akadca, 117, 155.
Akademi Militer bkz. Harbiye Mektebi.
Akademi, 154, 315, 349, 350.
Akdeniz, 304, 318.
Akif İyidoğan (Kars Valisi), 162.
Akil Muhtar Özden (Ord. Prof. Dr.), 286, 288.
Akrobasi, 307.
Akşehir, 182.
Ala Göl, 304.
Alacahöyük, 154, 189, 254, 315, 342, - kazıları, 330.
Aladağ, 304.
Aldan Nehri, 69.
Alfabe, 343.
Ali Bey (Tekir köyünden Ahmet oğlu), 216.
Ali Bey (Tekir köyünden Hüseyin oğlu), 216.
Ali Çetinkaya (Nafıa Vekili), 128.
Ali Fethi Okyar (Londra Büyükelçisi), 176, 181, 356, 366.
Ali Fuat Cebesoy, 189.

Ali Fuat Erden (Orgencral, Harp Akademisi Komutanı), 205.
Ali Kılıç (Gaziantep Saylavı), 178, 230, 365.
Ali Rıza Bey (Tekir köyünden), 216.
Ali Sait, 372.
Ali Türkgeldi (Hariciyc Vekâlcti Umumi Kâtip Muavini), 364.
Âlim, 52, 112, 254, 264, 265, 289, 289, 315, - askcr, 340, -lcr, 304.
Allah (Hüdağ, Hak, Rab), 34, 56, 57, 59, 67-70, 73-75, 108, 109, 111, 183, 262, 263, 298, 352, 371.
Allah Nehri, 69.
Alman, 287, 325, 355, - devleti, 198, - kumandanlar, 354, -lar, 249, 354, - milleti, 198, - milli bayramı, 198, - namı, 105, - profesör, 287, - şarkısı, 288.
Almanca, 105, 285, 289, 342.
Almanya, 102, 131, 354, 360, - Türk Ticaret Odası, 179.
Altaic Hieroglyphs and Hittite Inscriptions, 117, 119.
Altay, 93, 97-100, 303, 304, -lar, 96, 98, 298, 304, - Lehçesi, 27, 31, 52, 72, 78, 90, -lılar, 99.
Altay Dağları, 101.
Altay ve Aladağ Türk Lehçeleri Lûgati, 265.
Altayca, 289.
Altın Dağları, 101.
Amerika Birleşik Devletleri, 325, 329, 348, 355, 360, - Hükümetlcri, 154, 219, 287.
Amerikalı, - çocuk yıldız, 360, -lar, 287.
Amerikan, 287, - hükümetleri, 219, - kurumu, 286, - milleti, 29, - milli bayramı, 219.
Amiens, 127, 129.
Ana kök, 288.
Ana, 260, 261, -lık, 315.
Anadil, 233, 257, 284.
Anadolu, 48, 61, 98, 117, 147, 186, 254, 276, 298, 321, 351.
Anadolu Ajansı, 142, 157, 195, 203, 217, 237, 243, 271, 294, 311, 327, 358.
Anaerkil (Matriarkal), 260-262.
Anafarta bkz. Mustafa Kemal Gürer.
Anakara, 287.
Analytischcr Indcks, 45.
Analytischer Index zu den fünf ersten Stücken der türkischen Turfan-Texte, 31, 49.
Anavatan, 315.
Anayasa, 201.
Anayurt, 93, 303, 304, 321.
Angora yaylaları, 102.
Anıtkabir, 286.
Ankara, 77, 78, 123-126, 128-130, 132, 133, 135, 138-142, 144, 145, 149-151, 154, 157-161, 165, 166, 168, 169, 171, 176-178, 186, 188-191, 193-202, 206-208, 214, 219, 227, 229, 232, 240, 242, 244, 246, 247, 250, 251, 267, 269, 276, 280, 286, 288, 290-292, 296, 297, 301, 306, 308, 310-313, 315, 319, 325, 327-329, 332, 333, 335, 336, 338-340, 343, 345, 346, 348, 353, 356-358, 362-364, 366, 368, - Belediyesi, 204, - Halkevi, 149, 153, 167, 189, 310, 365, - İdman Bölgesi Kurultayı, 146, - Orduevi, 310, - zeybeği, 149.
Ankara Palas, 140, 308, 310.
Ankara Radyosu, 153.
Ankara Sözleşmesi, 355.
Ankara Üniversitesi, 154, 315, - Hukuk Fakültesi, 359.
Anket, 20, 113.
Anlaşma, 371.

Antakya, 297-299, 303-305, 318, - meselesi, 297.
Antalya, 298.
Antlaşma, 44, 172, 186, 220, 225, 243, 321, -lar, 369.
Antrepolar, 316.
Antropoloji (Anthropologie), 152, 154, 256, 342, 343.
Antropoloji-Etnoloji Enstitüsü, 154.
Apollon, 84.
Araba bkz. Otomobil.
Aral Gölü, 97.
Arap, 369, - ağzı, 35, - âlemi, 328, - dili, 42, 56, 84, 284, - harfleri, 56, - kalıpları, 84, -lar, 35, 42, 56, 95, 99, - lügati, 66, 69, - terimleri, 284.
Arapça, 31, 35, 37, 40, 51, 56, 67, 68, 79, 91, 106, 109, 155, 284, 289, - lügat, 57, 62.
Arazi, 176, 202.
Arkarası Köyü, 216.
Arkeoloji, 132, 152, 187, 189, - meraklısı, 304.
Arkeolojik, - buluntu, 124, - kazı, 117, 154, - zenginlik, 154.
Arnavutluk, - hükümeti, 363, - Kralı, 338, 363, 364, - Krallığı, 364, - milli bayramı, 135, 338.
Arndt, Fritz (Alman Ord. Prof.), 287, 288.
Artırma ve Yerli Malı Haftası, Yedinci, 358.
Artist, 211.
Artvin, 316.
Asım Us, 236, 297.
Asır, 78, 79.
Asi Çayı, 304.
Asi Nehri, 304.
Asker Emeklileri Cemiyeti bkz. Umum Mütekaidini Askeriye Cemiyeti.
Asker, 115, 170, 183, 184, 205, 286, 340, 353, - arkadaşlar, 232, - emeklileri, 170, - üniforması, 350.
Askeri, 225, - başarı, 286, - değerlendirme, 174, - harekât, 205, - manevra, 248, - manzara, 182, - ataşe, 355, - enstitü, 340, - hareket, 350, - hazırlık, 370, - manevra, 360, - tedbir, 371.
Asya, 124, 147, 155, 285, 287, 298, 303-305, 318.
Aşiret, 22, 258, 262.
Ata, 298, -lar, 299.
Atatürk Kitapları, 286.
Atina, 190, - Akropolü, 130.
Atlas, 155, 351.
Avcı hattı, 184.
Avrupa, 102, 105, 154, 172, 235, 285, 287, 353, - dilleri, 19, 131, 256, 285, - kültürü, 330, -lı âlimler, 315, - medeniyetleri, 147, - tarihi, 148.
Avrupai, 288.
Avşar Köyü, 216.
Avusturya, 325, -lı dilci, 278, - milli bayramı, 199, - ulusu, 199.
Âyan Meclisi, 201.
Aydın (münevver), 47, 330, - gençlik, 152, -lar, 284, - Türkler, 108.
Ayin, 59.
Azana, Manuel (İspanya Cumhurbaşkanı), 325.
Azerbaycan, 321, -lı subay, 321.
Azeri Lehçesi, 90.
Aziz Samih, 230.

Baba, 67.
Babaerkil (Patriarkal), 261, 262.
Babus, 24, 37, 45, 60.
Bağdat, 361.
Bağımsız, 222, 223, -lığın ifadesi, 221.
Bağımsızlık, 172, 220, 266, 298, 299, 321, - bayramı, 250, 323.
Bahriye, 181.
Bakır madeni, 316.
Bakû, 324.
Balalayka, 320.

Balıkçı kayığı, 321.
Balıkçılar Kongresi, 345.
Balıkesir zeybeği, 277.
Balkan, -Antantı, 276, - Antantı Matbuat Konferansı, 209, - birliği, 276, - devletleri, 277, - Festivali, 272, 274, 276, 285, - Hekimler Birliği, 300, -lar, 308, -lı, 273, 274, -lı çocuklar, 272, -lı entelektüeller, 300, -lılar, 272, 318, -lı milletler, 277, - milletleri, 272, 276, 308.
Balkan Tıp Haftası, Dördüncü, 300.
Balo, 255, 272, 276, 277, 310.
Bang, Johann Wilhelm, 31, 49.
Banka, 213, 216, 255, 316.
Baraba Lehçesi, 29, 50, 68.
Barış, 43, 45, 223-225, 257, 258, 318, - dostları, 308, - sahası, 224.
Barışçı, - tarz, 371, - zihniyet, 225.
Barışsever, -ler, 220, -lik politikamız, 220.
Barrio, Martinez Diego (İspanya Cumhurbaşkanı), 194.
Basın (Matbuat), 209, 308, 309, 343, - Kurumu, 302.
Başarı, 235, 286.
Başkurt Lehçesi, 50.
Batı, 20, 233, 234, 259, 287, - âlimleri, 264, - dili, 289, - etimoloji metodu, 259, -lılar, 287, - memleketleri, 154.
Batı Asya, 318.
Bayan talebe, 137.
Bayrak, 217, 232, 249.
Bayram, 121, 122, 149, 180, 190, 194, 195, 198-200, 203, 219, 227, 250, 267, 269-271, 288, 290, 294-296, 306, 307, 310-313, 318, 322, 323, 325, 327, 328, 338.
Bebek, 238.
Behçet Kemal Çağlar, 320.
Behçet Uz (Doktor, İzmir Belediye Başkanı, Uluslararası İzmir Fuar Komitesi Başkanı), 293.
Behiç Erkin (Budapeşte Büyükelçisi), 133, 241.
Bektaşi şeyhi, 321.
Belçika, 125, 177, 325, - Kralı, 335, - Kraliçesi, 177, - milleti, 177.
Belediye, 121, 157, 175, 204, 207, 239, 244, 270, 293.
Belgrad, 193, 280, 310.
Belleten, 334, 347, 349.
Benedictis Manastırı, 153.
Benes, Edouard (Çekoslovakya Cumhurbaşkanı), 145, 159, 306, 325.
Berlin, 179, 249, 284, - Olimpiyatları Oyunları, 1936, 249.
Bern Konsolosu, 348.
Bernard, Claude, 288.
Beş Senelik Ulusal Endüstri Programı, 136.
Beylerbeyi Sarayı, 272, 276, 277, 285.
Beyoğlu, 313.
Biçer istasyonu, 182.
Bilardo, 359.
Bilgin, 153, 256.
Bilim, 110, 279, - adamı, 287, - kurulu, 153.
Bilimsel, 110, 256, - haz, 279.
Birinci Dünya Savaşı, 186.
Biyanki Lügati, 54.
Boğaziçi, 286, 287, 350.
Boğazlar, 222, 232, 317, 318, -'ın tahkimi, 225, 226, - meselesi, 186, 221, 223, 297, - rejimi, 220, 224, 225, - sorunu, 171, - Sözleşmesi, 236, 237, 239-242, 245.
Bomba, 131, 185.
Boris, III. (Bulgaristan Kralı), 129, 158, 291, 32.
Bornova, 11.
Borogon ulusu, 26.
Bouillon, Franklin, 35.
Britanya (Büyük Britanya, Yukarı İrlanda ve Deniz Aşırı Britanya Arazisi, Hindistan İmparatorluğu), 139,

165, 169, 176, 202, 214, 225, 357, 366, - halkı, 166, - milleti, 202, 357.
Brüksel, 125, 335.
Budapeştc, 132, 133, 241, 267.
Bulgar, 129, 158, 273, 325, - heyeti, 277.
Bulgaristan Kralı, 291.
Bulletino, 334.
Burhanı Katı, 54.
Bursa, 90, 134, 163, 208, -lılar, 167, - Tecim ve Endüstri Odası, 164.
Bükreş, 151, 209.
Büretçc, 57.
Bütçe, 204.
Büyük Türk Lügati, 24, 27, 34, 41, 43, 46-48, 57, 64, 68, 78, 83.

Cahil, 340.
Cami, 131.
Cami-ul-hikâyat, 105.
Cardenas, Lazaro (Meksika Cumhurbaşkanı, General), 290, 326.
Carol, II. (Romanya Kralı), 151, 200, 301, 326, 368.
Cchalet, 266.
Celal Bayar (Ekonomi Bakanı, Türk Kooperatifçilik Kurumu Fahri Başkanı, Küçük Sanatlar ve El İşlcri Birinci Kongresi Başkanı, Balıkçılar Kongrcsi Reisi), 134, 136, 167, 206, 228, 255, 319, 345, 336, 354.
Celâl Üncr (Başyaver, Binbaşı), 132, 137, 147, 286, 287, 298, 322.
Cemaat, 22, 49, 115.
Ccmal Hüsnü Taray, 246.
Cemiyet, 120, 130-132, 147, 170, 172, 187, 189, 258, 278, 298, 321, 346, 348, 369-371.
Cemiyeti Akvam, Uluslar Sosyetesi bkz. Millctler Cemiycti.
Cencvre, 19, 124, 130, 132, 137, 147, 153, 171, 173, 178, 186, 189, 208, 215, 221, 297, 334, 342, 347-349, 353, 354, 367, - Kantonu Kültür Bakanı, 130, - Tarih Cemiyeti, 130, 147, 148, 187, 189.
Cenevre Üniversitesi, 171, 186, 330, 343.
Cermen, 288.
Cerrahlık, 287.
Cevat Abbas Gürer, 178, 211, 230.
Cevat Çobanlı, 351, 352.
Ccvat Dilmen, 359.
Cevat Üstün, 174.
Cevdet Baykal, 244.
Ccyhan Nehri, 98.
Ccyhun Nehri, 96-99.
Christian, X. (Danimarka vc İzlanda Kralı), 292.
Cihan bkz. Dünya.
Coğrafi, - kısım, 347, - şartlar, 155.
Coğrafya (Geographie), 343.
Coğrafya, 152-156, 299, 330, - Cemiyeti, 147, 172, 187, 348, - eğitimi, 155, - haritası, 305, - hocası, 348, - konferansı, 342, - Kurumu, 155, - profesörü, 172.
Conder, Claude Reignier, 117, 119.
Courteille, Pavet de, 29, 48, 61, 68, 83.
Cuma namazı, 182.
Cumhuriyet, 108, 141, 145, 147, 150, 154, 176, 201, 211, 233, 247, 255, 274, 277, 295, 314, 316, 317, 320-324, 330, 341, 356, 364, 366, 371, - Bayramı, 121, 122, 307, 308, 310-313, 325, 327, 328, - çocuğu, 232, - çocukları, 231, 330, - hükümeti, 220, 225, 246, 370, - ordusu, 371.
Cumhuriyet, 220, 297.
Cumhuriyet Halk Partisi, 163, 207, 270, 302, 308, 310, 314, 339, - İl Yönetim Kurulu, 239, - Programı, 347.

Çağ, 153.
Çağatay Lchçesi, 24, 31, 34, 41, 46, 49, 60, 68, 83, 90, 91, 257.

Çağatay Lügati, 29, 49, 68.
Çağatayca, 115.
Çal, 184.
Çanakkale, 78.
Çankaya, 130, 154, 182, 249, 334, - Köşkü, 310, 359, 360, - üniversitesi, 124.
Çarşamba, 78.
Çekoslovak, - milleti, 145, 306, - milli bayramı, 306.
Çekoslovakya, 145, 159, 325, - Cumhuriyeti, 201.
Çene suyu, 244.
Çiftçi aile, 316.
Çimento vergisi, 317.
Çin, 298, 304, 325, - Cumhuriyeti, 296, - milli bayramı, 296.
Çince, 155.
Çocuk, 141, 193, 211, 230-233, 260, 274, 277, 284, 298, 330, 360, - bayramı, 195, -lar, 272, - yıldız, 360.
Çorlu, 61.
Çoruhlu gençler, 277.
Çöl, 303.
Çukurhisar, 207.
Çuvaş Söz Kökleri Lûgati, 265.

D. Eke (Mustafakemalpaşa Kaymakamı), 163.
Dağ Başını Duman Almış marşı, 210-212, 276.
Daktilo, 320.
Damat Ferit Paşa, 350-352.
Danimarka Kralı, 292.
Dans, 274, 321.
Darfur, 251.
Darüssıbyan kurağı, 337.
Darüşşafakalılar, 122.
Dede Korkut Kitabı, 42, 68, 105.
Demiryolu, 359, - inşası programı, 315.
Demokrat devlet reisi, 272.
Demosten, 153.
Deniz Ataşeliği, 181.
Deniz, 85, 185, - crleri, 288, - işçileri, 316, - mahsulleri, 345, - mahsülleri endüstrisi, 316, - mahsülleri ticareti, 316, - silahları, 317, - Ticareti, 316.
Deniz Kulübü, 238.
Denizci, 238, -ler, 317.
Denizli, 61.
Dergi, 334.
Dernek, 120.
Ders programları, 342.
Dershane, 155, 349, 350.
Derviş Paşa (11. Fırka Kumandanı), 184.
Destan, 45.
Deutschland Halle Spor Salonu, 249.
Devlet, 22, 115, 140, 141, 154, 198, 210, 211, 222, 223, 225, 235, 258, 272, 277, 308, 314, 318, 322, 343, 347, 350, 369, 371, - adamları, 308, - başkanları, 325, - daireleri, 341, - işlcri, 288, - kuruluşu, 255, - şekli, 340.
Devletçi, - idare, 317, -lik, 347.
Devrim, 123, 284, 285.
Dictionnaire étymologique de la langue latine, 111.
Die Legende von Oghuz Qaghan, 27.
Die Matrosen (Deniz Erleri), 288.
Dil Hakkında Etimolojik ve Morfolojik Anket, 20.
Dil, 19, 20, 24, 43, 50, 53, 54, 56-59, 61, 64, 67, 74, 75, 77, 84-87, 89-92, 96, 99, 104, 106, 108, 110-113, 116, 117, 124, 131, 148, 155, 192, 233, 254, 263-265, 278, 279, 286, 287, 315, 334, 347, - âlimleri, 252, 315, - araştırma yolları, 257, - araştırması, 256, - bayramı, 288, 294, 295, - bilgini, 266, - bilgisi, 252, 253, - bilimi, 279, - cemiyeti, 278, - dersleri, 130, 132, - devrimi, 284, - hareketleri, 253, - ilmi, 252, -in sadeleştirilmesi, 154, - incelemesi, 256, - işleri, 287, -

kitabı, 130, - kitapları, 155, - kursu, 130, - kurultayı, 252, 253, 256, - kurumu, 286, 288, 295, 315, 343, -ler, 266, 289, - metodu, 258-260, 262, 264, 289, - mütehassısları, 263, - orijini, 132, - Profesörü, 148, 172, - savı, 287, - sırları, 83, - sorunları, 284, - tatbikatı, 131, - teorisi, 71, 80-83, 93, 96, 100, 124, 154, 155, 256, 257, 260-262, 266, 284, 286, 288, 289, 360, - üyelcri, 147.
Dil İnkılabı, 66.
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 152-154, 156, 189, 330.
Dil Yazıları, 19, 82.
Dilci, 230, 231, 278, 287, 360.
Din, 21, 57, 59, 131, - hükümleri, 58.
Dindar, 58.
Dini, - merasim, 59, - rahip, 67, - şarkı, 58.
Diploma, 359.
Diplomat, 321.
Diplomatik faaliyet, 371.
Divanı Sultan Velet, 64.
Divanü Lügat-it-Türk, 31, 34, 40, 64, 77, 90.
Diyanet, 149, 312.
Diyarbekir, 128.
Doğu Akdeniz, 318.
Doğu vilayetleri, 343.
Doktor (Hekim), 131, 132, 148, 167, 178, 180, 189, 285-288, 293, 300, 340, 354.
Dolmabahçe, 138, 204, 241, 269, 278, 288, - rıhtımı, 372.
Dolmabahçe Sarayı, 111, 138, 204, 241, 252, 256, 269, 278, 284, 286-288, - rıhtımı, 372.
Dörtyol, 77, 298.
Döviz kaynakları, 316.
Dragu, Jean (Balkan Antantı Matbuat Konferansı Başkanı), 209.
Dua, 56-58.
Dumlupınar, 141.
Dünya (Cihan), 65, 108, 141, 152, 154, 182, 183, 193, 210, 220, 232, 233, 235, 274, 285, 286, 298, 318, 321, 323, 343, 351, 370, 371, - barışı, 225, - devletleri, 235, - dil âlimleri, 252, - dilleri, 260, - ekonomisi, 255, - ilim âlemi, 315, - kamuoyu, 233, - lengüistleri, 263, - kültür tarihi, 315, - kültürü, 315, - matbuatı, 343, - medeniyeti, 155, - meseleleri, 210, - politikası, 211, - sulhu, 308, - üniversiteleri, 156.
Dürüst politika, 316.
Düşman, 184, 185, 211, 308, -lık, 226, 321.

E. Baykal (Samsun Halkevi Başkanı, Doktor), 180.
Eczacı, 286, 287.
Edebi, - eser, 113, - sanat, 272.
Edebiyat, 155, 233.
Edebiyat Fakültesi, 154.
Edip Servet Tör, 137, 178, 189.
Edirne, - halkı, 337, -'nin kurtuluş günü, 337.
Edvard, Benes (Çekoslovakya Cumhurbaşkanı), 201.
Edward, VIII. (İngiltere Kralı), 169, 176, 202, 214, 229, 281-283, 317, 333, 356, 362.
Eflatun, 287.
Egemenlik Cemiyeti, 298.
Ego, 274.
Eğin, 78, - oyunları, 277.
Eğitim, 120, 155, 286, 360.
Ejderha, 117.
Ekim Devrimi, 123.
Ekonomi, 134, 136, 142, 171, 172, 216, 255, 314, 319, 336, - hayatı, 317, - sahası, 316, - tarihi, 343.
Ekonomik, - hayat, 255, - neticeler, 342, - saha, 358, - tedbirler, 314, 316.

El işleri, 336.
El İşleri ve Küçük Sanatlar Sergisi, 319.
Elbarudi (Suriye Vatani Partisi Reisi), 328.
Elektrik, 263, 264.
Elektronik araçlar, 153.
Elcnler bkz. Yunanistan
Elferecü Bâd-eş-Şidde Tercümesi, 78.
Elidrak Lilisan-il-etrak, 64.
Emanuel, Victor III. (İtalya Kralı), 126, 326, 331.
Emek, 21, 29, 34, 109, 255.
Emekli, 170.
Empcryalist, 223.
Endüstri, 164, 167, - eseri, 316, - programı, 136, 316.
Enstitü, 155.
Enstrüman, 111.
Entelektüel, 300, - muhit, 130, 147.
Ergani bakır madeni, 316.
Erkek, 265, -kadın birliği, 253, -lik, 265.
Ermeni, - fedaileri, 185, - milleti, 266, - sözü, 266.
Ernout, Alfred, 111.
Erzincan, 143.
Erzurum oyunları, 277.
Esaret, 172.
Eser, 112, 113, 172, 184, 185, 304, 315, 316, 330.
Eski, - devirler, 254, - dünya, 318.
Eskişehir, 175, 183, 213, 244, - Belediye Başkanı, 207, 244, - istasyonu, 207, - Orduevi, 268, - Tayyarc Alayı, 207.
Eti, 298, - hiycroglifleri, 155, - İmparatorluğu, 347, -ler, 254, 342.
Etice, 155.
Etimolog, 260-262, 265.
Etimoloji, 23, 26, 28, 31, 32, 34, 36, 39, 41, 43, 44, 49, 53, 56, 60, 63, 67, 70, 73, 76, 78, 86, 89, 101, 110, 114, 262, 285, 287, 288, - ilmi, 256, 257, - kitapları, 259, - mctodu, 259, 260, - sözlüğü, 99.
Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili Analiz Yolları, 80, 87, 101.
Etimolojik, 20-22, 24, 25, 27, 29, 33, 35, 37, 38, 40, 42, 44, 47, 48, 51, 52, 54, 57, 58, 65, 68, 71-74, 77, 79, 81-84, 90, 93, 95, 96, 98, 100, 102, 105, 107, 113, 116, 117, 258, 259, 266, 287, - lügat, 334, - lügat kitabı, 260, - sözlük, 285, - tahlil, 264.
Etimolojik ve Morfolojik Anket, 113.
Etnografya Müzesi, 337.
Etnoloji, 154.
Etrüskçe, 334.
Evlenme, 195.
Eydcman (Hava Generali), 322, 324.

Fabrika, 134.
Fahrcttin Altay (Ordu Müfettişi, Orgencral), 248, 281, 372.
Faik Bey (Tekir köyündcn Ahmet oğlu), 216.
Fakülte, 152-156, 189, 330, 359.
Falih Rıfkı Atay (*Hâkimiyeti Milliye* Başyazarı), 189, 350.
Farsça, 54, 68, 70, 72, 155, 287.
Faruk Bey (Erkânıharp Yüzbaşısı), 185.
Faruk, I. (Mısır Prensi, Kralı), 197, 251, 326.
Fas, 147.
Fatma Hanım, 132.
Fazıl Nazmi Örkün (Prof.), 287, 288.
Felsefe öğrenimi, 286.
Felsefeci, 359.
Felsefi görüşler, 195.
Fcn, - kitapları, 263, - terimleri, 260, 263.
Fcnni, - sulama, 162, - tedavi, 287, 289.
Fcrgana, 96.

Ferhengi Şuuri, 54.
Fert menfaatı, 255.
Festival, 272, 274, 276, 285, - heyeti, 277.
Fethî Tevetoğlu, 181.
Fevzi Çakmak (Umum Erkânıharbiye Reisi), 354.
Fevzipaşa-Diyarbekir tren hattı, 128.
Feyz Muhammed Han (Afganistan Harici İşler Veziri), 153, 168, 318.
Fıkra, 288.
Fırka programı, 347.
Fikir hürriyeti, 285.
Filistin, 117.
Film, 167, 287, - makineleri, 286.
Filolog, 278.
Filoloji, 287, 298.
Filolojik öğretim, 155.
Filotilla, 238.
Filozofi, 110.
Florya, 208, 238, 278, 297.
Florya Deniz Köşkü (Denizevi), 210, 230, 232, 238, 284, 286-288.
Folklor, 277.
Fonetik, 21-23, 25, 26, 28, 31, 32, 34, 36, 39, 41, 43, 46, 48, 49, 53, 56, 60, 63, 67, 70, 73, 76, 78, 80-82, 87, 89, 101, 105, 107, 116, 264, 278, 289, 334.
Fotoğraf, 362.
Fotoğrafçı, 286.
France Presse Ajansı, 153.
Fransa, 127, 129, 220, 225, 227, 318, 347, 353, 370, - devleti, 369, - ordusu, 353.
Fransız, 260, - âlimi, 172, - askeri, 353, - askeri ataşesi, 355, - ataşemiliteri, 354, - delegeleri, 354, - Hariciye Müsteşarı, 353, - hükümeti, 354, -lar, 263, 298, 353, 369-371, - milli bayramı, 227, - tarihçi, 147.
Fransızca, 19, 50, 51, 99, 105, 111, 131, 132, 171, 186, 187, 259, 281, 285, 287, 322, 331, 334, 347, 348, - Etimolojik Lügati, 334.
Fransızca Etimoloji Sözlüğü, 99.
Fuar, 293.
Fuat Bulca (Türk Hava Kurumu Başkanı), 178, 307.
Fuat Köprülü, 137.
Fuat, I. (Mısır Kralı), 191, 197, 251.

Gabain, Annemarie von, 31, 49.
Galatasaraylılar, 238.
Galatasaray Spor Kulübü, 238.
Gamlen (Fransa Erkânıharbiye Reisi, General), 355.
Garp âlimleri, 112.
Gazete, 19, 20, 113, 128, 220, 224, 238, 276, 284, 297, 309, 310.
Gazeteci, 302, -ler, 309.
Gazetta del Popolo, 224.
Gazi, I. (Irak Kralı), 325, 361.
Gaziantep, 112, -'in kurtuluşu, 365, -liler, 365.
Gemi, 223-225, 320.
Gemlik, 134.
Genç, 182, 288, 353, - artist, 211, -ler, 152, 154-156, 233, 276, 277, 359, -lik, 167, 203, 233, -lik anısı, 286, - mütehassıslar, 255, - sporcular, 238, - subay, 349, 350, - tıp doçenti, 284.
Gencl bütçe, 204.
Geometri, 288.
Gcometrik şekiller, 254.
Gcorge, V. (İngiltere, Büyük Britanya, Yukarı İrlanda ve Denizleraşırı Britanya Arazisi Kralı, Hindistan Kralı), 139, 165, 166, 202.
Gcorge, VI. (İngiltere Büyük Britanya, Yukarı İrlanda ve Denizleraşırı Britanya Arazisi Kralı, Hindistan Kralı), 357, 366.
Gcorges, II. (Elenler Kralı), 160, 190.
Gerilla, 349-351.
Göç, 303, - yolları, 253.

Göçmen, 120, - vatandaşlar, 315.
Gramer, 113, 278.
Grekçe, 51, 289.
Greko-Latin, 285, 286, 289, - kültürü, 288.
Grekoromen güreş, 249.
Güneş, 23, 33, 63-66, 70, 71, 73, 74, 76-79, 81, 83-85, 87, 88, 93-95, 102, 114, 117, 124, 211, 212, 231, 253, 254, 256-258, 260-264, 266, 277, - kursları, 254.
Güneş-Dil Metodu (Yöntemi), 258-260, 262, 264, 265, 279, 289.
Güneş-Dil Teorisi, 19, 80-83, 86, 93, 96, 100, 104, 131, 256, 257, 259-262, 266, 284, 286, 288, 289, 360.
Güneş-Dil Teorisi'nin Analiz Metodu Tatbikatı, 71, 256.
Güneş-Dil Teorisi'nin Antropolojisi, 256.
Güreşçi, 249.
Güzel sanatlar, 233, 315.

Haber bülteni, 153.
Haberleşme, 220, 355.
Habeşistan, 185.
Hacı Bayram Veli Cami, 182.
Haç, 72.
Hadis, 26, 27, 105.
Hain, 120.
Hak bkz. Allah.
Hâkim, 114.
Hâkimiyet, 114, 148, 172, 222, 318.
Hâkimiyeti Milliye, 350.
Hakkı Tarık Us, 210, 212.
Halep, 353.
Halil Ethem Eldem (Müzeler Müdürü), 154.
Halis Bıyıktay (İstanbul Komutanı General), 174, 230.
Halk, 22, 47, 49, 132, 149, 162, 163, 165, 166, 207, 239, 244, 258, 270, 275, 277, 290, 308, 310, 314, 322, 323, 328, 337, 339, 350, 369, 370, 372, - tabakası, 207.
Halkçı idare, 317.
Halkevi, 149, 153, 167, 180, 189, 310, 365, - bayramı, 180.
Hamdi Arpağ (Almanya Türk Ticaret Odası Kongre Reisi, Berlin Büyükelçisi), 179.
Hamza Bey (Tekir köyünden Nuri oğlu), 216.
Hamza Vahid (Dr.), 286-288.
Hanedan, 357.
Harbi Umumi, bkz. Birinci Dünya Savaşı, 186.
Harbiye Mektebi (Akademi Militer), 340.
Harekât Müdürü, 205.
Harekât, 205, 353.
Harf, 56, 284.
Harita, 147, 148, 171, 172, 297, 303-305, 348, 351, 352, - rehberliği, 155.
Haritacı, 348.
Harita Umum Müdürlüğü, 155.
Harp, 182, 184, 223, 286, 350, 355, - fikri, 224, - gemileri, 223-225, 318, -siz anlaşma, 371.
Harp Akademisi, 205, 349, 350.
Harwey, 288.
Hasan Bey (Tekir köyünden Ahmet oğlu), 216.
Hasan Cavit, 178, 230.
Hasan Reşit Tankut (Etimoloji Kolbaşısı), 19, 137, 189, 278, 286, 288.
Hasan Rıza Soyak (Cumhurbaşkanlığı - Genel Sekreteri), 130, 333, 347, 367.
Hasköy, 248.
Hassa, 298.
Hastalık, 155.
Hastane, 192.
Hata, 298, 299, -Hatay, 303, - Türkleri, 304.

Hatay, 297, 299, 303, 304, 353, 370, - davası, 297, 347, - devleti, 299, 343, - Egemenlik Cemiycti, 298, - mesclesi, 318, 369, - Türkleri, 298, - yurdu, 305.
Hatıra, 349.
Hatusas, 298.
Hava, - generali, 322, - kurumu, 307, - kuvvetleri, 317, 324, - nakliyesi, 316, - ordusu, 317, - subayı, 321, 322, - taarruzları, 317.
Hayat, 26, 27.
Haydar Emre (Türk Mühendisler Birliği Başkanı), 144.
Haydarpaşa garı, 372.
Hayır Tanrısı (Ülgen), 263.
Hayri Birler, 359.
Hayvan, 63, 74.
Hazine, 317.
Hekim bkz. Doktor.
Helen bkz. Yunan.
Hetye, 304.
Heykel, 149, 321.
Heykeltıraş, 233.
Hicaz, 325, - demiryolu, 359.
Hidayet Sayar (CHP Mustafakemalpaşa Başkanı), 163.
Hikmet Bayur, 178, 343, 359.
Hilmi Bayur, 137.
Hilmi Bey (Dr.), 189.
Himalaya, - Dağları, 101, - yaylaları, 102.
Hindistan, 176, 202.
Hindoloji, 155.
Hint-Avrupa (İndo-Avrupai) dilleri, 19, 131, 256, 288.
Hirohito (Japon İmparatoru), 150, 196, 326.
Hitit, - hiyeroglifleri, 117, -lerde iktisadi hayat, 342.
Hititçe, 117.
Hititoloji, 155.
Hitler, Adolf (Alman Reich Başkanı), 198, 325, 354.
Hiyeroglif, 117.
Horthy, Nagybanya de (Macaristan Kral Naibi, Amiral), 267, 326.
Hububat, 63.
Hudağ, 70, 72, 73.
Hukuk, 342, - fakültesi, 359.
Hungaroloji, 155.
Hüdağ bkz. Allah.
Hükümdar, 251, 258, 283.
Hükümet, 150, 153, 176, 210, 219, 220, 225, 235, 246, 247, 296, 308, 314, 317, 322, 350, 353, 354, 363, 366, 370, 371, - adamları, 321, - erkânı, 321.
Hürriyet, 298, 299.
Hüseyin Bey (Tekir köyünden), 216.
Hüseyin Bey (Tekir köyünden), 216.
Hüseyin Hüsameddin Yaşar, 313.
Hüseyin Hüsnü Bey (Kimyacı, Dr.), 286, 288.
Hüsrev Gerede, (Tahran Büyükelçisi, Sivas Milletvekili) 150.

Irak, 325, - Kralı, 361.
Irk, 147, 253, 254, -taş, 298, 299, 327, 347.
Isık Göl, 304.

İber Türkleri, 134.
İbnü Mühenna Lügati, 67, 77.
İbrahim Bey (Tekir köyünden Mahmut oğlu), 216.
İbrahim Etem (Eczacı, Doktor), 286, 288.
İbrahim Necmi Dilmen (Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri), 19, 137, 189, 278, 286, 288, 295, 359.
İçki, 69.
İdari, - mesele, 340, - tedbirler, 314.
İdman, 146.
İhracat, 316.

İhtilal, 123, 320.
İktidar, 41, - mevkii, 201.
İktisadi, - hayat, 342, - mesele, 354.
İktisat, 167, 206, - hayatı, 345, - tarihi, 342.
İlâh, 59, 67, 68, 70, 73, 262.
İlâhe, 67, 68, 70, 73, 262.
İlahi 58, 265.
İli ırmağı, 304.
İlim, 46, 50, 52, 113, 152, 154, 252, 256, 257, 266, - adamı, 289, - âlemi, 154, 178, 315, - dünyası, 108, 254, - merkezi, 155, - metodu, 288, - teorisi, 289, - terimi, 263.
İlkel devirler, 78.
İlköğretim, 315.
İlmi, 260, 285, - anlayış, 140, - belge, 254, 315, - esas, 155, - eserler, 172, - hakikat, 256, 288, - inceleme, 156, 304, - netice, 130, - salahiyet, 266, - terimler, 284, - verim, 254.
İmparator, 150, 176, 196, 202, 326, -luk, 150, 169, 196, 214, 340, 347, 350, 355, 357.
İndeks, 108.
İndo-Cermen, 288.
İngiliz, - âlimler, 304, - delegeler heyeti, 223, - halkı, 165, - Konsolosu, 281, -ler, 317, - projesi, 221-224, - raporları, 351, - Sefareti, 281, - siyaseti, 222, - subayı, 117, - zihniycti, 223.
İngilizce, 281, 287, 289, 342.
İngiltere, 127, 129, 165, 166, 202, 214, 223-225, 229, 304, 333, 360, - Büyükelçiliği, 333, 362, - devleti, 211, - hükümeti, 210, - Kralı, 169, 176, 281, 283, 317, 333, 356, 357, 366, - Kraliçesi, 165.
İnkılap, 233, 253, 255, 266, 274, 339.
İnsan, 273, 279, 284, 360, - cemiyetleri, 233, - denizi, 211, - egosu, 274, - cnerjisi, 330, -lık, 236, -lık camiası, 273, -lık düşmanı, 308, -lık nizamı, 210, -lık tarihi, 152, -lık varlığı, 233, -lık vasfı, 330, - topluluğu, 21, - zekâsı, 152, 330.
İnsani, 279, - âlem, 221, 235, - hareket, 221, - hayat, 315, - ülkü, 314.
İnsanlar hür doğar, hür yaşar ve hür ölürler, 359.
İnşaat, 315.
İpek fabrikası, 134.
İran, 188, 242, 325.
İrlanda, 176, 202.
İsa, 72.
İskandinavya, 102.
İskendcrun, 297-299, 303, 305, 318, - meselesi, 297.
İslam âlemi, 148.
İsmail Hâmi Danişment, 19, 80.
İsmail Müştak Mayakon, 71, 137, 178, 189, 256, 297, 343.
İsmet İnönü (Başbakan), 121, 134, 138, 140, 146, 147, 170, 195, 232, 235, 281, 293, 302, 320, 322, 323, 330, 332, 334, 345, 369-371.
İspanya, 134, 194, 325.
İspanyol ulusal bayramı, 194.
İstanbul, 77, 91, 120, 121, 136, 138, 174, 181, 185, 203, 205, 210, 215, 217, 230, 237, 239, 243, 270, 271, 276, 277, 281, 286, 287, 294, 297, 298, 302, 332, 339, 349, 350, 362, - halkı, 239.
İstanbul Üniversitesi, 154.
İstasyon, 182, 207, 281, 282, 342.
İstatistik, 172.
İstifa, 143.
İstiklal Harbi, 182, 285.
İstiklal Marşı, 249, 320.
İstila, 148.
İstinye, 205.
İsveç, 102.

İsviçre, 152, 215, - Cumhuriyeti, 247, - Federal Konseyi, 246, 247, - kadınları, 147, - Konfederasyonu, 247.
İsyan, 284, 350.
İş Bankası, 136, 213, 255.
İş Kanunu, 316.
İşgal, 224.
İtalya, 126, 153, 172, 225, 326, - Kralı, 331.
İtalyan, 225, 226, - gazetesi, 224, - hükümeti, 225, - kadını, 130, - profesör, 147, - siyaseti, 224.
İtalyanca, 289, 334.
İthalat, 316.
İtikat, 57.
İzlanda, 292.
İzmir, 112, 183-186, - fuarı, 293.
İzmit, 134, 244, 350.

Jandarma teşkilatı, 353.
Japon, 326, - İmparatorluğu, 150, - İmparatoru, 196.
Japonya, 225.
Jeolojik inceleme, 155.
Jimnastik, 233.
Jül Sezar, 153.

Ḳâbil, 245.
Kabile, 22, 101, - anası, 262.
Kabotaj hakkı, 217.
Kaç Lehçesi, 52.
Kadın, 58, 130, 147, 253, -lık, 68, - şarkıcı, 320, - tayyareci, 205.
Kaganoviç, 320.
Kahire, 191, 197.
Kainat, 265.
Kalamış vapuru, 372.
Kalinin (Sovyet Sosyalist Şûralar Birliği İcra Komitesi Reisi), 123, 322, 326.
Kalkınma, 316.
Kâmil Topçu (Eskişehir Belediye Başkanı), 175.
Kâmran Kadri, 167.
Kamuğ, 53.
Kamuoyu, 220, 223, 233, 297.
Kamus, 51.
Kamus Tercemesi, 57, 62, 66, 69, 79.
Kamusu Türki, 29, 34, 37, 40, 41, 43, 49, 54, 63, 67, 68, 78, 79, 83, 90, 91, 105.
Kamus-ül-Muhit, 42.
Kamutay bkz. Büyük Millet Meclisi, 150.
Kanun, 31, 80, 147, 210, 216, 314, 316, - tasarısı, 316.
Kaplanlı Suyu, 175.
Karadedeli, 216.
Karadeniz, 222, 224, 350, - devletleri, 223, 224, - grubu, 277, - kıyıları, 276.
Karageorgeviç, Paul (Yugoslovya Prensi), 161, 193.
Karahan (Sovyet Büyükelçisi), 320, 321, 323.
Karahanlı, -lar, 258, - Türkçesi, 256.
Karakırgız lehçesi, 72, 90.
Karakol, 286.
Karayim Metinleri, 41, 79.
Karı, 265.
Kars, 60, 112, 162.
Kasaba, 97, 183, 304, 365.
Kaşgar, 304.
Katliam, 186.
Kavaklar, 238.
Kavaklıdere, 320.
Kavim, 22, 233, 258, 304.
Kayseri, 77.
Kazak Lehçesi, 27, 29, 37, 41, 48, 50, 57, 64, 68, 72.
Kazan, 24.
Kazı, 254, 315, 330.
Kâzım Dirik (Trakya Umumi Müfettişi, General), 147, 272, 273, 276, 277, 337, 343.
Kâzım Nami Duru, 322.

Kâzım Özalp, 322.
Kemal Cenap Berksoy (Ord. Prof. Dr.), 286, 288.
Keşiş, 67.
Kıbrıs hiyeroglifleri, 117.
Kılıç, 185.
Kırgız Lehçesi, 43, 48, 50, 53, 60, 72, 90.
Kırgızca, 60.
Kırım Lehçesi, 64, 68.
Kırım yarımadası, 321.
Kısası Rabguzî, 41.
Kış sporları, 348.
Kız, 127, 129, 178, 193, 298, 321, - kardeş, 304.
Kızılay, 346.
Kızılırmak, 298.
Kiepert haritası, 351, 352.
Kilis, 298.
Kilisli Bay Rifat, 49.
Kimya, 287, 288.
Kimyager, 287, 288.
Kitabe, 49, 257.
Kitap, 19, 42, 111, 112, 117, 119, 130, 132, 147, 148, 155, 172, 259, 263, 265, 286, 288, 289, 298, 303, 305, 320, 334, 342, 348.
Klasik, - etimoloji mensubu, 80, - filoloji, 287.
Koca, 265.
Kocaeli, 181.
Koman Lehçesi, 31, 43.
Konferans, 221, 137, 147, 148, 171, 172, 187, 189, 221, 222, 236, 342, 347.
Kongre, 120, 144, 170, 302, 336, 345.
Konservatuvar, 315.
Konsolos, 130.
Konsoloshane, 342.
Konstantin (Yunanistan Kralı), 185.
Konya, 79.
Kooperatif, 216, 228, - teşkilatı, 316.
Kooperatifçilik, 206.
Kordofan, 251.
Kordonboyu, 185.
Korsan, 172.
Koybal Lehçesi, 52, 72.
Koyun, 134.
Kök, - dil, 285, - etimolojisi, 287.
Köken, 277.
Kömür havzası, 316.
Köprü inşaatı, 315.
Köşk, 230, 238, 284, 310, 359, 360.
Köy, 183, 216, 287, 365.
Köylü, 108, 182, 183.
Kral, 125, 126, 129, 135, 139, 151, 158, 160, 165, 166, 168, 169, 176, 177, 185, 190, 191, 197, 200, 202, 214, 229, 245, 250, 251, 258, 267, 280-283, 291, 292, 301, 317, 325, 326, 331, 333, 335, 338, 356, 357, 362-364, 366, 368, -lık, 161, 193, 251, 291, 364.
Kraliçe, 165, 177.
Kraliyet, - ailesi, 165, 166, - hanedanı, 357.
Kredi, 316, - kooperatifi, 216, 228, - mevzuu, 316.
Kroki, 286.
Kumaş, 134.
Kur'an Tercemesi, 64.
Kur'an tercümesi, 90, 91.
Kurtuluş, 365, - günü, 337, - tarihi, 236.
Kurultay, 146, 206, 253, 254.
Kurun (Vakit), 244, 297.
Küçük Asya kültürü, 124.
Küçük sanatlar sergisi, 319.
Küçük Sanatlar ve El İşleri Kongresi, Birinci, 336.
Küerik Lehçesi, 52, 72, 78.
Kültür, 110, 130, 140, 156, 233, 253, 254, 277, 288, 305, 315, 330, - alışverişi, 330, - dili, 284, - dilleri, 155, - eserleri, 152, - hareketi, 153, - ışığı, 124, - merkezi, 347, - söyleşileri, 287, - tarihi, 315.

Kültürcüler, 330.
Kültürel insanlar, 330.
Kütahya, 77.
Kütüphane, 130, 155, 334.
Kvérgic, Hermann, F. (Avusturyalı Dilci, Doktor), 19, 192, 278.

Laboratuvar, 153, 172.
Laiklik, 285.
Larousse, 44, 111, 334.
Latin, 112, 285, 288, 289, - dili etimolojik lügati, 334, - terimleri, 284.
Latince, 111, 155, 259, 285, 287, 334.
Lebcd Lehçesi, 52, 72, 78.
Lebrun, Albert (Fransa Cumhurbaşkanı), 227, 321.
Lehçe, 24, 27, 31, 37, 40-53, 55, 57, 60, 68, 78, 90, 91, 104, 112, 155, 257, 258, 265, 285, 287.
Lehçei Osmani (Osmanlı Lehçesi), 61.
Lengüist, 263, - âlem, 256, - bilimi, 279.
Lengüistik, 19, 278, 304.
Leopold, III. (Belçika Kralı), 125, 177, 325, 335.
Leryos Adası, 224.
Liman, 77, 316, 356.
Lin Sen (Çin Cumhuriyeti Milli Hükümeti Başkanı), 296, 325.
Lisan, 31, 155.
Lisan-ül-acem, 1, 31.
Lise, 230.
Litvanya, 326.
Litvinov, 320, 323.
Londra, 127, 129, 181, 214, 229, 281, 282, 304, 356, 357.
Loraine, Percy (İngiliz Büyükelçisi), 282.
Lozan, 172, 187, 230, 232, - Antlaşması, 172, 225, 243, - istasyonu, 342, - Konferansı, 171.
Lozan Üniversitesi, 172.
Lügat, 24, 26, 27, 29, 34, 38, 40-43, 46-48, 50, 53-55, 57-59, 61, 62, 64, 66-69, 74, 75, 77, 78, 83, 85, 87, 89, 90, 99, 104, 108, 116, 233, 257, 259, 260, 263, 265, 288, - kitabı, 260, 334.
Lügati Naci, 29, 33, 35, 42, 62.
Lügati Nimetullah, 40.

Maarif, 120, 152, 153, 156, 315, 330.
Mabut, 262.
Macarca, 256.
Macaristan, 267, 326.
Maden işletimi, 316.
Mağaza, 316.
Mahalli tarih, 132.
Mahkûm, 298.
Mahkûmiyet, 298.
Mahmut Bey (Tekir köyünden), 216.
Mahmut Esat Bozkurt, 318.
Mahmut Soydan (*Milliyet* Başyazarı), 350.
Makineler, 316.
Mali mesele, 340.
Maliye, 317, 340.
Manastır, 153, 360.
Marş, 210, 211, 276.
Martel, 354.
Matbuat bkz. Basın.
May, 343.
McGraw-Hill firması, 287.
Mebus bkz. Milletvekili.
Mebusan Meclisi, 201.
Meclis, 143, 150, 156, 186, 201, 210, 220, 269, 288, 298, 302, 314-319.
Mecmua, 334.
Medeni, - âlem, 220, 221, 235, - camia, 220, - diller, 155, - dünya, 210, 343, - hayat, 274, 315, - insanlık, 236, - kavimler, 233, - milletler, 156.
Medeniyet, 147, 148, 155, 266, 316, - alanı, 233.
Mehmed Ali (Mısır Naibi), 326.
Mehmet Ali Ağakay (Doktor), 19, 278, 287, 288.

Mehmetçik, 233.
Meillet, Antoine, 111.
Meksika, 326, - halkı, 290, - milli bayramı, 290.
Mektep bkz. Okul.
Mektup, 19, 80, 124, 130-132, 137, 147, 172, 178, 186, 192, 215, 297, 330, 342, 343, 367.
Melik, 258.
Melodi, 276.
Memleket, 22,112, 134, 154-156, 168, 176, 185, 201, 209, 237, 251, 258, 271, 274, 277, 281, 283, 294, 298, 314-316, 322, 327, 329, 332, 335, 338, 340, 357, 358, 366, - bilginleri, 80.
Memur, 109, 110, 334, 341.
Menfaat zıddiyeti, 277.
Merinos, 134.
Merinos Fabrikası, 134.
Mersin, 298.
Metris, 205.
Mezhep, 57.
Mısır, 191, 197, 326, - Kralı, 251, - Krallığı, 251, - milleti, 197, 251.
Miklas, Wilhelm (Avusturya Cumhurbaşkanı), 199, 325.
Millet (Ulus), 21, 22, 95, 102, 105, 108, 115, 123, 135, 140, 141, 143, 145, 150, 156, 168, 177, 188t, 190, 197-200, 210-212, 219, 221, 232, 233, 235, 236, 250, 251, 253, 258, 263, 265-267, 269, 272, 274, 276, 277, 280, 283, 302, 306, 308-311, 314, 315, 317, 321, 322, 330, 339, 340, 351, 357, - büyükleri, 321, - menfaatı, 255.
Milletler Cemiyeti (Cemiyeti Akvam, Uluslar Sosyetesi), 131, 132, 211, 225, 347, 354, 369-371.
Milletlerarası, 317, - diller, 155, - hak, 222, - ilmi terimler, 284, - İzmir Fuarı, 293, - komisyon, 225, - mesele, 347, - taahhüt, 225, - terimler, 263, 288.
Milletvekili (Mebus, Saylav), 143, 149, 150, 167, 182, 220, 230, 298, 314, 318, 332, 365.
Milli (Ulusal), - bayram, 135, 190, 198-200, 219, 227, 290, 296, 306, 318, 322, 325, 338, - akademi, 315, - bayram, 194, - birlik, 314, - dans, 277, - ekonomi, 336, - endüstri programı, 136, - faaliyet, 316, - günler, 322, - hükümet, 296, - ideal, 142, 314, - irade, 314, - kıyafet, 276, - kurum, 315, - meclis, 186, 201, - mesele, 315, - mevcudiyet, 314, - müdafaa, 317, - oyunlar, 149, - para, 317, - sanayi, 134, - siyaset, 321, - şuur, 314, - Türk davası, 369, - ülkü, 314, - vazife, 172.
Milli Ekonomi ve Artırma Haftası, Altıncı, 142.
Milli Türk Sanayi Birliği, 218.
Millileşme çağı, 284.
Milliyet, 287, 350, 369.
Milliyetçilik, 284.
Mimari, 233.
Mimar Sinan (Koca Sinan), 337.
Miting, 240.
Mitoloji, 263.
Moda Deniz Kulübü, 238.
Modern diller, 233.
Molotov, 320.
Montrö, 232, 234, 297.
Montrö (Montreux), - Boğazlar Sözleşmesi, 220, 230, 236, 237, 239-242, 245, 317, - Konferansı, 221, 222, 223, 235, 236.
Morfoloji, 22, 23, 26, 28, 31, 32, 34, 36, 39, 41, 43, 49, 53, 56, 60, 63, 67, 70, 73, 76, 78, 80, 82, 87, 89, 101, 107, 262.

Morfolojik, 20, 21, 25, 42, 46, 48, 81, 87, 113, 116, 117, 258, 259, 263, 264, 266k, 278, - lügat kitabı, 260.
Morgan (İngiltere Maslahatgüzarı), 333.
Moscicki, Ignacc (Polonya Cumhurbaşkanı), 326.
Moskova, 123, 127, 322, 323, - Türkiye Büyükelçiliği, 127.
Motor, 238.
Mu, 343.
Muammer Eriş (İş Bankası Genel Direktörü), 46.
Muhabir, 153, 310.
Muhammed Zahir Han (Afganistan Kralı), 168, 245, 250, 325.
Muhammed, Hz., 286.
Muharebe, 350.
Muharip, 355.
Muharrem Feyzi Togay (Turan Eğitim Yayma vc Yardım Derneği), 120.
Muhittin Üstündağ (İstanbul Vali ve Bclcdiye Başkanı, Cumhuriyet Halk Partisi İl Yönetim Kurulu Başkanı), 121, 239, 270.
Muhlis Erkmcn (Ziraat Vekili), 167.
Mukaddime-tül-edep, 105.
Murat dağları, 184.
Muratlı, 61.
Musiki bkz. Müzik.
Mustafa Kemal Gürer, 230-233.
Mustafa Mecdi Boysan, 178.
Mustafakemalpaşa, 163.
Muzaffer Göker (Profcsör), 137, 155, 189, 343.
Müfettiş, 276.
Müfit Özdeş, 137, 181.
Mühendis, 144.
Mülki bağımsızlık, 266.
Mülkiyc İdadisi, 341
Mülkiye Mektcbi bkz. Siyasal Bilgiler Okulu.
Mülkiyeliler, 140.
Müttefik, 318, -ler ordusu, 349.
Müzakere, 220-223, 242, 318, 354.
Müze, 154, 172, 337:
Müzik (Musiki), 233, 274, - devrimi, 285, - hcyeti, 59, - inkılabı, 274.
Müzisyen, 320.

Naci Eldeniz (General), 359, 360.
Naim Onat, 19, 80.
Nakliyat, 316.
Namaz, 182.
Namık Kemal, 285.
Napolyon, 286.
Necmettin Sadık Sadak, 178.
Nehir, 50.
Ncron, 183.
Nevzat Tandoğan (Ankara Valisi, CHP İl Yönetim Kurulu Başkanı), 149, 240
Nif, 184.
Nişantaşı, 350, - Caddesi, 352.
Noel, 124.
Nordik, 102.
Norveç, 102.
Nubya, 251.
Numan Mencmencioğlu (Dışişleri Genel Sekreteri), 147, 354, 369, 370.
Nurettin Paşa, 184.
Nuri Bey (Taktik Muallimi, Trabzonlu), 350.
Nuri Bey (Tekir köyünden), 216.
Nuri Bey (Tekir köyünden), 216.
Nuri Conker, 230, 365.
Nutuk, 27.

Oğuz Destanı, 45, 29.
Okıyanos, 49-51.
Okul (Mektep), 140, 141, 268, 277, 330, 332, 339-341.
Olga (Yugoslavya Prensesi), 193.
Olimpiyat şampiyonu, 249.
19 Mayıs Spor Bayramı, 203
On İki Ada, 224-226.

Onur, 103.
Operatörlük, 287, 289.
Orconokidze, 320.
Ordu, 236, 248, 271, 286, 310, 317, 321, 340, 349, 350, 353-355, 369, 371.
Ordu, 77, 332.
Orduevi, 268, 310.
Orhon Lehçesi, 68.
Orhon Kitabeleri, 29, 34, 41, 49, 50, 62, 64, 257.
Orhon yazıları, 55.
Orijinal eserler, 315.
Orkestra, 324.
Oronte, 304.
Oronte-Uratube, 303.
Orta Asya, 147, 155, 298, 303-305, - dili, 285, - Türk tarihi, 155.
Orta Asya'nın Vahaları ve Çölleri Arasında, 303.
Ortaçağ Almancası, 285.
Ortaokul, 341.
Osipov, 324.
Osman Kahya (Tekir köyünden Ali Rıza oğlu), 216.
Osman Nuri Koptagel (Korgeneral), 230.
Osman Şevki Uludağ (Doktor), 167.
Osmanbey, 181.
Osmanlı, 148, - devri, 172, - İmparatorluğu, 340, 355, - İmparatorluğu Devleti, 350, - tarihi, 132
Osmanlı Lehçesi, 54, 68, 78, 91.
Osmanlıca, 108, 287.
Osmanlıcadan Türkçeye Kılavuz,
Osoaviahim heyeti, 320.
Otel, 213, 287, 348.
Otel Termal, 287.
Otomobil (Araba), 182, 183, 276, 288, 323.
30 Ağustos Zafer Bayramı, 269-271.
Öğrenci (Talebe), 112, 120, 122, 124, 132, 153-155, 171, 186, 230, 285, 340, 343, 350, 359, -lik, 360, - yurdu, 186, 215.
Öğrenim, 286.
Öğretim, 155.
Öğretmen, 153, 155, 350.

Padişah, 258.
Pamir, 303, 304, - Dağları, 101.
Pamukçuköyü zeybeği, 277.
Pansiyon, 342.
Pao, Toung, 24, 62.
Papaz, 67, 285.
Para, 204, 213, 317, 321.
Paraşütçü, 307, - kız, 321.
Paris, 130, 353.
Park Otel, 372.
Partenon meselesi, 132.
Parti, 157, 163, 207, 239, 270, 302, 308, 310, 314, 322, 328, 339.
Patolojik, 347.
Paul (Yugoslavya Naibi Prens), 326.
Pavlaki (Dr.), 288.
Pehlevi Lügati, 54.
Pehlivan, 249.
Pellegrino (Rahip), 153.
Pelliot, Paul, 24, 62.
Perihan Eldeniz Arıburun, 114, 359, 360.
Persenti Köyü, 216.
Pertev Demirhan (Mebus, General), 230.
Petrol, 317.
Peygamber, 27, 182, 286, -lik, 183.
Piekarski, Eduard Karloviç, 31, 38, 42, 43, 48-50, 53, 55, 57, 58, 61, 63, 64, 67, 69, 74, 75, 77, 85, 87, 89, 91, 99, 104, 116, 263, 265.
Pilot (Uçman), 207.
Pirî Reis, 187, 342, 348, - haritası, 147, 148, 172.
Pitagor, 153.

Pittard, Eugenc (Profesör), 124, 130, 131, 137, 147, 171-173, 186, 187, 342, 348.
Piyer, II. (Yugoslavya Kralı), 280.
Plak, 233, 288.
Polis teşkilatı, 353.
Politik, 171, 172.
Politika, 211, 220.
Politika, 309.
Polonya, 326.
Polyakof (Rus Sefarcti Müsteşarı), 321-324.
Ponsot, Henri (Fransa'nın Ankara Büyükelçisi), 353, 354.
Porstmut limanı, 356.
Porsuk Otcli, 213.
Prag, 159, 247.
Prens, 161, 193, 197, 326.
Prcnscs, 193.
Prensip, 110, 225, 359.
Program, 136, 155, 156, 268, 315-317, 342, 347, 348.
Proje, 221-224.
Projeksiyon, 167.
Protokol, 287.
Protomedce, 117.
Psikoloji, 110.
Put, 68.

Rab bkz. Allah.
Radloff, 112.
Radloff Lügati, I, II, III, IV, 23, 24, 27, 29, 31, 34, 37, 40-45, 48-54, 60, 62, 64, 68, 72, 78, 83, 90, 91, 257.
Radyo, - haber bülteni, 163, - merkezi, 315.
Rahip, 67, 153.
Rakı, 69.
Raks, 233.
Refah, 125, 128, 135, 135, 145, 150, 151, 158, 159, 161, 168, 169, 177, 190, 191, 194, 196, 198-200, 214, 219, 227, 242, 245-247, 250, 267, 280, 290-292, 296, 301, 306, 316, 325, 329, 331, 335, 338, 357, 363, 368.
Refet Canıtez, 143.
Refik Saydam (Doktor, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili ve Kızılay Cemiyeti Reisi), 346.
Refik Şefik Soyer (Bursa Valisi), 163.
Rektör, 130, 172.
Resim, 124, 233, 254, 348, 354.
Resmi müessese, 149.
Rıza Pehlevi (İran Şahı), 188, 242, 325.
Rifat Börekçi (Diyanet İşleri Reisi), 149, 312.
Rifat Özdeş (Bahriye Erkânıharp Subayı, Kocaeli Senatörü, Amiral), 181.
Rio dc Janeiro, 364.
Rogers, 362.
Roma, 126, 130.
Roman dilleri, 111.
Romanya, 151, 200, 326, - Kralı, 301, 368, -lı 273, -lı genç, 277.
Romen, - işi, 277, - milleti, 200, - milli bayramı, 200.
Roosevelt, Franklin D. (Amerika Birleşik Dcvletleri Başkanı), 219, 325, 329.
Rousscau, Jean Jacques, 359.
Rozcngolts, A., 320.
Rubab-ı Şikeste, 286.
Ruhani âyin, 67.
Rum papazı, 285.
Rus, - düşmanı, 321, - İhtilali, 320, -lar, 322, - milleti, 321, 322, - milli bayramı, 322, - müzisyenler, 320, - Sefarethanesi, 320, 322.
Rusça, 321, 324.
Rusya, 102, 322, 326.
Ruşen Eşref Ünaydın (Atina Büyükelçisi), 131.

Rüştiye bkz. Ortaokul, 341.
Rüştü Egel (Bursa Tecim ve Endüstri Odası Başkanı), 164.

Sabiha Gökçen, 127, 205, 213, 268, 360.
Sadi Irmak (Mahmud, Ord. Prof. Dr.), 287, 288.
Sadrazam, 350-352.
Sadri Maksudi Bey, 359.
Saffet Arıkan (Kültür Bakanı, Erzincan Saylavı), 143, 152, 153, 156, 189, 315, 343.
Sagay Lehçesi, 52, 60, 72.
Sago Irmağı, 96, 97.
Saint Étienne Bayramı, 267.
Saint Georges Adası, 153.
Saka, 101.
Sakarya, 140.
Salih Bozok (Milletvekili), 178, 182, 230.
Saltanat, 117.
Samanyolu sokak, 313.
Samsun, 78, 211, 276, 277, 351, - Halkevi, 180.
Sanat, 230, 233, 254, 272, 319, 336, - mektebi, 315.
Sanatkâr, 276.
Sanayi, 134, - birliği, 218.
Sanders, Liman von, 354.
Sandringham, 166.
Sanıhatı Seyranî, 78.
Sanskritçe, 256.
Saray, 61, 111, 252, 256, 272, 276, 277, 284, 285, 287.
Savarol Öğrenci Yurdu (Pensionnat Savarol), 124, 186, 215.
Savaş, 131, 233, 285, 286.
Sayan Dağları, 102.
Sayım vergisi, 317.
Saylav bkz. Milletvekili.
Schaht (Doktor), 354.
Sel felaketi, 346.
Selanik, 360.
Semantik, 260, 263, 264, 266, 278.
Serbest rejim, 223.
Sergi, 319.
Sevr Antlaşması, 186.
Seyahat, 147, 172, 283.
Seyhan Nehri, 98, 346.
Seyhun Irmağı, 96-98
Seyistan, 97.
Sıhhat, 124, 132, 192, 289, 346, 348.
Sınır, 88, 322, 353, 370.
Sibirya, 100, 102.
Sigara, 183, 360.
Silah, 205, 317, -lanma yarışı, 318, -sızlanma, 225.
Silifke, 216.
Sinoloji, 155.
Sinop, 112.
Siridarya, 304.
Sirkeci, 282, - istasyonu, 281.
Sivas, 77, 211, - saylavı, 150.
Sivrihisar, 182.
Siyasal Bilgiler Okulu (Mülkiye Mektebi), 140, 141, 332, 339- 341.
Siyaset, 222, 224, 303, 347.
Siyasi, - bağımsızlık, 266, - görüşme, 147, - meseleler, 347, - teşekkül, 210, - vazife, 304.
Siyonis (Kumandan), 185.
Smetona (Litvanya Cumhurbaşkanı), 326.
Sofya, 132, 283, 355.
Sogdiyan, 97.
Sokrat, 287.
Sosyalist, 320, 321, 323, 324.
Sosyoloji (Sociologie), 342, 347.
Sovyet Büyükelçiliği, 322, 320
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği (Sovyet Rusya, Sovyet Sosyalist Şûralar Birliği, Sovyetler Birliği), 123, 223, 318, 320, 321-324, 326.

Soy, 265.
Soyon-Sayan Lehçesi, 52.
Söğüt, 96, 97.
Sözleşme, 317, 355.
Sözlük, 99, 111, 263, 285.
Spor, 348, - bayramı, 203, - kulübü, 238, - tarihi, 249.
Sporcu, 238.
Stalin, 320-323.
Stein, Aurel, 304.
Stomonyakov, 320.
Stoyadinoviç, Milan (Yugoslavya Başbakanı, Dışişleri Bakanı), 308, 310, 318.
Su işleri, 315.
Suat Davaz (Paris Büyükelçisi), 130.
Subay, 117, 181, 205, 207, 231, 310, 321, 340, 349, 350, 355, 359, 360.
Sudan, 251.
Suikast, 120, - girişimi, 229.
Sultan, 351.
Sumerce, 155.
Sumeroloji, 155.
Sunğipek Fabrikası, 134.
Suriye, 353, 354, 370. - halkı, 328, - hududu, 371, - Vatani Partisi, 328.
Süheyl ve Nevbahar, 29, 39.
Sümerbank, 134.
Süreyya Anderiman (Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü), 209, 285, 286.
Süt, 97.
Süvari, 184.
Sykes, Percy Molesworth (General), 303-305.

Şam, 328.
Şaman. 52, - duası, 58, - ilahisi, 58, - merasimi, 58.
Şar bkz. Şehir.
Şarbay bkz. Belediye başkanı, 121.
Şark, 20, 93, 95.
Şark Türkçesi Lügati, 61, 83.
Şarkı, 277, 288.
Şarkıcı, 320, 324.
Şehir (Şar), 112, 149, 175, 207, 244, 365, 372.
Şeker vergisi, 317.
Şeref, 103, 369, 370.
Şeriat, 21.
Şeyh, 321.
Şiir, 167, 286, 288.
Şişli, 313.
Şor Lehçesi, 41, 52, 64, 72, 90.
Şükrü Kaya (İçişleri Bakanı, Hatay Egemenlik Cemiyeti Umumi Reisi, CHP Genel Sekreteri), 138, 298, 302, 339.
Şükrü Saracoğlu (Adliye Bakanı), 141, 334, 356.
Şükrü Sökmensüer (Emniyet Umum Müdürü, Hatay Egemenlik Cemiyeti Kâtibi Umumisi), 298.

Taarruz, 182, 205, 317.
Tahran, 150, 242.
Tahsil, 344, - planı, 343.
Tahsin Uzer, 343.
Taht, 169, 291, 356, 357.
Taksim bahçesi, 255.
Taktik Muallimi, 350.
Talebe bkz. Öğrenci.
Tanrı bkz. Allah.
Tanrı, 68, 70, 73, 74, 265, 274, -'ya kulluk, 57.
Tanrı Dağları (Tien Şan), 101, 303, 304.
Tanrıça, 274 .
Tarabya, 285, 287.
Tarancı Lehçesi, 34, 45.
Tarım Kredi Kooperatifi, 228, - Kanunu, 216.
Tarih, 99, 124, 131, 132, 137, 148, 152-156, 172, 174, 185, 231, 233, 234, 249, 253, 297, 298, 299, 303, 315, 318, 321, 330-342, - âlimleri, 315, - belgeleri, 153, 315, - camiası, 351, -

cemiyeti, 130, 147, 187, 189, -Coğrafya, 155, - çalışmaları, 154, - hocası, 343, - kitabı, 132, - kitapları, 298, 305, - kurumu, 253, 254, 315, 330, 334, 342, - metodu, 130, - profesörü, 124, 132, - rehberliği, 256, - savı, 284, - sorunları, 284, - üyeleri, 147, - yazıları, 339, - yolculuğu, 253.
Tarih ve Arkeoloji Cemiyeti, 132.
Tarihçe, 186.
Tarihçi, 147, 230.
Tarihe Giriş, 152, 153.
Tarihi (İstorik), 230, 304, 316, 339, - atlas, 155, - belge, 220, - bilgi, 303, - devir, 154, - görüşme, 147, - hadise, 236, - hakikat, 257, 297, - isimler, 299, - realite, 303, - Türk yurtları, 365, - varlık, 254, - vesika, 339.
Tayfur Sökmen (Antalya Milletvekili, Hatay Cumhurbaşkanı), 298.
Tayyare (Uçak), 132, - alayı, 207, - tatbikatı, 205.
Tayyare Cemiyeti, 321.
Tayyareci, 360, -ler, 205.
Tecavüz, 210, 369, 371.
Tecim bkz. Ticaret.
Tecim ve Endüstri Odası, 164.
Tekir Çiftliği Tarım Kredi Kooperatifi, 216, 228.
Tekir Köyü, 216.
Tekirdağ, 61.
Tekirkoyuncu Köyü, 216.
Tekne, 238.
Teknik, 108, 154, - mektebi, 315.
Telefon, 130, 132, 137, 140, 167, 173, 178, 186, 286, 297, 319, 339-341, 343, 359, - şebekesi, 315.
Teleütçe, 64.
Teleüt lehçesi, 51, 52, 72, 90, 112, - ve Altay lehçesi, 27.
Telgraf, 122, 124, 126-131, 133, 136-138, 140, 146, 151, 158-161, 167, 170, 186, 191, 195, 218, 232, 235-237, 239-243, 248, 249, 255, 267-271, 283, 291, 293, 295, 300, 302, 312, 321-323, 327, 328, 331-333, 353, 358, 361, 365.
Telgrafname, 120, 356.
Telsiz, 185.
Temple, Shirley, 360.
Teori, 19, 71, 80-82, 86, 93, 96, 100, 104, 124, 131, 154, 155, 172, 256, 257, 260-262, 266, 284, 286-289, 360.
Tercüman-ül-lügat, 37, 62, 66.
Teşkilat, 115, 314, 316, 341.
Teşvikiye, 352.
Tevfik Fikret, 286.
Tevfik Rüştü Aras (Dışişleri Bakanı, Doktor), 131, 132, 138, 178, 232, 235, 281, 297, 308, 320, 322, 323, 347, 354.
Tezyin sanatları, 319.
Through desert and oasis at Central Asia, 305.
Tıbbiye, 284.
Tıp, - doçenti, 284, - fakültesi, 315, - haftası, 300, - okulu, 340, - terimi, 285, 287, - terimleri, 284.
Tibet, 97.
Ticaret, 164, 316, 318, - filosu, 316, - gemileri, 224, - gemisi, 225
Ticari, - âlem, 221, - elçilik, 320, - hava nakliyesi, 316.
Tien Şan bkz. Tanrı Dağları.
Timurlenk, 286.
Titülesko, 131.
Tiyatro (Temsil) Akademisi, 315.
Tokatlıyan, 372.
Tokyo, 196.
Topçu, 184, 185.
Toplum, 21, 221.
Toplumbilimci, 275.
Toplumsal teşekkül, 210.
Toprak, 20, 258, 283, 303, 316, 321, 369, 370.

Toprak Kanunu, 316.
Torino, 224.
Tozara Köyü, 216.
Trabzonlu, 350.
Trakya, 61, 272, 276, 277, 337, 343, - Askeri Manevraları, 248, - Genel Müfettişi, 276, 277.
Tramvay, 172.
Tren, 127, 132, 138, 244, 281-283, 359, 360.
Trikopis (Başkumandan), 184, 185.
Tuhfet-üz-zekiyye, 78.
Turan Eğitim Yayma ve Yardım Derneği (Turan Neşri Maarif ve Yardım Cemiyeti), 120.
Tuz vergisi, 317.
Türk, 29, 47, 66, 74, 77, 78, 87, 97-99, 113, 212, 220, 234, 240, 273, 275, 277, 341, 351, - ağzı, 101, 105, - aklı, 108, - âlemi, 120, - alfabesi, 343, - âlimleri, 252, - amiral, 348, - ataları, 299, - bağımsızlığı, 172, - bilginleri, 284, - camiası, 298, 340, - Cumhuriyeti, 141, 274, - çiftçi ailesi, 316, - çocuğu, 232, 233, 274, 277, 298, - dansları, 277, - davası, 369, - devlet adamları, 308, - devleti, 140, - dili, 28, 54, 68, 80, 82-84, 86, 87, 91-93, 96, 97, 100, 101, 106, 108, 109, 112, 117, 148, 154, 156, 254, 260, 262, 264-266, 279, 287, 289, - dili ekleri, 20, - dili etimolojisi, 110, - dili kökleri, 20, - dili sözlüğü, 263, - dilleri, 287, - dimağı, 91, 92, - diplomatı, 321, - diyalekti, 27, 30, 104, - ekleri, 81, - emniyeti, 222, 223, - fikir sembolü, 254, - filologları, 155, -Fransız dostluğu, 355, 369, 370, - gazetecileri, 302, - gençleri, 152, 156, - gençliği, 167, - hâkimiyeti, 148, 172, 221, 222, 318, - halkı, 166, 322, - hançeresi, 284, -Hatay davası, 347, - hayatı, 340, - heyeti, 222, - hükümeti, 354, - ırkı, 147, 253, 254, - inkılabı, 253, - İstiklâli ve Lozan Muahedesi, 186, - istilası, 148, -İran münasebetleri, 188, - jenisi, 83, 86, 92, 108, 256, - kabileleri, 305, - kadın tayyarecisi, 205, - kadını, 147, 253, - kadınlığı, 253, - kamuoyu, 220, 223, - kavimleri, 305, - kelimeleri, 298, - kelimesi, 56, 90, 99, 101, 105, 109, - kızı, 178, - kızları, 298, - konsonları, 80, - Kooperatifçilik Kurumu Kurultayı, 206, - kökleri, 29, - kökü, 21, 134, 286, 289, 365, - kuvveti, 171, - kültürcüleri, 330, - kültürü, 108, 110, 253, - kütlesi, 320, - lehçeleri, 53, 55, 104, 112, 265, 285, - lehçesi, 287, -ler, 70, 71, 79, 97, 101, 102, 105, 110, 131, 148, 155, 172, 265, 297-299, 303-305, 314, 340, 350, 353, - lügati, 24, 27, 43, 47, 78, 108, -lük, 124, 147, 187, 234, 235, 266, 285, 303, 305, 365, - matbuatı, 309, - meclisi, 318, - medeniyeti, 148, - Mehmetçiği, 233, - memleketleri, 112, - mevcudiyeti, 298, 340, - milleti, 108, 141, 168, 210-212, 221, 232, 233, 235, 263, 283, 308, 310, 314, 315, 322, 330, 339, 340, 351, - Milli Meclisi, 186, - mitolojisi, 263, - mukavemeti, 171, - Mühendisler Birliği, 144, - münevverleri, 330, - ordusu, 271, 310, 340, 350, 370, 371, - orijini, 106, 265, -Osmanlı eserleri, 172, -Osmanlı tarihi, 148, - öğrenci, 112, 285, - profesörler, 284, 278, - sanat sembolü, 254, - Sanayi Birliği, 218, - sözleri, 21, 26, 28, 81, 82, 84, - sözlerinin teşekkülü, 20, 51, 100, 101, 105, 106, - spor tarihi, 249, - subayı, 310, - şehri, 112, 365, - talebe, 120, 155, -

tarih belgeleri, 315, - tarihi 156, 132, 147, 152, 154, 155, 231, 233, 254, 298, 343, - teorisi, 257, - Ticaret Odası, 179, - toprakları, 283, 369, 370, - Türkologları, 112, - uçmanları, 207, - ulusları, 95, 102, 105, - ulusu, 134, 140, 141, 265, 266, - ülkesi, 303, - varlığı, 299, 303, - vatanı, 221, 298, 305, 314, - yavrusu, 274, - Yugoslav bağlılığı, 318, -Yugoslav dostluğu, 308, 310, - yurdu, 305, - yurtları, 365, - zekâsı, 108, 339.
Türk Dil İnkılabı, 66.
Türk Dil Kurultayı, 315, Birinci, İkinci, Üçüncü, 71, 154, 252, 253, 256, 286.
Türk Dil Kurumu, 108, 155, 192, 252, 254, 278, 286, 288, 295, 315, 343.
Türk Dili, 29, 34, 37.
Türk Dili Lügati, 67, 90.
Türk Hava Kurumu, 307.
Türk Hava Kuvvetleri, 324.
Türk Kuşu, 307.
Türk Tarih Kurumu, 131, 132, 148, 152, 155, 156, 172, 174, 189, 252-254, 315, 330, 342, -'nun Arkeoloji Faaliyeti Konferansı, 187, 189.
Türk Tarih Kurumu Dergisi, 334.
Türkçe, 28, 35, 37, 44, 45, 51, 54-56, 58, 62, 67, 72, 80, 83, 91, 95, 105, 109, 112, 155, 171, 186, 187, 231, 233, 256, 259, 260, 265, 266, 278, 285, 286, 322, 324, 334, - karşılıklar, 263, - kelime, 260, 263, 264, - şarkı, 324, - tıp terimleri, 284.
Türkçeden Osmanlıcaya Kılavuz, 108.
Türkçeleştirme, 284.
Türkistan, 304, 305.
Türkiye, 124, 127, 129, 130, 132, 136, 162, 163, 164, 168, 172, 178, 179, 181, 221, 223, 224, 235, 241, 242, 276, 282, 283, 287, 308, 310, 318, 320-322, 324, 325, 340, 342, 346, 347, 350, 351, 353, - coğrafyası, 155, 156, - Cumhuriyeti, 147, 201, 211, 233, 255, 322, 330, 341, 356, 364, 370, - Cumhuriyeti çocukları, 330, - Cumhuriyeti Devleti, 369, 371, - Cumhuriyeti Hükümeti, 150, 176, 220, 225, 246, 247, 366, 370, 371, - Cumhuriyeti orduları, 369, 371, - devleti, 210, - emniyeti, 220, -'nin bağımsızlığı, 223, -'nin hâkimiyeti, 223.
Türkiye Büyük Millet Meclisi (Kamutay), 143, 150, 156, 210, 220, 269, 288, 298, 302, 314-319.
Türkmenli Köyü, 216.
Türkmenuşağı Köyü, 216.
Türkolog, 112, 265.
Türkü, 59, 211, 212.
Tüzük, 156.

Uçak bkz. Tayyare.
Uçman bkz. Pilot.
Ugor-Altay dil grubu, 117.
Uhut Harbi, 286.
Uludağ Gecesi, 167.
Uluğ İğdemir (Türk Tarih Kurumu Başsekreteri), 334.
Ulus bkz. Millet.
Ulus, 19, 20, 80, 82, 113, 130, 131, 140.
Ulusal bkz. Milli.
Uluslar Sosyetesi bkz. Milletler Cemiyeti.
Uluslararası bkz. Milletlerarası.
Umum Mütekaidini Askeriye Cemiyeti (Asker Emeklileri Cemiyeti), 170.
Umumi Harp, 355.
Uratube, 303-305.
Uygarlık, 287.
Uygur, - Lehçesi, 23, 31, 40, 41-44, 47, 49, 52, 60, 62, 68, 83, 90, 257, 258, - Metinleri, 24, 29, 45, 49, - Türk alfabesi, 343, - Türkçesi, 256.

Uygur Dili Yadigârları, 50.
Uygur İndeksi, 77.
Uygur Metinleri, 31, 62, 64.
Uygurca, 115.
Uygurca Kur'an Tercümesi, 64, 68, 91.

Ücret, 34.
Ülgen bkz. Hayır Tanrısı.
Ülke, 117, 322, 323.
Ülkü Adatepe, 195, 359, 360.
Ümmet, 22.
Üniforma, 350.
Üniversite, 124, 130, 132, 148, 153, 154, 156, 171, 172, 186, 287, 315, 330, 342, 343, 347.
Ürdün, 326.
Üretici, 162.
Üretim vasıtaları, 316.
Üstün Dağları, 101.
Üye, 132, 147, 209, 210, 300, 343, 345.

Vahdettin, 350, 351, 360.
Vapur, 372.
Vasfi Menteş (Prag Maslahatgüzarı, İsviçre Ortaelçisi), 247, 342.
Vatan, 221, 298, 305, 314, 318, 321, - borcu, 309, - müdafaası, 317.
Vatandaş, 108, 142, 157, 195, 217, 237, 243, 271, 294, 311, 314, 315, 317, 327, 346, 358.
Vatani hizmet, 231.
Vatani Parti, 328.
Velet Çelebi, 41.
Venedik, 153, -liler, 131.
Verbitskiy, Vasiliy İvanoviç, 265.
Vergi, 317, - usulleri, 317.
Victoria (Büyük Britanya Prensesi), 139.
Viyana, 132, 192, 199, 278, 281, 283, 302, - Seferi, 174.
Voltaire, 131, 132.
Voroşilov, 320.
Votka, 69.
Vreme, 310.

Washington, 219.

Yabancı, 101, 277, 343, - ağız, 29, - devlet başkanları, 325, - dil, 82, - dil âlimleri, 252, - dil kitapları, 155, - kuvvetler, 365, -lık isnadı, 66, - profesörler, 147, 284, - uzman, 154, 155.
Yahya Galip (Ankara Milletvekili), 149.
Yakup Kadri Karaosmanoğlu, 363.
Yakut, - dili, 43, 91, - kabilesi, 101, -lar, 101, - lehçesi, 31, 42, 91.
Yakut Dili Lügati, 26, 38, 43, 48-50, 53, 55, 57-59, 61, 63, 64, 67, 69, 74, 75, 77, 85, 87, 89, 91, 99; 104, 116, 263, 265, 334.
Yakutça, 23, 27, 28, 32, 38, 72, 84-86, 104, 115, 134, 289, - sözlük, 285.
Yakutistan, 50.
Yakutsk, 265.
Yalova, 287.
Yanık Ömer, 233.
Yaşa Atatürk şarkısı, 277.
Yaşar Erkan (1936 Berlin Olimpiyatları Oyunları Şampiyonu, Güreşçi), 249.
Yavuz zırhlısı, 321.
Yazı dili, 285.
Yedigün, 182.
Yeni bir yol üstündeyiz şiiri, 167.
Yeni harfler, 284.
Yerli mal, 358.
Yerli Mallar Sergisi, 218.
Yılan, 117.
23 Nisan Bayramı, 195.
Yol inşaatı, 315.
Yossimoviç (*Politika* Gazetesi'nden), 309.

Yugoslav, - devleti, 308, - gençleri, 277, - hükümeti, 308, - matbuatı, 309, - milleti, 308, 309.
Yugoslavya, 161, 193, 310, 318, - festival heyeti, 277, - gazetecileri, 309, -lı, 273, - Kralı, 280, - matbuatı, 308, - milleti, 280.
Yukarı İrlanda, 202.
Yunan (Helen), 172, 273, - mitolojisi, 84.
Yunanca, 155, 256, 287, - sözlük, 285.
Yunanistan, 160, 172, 190, - abideleri, 131.
Yunus Nadi Abalıoğlu, 220, 297.
Yurt, 20, 115, 128, 137, 141, 142, 147, 152, 154, 155, 157, 168, 195, 217, 228, 237, 239, 249, 253-255, 287, 305, 365.
Yüksek, - ilim, 255, - tahsil, 315.
Yükseköğretim, 155.
Yün, 134.

Zafer, 182, 185, 186, 232, 235, 240, 266, 285, 286, - eseri, 236.
Zafer Bayramı bkz. 30 Ağustos Zafer Bayramı.
Zehra Aylin, 127, 129.
Zerefşan Irmağı, 96.
Zeybek, 277.
Zincirlikuyu, 205.
Ziraat Bankası, 216, 316.
Ziraat, 167, - hastalıkları, 316, - işçileri, 316, -ta kalkınma, 316.
Ziya Naki Yaltrım (Doktor), 178, 189.
Ziya Şahin Bey (Tekir köyünden Nuri oğlu), 216.

Zogu, I. (Arnavutluk Kralı), 135, 338, 363, 364.
Zolotnitskiy, N.İ., 265.
Zürih, 132.

KİTAP